Gaetan Bernoville

Isusovci

ZAGREB — 1938

Predgovor

Pred četiri stoljeća, 27. rujna 1540., potpisao je dalekovidni Papa Pavao III. bulu »Regimini militantis Ecclesiae« i time dao vrhovnu potvrdu genijalnoj zamisli, koja se nedokučivim djelovanjem Providnosti porodila i dozrela u duši španjolskog viteza Ignacija de Loyola. Crkva je dobila jedan novi Red: Družbu Isusovu.

Šačica velikodušnih ljudi, vatrena srca i neslomljive volje, što se okupiše u početku oko Ignacija, postala je naskoro prodorna sila, gipka vojska, providencijalna pomoć Namjesniku Kristovu za obranu Crkve i proširenje

Kraljevstva Kristova na zemlji. Pod stijegom Imena Isusova i u posebnoj ovisnosti o Sv. Ocu Papi stupila je Družba Isusova naskoro u prve redove vojske Kristove. Svojim svestranim apostolatom ispreplela je ona nerazdruživo svjetsku povijest zadnjih stoljeća, zadivila svojim radom i uspjesima svijet, ali i stekla nepregledni niz neprijatelja, koji su napokon uspjeli, da je 1773. klevetama i nasiljem unište. No 1814. uskrsnula je ona ponovno i nastavila svoj blagotvorni, nesebični rad na slavu Božju i dobro čovječanstva.

Burna povijest, nevjerojatni uspjesi, a navlastito brojni protivnici bili su razlog, da se o Družbi Isusovoj oduvijek mnogo pisalo. Na hrvatskom nismo nažalost imali dosada nikakvo djelo, koje bi svestrano ocrtalo Družbu, njezin osnutak, apostolsko djelovanje i tajnu »isusovačke moći.« Tu prazninu želi ispuniti ova knjiga.

Između brojnih djela o Družbi Isusovoj na stranim jezicima izabrali smo baš ovo, da bi uklonili svaku sumnju pristranosti. Jer g. Gaetan Bernoville (26. XI. 1889. u St. Jean de Luz) nije ni Isusovac ni svećenik već obični svjetovnjak. Rodom je Bask, a među novijim francuskim piscima poznat je osobito radi knjiga o vlastitoj domovini i svojim glasovitim zemljacima. Dosada je izdao desetak djela —* Minerve ou Belphigor?, La paix religieuse, St. Thérèse de l' Enfant Jésus, La croix de sang, Lourdes, le Pays des Basques, Pellevoisin, L' enfant qui a dit oui, La Société des Auxiliatrices des Ames du Purgatoire, Un saint basque, le bienheureux Michel Garicoits *— a osim toga sarađuje u raznim katoličkim časopisima u Francuskoj, osobito u* »Etudes«.

Iako je g. Bernoville svjetovnjak uspjelo mu je ipak da dade doista vjernu sliku Družbe Isusove. On je ne samo divno ocrtao uzvišeni lik Utemeljitelja Družbe, te duh i svestrani njezin apostolat, nego je također sretno — kao rijetko koji svjetovnjak dosada — riješio i zagonetku snage i moći Družbe Isusove. To je bez sumnje rezultat neumornog proučavanja i oštrovidnog opažanja, ali na osobit način plod je to onog specifički isusovačkog doživljaja, što ga daju duši tridesetdnevne duhovne vježbe, a koje je g. pisac obavio i proživio. I zato će čitatelj u ovom djelu naći Družbu Isusovu onakvu, kakva uistinu jest, i otkriti pravo i jedino rješenje tajne »isusovačke moći«, koja je često nerazrješiva zagonetka i za prijatelje i za protivnike Družbe.

Da cijenjeni čitatelji dobiju što konkretniji pregled sadašnjeg djelovanja Družbe Isusove, dodali smo hrvatskom izdanju ove knjige posebno poglavlje: Družba Isusova u brojkama.

Godine 1940. navršit će se 400 godina, otkako je Papa Pavao III. potvrdio ustanovu Ignacija de Loyola. Ova knjiga želi pružiti hrvatskoj javnosti općenitu sliku Družbe Isusove i biti kao neka daljnja priprava na taj jubilej.

Ona će ujedno biti i najbolji odgovor onima, koji mirno i objektivno — bez senzacionalnosti i bez predrasuda — žele znati, tko su i što su Isusovci.

Utemeljitelj

Sv. Ignacije de Loyola

Krasna, pitoma dolina Iraurgi, što se prostire sjevernom španjolskom pokrajinom Guipúzcoa, bila je sredinom XV. stoljeća pozorištem ljutih bojeva. Dva ratna saveznika drsko su uznemirivali cijelu okolicu. Vlasnik dvorca Onjaz gospodario je dolinom s vrha brežuljka, a na podnožju obronka zatvarao ju je njegov saveznik svojim dvorcem ili pravije utvrdom Loyola.

Loyola je bila kremenita kula, mrka, bez pomičnog mosta, bez ukrasnih tornjića. Gole kamene zidine resili su samo vukovi obiteljskoga grba, a

jednoličnost utvrde oživljavala su jedino četiri kruništa na uglovima. Umjetnički ukus morao je ustupiti mjesto krutoj ratnoj prikladnosti. Glavna obrambena snaga dvorca bili su tvrdi bedemi, iz kojih se probijale uske puškarnice prema nedalekoj Azpeitiji, prema Azcoitiji na protivnoj strani doline te prema uskom klancu, što zatvara put prema Tolosi.

Sretna ženidba povezala je godine 1264. oba dvorca. Onjaz i Loyola vodili su složno rat protiv svojih susjeda i neprestano mutili mir. Za vladanja Ignacijevih djedova nastalo je u dolini upravo nesnosno stanje. Juan Pérez de Loyola i nekoliko njegovih prijatelja, opojeni pustolovnom smionošću, zavadiše se 1446. s osam susjednih općina najedamput. Henriku IV., kralju Kastilije i Leona, dozlogrdi ta vijest te naredi, da se Onjaz ima sravniti sa zemljom. Istu kaznu dosudi i Loyoli. Ali poslije umilostivljen zaustavi rušenje već napola razvaljene utvrde Loyola. Pače dozvoli, da se dvorac smije nanovo sagraditi, ali uz uvjet, da se od porušenog dijela smiju upotrebiti samo opeke, a ne ogromne stijene negdašnjih zidina.

U odjeku tih burnih uspomena rodi se godine 1491. u tom smanjenom no još uvijek ponosnom dvorcu Ignacije de Loyola. Potomku ratobornih pređa nije bio dosuđen lagodan život. Roditelji se uostalom pobrinuše, da im sin postane dostojan nasljednik nemirne krvi. U ranoj mladosti punila se dječakova mašta slavnim uspomenama junačkih mu djedova, a poslije se prijatelj Ignacijeva oca Juan Velásquez de Cuellar lati posla, da ustrajnom vježbom pretvori te sanje u stvarnost. Radi toga povede on mladića Ignacija u stari kastiljski grad Aré-

valo, gdje ga priuči otmjenom dvorskom životu i svjetskom sjaju, a ujedno ga uputi u tajne i vještinu opasnoga ratnog zanata.

Godine 1515., na povratku u Azpeitiju, ne razlikuje se Ignacije ni malo od samosvijesnih mladića svoga roda i vremena. U srcu mu plamsa plamen viteštva, a nastojanje oko finog ponašanja i blještavog odijevanja odgovara neustrašivoj srčanosti, koja zna prkositi i samoj smrti. U bezbroj prilika za borbu i proslavu baca se mladi plemić s neustrašivom smionošću.

Poput svojih vršnjaka izgara on od želje za borbom, da se u njoj proslavi i tako osvoji ljubav koje »gospodarice srca«. No u njemu tinja, a da si on nije ni svijestan, također iskra uzvišenog heroizma, kojega nema u njegovim drugovima. Klica je to velikodušnosti, što se ne zadovoljava polovičnošću. I kad mu jednom bude sinulo, da stvari, za kojima je težio, nisu kadre da zadovolje uzvišene čežnje njegova srca, bacit će se on neopozivo u naručaj Milosti.

Čovjek takova značaja nije mogao dugo mirovati u Azpeitiji. Juan Velásquez umre, ali uspomena mu je i dalje živjela u dostojnom učeniku Ignaciju. Od navarskog potkralja dobi Ignacije zapovjedništvo jedne vojničke čete i 1517., izgarajući od žudnje za borbom, krenu u Pampelonu.

Jednoličnost četirigodišnjeg života u tvrđavi prekidali su manji okršaji. Napokon evo rata! Dok je navarska vojska bila zaokupljena u Kastiliji primirivanjem buntovnih »comunidades«, provali u Navarru vojskovođa francuskoga kralja Franje I. Andrija de Foix, gospodar grada Lesparre. Pampelona

je prva na udarcu. Grad bez dostatne obrane brzo je svladan. Posada se zatvori u tvrđu. Vojnici, izmučeni i iscrpljeni neprestanim bojevima, osjećaju, da su preslabi i hoće da popuste premoći.

No u tvrđavi je i vitez Ignacije, koji gori od pustolovne čežnje za slavom. Zapovjednik uviđa također, da je svaki otpor beskoristan, ali Ignacije ne popušta. Njegovo plameno oduševljenje i junačka narav prevladaju. Ali ako ikada to valja sada urediti račune s Bogom i Ignacije se »ispovjedi« jednom vojniku. Francusko zrnje udara u zidine. Boj je žestok. Pobjeda naginje čas na jednu čas na drugu stranu. Kadli jedno zrno razbi Ignaciju nogu! Tvrđava, koju je podržavala još jedino junakova volja, klonu smjesta.

Neprijatelj se ponio viteški. Iskazaše mu dostojnu pažnju i njegu, a poslije dva tjedna dadoše ga prevesti u Loyolu. Ranjenikovo se stanje pogorša. Katkada se činilo, da više nema nade. Valjalo se nekoliko puta podvrći operaciji. U tim groznim bolima Ignacije ni da bi pisnuo. Kosti skoro zacijeliše, ali ne posve pravilno. Ignacije, ne poznavajući još vrijednost poniženja, zadrhta pri pomisli, da će biti šepav. Dade stoga nanovo slomiti kost i bolje je namjestiti. Te nesnosne boli snosi on taštini za ljubav kao i sve drugo junačkim mirom.

Dok je tijelo u sporom prizdravljivanju obnavljalo pomalo negdašnje sile, zaokupiše Ignacijevu dušu razmišljanje i snatrenje. Usto je rado čitao. A kako u dvorcu nije bilo viteških romana poput »Amadeja od Galije«, koje je dotada požudno gutao, prihvati on za nevolju »Život Isusa Krista« i

zbirku životâ svetaca. To je bio početak nutarnje borbe. Stari čovjek, što ga odgojiše dvor i bojno polje, uhvati se u koštac s novim, još nejasno izraženim mužem, što se pomaljao iz neistraženih dubina Ignacijeve duše. Čas ga osvajale vječne istine, čas ga zanosile tisuće viteških snatrenja, što se vrtjele oko glave kakve zamamne ljepotice. Predmet tih sanjarija bila je ponajviše Germana de Foix, udova Ferdinanda Katoličkog. Ignacije se nije zadovoljavao makar čim!

Malo pomalo svitalo mu je ipak, da se pravo i potpuno junaštvo nalazi tek u vježbi u kreposti i u potpunom predanju duše Bogu. Iza dugotrajnog kolebanja prevagnu napokon jedna strana. Izvanredno sklon na razmišljanje i oštrovidan u proziranju duhova, pratio je Ignacije pozorno to neodlučno njihanje vlastite duše i napokon nadvladao sve te pokrete i pobude.

Duhovne crte Ignacijeve osobe bivale su sve jasnije. Ratna buka i svjetska zamamljivost priječiše mu sve dosada, da se upozna. Po milosti trpljenja iskrsavala je pred njim iz sjene sve više i više vlastita duša, kao mili stranac. Osjećao je, kako se u borbi, što mu je cijepala nutrinu, svjetske misli sve više povlače, ne ostavljajući za sobom nikakve žalosti, dok mu je druga misao, naime da služi jedino Bogu, ispunjavala srce neiskazanim mirom i trajnim zadovoljstvom, čak i kad na to nije mislio. Iz tog doživljaja, što je potresao Ignacijevom dušom, imale su niknuti Duhovne Vježbe i sva njegova duhovna nauka kao stablo iz sjemena. Pred pitanjem: Bog ili sotona? nema u velikodušnoj duši kolebanja!

On se predao milosti potpuno, kao što se pravi vitez, koji je učinio sve, što je mogao, predaje plemenitom takmacu. Stare zablude rasplinuše se kao dim, a misli mu se upraviše jedino prema nasljedovanju svetaca. Najprije je namjeravao poći u Kartuzijance. Propitao se čak i za njihova pravila. No na obzorju njegovih pročišćenih maštanja ukaza se Jeruzalem. Najprije će poći onamo na pokorničko hodočašće. Nadao se također, da će tamo saznati, što želi Bog učiniti od njega. Prije toga ne će ništa odlučivati. Kad je s tom osnovom bio na čistu, izvrši je bez otezanja. U obitelji je govorio samo o putu do bliže Navarete, gdje da se želi sastati s vojvodom de Nájera. No ukućani su slutili, da to putovanje ima drugu svrhu, a ne vremenite stvari. Ta bili su svjedoci tako velikih promjena u njegovoj duši. Radi toga staviše preda nj blještave slike ljudske slave, koja ga je dotada toliko zanosila. No uzalud! Čim se mogao pridići, uzjaši na mazgu i krene na put radosno, kao nekoć prema Pampeloni. Nekoliko časaka oštroga kasa i Loyola postade za nj pukom uspomenom!

U Marijinom svetištu Aránzazu, u brdinama junačkih Baska, provede Ignacije čitavu noć u molitvi. Po zagovoru Blažene Djevice primi on tu izvanrednih milosti, kojih se poslije sjećao sa zahvalnošću. Zatim nastavi put prema glasovitom samostanu i prošteništu Monserrat kod Barcelone, u kojoj se nakanio ukrcati za put u Svetu Zemlju. Do Onjate pratio ga je brat, a dvije sluge sve do Navarete. Napokon je bio sam samcat s dragim Bogom. Dušu mu je zaokupljala neprestano molitva, a srce obuzimala čežnja za slavnim djelima u Kristovoj

službi. No on je zasada obični hodočasnik, kako se i sam naziva u autobiografiji, i ne teži biti što drugo. Još mu naime nije bilo jasno, što zapravo hoće Bog od njega. On je još uvijek živio i sudio kao svjetski vitez. Želja, da se preda Bogu, nije se još odrekla častohleplja niti je držao, da mu se ljubav mora okaniti svakog nasilja. Pokora je bila za nj samo tjelesna vježba i više junačko djelo nego li okajavanje počinjenih grijeha.

Neki Maur, kojeg je sreo putem, umalo da nije iskusio na sebi tu Ignacijevu nedozrelost u duhovnom životu. Dok su naime u razgovoru jahali, poče Maur poricati djevičanstvo Bl. Dj. Marije te iznese zakučaste i naoko očevidne razloge. Ignacije ga pobija, kako bolje zna. Ali radi nedostatne njegove naobrazbe činilo se, da su proturazlozi preslabi. Maur pobjednički podbode svoju mazgu i odjuri kasom. Ignacije nezadovoljan sa samim sobom držaše, da mora osvetiti Blaženu Djevicu svojim dugim viteškim mačem. No hoće li to biti dobro? Nije li možda bolje okaniti se osvete? Konjanik na koncu odluči, da to pitanje riješi mazga i pusti joj uzde. Krene li životinja na raskršću cestom, platit će Maur glavom svetogrdnu povredu; pođe li mazga puteljkom, pustit će ga Ignacije na miru. Mazga odabra drugi put, i Maur odnese živu glavu!

Kako se vidi, Ignacijev duhovni život bio je još dosta daleko od savršenosti. Ali glavno je bilo učinjeno: Ignacije se posvetio cijelim svojim bićem neopozivo Bogu. On se predao divnom velikodušnošću, jednim mahom, bez ikakva pridržaja. On pripada neopozivo Kristu! Trebalo je još jedino naći, upoznati i prozreti, što Bog namjerava s njim.

Ratna buka i zamame svijeta priječiše ga sve dosada, te nije mogao čuti tihi šapat svoje neumrle duše. Zadnje utvare iščeznut će naskoro. Manreza će ih posve rastjerati.[1]

Monserrat je bio drugi odlučni korak u Ignacijevom duhovnom životu. Slično kao u Aránzazu probdi on i u Monserratu noć pod oružjem pred Marijinim oltarom po običaju starih vitezova, a ujutro objesi na oltar vanjske znakove prošlog života: mač i bodež. Ta je noć bila za nj zorom novog života. Da se posve otrese prošlosti, pokloni svoje plemićko odijelo nekom prosjaku i odjene se poput siromaha.

Bojeći se, da ga u Barceloni ne prepoznaju, promijeni Ignacije smjer puta i pođe u Manrezu. Tu ga dragi Bog zadrža godinu dana. Oskudnu si je hranu isprosio, a počivao je tamo, gdje bi ga kršćanska ljubav primila, obično u kojoj bolnici ili samostanu. Najveći dio dana provodio je u nekoj spilji na strmom obronku nedaleko Manreze, gdje je molio i razmišljao. Što je sve tamo proživio, zastrto je uglavnom koprenom tajanstvenosti. Iz njegova vlastitog životopisa i iz kasnijih razgovora s pouzdanicima dade se međutim štošta zaključiti. Ponajprije dao se na stroge tjelesne trapnje. Nekoć tako zaokupljen tjelesnom njegom napusti on sada

[1] Na tom putu prema Monserratu osvijetljivao mu je Bog dušu sve jasnijim rasvjetljenjima. U to vrijeme učini on i zavjet svete čistoće. Počeo je već tada i s teškim pokorama. Ali, kako sam priznaje u vlastitom životopisu, bila su to više junačka djela odanog viteza, što želi da se pokaže pred svojim gospodarom i ne da se od drugih natkriliti, nego li djela kršćanske savršenosti.

svaku skrb za vanjštinu i gazi tako svoje naravne težnje i nagnuća. Postom se morio do skrajnjih granica. Istom kad je na taj način iščeznuo svaki trag taštine, mogao se predati cijelim bićem u službu Stvoritelja. Te pokore i nutarnje odricanje neurednih nagnuća nisu ipak bile vršene naslijepo. Pred očima svijetlio je Ignaciju neprestano jasan i određen cilj: uništiti starog čovjeka, da uzmogne uskrsnuti novi, odreći se sebeljublja, da uzmogne stvarati. Nije išao za tim, da oslabi svoje sile, već da ih iskoristi u službi Božjoj, koliko se god može.

Borba dvaju duhova ponovi se još jednom. Pakleni ga duh mučio i tjerao sve do očaja tako, te je mislio, da se mora baciti u ponor, što je zijevao podno pećine. Bistri mu razum i neobična oštrovidnost duha povećaše još više vrtoglave napasti skrupuloznosti. Patnik je jasno vidio, da bi ga ispovjednikova očinska riječ mogla osloboditi od tih muka. U svojoj početničkoj poniznosti nije se usudio tu riječ sam tražiti, a ispovjednik se opet nije mogao dosjetiti, da je tu trebalo pomoći.

S druge strane Duh ga je Božji sve više osvajao i vodio put neba. Dragi ga je Bog obasipao nečuvenim milostima. Osobito jedan dan, dok je sjedeći na obali potoka Cardoner promatrao divlju bujicu i razmišljao. Što mu je tom zgodom bilo objavljeno, ovijeno je velom tajne. Kasnije je priznao samo to, da je bio prožet tako jasnom spoznajom mnogih vjerskih i naravnih istina, te je sve, što je poslije za cijelog života naučio, kao ništa prema tome tajanstvenom rasvijetljenju. Imao je više viđenja u neodređenim, hitrim slikama. On ih je ipak pokraj sve nejasnoće brzo prozreo. Tako ga

je na pr. često mučila neka bijela prikaza s bezbrojnim vatrenim očima. Prepoznao je smjesta napasnika te ga potjerao štapom.

Ignacije, osjetljiv na svaki pokret duše prema Bogu i na svaki dah Milosti, promatrao je budnim okom i bilježio postepeni razvoj doživljaja, što su mu prolazili dušom. Iz tih razmatranja niknulo je prvo, sažeto izdanje Duhovnih Vježba, koje je poslije u Francuskoj i u Italiji popunio i konačno završio.

Ignacije ostavi Manrezu oboružan. Istina, životna mu zadaća još nije bila jasna, ali on je sada posjedovao metodu, koja ga je preobrazila. Ona će ga i nadalje bez prestanka usavršivati, dok ga napokon uz iskustvo i promatranje prilika, ljudi i događaja ne dovode do jasne spoznaje originalne životne zadaće, što mu je Bog namijenio.

O kakvom Redu ili barem skromnom udruženju herojskih duša, nema u njegovim planovima zasada još ni traga. On će krenuti u život sam, da propovijeda Isusa Krista, da progoni grijeh, da privuče velikodušne ljude Bogu i pokaže im put milosti, kojim je i sam krenuo. Zatraži li služba Božja, tako je snovao, zaustavljat će se kod ljudi, a kad mu vremenite teškoće ili ljudska okorjelost onemogući rad, poći će dalje. Za nj ne postoji više ni prostor ni vrijeme, već jedino: volja Božja. Na tom putu ne će ga zaustaviti ni bolest, ni progoni, ni pogrde ni nepogode vremena. Za službu Božju i za duše bio je on spreman poći i do na kraj svijeta.

No ponajprije valja mu ostvariti davnu želju. Koncem svibnja 1523. ukrca se u Barceloni i krene put Palestine. Ali tamo mu nema opstanka. Turci mu otešćavaju život. Franjevci, čuvari Svetoga Gro-

ba, nalažu mu — ne baš najprijaznije — pod prijetnjom izopćenja iz Crkve, da smjesta ide natrag. Povrativši se u Barcelonu 1524. prihvati Ignacije stari plan: poći će u svijet propovijedajući, obraćajući i dajući duhovne vježbe. Ali evo teškoće. On zna jedva čitati i pisati, a posao, kojeg se nakanio latiti, neumoljivo traži temeljito poznavanje filozofije i teologije, o kojima on nema ni pojma. Herojska odluka, što već sama po sebi odaje čeličnu volju, posadi tog tridesetgodišnjeg muža na školsku klupu, da među djecom kroz dvije godine uči latinsku gramatiku. Zatim pođe na sveučilište u grad Alcalá i u Salamanku, da usavrši znanje. Od odlaska iz Loyole živi neprestano od milostinje. Jednostavne propovijedi i čudesna obraćenja okupljala su oko njega brojno slušateljstvo, što se koje divilo, a koje opet sablažnjavalo.

Na glas o tom neobičnom apostolatu uznemiriše se Inkvizitori, baciše novog propovjednika u zatvor i počeše s nesnosnim ispitivanjem. U Alcali odležao je tako Ignacije četrdeset i dva dana. Španjolska je Inkvizicija iskazala kršćanskome puku gdjekoju uslugu, navlastito progoneći krivovjerce »Alumbrados«, napola lude ljude, koji su širili odvratno i u svakom pogledu štetno krivovjerje. Ali njezino je postupanje bilo bezobzirno, surovo, nepametno. Dar raspoznavanja duhova manjkao joj je osobito u slučaju s Ignacijem. Inkvizitori su sumnjali, da on šuruje s Erazmom Roterdamskim, koji im je bio pravo strašilo, a Ignacije, radostan, što može pretrpjeti nešto radi Isusa, pokaza divnu strpljivost. Ipak se na koncu uvjeri, da ti neprestani progoni i zatvori nisu baš najzgodniji ni za apostolski rad ni za učenje i on se uputi u Pariz.

Putovao je pješke. U veljači 1528. stiže u Pariz i prihvati se odmah studija. U Španiji je živio više u društvu Inkvizitora nego li uz knjige, pa nije čudo, da je i napredak u naukama bio dosta slab. Savjestan i dosljedan ponovi on još jedanput srednju školu u kolegiju u Montaigu. Od 1528-1535 studira filozofiju i teologiju, a 1534. postiže naslov »magistra«. Teškoće su bile velike, pa je trebalo junačke ustrajnosti i odlučnosti da ih svlada. Poodmakloj dobi, koja baš ne pogoduje studiju, pridružila se i oskudica materijalnih sredstava. Da se uzdrži na životu, valjalo je prositi. Uz pomoć nekog bogatog trgovca zaputi se dva puta čak u Englesku, da skupi koji dukat. Ni pariska mu Inkvizicija nije dala mira. No Ignacije, već vješt u tom poslu, čim je naslutio, da se »nešto« sprema, pretekne Inkvizitore, podastre im odmah sve iskaze i dokaze te zamoli, da se stvar riješi što prije, da tako izgubi što manje dragocjenog vremena. Stvar, iako ozbiljna, bi ipak dosta brzo raščišćena. Pariska je Inkvizicija postupala uostalom i razboritije i blaže od španjolske.

U Parizu steče Ignacije potrebito znanje. Tu se zacrtaše i prvi potezi buduće Družbe Isusove, a da on to nije ni slutio. On je naime okupio oko sebe četicu prijatelja, među njima i nekoliko ljudi izvanrednih sposobnosti. Bili su to: Petar Faber, Franjo Ksaver, Jakov Laínez, Alfonzo Salmerón, Simon Rodríguez, Nikola Bobadilla, a nešto kasnije pridružiše se Klaudije Le Jay, Paskal Broët i Ivan Codure. Iza dovršenih nauka učiniše oni u skromnoj kapelici na obronku brežuljka Montmartre zavjet, da će služiti Bogu, navlastito u siromaštvu i čistoći, te da će putovati u Jeruzalem. Taj se dan, 15. kolovoza 1534., može s pravom smatrati rođendanom Družbe Isusove. U Jeruzalemu kanili su raditi na obraćenju nevjernika. Ne bude li pak moguće krenuti u Svetu Zemlju ili tamo ostati — ponudit će se Papi da ih upotrebi na duhovno dobro Crkve.

Ovaj zadnji dio zavjeta odaje značajni smjer Ignacijeva života i posve novu vlastitost buduće Družbe: ovisiti neposredno o Papi. Pozorno promatranje vremena i događaja opravdava posvema tu odluku. Biskupi onoga doba, općenito govoreći, nisu odgovarali uzvišenosti svoje zadaće. Mnogi su bili uistinu pokvareni, a većina ih je živjela u mlakosti, koja je često bila doista mlaka. U takvim prilikama učiniti apostolat svojih drugova ovisnim o biskupima značilo bi povezati ga gotovo uz isto toliko neugodnosti i teškoća, koliko je bilo biskupija. Što bi na pr. bilo od Ignacijeva apostolata, da je taj ovisio o toledskom nadbiskupu Siliceo, čovjeku »kremenite« t. j. tvrdoglave naravi, koji je upro sve svoje sile, da uguši Družbu u njezinu početku?! Rim je naprotiv bio stalan, vođen dalekovidnim planovima, središte, bez kojega nije bilo pravoga rada na obnovi crkvenog života. Ignacije je jamačno već uvidio potrebu jedne lake čete, koja bi ovisila jedino o vrhovnom zapovjedniku, što bi joj dalo gipkost i ujedno joj zajamčilo siguran uspjeh. U to vrijeme ne misli ipak još nikako na kakav ustav. Ta mu je ideja i odluka došla začudo dosta kasno. Zasada ima on pred očima samo četicu velikodušnih ljudi, koji žele da pod njegovim nenametljivim vodstvom služe Isusu Kristu.

1537. nađoše se Ignacijevi drugovi u Veneciji. On je radi poslova pošao najprije u rodni kraj, koji je za nj već odavno izgubio svaku privlačivost. Dru-

govi čekaju uzalud godinu dana zgodu, da se ukrcaju za Svetu Zemlju. Kad je određeno vrijeme isteklo, krenuše u Rim te se ponudiše Papi na službu, kako je bilo predviđeno. Ignacije, praćen neprestano viđenjima, rasvijetljenjima i nutarnjim utjehama, stiže napokon na mjesto, gdje će imati ostvariti svoju životnu zadaću. Na olujnom zaleđu reformacije poprimalo je njegovo poslanstvo sve jasnije oblike.

U Rimu našao je Ignacije posebnim Božjim preodređenjem Papu Pavla III., prvoga u novom nizu Papa, koji će se odlučno laćati crkvene obnove. Iza duge vrste Petrovih nasljednika, koje je opajala Renesansa, osjećala se u Crkvi prijeka potreba nutarnje i vanjske obnove. Istina Pavao III. nije bio nikakav svetac. Renesansa je bacila i na njegov život po gdjekoju sjenu. Kao kardinal — uostalom prije nego je postao svećenik — nije živio baš najuzornije. No s vremenom uđe on u se i posveti se posve službi Crkve. Pri nastojanju oko podizanja papinskog ugleda posluži mu uvelike razborita oštroumnost i izvanredna diplomatska okretnost, kojom je umio izigrati sve kardinalske spletke, složiti se sa svih šest svojih pretšasnika te navlastito očuvati neutralnost u svađi između francuskoga kralja Franje I. i Karla V., njemačkoga cara i španjolskoga kralja. A to je bio uistinu vrhunac diplomatske vještine. Skrb oko nestranačnosti u ono tako opasno doba izoštriše mu još više pronicavo oko. Osobito se razumio u umjetnost, da malo govori, a strpljivo sluša. Jaka volja znala mu je uvijek obuzdavati naglu narav. Taj suhi, otmjeni starac oštra pogleda bio je neobični poznavalac ljudi i sigurno je ubrzo

prozreo umnu i moralnu vrijednost Ignacija. Sam nije bio dorastao, da provede katoličku obnovu, ali je zato sretno uočio u Osnivaču Družbe Isusove dragocjenog Obnovitelja crkvenog života u ono sudbonosno doba.

Negdašnji hodočasnik i student stigao je napokon na metu svoga neumornog putovanja u potrazi za voljom Božjom. On se ne će više odijeliti od Rima. Tu se imao iz njega razviti Vođa. Duboki nutarnji razvoj preobrazio je od 1521. do 1538. slavohlepnog pampelonskog viteza i hrabrog borca u redovničkog Utemeljitelja i Organizatora. Iza Alkale i Salamanke, a bez sumnje osobito iza Pariza nicala je u njemu pomalo misao društva ili barem bratskog udruženja. Pronicavi duh i neumorno opažanje rasčinili su tu ideju i prozreli je do u dno. Cijeli niz razmatranja, molitava, analiziranja, »izbora« bio je kao priprava i put, što je vodio prema osnutku Družbe Isusove. Temeljne crte mora da su bile već jasne prije Ignacijeva dolaska u Rim. Već 1539. odlučiše naime njegovi drugovi, da osnuju duhovno udruženje i učine zavjet poslušnosti vođi, kojega će si izabrati. Zavjet posebne poslušnosti prema Svetom Ocu Papi i neke druge bitne stvari Družbina rada bile su odlučene u isto vrijeme. Dobrohotnošću Pavla III. sleže se jedna kratkotrajna ali žestoka bura, koja započe odmah pri njihovu dolasku u Rim i koja je ozbiljno zaprijetila uništenjem zasnovanoga djela. Ignacije predloži Pavlu III. prvu, jasno izraženu i divno sažetu »Formulu Instituta« i Papa je iza ozbiljnoga proučavanja odobri 27. rujna 1540.

Godinu dana kasnije izabran je Ignacije za prvoga Generala Družbe Isusove. Tada se dade na

razmišljanje i proučavanje Ustanova novoga Reda. U isto vrijeme rađa se i razvija velebna apostolska akcija. Članovi te, već prilično pojačane, izbor-čete, prožeti duhom svoga vođe, počinju sve više svijetliti svijetu. Među svima ističe se Franjo Ksaver, divni, privlačivi vitez i nezasitljivi osvajač ljudskih duša. Ignacije je znao procijeniti tu neslućenu silu. Iza kratkoga krzmanja i kušnje posla ga on u Indiju. Ksaver ostavi smjesta Rim, uputi se u Portugal, a onda odjedri put Indije, pun svete pohlepe za dušama. Na samoj Obali Ribara i u Travankoru osnova on oko trideset crkvenih središta i pokrsti tridesetak hiljada ljudi. Cijela su sela bila osvojena za Krista. Onda se ukrca prema tajanstvenomu Japanu. Ignacije prati uzbuđeno iz daljine svijetli trag meteora na nebu povijesti. Ksaver se okreće napokon prema Kini, prema sumornoj i zagonetnoj zemlji iza gorostasnih zidova, i baca se požudno na nju. No iscrpjelo tijelo ne može više da slijedi pobude vječno mlade duše. Ksaver umire uz jednog mladoga kršćanina tik pred obalom zemlje svojih čežnja. No djelo ne propada! Njegovim tragom kreću nove čete!

U Portugalu, koji je bio ubrzo predobiven i postao već lijepom provincijom, morao je Ignacije naskoro uposliti svoje darove pronicanja i odlučnosti. Provincijal Rodriguez bio je čovjek dosljedan i stroga života, ali u ascezi imao je čudne nazore. Radi njegovih nastranosti u duhovnom životu ukori ga Ignacije na fin, ali jasan i odlučan način. Kad to nije koristilo, skine ga bez otezanja s provincijalata i smanji za polovicu broj članova Družbe u Portugalu. Kad se naime radilo o duhu i pravilima Reda, bio je Ignacije neumoljiv.

Uto zagrmi na španjolskim propovijedaonicama gromovitom govorničkom vještinom Melhior Cano, glasoviti i uvaženi Dominikanac, profesor sveučilišta u Salamanci. Žestoka ga narav u iskrenoj revnosti za obranu pravovjerja zavede u skrajnost. On se na pr. nije žacao javno nazvati Isusovce pretečama Antikrista. Osobni ugled i žestina učenog Dominikanca djelomično su nadomještali slabe razloge, kojima je nastojao dokazati svoju tvrdnju. Čudni nadbiskup iz Toleda, koga radi tvrdoglavosti prozvaše Siliceo, biskup »kremenite glave«, podupre Melhiora Cano i podvostruči njegovu navalu svojim uistinu tvrdoglavim i bezobzirnim postupanjem. Zaletio se pače tako daleko, da je Družbinim svećenicima zabranio da služe sv. Misu u njegovoj nadbiskupiji i ne htjede čitati papinskih bula, kojima se potvrđuje novi Red. Popustio je jedva na strogi zahtjev nuncija i kralja Filipa II. Ta divlja bura, u kojoj se pokazaše opori španjolski duh i strastvena, nepopustljiva upaljenost, što je imala još dugo oživljavati teološke rasprave, bila je međutim kratkotrajna. U doba Ignacijeve smrti brojila je španjolska provincija 300 članova sa 16 kolegija.

U Francuskoj išlo je sporije. Parisko je sveučilište pravilo neprestano nove poteškoće. Istina, ta je borba bila čovječnija nego ona Melhiora Cano, ali zato žilavija i mučnija. Biskup iz Clermonta Msgr. du Prat podupirao je Družbu i zborom i tvorom, ali ona se mogla ustaliti u Francuskoj istom iza Ignacijeve smrti. Slično je bilo i u Belgiji.

Golema zadaća čekala je Družbu u Njemačkoj. Tu se Isusovcima valjalo boriti skupa proti svećenstvu, koje je kao i posvuda u Evropi u ono doba

bilo duboko palo, i proti »reformaciji«, kojoj je baš tu bilo ognjište i središte. Le Jay i Bobadilla započeše borbu odozgo, kod višeg klera. Naskoro se otvori crkveni sabor u Tridentu. Papa Pavao III. zatraži od Ignacija dva teologa. On mu dade dvije svoje najvrsnije sile u bogoslovlju: Laíneza i Salmerona. Ignacije je poznavao u dušu svoje ljude i znao ih najkorisnije uposliti. Obdareni finim osjećajem u proziranju krivovjerja i svake sumnjive rečenice, vješti i obzirni u raspravljanju, okretni u pregovaranju i osvijetljivanju zakučastih pitanja, izvršiše oni taj opsežni i delikatni posao na opće udivljenje. Uz mnoge nedorasle biskupe bilo je na saboru i ljudi velike učenosti, koji se nisu ustručavali tražiti savjet i razjašnjenja kod papinskih bogoslova.

Za Ignacijeva života udomila se Družba također u Irskoj i sve do Brazilije. U Italiji i Španjolskoj cvali su u isto vrijeme kolegiji. Ispočetka skupni, za Družbine skolastike i vanjske studente, a pomalo odijeljeni: jedni za podmladak Reda, a drugi, kolegiji u pravom smislu riječi, za mladež, što je željela studirati srednje i više nauke.

Pod Ignacijevim vodstvom razvila se Družba u svim poljima apostolata. Čovjek se mora upravo diviti, kad vidi, s kolikom sigurnošću, s kolikom vještinom i, rekao bih, proročkom dalekovidnošću raspoređuje on i razvija Družbine sile. A pokraj svega toga ogromnog rada zaokupljen je on svojim besmrtnim djelom: »Ustanovama Družbe Isusove«, u koje je sažeo duh i način rada i jezgrovita, jasna pravila novog Reda.

Iza petgodišnjeg sastavljanja i dugotrajnog usavršivanja bile su Ustanove god. 1553. dovršene u svim pojedinostima. One su vjerna slika Ignacijeve velike duše. To se uostalom može reći i o Duhovnim Vježbama i o cijelom njegovu dalekosežnom radu i o upravljanju Družbe. Između svih redovničkih udruženja Družba Isusova je sigurno ona, koja u cijelosti i pojedinostima najviše nosi pečat ličnosti svoga Utemeljitelja. Stoljeća nisu okrnjila njegove velike zamisli. Ona odgovara prilikama dvadesetoga stoljeća kao i vremenu svoga osnutka, jer je od svoga Utemeljitelja baštinila načela i metode, koji joj osiguravaju uspjeh u svim promjenama prilika. Uz izvanredna rasvijetljenja Duha Svetoga odaje to djelo i divovsku snagu Ignacijeva duha, koji zadivljuje svakoga, kad promatra makar i same njegove glavne crte.

Ignacijev život ostao u mnogome tajanstven. Ovio se nekom čudnom šutnjom, koja katkada postaje upravo neshvatljivom. Pa i one oskudne izjave, što nam ih je ostavio, preopćenite su, baš kad se radi o nutarnjim doživljajima, koji bi za nas bili od najveće duhovne koristi. Još tri godine prije njegove smrti nisu ni najbliži njegovi suradnici znali gotovo ništa o nebeskim utjehama i strahovitim napastima, što se odigraše u njegovoj duši za vrijeme boravka u Manrezi. Na dugotrajne njihove molbe i nagovaranja nakani se on napokon, da im otkrije barem nešto od svoga života. God. 1553. izjavi O. Gonzálezu de Cámara, da će popustiti O. Nadalu i drugim Ocima, koji ga već odavna sile, da im povjeri, što se sve dosada zbilo u njegovoj duši. To je povjerljivo pripovijedanje sadržano u »Hodoča-

snikovoj povijesti«.[2] Mora da ga je ta odluka stajala dugoga nutarnjeg opiranja. Zato je valjda i odgađao ostvarenje te odluke od dana do dana pun mjesec dana. Kada je zatim u rujnu 1553. došao s pripovijedanjem do Manreze, ušuti ponovo sve do ožujka 1554. Iza neprestanog izvlačenja i ispričavanja raznim izgovorima stiže »Hodočasnikova povijest« napokon do konca. I to jedino radi toga, što mu O. Nadal i O. González nisu davali mira.

Dirljiv je to primjer poniznosti, ali nije jedini u Ignacijevu životu. Uostalom i te »hodočasnikove povjerljivosti« slikaju nam samo najglavnije crte njegova života. Tako na pr. o noći u Monserratu, koja je ipak bez ikakve sumnje bila od odlučne važnosti za njegov nutarnji život, nema u knjižici ni spomena niti je o tom doživljaju ikada što spomenuo, pa ni najpouzdanijim prijateljima. Bog ga je obdario viđenjima poput sv. Terezije Velike i sv. Katarine Sienske, no on je, obratno od tih svetica, odavao samo tu i tamo po koji tračak izvanrednih milosti, što ih je primio. A i to je činio kao na silu.

---

[2] Kratka *Hodočasnikova povijest* prava je autobiografija i obuhvaća razmak vremena od pada Pampelone (1521. g.) do 1538. g. Izuzevši nekoliko dragocjenih podataka o sastavljanju *Ustanova Družbe* nema u knjižici nikakovih uspomena iz vremena, kad se osnivala Družba. Djelo je napisano u vrlo iskrenom stilu, ali bez reda. Pisao ga je naime ne Ignacije već O. González de Cámara. Ignacije ga nije zapravo ni diktirao u pravom smislu riječi, već je razgovarao s O. Gonzálezom o svom životu, a ovaj je bilježio stvari bez osobita reda te onda prepisivao na čisto. Kako je O. González imao izvanredno dobro pamćenje, možemo biti sigurni, da nije izostavio ni jednu važniju stvar.

Čemu tolika povučenost? — To je tajna njegove duše. Izuzmemo li neke općenite razloge, koji se dadu razborito pretpostaviti,[3] glavni razlog te šutljivosti bit će po svoj prilici naravna povučenost, što ju je Ignacije baštinio od svoga naroda. Utjecaj rase i životnih prilika ne smije se istina pretjeravati, ali isto bi tako bilo krivo i posve ga zanijekati. Ignacije je bio pravi pravcati Bask, a Baski su šutljivi ljudi. Oni ne osjećaju potrebe, da se kome povjere. Što se u njihovoj duši događa, bila to radost ili bol, ne spada ni na koga. A kad bi tko pokušao istisnuti iz njih povjerenje, samo bi ih još više potisnuo u povučenost. Ta se strana baskovskog značaja očituje jasno i na Ignaciju, baš kad se radilo o pisanju hodočasnikove povijesti.

Držim također, da se baskovska narav odrazuje i u samom Ignacijevu nutarnjem životu. Baski se odlikuju jednostavnom i priprostom vjerom. Drže se grčevito temeljnih istina vjere i ne mare mnogo za privjeske bez osobita značenja. Među Baskima nema ljudi, koji bi mogli kao gdjekoji stari pisci islikati raj, čistilište i pakao tako živim bojama, kao da su ih vidjeli vlastitim očima. Bask zna, da treba služiti Bogu, moliti zagovor Bl. Dj. Marije i svetaca, vršiti obične životne dužnosti, kako to uči katekizam, biti spreman svaki čas na smrt i primiti je

---

[3] Jedan bi razlog mogao biti na pr. i to, što on nije namjeravao osnovati nikakav kontemplativni Red, pa stoga nije htio ostaviti svojim duhovnim sinovima ništa drugo, do li uputa, koje će ih odgojiti i osposobiti za akciju. Osim toga možda se također bojao, da primjer njegovih nutarnjih doživljaja ne bi previše zanio druge duše i sputao im tako nutarnju slobodu, da slijede Božja nadahnuća posve neovisno.

onakovu, kakva dođe, bez pretjerane žalosti. Glavno je, da čovjek živi tako, da se spasi. Ta se crta očituje jasno i u Duhovnim Vježbama. I najučenije raščlanjivanje te knjižice ne može da uništi osnovnu činjenicu, da se naime Ignacijski duh dade svesti na nekoliko jednostavnih bitnih istina.

O preobilnom bogatstvu njegove moralne snage ne pripovijedaju ni njegova pouzdana, uostalom vrlo oskudna, saopćenja ni brojni listovi, što ih je pisao na sve strane. A ni najvrsnijim povjesničarima nije uspjelo da otkriju kakve dokumente, koji bi nam otkrili te dragocjene zalihe i nutarnje sile. One se dadu samo donekle naslutiti iz čudesnih djela, što su ih proizvele.

I sam Ignacijev značaj ostao nam je u mnogo čemu tajanstven. Pustolovna poduzetnost i smionost složiše se u njemu s neobičnom mudrošću, razboritošću i opreznošću. U svojim neopozivim odlukama bio je širokogrudan, dalekovidan, čvrst, a čudnovati mu dar za proziranje stvari nije ni najmanje isključivao kolebanje nepristranog prosuđivanja, dugotrajnog analiziranja do u najmanje sitnice. Da sazna samo, koju vrstu siromaštva da dade svome Redu, što je uostalom bilo od bitne važnosti, trebao je četrdeset dana razmišljati, moliti, tražiti. Svi razlozi »za« i »protiv«, svi i najnježniji pokreti duše u tom pravcu, sva naslućivanja morala su proći ispred njegova neumornog, oštrog suda, prije nego je pala velika odluka. Često puta i obični savjeti i odgovori na pitanja o načinu rada, što su mu ih stavljali podložnici, dolazili su istom iza duge šutnje i mnogoga trapljenja.

I najskrovitiji dio njegove duše bio je protkan prividnim oprečnostima. Ignacije je bio pravi mistik u velikom stupnju. U buci vanjskog života i među brigama za golemu organizaciju svoga Reda nije nikada gubio s vida nevidljivu stvarnost. Svaka malo važnija odluka nicala je iz žarkih molitava, orošenih darom suza. Za vrijeme Mise znala su ga obvladati tako žestoka čuvstva i zanosi, te mu se činilo, da će klonuti. Dok je još bio u Loyoli, oduševljavao ga je i sam pogled na zvijezde, jer se tada osjećao bliže nebu. U Manrezi, a i poslije, dao mu je Bog često milost viđenja, gdje mu se ukazivalo Presv. Trojstvo, Isus, Bl. Dj. Marija. Jednom je vidio i svog ljubljenog školskog druga Hócez, kako ulazi u nebo. Na dugim apostolskim putovanjima kao i u tihoj sobici u Rimu bila mu je duša neprestano uronjena u Božju nazočnost, koja mu je opajala srce . . . U isto vrijeme bio je Ignacije savršeni vođa i upravitelj svoga Reda. Najneznatnije, potpuno vremenite stvari uređivao je velikom točnošću i neobičnom preglednošću. On je bio vješt sigurnom prosuđivanju duhova i značajeva kao i u vođenju zamršenih dnevnih poslova. Taj spoj bistrog promatranja i oštroumnog razmišljanja, žive djelatnosti s dubokom pronicavošću valjda je najznačajnija crta Ignacijeve životne snage.

Divni sklad svih tih naoko oprečnih i tako snažnih sposobnosti rijetko se nalazi u jednom čovjeku, pa bio on i genij ili pače svetac. Sklad Ignacijeve duše učinak je snažnog utjecaja Duha Svetoga, ali također i neobičnog bogatstva Ignacijeva duha i njegove nutarnje sređenosti. Čovjek se katkada u čudu pita, kako je on uz tako dugotrajna razmišljanja

o svakoj stvari, uopće dospio da stvori tolika djela. No baš ta snaga, briga za neznatne stvari, te bistrina u prosuđivanju skupa s utjecajem prilika davale su njegovim odlukama pečat neobične razboritosti i poznavanja stvari, da su se nužno i neprevarljivo ostvarivale. Vrijeme upotrebljeno na pripravu osiguravalo je njegovim djelima brz, siguran i trajan uspjeh. Stoga se njegove odluke, bile one katkada i smione, nikada ne izgubiše u nerazboritosti i nemogućnostima. Isto vrijedi i za najskrovitiji dio njegove duše. Tu se divno složila sposobnost kontemplacije s bitno aktivnom ascezom bez ikakvih trzavica. Dok se njegova duša u mističnom zanosu prelijevala nebeskim utjehama, duh mu u isto doba snuje planove potpuno određenih vanjskih poslova. I obratno, dok mu je um okupljen bezbrojnim sitnim stvarcama, što ih zahtijeva pisanje Ustanova i upravljanje Družbe, duša mu je puna božanskog zanosa.

Svetačka se psihologija zacijelo ne drži običnih zakona i vrlo je teško, kadšto upravo nemoguće, raspoznati, što je u njima ljudsko, što li dolazi od Boga. U drugu ruku opet znamo, da milost ne nadomješta naravi, već je samo preobrazuje i usavršuje, dokle to Bog hoće. U čudesnom združenju duševnih sposobnosti i darova u Ignaciju, što ih općenito ne posjeduje jedan i isti čovjek, a pogotovo ne istodobno, jasno izbija izvanredni nadnaravni utjecaj s jedne strane, a s druge strane iznimna snaga njegova značaja. Ukratko, Ignacije je bio čovjek aktivnosti, u kojem se čudesno spojiše milost i narav, čovjek, koji je snagu za rad crpao na skrovitom vrelu, na kojem se inače okrepljuju samo mističke duše, otrgnute od vanjskih stvari.

Iskreno govoreći Ignacije nije bio osobito privlačiv, kao što je na pr. bio Franjo Ksaver, koji je već samom svojom vanjštinom i dobrotom očaravao ljude. Ignacije je naprotiv osvajao svojim jakim, neodoljivim duhom, a naročito svojom ozbiljnom, moćnom svetošću. Ona je davala njegovu pogledu poseban nezaboravljiv izražaj. Osim ljepote toga pogleda bio je Ignacije prije ružan nego li lijep. Uz to je sve tamo od opsade Pampelone ponešto hramao. Što se tiče njegove čuvstvenosti, više je njegovih učenika uvjeravalo, da im je pokazao nježno srce. I nema sumnje, da je ta nježnost bila iskrena. No općenito je on u upravljanju ljudi bio dosta odmjeren i više strog. Osobito je u tri stvari bio neumoljiv: kad se radilo o svetoj čistoći, o poslušnosti i o tome, da koji član Družbe uloži sve svoje sile za veću slavu Božju. U vršenju svoje vlasti bio je pravi zapovjednik i ponešto sklon da pretjera — ako se ta riječ smije primijeniti na takova sveca — u strogosti i u pažnji na prividno neznatne stvari.

Srca je pokazivao manje nego na pr. jedan sv. Franjo Asiški. I to jednostavno stoga, što nije običavao pokazati čuvstava ni očitovati svojih osjećaja. To je i opet baština njegova naroda. Očitovanjem čuvstava i osjećaja traže ljudi oslona kod drugih ili im na taj način žele pomoći. Izvana hladni i povučeni Ignacijevi zemljaci ne podnose naprotiv nikakova očitovanja nježnosti srca. Kad mladi Bask polazi u daleki svijet, u »Ameriku«, za desetak, dvadeset godina, a možda i zauvijek, stvar se uredi s ukućanima u nekoliko riječi. Oproštaj je tako miran i jednostavan, kao da će mladić samo do susjednog sela. Ne znači to ipak, da su

Baski ledena i hladna srca. Ali eto, oni te izlijeve čuvstava smatraju besposlicom i nekom slabošću, koja da ne dolikuje muškarcu. Bask ne daje lako svoga srca. Odabere li ipak jednom prijatelja, poći će za nj i u smrt. Ignacije je i u tom pravi Bask. Svojim drugovima predao se posve, bez pridržaja. Prema subraći i nesretnim ljudima znao je biti neobično nježan, iako je ta nježnost ostala uvijek muževnom i rijetko se očitovala izvana. Ali zato u žrtvovanju samoga sebe za bijedne ljude nije poznavao granica. Napokon ne smijemo smetnuti s uma, da je on bio pozvan u prvom redu da vlada i upravlja, da djeluje, ne možda na nebeske duhove, već na tvrde ljude, u vrlo teškim prilikama. Pa i sama činjenica, da nije odabrao, da služi Bogu kao nepoznat prosjak, očit je znak njegove herojske ljubavi prema dušama.

Iako strog i odlučan, nije utemeljitelj i prvi General Družbe bio ni najmanje surov i bezobziran čovjek. On je bio previše mudar i razborit, a da ne bi razumio, kako treba upravljati ljudima, prilagođivati se prilikama i gledati, dokle sežu ljudske sile. Željezna mu volja nije nikada kušala slomiti, što je trebalo ispraviti. Uza svu vatrenu revnost, koja ga je obuzimala, kad se radilo o proširenju Kraljevstva Božjega, posjedovao je fin osjećaj, dokle se smije ići, ako se ne želi izazvati otpor i doživjeti neuspjeh. U nekim je slučajevima pokazao izvanrednu strpljivost i mir. Tako na pr. kad se Melhior Cano i Siliceo oboriše na nj i na Duhovne Vježbe. U sličnim teškoćama nije on nikada klonuo duhom. Izvanredno poznavanje ljudi i dar razlikovanja duhova i značajeva očuvali su ga od po-

greške, u koju rado upadaju ljudi velike osobne snage, a koja sputava svaku djelatnost, da naime traže od svojih podređenih, da rade onako, kako bi oni sami radili. Držeći se načela svakoga zdravog zapovijedanja: ne tražiti ni od koga više, nego može podnijeti, znao je on na divan način upraviti rad svojih sinova prema njihovim naravnim sposobnostima i tako iskoristiti sve njihove sile. Kad bi jednom nešto odlučio, više se na to nije vraćao, ali u provođenju svojih odluka bio je začudo vrlo blag i obziran.

Ignacije je bio kao stvoren za zapovjednika, ali ustrajnom vježbom i samozatajom znao se posve otresti svoje volje tako, te je postigao doista vrhunac heroizma u odricanju vlastitih želja, namjera i načina u radu. On je zapovijedao ne radi užitka i zadovoljstva, nego jer mu je to bila dužnost. I bio bi najsretniji, da se mogao povratiti u redove svoje subraće i slušati. Nije stoga čudo, da je tri puta upro sve sile, ne bi li sklonuo svoje drugove, da ga riješe službe Generala Družbe. Duboka poniznost prožimala ga je skroz na skroz. Čeznuo je stoga živo, da tkogod i na nj primijeni pravilo o bratskoj opomeni, što ga je sâm dao Družbi. Kolike li radosti za nj, kad bi mu Bobadilla, original među prvim njegovim drugovima, prigovorio što na svoj ne baš najfiniji način. U tome je tako uživao, da se katkada i sam optuživao pred Bobadillom radi svoje nevrijednosti. A sjećajući se svoje burne mladosti nazivao se pred Ribadeneirom »smetištem«. Njegovo odlučno upravljanje Družbe može se razumjeti i potpuno ocijeniti istom u svijetlu tih činjenica.

Ignacije je i umro kao pravi Bask. Njegovi zemljaci, kako smo spomenuli, ne drže važnim, da ikoga uznemiruju radi tako obične stvari. Dok su mnogi drugi sveci na kraju života sinuli još zadnji put u svoj svojoj veličini, Ignacije je predao dušu Bogu bez riječi. Zdravlje mu je bilo sve tamo od pretjeranih pokora u Manrezi slabašno. Napokon su bile iscrpene sve sile. Već godine 1550. umalo da nije umro. Poslije se istina nekako pridigao, ali je ipak očevidno slabio. Želudac mu je zadavao sve više muke. U proljeće 1555. morade na odmor u Rimsku Kampanju, da bi se oporavio. Subraća su mu zacijelo primijetila, kako sve više malakše, ali se nisu mnogo uznemirivali. Ta bili su već privikli, da mu željezna volja nanovo oživi istrošeno tijelo. Ignacije je međutim slutio, da je konac blizu, te primi 28. srpnja 1556. svetu Popudbinu. Dva dana kasnije — 30. srpnja — zamoli svog druga i tajnika O. Polanco, neka javi Papi Pavlu IV., da on odilazi i ujedno da zamoli za papinski blagoslov. Polanco ga umiri, da stvar ne izgleda baš tako opasna, i zamoli ga, da smije odgoditi stvar do sutra, jer je te večeri morao svršiti jedan hitan posao. Tu se i opet vidi duh Utemeljitelja Družbe, što ga je ostavio svojima. Premda je znao sigurno, da se približava kraj, nije htio urgirati svoju molbu smatrajući bez sumnje, da njegova smrt nema toliko značenja, te se radi nje prekine koji važni posao. Istu večer razgovarao je oko 9 sati s O. Polancom i O. Kristofom Madrid. Da li je barem tada govorio o svom odlasku i oprostio se od svojih dragih sinova? Ne! Vijećalo se o kupnji neke kuće na trgu Margana i Ignacije je govorio o toj stvari s največim zanimanjem. Odredbe, što ih je dao o

tom kupovanju bile su posljednje ili gotovo posljednje riječi, koje je upravio vjernim drugovima. Prema svjedočanstvu brata bolničara, koji je uza nj bdio, razgovarao je cijelu noć s Bogom. Djelo je dovršeno i on je bio i opet u divnoj samoći s dragim Bogom kao ono nekoć na putu prema Navareti, kad se zaputio u nepoznatu budućnost . . . . Pred zoru zapade u smrtnu borbu, a da prije toga nije upozorio nikoga, pa ni bolničara. Tako on umre bez svete Pomasti i bez željno očekivanog Papinog blagoslova, koji je stigao prekasno.
prekasno.

Ignacijeva je smrt prava slika njegova života i djela. Kao pravi čovjek rada i zapovjednik raspravlja on o jednoj potpuno zemaljskoj gospodarskoj stvari, dok mu smrt započinje već sleđivati udove. Kad je riješio i tu stvar, povlači se u tajanstvene dubine svoje duše, kamo je tako rado zalazio. Pa što ako on umire! Ljubljeni drugovi znadu već odavna njegovu oporuku: Družba Isusova!

Duhovne Vježbe

Zagonetna knjiga

Sjeme, iz kojega je izniknula Družba Isusova, i snaga njezina neprestanog pomlađivanja kroz stoljeća jesu Duhovne Vježbe. Ta neiscrpiva riznica isusovačke moći nije nikakvo omašno djelo već tanka knjižica. No to ne smeta. Nasljeduj Krista i Evanđelje također su razmjerno malena djela. Samo što Duhovne Vježbe posjeduju još jednu čudnu osebinu. U stilu te knjižice nema nikakve draži. Čovjek mora biti prilično uvježban u strpljivosti, da je pročita do konca. Izgleda, da su suhoća i priprostost upravo sistematski tražene. Brojne razdiobe i pod-

razdiobe drže na okupu zbijene, hladne paragrafe, kao u kakovu zakoniku. A između njih se pletu i prepleću primjedbe, dodaci, bilješke, pravila. Kad bi se koji obični vjernik prihvatio čitanja te knjižice samo pod dojmom stoljetnih sveopćih pohvala, teško bi stigao do konca tih nekoliko kratkih stranica.

Ne bi bolje prošao ni čovjek, koji nije proživio Duhovnih Vježba, pa bio on već prilično sprijateljen s višim kršćanskim duhovnim životom i razumio se u čitanje mnogih slavnih ascetskih i mističkih djela. I njega bi Duhovne Vježbe strašno razočarale. Doista teško je naći pisca, koji bi si dao manje truda, da mu stil bude lak i gladak, rečenice skladne, slike zamamljive. Ima tu cijeli niz ovakovih i sličnih dijelova: »O djelima. Za predmet (općeg ispita savjesti) treba uzeti Deset zapovijedi Božjih, Crkvene zapovijedi i odredbe poglavara. Sve, što je učinjeno protiv njih, jest grijeh, veći ili manji već prema važnosti stvari... Nije naime mala stvar prouzrokovati, da drugi ili ja sâm počnem omalovažavati spasonosne savjete i opomene poglavara.« U tom zbijenom, odmjerenom, hladnom tonu napisana je cijela knjižica.

Katkada će se čitatelj i ozlovoljiti, da u Duhovnim Vježbama neprestano nailazi na stvari, što ih je već davno drugdje čitao i čuo. I doista! Glavne misli Duhovnih Vježba nalaze se ili u Evanđelju ili u Katekizmu. Samo što ih svijesno i sistematsko izbjegavanje bilo kakova književnog ukrasa lišava svake umjetničke originalnosti, kojom pisci umiju gdjekad očarati čitatelja i najpoznatijom svagdanjom istinom. Hoće li barem razmatranje o »Dvije Zastave« biti nešto zanimljivije? Ne! Opis izmjeničnog

djelovanja Duha Božjega i duha tmine na duše može se naći u svakom ascetskom djelu, a vojnička slika, što ju je Ignacije primijenio, ne daje ništa osobito toj suprotnosti, koja je stara kao i samo kršćanstvo.

Što više! Čitatelju, koji bi samo čitao, bit će Duhovne Vježbe često puta upravo neshvatljive radi neobične i, kako će misliti, pretjerane skrbi za sitnice u nekim propisima. Na pr.: »Treći način (molitve) sastoji u tome, da se na svaki dah moli srcem izgovarajući riječ po riječ Očenaša ili koje druge molitve. Između svakog odaha treba izgovoriti po jednu riječ i pri tome misliti na značenje odnosne riječi ili na osobu, kojoj se moli, ili na vlastitu bijedu...« Nije li to sve skupa izvještačeno, sitničavo, mehanički?

S druge strane opet, makar čitatelj i poznavao već glavne crte kršćanskoga duhovnog života, dirnut će ga tu i tamo po koja misao i barem će izdaleka naslutiti dubinu, što se tu krije. Isto će ga tako bez sumnje potresti i zbijeni stil i snažne riječi »Principa i temelja.« Gdjekad se kroz tu hladnu objektivnost stila osjeća i jedva primjetljivo nutarnje ganuće. Duboka, fina psihologija, što prožima čitavo djelo i osjeća se navlastito u »Pravilima za razlučivanje duhova,« dat će mu barem neko intelektualno zadovoljstvo. A zadivit će ga i tijesna povezanost pojedinih dijelova te zamamna, upravo geometrijska dosljednost u razvoju misli.

No sve to skupa ne može pobuditi oduševljenja, što čovjeka obuzima kad čita gdjekoja poglavlja iz knjižice Nasljeduj Krista, niti će mu srce ispuniti toplina, što struji iz bilo kojeg djela Sv. Au-

gustina. Pa ni sama glasovitost Duhovnih Vježba, što u čovjeku stvara već unaprijed neki dobrohotni sud, ne će moći da mu otkrije privlačivost te knjižice. I tako će konačni zaključak biti: suhi priručnik, slova mrtva kao kostur, zagonetna knjiga, u kojoj jedva tu i tamo svjetluca po koja iskra.[1]

Pa ipak su Duhovne Vježbe među prvim ljudskim djelima, koja bi se mogla staviti neposredno iza Evanđelja. Ta knjižica ne spada istina među blago objavljene riječi Božje, ali je tijesno povezana s kršćanskim životom i ne da se više od njega odijeliti. Duhovne Vježbe jesu škola duhovnog života za sve vjernike i zalog neprestane obnove katoličkog duha. Jednome od najvećih katoličkih redovničkih udruženja one su središte nutarnjeg života i snaga apostolskog rada. Duhovne Vježbe glavni su razlog nepromjenljivosti Družbe Isusove, njezina blagotvornog utjecaja, njezine otporne snage proti svim žestokim — gotovo neodoljivim napadajima na nju. Korak po korak dovedoše one hiljade i hiljade duša do vrhunca savršenosti. Uz nekoliko iznimki, koje prouzrokovaše vanjski, ljudski obziri, preporučuju Duhovne Vježbe gotovo svi Petrovi Nasljednici, počevši od Pavla III., velikog prijatelja Ignacija i njegovih drugova, pa sve do Pija XI., koji je enciklikom »Mens Nostra« (20. XII. 1929.) podigao Duhovnim Vježbama besmrtan spomenik.

Samo čitanje Duhovnih Vježba razočarava. S druge strane ne da se zanijekati čudotvorni utjecaj, što ga ta knjižica ima na duše. Mora stoga da u

---

[1] Sažeti sadržaj knjižice Duhovnih Vježba vidi u Dodatku pri koncu knjige.

njoj ima nešto, što se ne da zamijetiti na prvi mah, a što je ipak bitno. Treba dakle naći taj bitni elemenat.

Duhovne vježbe prožete su skroz na skroz snažnim Ignacijevim duhom, pa se stoga i dadu razumjeti jedino iz cijeloga njegova života. A taj nam je danas poznat u cijelosti.[2] Kao glavno vrelo za upoznavanje toga života služi Hodočasnikova povijest, Ignacijeva autobiografija, koju imamo zahvaliti neumornom nagovaranju O. Nadala i O. Luisa González de Cámara. Iz opisa, što se nalazi u toj knjižici o postanku i razvitku Duhovnih Vježba, vidi se jasno njihov smisao, važnost i svrha.

Prvi obrisi Duhovnih Vježba pojaviše se već u Loyoli, dok se Ignacije oporavljao od rane, zadobivene kod opsade Pampelone, te snovao, razmišljao i molio. Sam veli, da je iz tih razmišljanja upotrebio poslije, kad je sastavljao Duhovne Vježbe, navlastito rasvjetljenja o raznolikosti duhova, što djeluju na dušu. Tako dakle dva temeljna stupa Duhovnih Vježba, čuvena »Pravila za razlučivanje duhova« te način »izbora«, potječu još iz Loyole. Posve je razumljivo, da se iz misli o protivnosti Duha Božjega i duha paklenoga, što su u Loyoli potresale Ignacijevom dušom, dade lako nazreti početak razmatranja o »Dvije Zastave.« Naravno da je oštroumni Ignacijev duh i dalje bez prestanka

---

[2] Među suvremenim Ignacijevim životopisima ističu se osobito dva znanstvenom objektivnošću i dubokom psihologijom. Jedan je napisao francuski Isusovac povjesničar O. Dudon, *Saint Ignace de Loyola.* Drugi je izišao u Njemačkoj, a napisao ga je O. Anton Huonder S. I. *Ignatius von Loyola, Beiträge zu seinem Charakterbild.* Köln 1932. (Napomena prevodioca).

raščinjao svaki pokret u duši i svaki val misli, što se rađao u nutrini. Osim toga čitao je on »Život Isusov« od Ludolfa Saskog i životopise svetaca. Dijelove, koji ga se najviše dojmiše, prepisivao je u svoju bilježnicu. Isusove riječi ispisivao je crvenom tintom, a riječi Bl. Djevice Marije plavom. Lijepa, ukusna slova nižu se u toj bilježnici u besprijekornim recima na finom, glatkom papiru. Tu se već očituje Ignacijev ukus i skrb, da sve bude u redu, sve do najmanjih sitnica. Ta savjesnost očitovat će se i poslije kod sastavljanja Duhovnih Vježba, a još više u upravljanju jedne od najvećih duhovnih sila na svijetu. U Loyoli je dakle započeo Ignacijev nutarnji put, koji ga je imao dovesti do odsudnog doživljaja u Manrezi.

Na Duhovne Vježbe utjecala su bez sumnje i duboka razmatranja, što su Ignacija zaokupljala putem iz Loyole prema Monserratu. To se dade razabrati i iz Hodočasnikove povijesti. Međutim, kako sam veli, bio je tada još dosta daleko od pravoga kršćanskog shvaćanja. Ta on je onda još sumnjao, da li bi bilo na slavu Božju ili ne, ako pošalje na drugi svijet Maura, koji se usudio pogrditi Bl. Dj. Mariju. Prevejani bogohulnik umakao je samo pukom srećom Ignacijevoj osveti. Da je taj isti čovjek nekoliko mjeseci kasnije sastavio bitne dijelove Duhovnih Vježba, dostatan je znak silnog nadnaravnog utjecaja, što mu je u Manrezi prožeo i preobrazio dušu.

Doživljaj u Manrezi zacijelo je najočitije svjedočanstvo djelovanja Milosti Božje, kad se ona u izvanrednom obilju izlije u dušu. Za vrijeme viteškoga bdjenja u Monserratu u noći između 24. i 25. ožujka 1522. niknulo je po svoj prilici promatranje

o Navještenju, koje je, kako se čini, Ignacije osobito volio, jer ga je u Duhovnim Vježbama opisao opširnije nego druga promatranja. Iza toga bdjenja uputio se hodočasnik u Manrezu. Mislio se tamo zadržati samo nekoliko dana, a ostao je punih deset mjeseci. Bila je to perioda skrajnje strogosti, dugih molitava — običavao je moliti po sedam sati na dan — ozbiljnih razmatranja. Sva je ta razmatranja pomno bilježio. Spopadale su ga očajne, silovite napasti, a onda bi ga opet obuzimale najslađe utjehe. No divni rezultat tih doživljaja ne da se pravo protumačiti ni Ignacijevim opsežnim i dubokim umom ni oštrinom njegove sposobnosti u poznavanju ljudi ni njegovom plemenitom naravnom velikodušnošću srca, iako su ti naravni darovi mnogo doprinijeli tom divnom djelu. Božja je svemoguća desnica vodila Ignacija, da je kročio orijaškim koracima. Već ono nekoliko stranica Hodočasnikove povijesti, što govore o Manrezi, odaje nečuvenu dubinu i snagu nutarnjih pokreta. Dok je jednoga dana, veli sam, razmišljao na obali divljeg potoka, obasja mu duh toliko nutarnje rasvijetljenje, »da mu je bilo dano, te shvati mnoge duhovne, vjerske i prirodne stvari[3] tako jasno, da mu se i poznate

[3] Do Manreze zaokupljala je Ignacijev duh samo briga o bitkama i dvorskoj uglađenosti. Za kakvu višu izobrazbu nije bilo dakle vremena. Naučio je pisati i čitati samo toliko, da može gutati plitke viteške romane. Pače ni u Manrezi, a ni poslije sve do smrti, nije bio obdaren darom pisanja, ukoliko taj dar znači umjetnost zanimljiva opisivanja. Razumio se ipak već u Manrezi u pisanje toliko, da je mogao izreći pravim riječima baš ono, što je htio, te urediti rečenice prema nutarnjoj logici svojih misli. Sastavak i poređaj te priproste i jasne riječi Duhovnih Vježba ne daju se premašiti.

stvari činile novima« i »da mu se pričinjalo kao da je postao drugim čovjekom i da ima novi razum, kojega prije nije posjedovao.«

Danas se za stalno zna, da bit i nacrt Duhovnih Vježba potječu iz Manreze. One su rezultat složnog djelovanja, što ga proizvedoše posvemašnje predanje Bogu svih sila uma i duha jednoga čovjeka, skupa s nebeskim rasvjetljenjima, kojima se Bog udostojao tako ga vanredno obdariti. Tu se zapažaju učinci najuzvišenije mistike i asceze i nadnaravnog utjecaja, a ujedno i ljudskog nastojanja, koje nije ništa propustilo, da svuče starog čovjeka i obuče novoga. Duhovna visina, što je Duhovne Vježbe posjedovahu već u Manrezi, ostaje nerazumljiva, ako bi je htjeli protumačiti jedino kao plod naravnih sila neobrazovanog viteza i pobožnog hodočasnika, što je 1522. zabasao na Monserrat. Činjenica, da je on iza tih dragovoljnih desetmjesečnih duhovnih vježba postao učiteljem novog puta u duhovnom životu, nesumnjivo pokazuje, da je to bio čovjek neobičnih sposobnosti, ali prije svega dokaz je to Božanskog djelovanja Providnosti, koja je imala s tim čovjekom posebne osnove.[4]

---

[4] O. Dudon nabraja u životopisu sv. Ignacija ponajprije činjenice, koje dokazuju, da je Ignacije u Manrezi i slijedećih godina propovijedao o mnogim temeljnim temama Duhovnih Vježba i preporučivao ih. Da je pače imao i neki rukopis Duhovnih Vježba. A onda zaključuje: »Injigo je dakle već 1522. napisao vlastitom rukom knjižicu, koja je osim pravila za izbor, o skrupulima i o razlučivanju duhova obuhvaćala također: tri načina molitve, način razmatranja prema tri moći duše, upute o načinu promatranja, o općem i posebnom ispitu savjesti, o ispovijedi i Pričesti i istine razmatranja za Duhovne Vježbe.«

Slijedećih godina usavršivao je Ignacije Duhovne Vježbe i popunjavao mnogim primjedbama. Taj je posao bio dovršen istom 1540. u Rimu, nešto poslije vrhovnog odobrenja prve »Formule Instituta Družbe Isusove«. To dotjerivanje bilo je bez sumnje plod neprestanog nutarnjeg usavršivanja i proučavanja ljudi, koje je kroz dvadeset godina bivalo sve dublje i opsežnije. Tako Duhovne Vježbe nose na sebi pečat tjeskobnog traženja u Loyoli, tragove uzvišenih rasvjetljenja i dubokih razmatranja u Manrezi i napokon obilježje dvadesetgodišnjeg duševnog i apostolskog rada, što pretekoše osnutak Družbe.

To nam eto svjedoči povijest o postanku, razvoju i sastavljanju Duhovnih Vježba. One prema tome nisu ništa drugo do li izražaj Ignacijeva životnog iskustva. Nutarnja raščlanba djela slaže se potpuno s povijesnim podacima. Prvi »tjedan« Duhovnih Vježba namijenjen je uglavnom dušama, koje se nalaze u sličnom stanju kao Ignacije u Loyoli, t. j. za ljude, koje još progone opsjene putenih napasti i svjetskih časti. Ignacije im pruža razmatranja, koja će ih osloboditi od tih okova. Te vječne istine i ozbiljna razmatranja proživio je i proniknuo on sam, kad ga je teška rana prikovala uz krevet u mrkom dvorcu kod Azpeitije. Duše privezane još isključivo uza svijet, dadu se potresti jedino takvim istinama. U ostalim tjednima raspoznaje se bez teškoće odraz misli, razmišljanja i promatranja iz Manreze, kako su nam opisana i u Hodočasnikovoj povijesti.

Životno iskustvo, što se odrazuje u Duhovnim Vježbama, iako je osobno, nije ni najmanje individualno. Ignacije je od velebnog nutarnjeg doživljaja unio u Duhovne Vježbe samo bitne crte, koje vrijede za sve ljude. To mu je uostalom bilo i lako. Do svoje dvadeset i šeste godine letio je on za svjetskim ugodnostima i za zvukom praporca ljudske slave. Radi toga mogao je on lako krenuti sa stajališta običnih ljudi te ih pridizati i voditi do herojske odluke, koju je i sam neopozivo učinio. Taj se nutarnji razvoj opetuje i dandanas preko duhovnih vježba u hiljadama duša. Ignacije je proživio sve ljudske bijede i slabosti i to iskustvo podaje njegovoj metodi posebnu privlačivost. I najjednostavnije duše, svagdanji ljudi, koje je borba za život prikovala uz zemlju, mogu pod njegovim vodstvom proći barem kroz prvi tjedan duhovnih vježba. A duše jake i sposobne, da ga slijede sve do vrhunca uzvišene staze, naći će od prvog do zadnjeg tjedna čvrstih uporišta za kasniji život i tajanstvenih zvukova, koji odgovaraju titrajima njihove poletne duše. U razdoblju između Manreze i konačnog izdanja Duhovnih Vježba popunjavao je Ignacije općenite crte, što ih je stvorio razvoj njegovih naravnih sposobnosti skupa s milošću Božjom, rezultatima neumornih proučavanja i opažanja, koja je skupljao obraćajući ljude. Time je utisnuo u Duhovne Vježbe posebni karakter univerzalnosti.

Od svega tog dragocjenog i preobilnog iskustva daje nam Ignacije samo srž. Tko čita knjižicu Duhovnih Vježba jedva će zamijetiti išto od ekstaza, nutarnjih borba, mističkih zanesenja, koja su mu potresala dušom i iz kojih proistekoše Duhovne Vježbe. Nema tu gotovo ni traga kakvom izlijevu čuvstava ni nutarnjem ganuću.

Te čudne osobitosti glasovitog Ignacijeva djela dadu se protumačiti već iz samog naslova knjižice. To su Duhovne Vježbe. Određene dakle ne za čitanje već za vježbanje, za primjenu u praktičnom životu. Tko želi to djelo jedino čitati, pa makar i više puta, ne će pokraj sve stilističke jasnoće shvatiti gotovo ništa.

Za razumijevanje Duhovnih Vježba pruža nam Ignacije sam uspješnu metodu. Ono, što je prostrujalo nekoć njegovom dušom, mogu upoznati i osjetiti sve velikodušne duše, kad se povuku u zatišje duhovnih vježba, daleko od svijeta i zemaljskih briga. Jakost i dubina tog doživljaja ovisit će, razumije se, o njihovoj nutarnjoj sposobnosti da prime nadnaravne istine, o načinu, kako će odgovarati Božanskim poticajima, a navlastito će ovisiti o obilju milosti, po kojoj će se dragi Bog udostojati, da ih vodi stazom savršenosti, dokle on hoće. Ignacije se zadovoljava da tu metodu označi kratkim, a ipak dostatnim uputama. One se doimaju duše već pri samom čitanju, no istom u vježbanju, u primjeni izbija sva njihova nutarnja uzvišena i neodoljiva dosljednost, koja divno odgovara duši, što si probija put prema savršenosti. Čovjek, koji je te upute poredao tako neumoljivim logičkim redom, mora da je dobro poznavao svaki korak toga puta.

Tekst Duhovnih Vježba ne pruža dakle sam po sebi potresni Ignacijev nutarnji doživljaj, ali nam omogućuje, da to isto proživljujemo i mi u mjeri, koja odgovara posebnim sposobnostima svake duše i Božjim planovima. Prividna suhoća i hotimična

kratkoća knjižice dadu se bez teškoće razjasniti brigom, koja je tako značajna za Ignacijski duh, da naime ostavi prosto polje djelovanju milosti i slobodnom ljudskom nastojanju. Površni ljudi i radoznali čitači dobit će od Duhovnih Vježba radi njihove snažne i odlučne zbijenosti utisak čudne sapetosti, pače i neke duševne vojničke skučenosti. A baš je protivno istina! Ignacije je iskusio, da je razborita stega tajna svakog pravog oslobođenja. Njemu je dobro poznato duševno stanje čovjeka, koji se stavio pred nadnaravni zadatak i počinje ga sa stravom proživljavati. Nije mu također nepoznata ni mnogostruka raznolikost, što se krije u svakoj duši, pa ni to, da milost Božja djeluje u svakom čovjeku i u svakom slučaju drukčije. Iz svetog strahopočitanja pred tim pojedinačnim reakcijama kao i pred neslućenim ravnanjem Božjim ispunio je Ignacije Duhovne Vježbe tako obilnom šutnjom.

Kako su ipak mogle izmaći tako vrsnom učitelju duhovnog života opasnosti slične metode? Suhoća i kratkoća običavaju odbiti duše i potisnuti im umne i osjećajne sposobnosti u još veću zatvorenost. S druge strane, ako treba ostaviti mjesta djelovanju milosti, isto je tako prijeko potrebno znati, gdje se pokazuje to djelovanje, i raspoznati, što u toj zamršenoj igri dolazi od Duha Božjega, što li od duha tmine. Dobro je prepustiti mnogo toga radu slobodne volje, ali u drugu ruku i predobro su poznate česte tragične zablude i najbolje volje . . . Ignacije je predvidio sve te teškoće. O tom imamo dovoljno dokaza. Znao je on dobro, da se njegova knjižica teško provodi u praksi, pa joj je stoga i dodao toliko sitnih bilježaka i napomena, koje imaju

biti putokazom, kako treba primjenjivati tu knjižicu, da urodi očekivanim plodom.

Ignacije je počeo ubrzo misliti, da sam protumači Duhovne Vježbe i objasni način, kako ih treba upotrebljavati. Prema njegovim uputama sastavio je jedan od njegovih intimnih suradnika, O. Polanco, »Directorium« ili upute za davanje duhovnih vježba. Te su upute bile poslije popunjene i izglađene, a 1599. izdade ih konačno O. Acquaviva, peti General Družbe Isusove. Prema Ignacijevoj zamisli taj Direktorij kao i same Duhovne Vježbe imaju primjenjivati samo vrlo razboriti, duhovni i skusni svećenici.

Duhovne Vježbe imaju još jednu osobitost. One nisu namijenjene za izravnu uporabu egzercitanta, već zahtijevaju neprestanu aktivnu suradnju upravitelja duhovnih vježba. Ignacije polaže veliku važnost na izbor toga čovjeka. Ni svoje najbliže suradnike, koji su bez prestanka primali njegove direktne usmene pouke i ugledavali se u njegov primjer, nije smatrao sve jednako sposobnima, da s uspjehom daju duhovne vježbe, barem ne velike, tridesetdnevne. Rado je spominjao četvoricu petoricu svojih drugova, koji da se razumiju u to apostolsko djelo: Fabera, i to navlastito njega, zatim Salmeróna, Villanovu, Domenecha, Stradu ... To ne znaći ipak, da su drugi bili posve nesposobni za taj posao. Pače ta izjava ne isključuje od davanja duhovnih vježba ni bilo kojeg drugog razboritog i obrazovanog svećenika, samo ako ima toliko iskustva u duhovnom životu, da može s uspjehom voditi duše. Ignacije je htio gornjom izjavom samo naglasiti, da su neki po-

sebni dar i sposobnost za davanje duhovnih vježba, ako i ne baš prijeko potrebni, a ono barem poželjni.

To bi lako moglo navesti koga na misli, da egzercitant za vrijeme duhovnih vježba nije više slobodan, već ga upravitelj vodi putem savršenosti nekom nepoznatom strategijom. Ignacije je međutim i ove zahtjeve stege znao divno spojiti sa slobodom. Uostalom u zdravoj psihologiji stega i sloboda ne mogu uopće stajati u opreci, već jedna drugu popunjuju. Evo kako Ignacije zamišlja službu upravitelja: on ima biti kao svjetiljka u mračnoj sobi, što rasvijetljuje prostor, da se stanar može sam bez pogibli gibati.

Vrlo je česta, ako i ne uvijek svijesna, a ono barem instinktivna zabluda, da se naime misli, da u kršćanskom duhovnom životu nema mjesta nikakvoj ascetskoj znanosti, već da se tu sve ravna jedino prema poletu duše i Božjem utjecaju. Postoji međutim i znanost duhovnog života, koja uza sve to što mora biti skroz na skroz prožeta i zasićena sjedinjenjem cijeloga srca s Bogom i čežnjom za njim, ostaje ipak znanost, jer mora znati prozreti sve opake šapate, poticaje i nasrtaje zlobnoga duha i izbjeći im. Treba samo zaviriti u vlastitu dušu, pa ćemo se dostatno uvjeriti, kako je zamršena i puna oprečnosti. Ništa stoga nije naravnije, nego da u duhovnim vježbama zatražimo savjeta kod čovjeka, koji se u duhovnom životu osposobio da spremno upozna svaki pokret duše i raspozna, od koga dolazi. Ignacije neprestano naglašuje, da upravitelj mora pustiti egzercitantu svu moguću slobodu volje. To je zapravo uvjet, bez kojega bi duhovne vježbe izgubile svoju snagu. Upravitelj je postavljen, da

puti spremnu i velikodušnu, ali još neiskusnu dušu. On ima nastojati, da stavi vagu u ravnovjesje osobito u odlučnom času »izbora«, a onda da prepusti duši, da sama odluči, koja će strana prevagnuti. Zadaća je napokon upravitelja, da odvrati egzercitanta od svake stramputice i beskorisnog zaobilaženja. On mu ima samo rastumačiti jasno stvar, o kojoj se radi, i upozoriti ga, kada dođe zgodan čas, da prema svijetlu vlastitog razuma i prema poticaju velikodušnosti svoga srca surađuje s milošću Božjom. Baš radi toga delikatnog spajanja snažnog upravljanja s poštivanjem slobode volje traži Ignacije od upravitelja duhovnih vježba prvorazredne sposobnosti.

U svijetlu povijesti i nepobitnih svjedočanstva upoznaje se tako pravi smisao i svrha Duhovnih Vježba. To je sistem uputa, zacrtan kratkim, dosljednim potezima, određen za vježbu, a ne za čitanje. Duhovne vježbe jesu metoda, da se čovjek otrese svjetskoga duha i živi, kolikogod je više moguće, u duhu Božjem. Ta se metoda nije razvila ni iz kakve teorije, već je plod velikog iskustva, što ga je Ignacije stekao na sebi i na drugima. Njezina sređenost nije učinak nikakove ukočenosti, nego proizlazi iz gipke, snažne logike, koja se probija mjestima, gdje se narav i nadnarav dotiču, te upravlja dušu put neba.

Nema dakle nikakve sumnje, da su Duhovne Vježbe napisane ne za čitanje, već za vježbanje, za prakticiranje, i to po uputama učitelja, koji ih je prvi proživio, sastavio i izdao. Ignacijeva je nakana u toj stvari jasna. Već od Manreze počeo je on voditi duše putem, što ga je zacrtao u Duhovnim Vjež-

bama. A kad je djelo bilo konačno dovršeno, prva mu je briga bila, da se knjižica primjenjuje u praksi prema njezinom autentičnom duhu i metodi. Duhovne Vježbe zacrtale su i temeljne crte Družbe Isusove. Ignacije je po njima dao novome Redu glavno oruđe nutarnje spreme. Da se tu radilo samo o kakvim ličnim uspomenama, Ignacije se, kakav je bio, ne bi zacijelo nikada latio pera. Ono se uostalom ni onako nije baš glatko micalo po papiru, a ako je i pisalo, nije tražilo vlastite samodopadnosti.

Čim se Duhovne Vježbe shvate i privedu u djelo na način, kako je to Ignacije htio, izbija iz njih smjesta prikrivena snaga i životna toplina. U rukama velikodušnog i otvorenog čovjeka, koji budno pazi, kako da se okoristi uzvišenim učiteljevim primjerom i njegovom divnom naukom, postaje taj suhi tekst svijetao, sjajan plamen. Mrka i ukočena gradina poprima iznenada vedru boju i život.

Zagonetna knjiga postaje jasna.

Ignacijski duh

Gotovo se ne usuđujem prihvatiti pera, da započnem ovo poglavlje. O Ignacijskom duhu razmišljali su i raspravljali već kroz četiri stoljeća toliki učeni i duhovni velikani, toliki učitelji asceze i mistike, bilo da ga učeno i stručnjački obrane bilo da ga bezobzirno napanu. Pa što onda mogu tu učiniti ja, obični svjetovnjak i nevješt duhovnoj znanosti? U mojim ušima kao da još odzvanjaju gromorne propovijedi Melhiora Cano. Čini mi se, kao da još

uvijek slušam glas Henry Bremonda,[1] kako mi tvrdi, da je on svojim tumačenjem Duhovnih Vježba učinio najveću — i nažalost najnepriznatiju — uslugu Družbi Isusovoj.[2] Ta posljednja prepirka o Ignacijskom duhu i o duhu Duhovnih Vježba, što ju je vješto uzvitlao pokojni Bremond, pokazuje dostatno, kako je pitanje toga duhovnog blaga važno, ali i zamršeno. Takav sam barem utisak imao ja, kad sam jedne ljetne večeri slušao oštroumne razloge toga glasovitog člana Francuske Akademije na balkonu njegova stana u Parizu. Pred nama se uzdizala apsida Notre-Dame, koju pobočni lukovi dižu prema visokom nebu. »Bože moj«, mislio sam si, »ja sam imao sreću da proživim tu zagonetnu knjižicu i sve njezine upute i naputke, pa kamo me ona to konačno vodi? Da li prema sustavu, u kom je središte čovjek ili prema sustavu, da je Bog središte i cilj svega. Je li moguće, da sam je ja proživio u drugom, a ne u Ignacijevom duhu? Je li to knjiga zagonetne asceze ili djelo nerazumljive mistike?«

Što je zapravo htio pokojni Bremond? U svojim učenim djelima veli on, da su Isusovci pokvarili Ignacijevu zamisao. Oni naime tvrde, da Duhovne Vježbe idu za tim, da čovjek upotrebi sve stvari, pa i samu molitvu, kao sredstvo spasenja. On naprotiv želi dokazati, da je Ignacije imao molitvu kao svrhu, prema kojoj duša teži, da onda u njoj počiva sjedinjujući se po njoj s Bogom. I stoga ubraja on Ignacija među čiste mistike. Ignacije je dakle htio s Duhovnim Vježbama baš protivno, nego što čine Isusovci.

Čudnovato! Pa ipak pozorno proučavanje Duhovnih Vježba pa poznate i jasne upute samog Ignacija te napokon njegove povjerljive izjave najbližim suradnicima, sve to pokazuje, da je Ignacije zamišljao Duhovne Vježbe, kako su ih zamišljali i kako ih zamišljaju još i danas svi Isusovci, koji se uostalom slažu u gdjekojim točkama i izvodima s g. Bremondom. Napokon meni se čini, da slavni povjesničar sam sebi protuslovi, kad, iza dugog tumačenja Duhovnih Vježba na svoj način, izjavljuje, da su one »priručnik vježbanja u mistici« *(Histoire littéraire*, str. 32.), a onda poslije (str. 113.) tvrdi: »Za Ignacija je nutarnji život prije svega jedan oblik asceze.« Međutim ljudska je duša uza svu jednostavnost tako bogata, da se ne da kratko razdijeliti na »antropocentrizam« i »teocentrizam«. Uostalom zar duša težeći za vlastitim spasenjem — »antropocentrizam«, rekao bi Bremond — ne radi u jedinstvu s Isusom i iz ljubavi prema njemu? Ili ne raste li u njoj nesebična ljubav prema Bogu — »teocentrizam« — baš time, da se pročišćuje i otrese sviju zemaljskih spona, u želji da se spasi? »Bože, ljubim te svim srcem, svom dušom i svim silama svojim i bližnjega kao samoga sebe poradi tebe!« Ta molitva nije pridržana samo sv. Ivanu od Križa i drugim mističkim dušama, već se traži od svakoga kršćanina bez razlike.

---

[1] Henry Bremond rođen je 1865. U mladosti stupio je u Družbu, a 1904. istupi iz Reda radi doktrinalnih razloga. Pisao je mnoga djela o povijesti vjerskog i nutarnjeg života i surađivao u mnogim francuskim katoličkim časopisima. U tumačenju Duhovnih Vježba imao je svoje nazore, koji se nisu u svemu poklapali s crkvenim stanovištem, pa je tako i on bio jedan od glavnih razloga, da je sv. Otac Pijo XI. sam ustao na obranu tradicionalnih duhovih vježba, naročito Ignacijeva sistema, u svojoj enciklici »Mens nostra« (1929.). Umro je 1934. (Nap. prev.)

[2] Da ta usluga g. Bremonda nije sa strane Družbe Isusove priznata, o tome nema sumnje. Svoje nazore o Ignacijskom duhu razvio je on u svom doista velebnom djelu *Histoire Littéraire du sentiment religieux en France* i u brojnim člancima u *La vie spirituelle*. Protiv njegovih tvrdnja ustao je glasoviti O. Leonce de Grandmaison D. I., a iza njegove smrti nastaviše obranu Ignacijskog duha O. Lebreton u *Etudes* i O. Pottier u posebnoj knjižici.

No tad se prenuh. Ta je knjižica ipak napisana za svakoga od nas. Samo ako imamo iskrenu nakanu i želimo velikodušno tražiti, upoznati i prigrliti volju Božju. Premda ta škola duhovnog života zahtijeva učitelja, da je mognemo pravo primijeniti, nije ona ipak tako visoka, da je mi obični svjetovnjaci s milošću Božjom ne bi mogli dokučiti. Mi se istina ne razumijemo mnogo u teologiju, ali u Duhovne Vježbe možemo se uživjeti i shvatiti ih barem donekle. Inače nema smisla, da nam ih je Ignacije namijenio. Znamo dobro, da ni sve te prepirke raznih škola i učenjaka nisu besmislice. Veliki nutarnji doživljaj, što ga proizvode Duhovne Vježbe, doista je vrelo dubokih teoloških problema, pa je pravo, da ih teolozi proučavaju i raščiste. Ali, eto, meni se čini, da baš te tolike učene rasprave daju neku vrstu prava i nama običnim smrtnicima, da se i mi izrazimo o Duhovnim Vježbama. Mi smo priprosti, imamo dobru volju, nešto zdrava razuma, životno iskustvo i poznavanje najglavnijih istina svete vjere, kako smo ih naučili iz katekizma. I tako nas baš ta nedoraslost za duboke stvari čuva od učenjačkih nastranosti. Mi se osim toga držimo savjeta iskusnog upravitelja duhovnih vježba, koji se razumije u duhovne stvari i prima posebne milosti svoje službe te tako slijedi ono prastaro tumačenje Duhovnih Vježba, koje je ostavio sam Ignacije i njegovi neposredni učenici. Iz tog tumačenja Duhovnih Vježba proizašla je i Družba Isusova, od njega žive i po njemu se uzdižu bez prestanka hiljade i hiljade duša k vrhuncima kršćanske savršenosti.

A zatim i povijest — Loyola, Manreza, Alcalá, Pariz, Rim — pa i sam tekst Duhovnih Vježba svjedoče nam, da je Ignacije sveo svoj duh, metodu nutarnje savršenosti na nekoliko priprostih, jasnih i dubokih misli. A te misli uzete su iz Evanđelja, koje je Ignaciju bilo tako drago, koje mu je bila glavna, a u nekom smislu i jedina knjiga. Malo je metoda kršćanske savršenosti, koje bi bile tako jednostavne, tako ograničene na nekoliko bitnih stvari i baš po tome tako prilagođene shvaćanju i velikodušnosti sviju — uza sve to, što nas pozivlju na potpuno predanje i skrajnju zaborav samih sebe, kako ćemo vidjeti. Nalazi se u Duhovnim Vježbama, valja priznati, i općenitih stvari, koje su zajedničke svim učiteljima duhovnog života. Ta kršćanski je život u svojoj biti samo jedan i točno omeđen. Zapazit će se u Duhovnim Vježbama pače i utjecaj gdjekojih mističkih knjiga, što su u Ignacijevo vrijeme bile na glasu i koje je on poznavao. No taj je utjecaj tako neznatan, a i ono malo tuđih stvari preobrazila je Ignacijeva snažna osobnost i dala im novo lice, novi duh.[3] Ignacije nije mnogo čitao. Izgleda pače, da je on jedan od onih velikih ljudi, kojima tuđe misli služe samo za to, da potaknu vlastiti um na osobni, originalni rad. Igna-

---

[3] Kako veli O. Dudon u svom djelu *Saint Ignace de Loyola* čitao je Ignacije *Exercitatorium* benediktinca Cisneros, *Nasljeduj Krista* Tome Kempenca, *Život Isusov* kartuzijanca Ludolfa Saskog te *Parvum bonum* i *Razmatranja*, što se pripisuju sv. Bonaventuri. Osim toga može se sa sigurnošću uzeti, da je za vrijeme nauka u Parizu barem prolistao duhovne pisce onoga vremena, napose Gersona, ili je barem čuo o njihovim djelima u razgovorima i školskim predavanjima.

cije dakle nije bio načitan, a s druge strane uzdigao se do vrhunca svetosti, pa je radi toga bliži našem svagdanjem životu i dade se lakše prilagoditi našim siromašnim duševnim sposobnostima, nego li gdjekoji drugi veliki duhovni učitelji. Glavne crte svoje duhovne nauke uzeo je on iz borbe i utjeha, iz težnja i slaboća, što se neprestano izmjenjuju našom dušom i srcem; crpao ih je iz bistrog vrela Evanđelja, iz knjige, koja je otvorena i najpriprostijim dušama; zasnovao ih je promatrajući Božje djelovanje u ljudskim srcima. Sve to daje nam neko pravo, da pustimo po strani rasprave i prepirke učenjaka[4] i obratimo se izravno na samog učitelja. Jer on je htio, da govori i nama i to riječima, koje su nama razumljive.

Proučavati duh Duhovnih Vježba znači proučavati cijeli Ignacijski duh. Za taj studij postoje obilni podaci. Ponajprije Ignacijevi brojni listovi. No u njima nalazi se uglavnom isto, što i u Duhovnim Vježbama. Oni su samo primjena temeljnih misli iz knjižice Duhovnih Vježba na pojedine slučajeve. Za Directorium ili zbirku Svečevih praktičnih bilježaka, što ih je pokupio O. Polanco, može se također s još većim pravom reći, da je vjerna slika one zagonetne knjižice. Hodočasnikova povijest nadalje i

---

[4] Valja naglasiti, da se uobičajeno tumačenje Duhovnih Vježba naklanja naravnom prosuđivanju stvari i zazire od svake teoretske zamršenosti. Stoga i vrsni teolog O. Lebreton D. I. s pravom upotrebljava kao sigurne dokaze proti Bremonda jednostavna mišljenja priprostih ljudi, koji obaviše duhovne vježbe.

nije ništa drugo do li priprosto opisivanje nutarnjih doživljaja, iz kojih se razviše Duhovne Vježbe. Zna se osim toga, da je i knjižica O. Madrida »Libellus« — glasoviti Ignacijev noviji životopisac O. Dudon D. I. nazivlje to djelo Ignacijevom »euharistijskom oporukom« — napisana na Svečev poticaj i uz neprestane njegove upute. Ta knjižica, sastavljena u duhu Tridentskog Sabora još prije nego se taj i sastao, izlaže već poznatu prastaru nauku Crkve o čestoj sv. Pričesti. Ta se nauka nalazi u glavnim crtama i u knjižici Duhovnih Vježba. Pa i temeljno Ignacijevo remek-djelo, »Ustanove Družbe Isusove« sastavljeno je po istim ascetskim, mističkim i apostolskim načelima kao i Duhovne Vježbe. Tako je ta tajanstvena knjižica najvjerniji odraz i Ignacijeva duha i njegova životnog djela, Družbe Isusove. Po sebi se onda razumije, da su se sve one bezbrojne i gotovo neodoljive navale, što ih je Družba Isusova odvajkada imala podnositi, survale uvijek u prvom redu na Duhovne Vježbe. Ali to je ujedno i razlog, zašto su Isusovci ustajali svi kao jedan skupa sa svojim prijateljima, kad se radilo o obrani toga dragocjenog blaga.

Pa što hoće zapravo Duhovne Vježbe? Evo što: one žele poučiti dušu, kako se mora otresti svih neurednih sklonosti i traženja same sebe; kako se mora svladati i podložiti potpuno volji Božjoj te udesiti svoj život prema primjeru života Isusova. Korak po korak vode one dušu pod sigurnim Ignacijevim vodstvom kroz četiri »tjedna« prema vrhuncu kršćanskog heroizma. Odmah na polasku potsjeća glasoviti »Princip i temelj« posve jednostavnim riječima na jedini čovjekov cilj i pozivlje na neogra-

ničenu velikodušnost.[5] Već iz samoga pomnog čitanja tog odlomka postaje egzercitantu jasna sva zamašnost i veličina obnove, što se od njega traži. Ignacije ne će da duša polazi u duhovne vježbe, a da nema ni pojma, kamo ide. Kratko ali jasno otkriva on egzercitantu odmah na početku svu dubinu svoga duha i svoje nakane. Tko se stoga jednom potpuno uživio u »Princip i temelj«, ne će se nimalo začuditi, kad usred drugog tjedna duhovnih vježba naiđe na »treći stupanj poniznosti«, koji zahtijeva vrhunac duha odricanja.[6]

---

[5] Evo kako glasi taj »Princip i temelj«: »Čovjek je stvoren, da hvali Boga, Gospodina našega, da ga poštuje, da mu služi i tako spasi dušu. A ostale stvari na zemlji stvorene su radi čovjeka, da mu pomognu, kako bi postigao svrhu, radi koje je stvoren. Iz toga slijedi, da se čovjek mora njima služiti toliko, koliko mu pomažu do toga cilja, i da ih se mora odricati toliko, koliko ga priječe u toj svrsi. Radi toga moramo biti ravnodušni prema svim stvorenim stvarima, koliko je to prepušteno izboru naše slobodne volje i nije joj zabranjeno, tako da sa svoje strane ne želimo više zdravlje nego bolest, niti bogatstvo više nego siromaštvo, časti više nego sramotu, ni dug život više nego kratak, i tako u svim ostalim stvarima, želeći i izabirajući ono, što nas više vodi k svrsi, radi koje smo stvoreni.«

[6] »Treći stepen poniznosti je najsavršeniji: on sastoji u tome, da ja, iza kako već posjedujem prvi i drugi stepen, te u stvari, gdje je jednaka slava i hvala božanskog Veličanstva, radi želje, da nasljedujem Gospodina našega Isusa Krista i da mu postanem što sličniji, hoću i izabirem radije siromaštvo sa siromašnim Isusom nego li bogatstvo, radije pogrde s Isusom, koji je bio zasićen pogrdama nego časti i više želim biti držan ograničenim i luđakom s Kristom, koji je prije bio držan takovim, nego pametnim i mudrim na ovom svijetu.«

Ignacije dakle otkriva već na pragu Duhovnih Vježba vrhunac, prema kojemu namjerava voditi dušu. Svi postepeni usponi, što slijede, vode k istom cilju. Ta neprikrivena iskrenost znakom je, da se on obraća zapravo na velike duše, na ljude, koji se ne zadovoljavaju samim vršenjem zapovijedi, već čeznu za visinama evanđeoskih savjeta. »Ako hoćeš da budeš savršen, ostavi sve i slijedi mene!« Plemenite, velike duše ne podnose, da im se prikrivaju teškoće djela, što se od njih traži, već zahtijevaju, da im se kaže odmah na početku, što im valja činiti. Ignacije to zna te prema tome i postupa, a time otkriva jednu od najznačajnijih crta svoga duha. On ide u Duhovnim Vježbama kao i drugdje za duhovnim probiranjem. Sastavljajući Duhovne Vježbe nije on imao još ni pojma o budućoj Družbi Isusovoj, a ipak ih je udesio tako, da one nužno uzdižu duše do duhovnih visina, na kojima će poslije položiti temelje novome Redu.

Ignacijski duh razlikuje jasno i dosljedno provodi razliku između elite i običnih ljudi. Iz toga duha razvit će se poslije mnoge osobitosti u naučavanju i radu Družbe. To smjeranje na elitu ne znači ni najmanje, da Ignacije podcjenjuje ili praktično zanemaruje »obične« ljude i njihov ponizni, strpljivi rad, koji obavljaju, kako najbolje znaju i mogu. Njima je on namijenio prvi tjedan duhovnih vježba, ali preporučuje uostalom, da ih se ne vodi dalje.[7] On je sam najvolio općiti s malim ljudima, pa je svu svoju apostolsku revnost posvećivao najradije

---

[7] Taj savjet po sebi je ujedno i potvrda, da su Duhovne Vježbe u potpunoj svojoj cjelini namijenjene dušama, što velikodušno teže za vrhuncima kršćanske »sa-

duhovnom dobru njihovu i duša, što zalutaše na skliske stramputice grijeha. Gdjegod se nađe koja duša u pogibli, Ignacije zahtijeva, da joj apostol pohrli u pomoć. Tumačenje katekizma, koji je nužna i najpotrebnija duševna hrana sviju vjernika, zauzima među njegovim apostolskim brigama prvo mjesto. Kao General Družbe Isusove naredio je pače, da se članovi Reda obvežu posebnim zavjetom na vršenje toga svetog djela. Dok je bio u Manrezi, trsio se da priprostim, neukim ljudima rastumači barem najtemeljitije istine kršćanske nauke. Uostalom svaki pravac u duhovnom životu ima svoje značajke. Značajka Ignacijskog duha jest elita, traženje odabranih duša. Junak od Pampelone, sada junak Kristov, hoće da odgaja junake!

Pobjeda nad samim sobom, na koju Ignacije pozivlje velikodušne duše, jest središte, prema kojemu je upravljen cio Ignacijski duh. Ta se pobjeda ne da izvojštiti u jedan dan ni za tjedan dana, pa ni za četiri, već je djelo čitava života. Nije ona ni lak ni ugodan posao. Taj duhovni boj zahtijeva neobičnu nutarnju energiju, potpuno gospodstvo nad samim sobom, budnu, neprestanu pažnju nad svim pokretima vlastite duše, sve do zadnjeg daha. Poziv na neprekidno i dosljedno vođeno nutarnje ratovanje glavna je misao vodilja, što se provlači kroz čitave Duhovne Vježbe. Potrebu te borbe ističu na izrazit način one glasovite slike iz vojničkog života — razmatranje o Dvije Zastave, poziv zemaljskoga kralja . . . — koje sačinjavaju prave čvorove u nutarnjem titranju Duhovnih Vježbi i koje su zacijelo promišljeno unesene u tu knjižicu.[8] Iz toga smjera slijedi nužno i bitno ascetski karakter Ignacijskog duha.[9]

Ipak Ignacije ne teži za ascezom, t. j. za vježbom u krepostima, radi nje same. Ona je samo sredstvo, koje ima pomoći, da čovjek dođe k Isusu, da Mu se što više približi, da se s Njim što više sprijatelji. Radi toga zahtijeva se i ono nepomirljivo oduravanje grijeha i brižno izbjegavanje svih pogrešaka i uništavanje neurednog sebeljublja i neumorna vježba u kreposti. Ta stroga asceza ne ide za tim, da se duša vježba u mučnom životu radi kakova športskog zadovoljstva. Ona se vrši jedino iz ljubavi prema Isusu; ona uklanja sve, što udaljuje

vršenosti. Moglo bi se prigovoriti, da već i sam »Princip i temelj« smjera prema tim vrhuncima. No većina ljudi mora nišaniti vrlo visoko, da pogodi barem u najnižu metu. To razlikovanje između običnih ljudi i junačkih duša nalazi se i u svim drugim djelima, što ih je Ignacije pokrenuo ili potaknuo. On je tražio od sv. Petra Kanizija, da napiše *Katekizam* za priprosti puk, ali također i od Layneza, da se lati pera i sastavi djelo, u kojem bi bila na učen način izložena sva nauka Katoličke Crkve. Da se ovaj zadnji plan nije ostvario, nije kriv Ignacije.

[8] Postoji neka pretjerana težnja, koja u tim slikama nazire Ignacijevo sjećanje na negdašnji vojnički život. Po mom sudu te je slike stvorio prije duhovni borac iz Manreze nego li junački vojnik iz Pampelone. Onakav nutarnji doživljaj, kakav je u Manrezi potresao njegovom dušom, dostaje, da se u mašti pobude ratne poredbe. Da je Bremond mislio malo i na to, ne bi se sigurno usudio prikazati Ignacija nekim duhovnim »Don Quijotom.« Uostalom dosta je, da netko pozna Baske, pa će vidjeti, da se don Quijote dade možda zamisliti u La Mancha, ali nikako ne među Baskima.

[9] Ignacije si ni najmanje ne utvara, da je s duhovnim vježbama sav rad oko savršenosti završen. One su samo priprava, da duša dođe u pravo raspoloženje, i uvod u bitku, koja istom započinje.

dušu od Njega; ona prigrljuje sve, što vodi bliže k Njemu. Jasno je, da se takovo vježbanje u kreposti ne da ni zamisliti bez nekog, barem početnog mističnog sjedinjenja sa samim Spasiteljem. K tome sjedinjenju vode doista Duhovne Vježbe po dugom nizu razmatranja raznih zgoda iz Njegova života. Ta asceza zahtijeva nadalje, da duša ostavi sve iz ljubavi prema Isusu, pa je prema tome najveći dokaz čiste ljubavi. Jer zacijelo je znak tijesnog jedinstva s Božanskim Srcem, kad Mu netko prikaže ne samo koju prolaznu žrtvu, već velikodušno prihvati neprestano i doživotno odricanje, koje prelazi daleko sve zahtjeve dužnosti i zapovijedi, te prigrli cijelim svojim bićem obveze Evanđeoskih savjeta.

Jasno je, da se u tom nutarnjem izgrađivanju ne smije zanijekati izvanredni utjecaj Duha Svetoga. Ali ujedno se i od same duše traži, da se potpuno svlada i odrekne svega, ako želi primiti božanska rasvijetljenja i utjehe u svoj njihovoj čistoći i obilju. Te nebeske darove ne može očekivati nitko, doklegod se nije pročistio i otresao svake neurednosti, doklegod se nije oslobodio od svih onih dosadnih, varavih sotonskih obmama, što mute duševni mir. Ponajprije valja dakle očistiti tlo. Istom iza toga dugog i mučnog nutarnjeg rada, koji je sasjekao sve zemaljske izrasline, može duša s predanošću očekivati milost mističkih izlijeva, koju Bog daje bez ikakve naše zasluge i nikome je ne jamči.[10]

---

[10] O. Nadal, jedan od prvih Ignacijevih drugova i njegov napose ovlašteni tumač, piše u jednom listu, gdje govori o molitvi: »Kad netko napravi duhovne vježbe, posjeduje principe, koji ga osposobljuju, da može moliti prema sva tri stupnja na putu savršenosti, o kojima govore učitelji kontemplativnog života.«

Odakle pak potječu te nutarnje utjehe, ne da se sa sigurnošću raspoznati, sve dok duša nije provela nutarnju obnovu. Bez te ozbiljne i temeljite obnove postoji uvijek opasnost, da čovjek nije možda žrtvom umišljanja, utvaranja i kobnih obmama. U mješavini svih raznovrsnih i najoprečnijih pobuda, koje se često pojavljuju u krivom odijelu i svijetlu, prijeti pogibao, da duša nasjedne paklenskim varkama i nastrada baš onda, kad misli, da je postigla cilj svojih uzvišenih čežnja. Nadnaravne zanose i rasvjetljenja gledao je Ignacije uvijek sumnjičavo, pa makar se oni očitovali i u dušama, koje su došle već daleko na putu kreposti i nadnaravnog života. A nije ni čudo. Za sigurno razlučivanje, gdje djeluje Duh Božji, gdje li se umiješao duh laži, traži se veliko iskustvo i poznavanje duhovnih stvari. Upoznavanje duhova težak je i zamršen posao. »Pravila za razlučivanje duhova« u Duhovnim Vježbama pokazuju, koliko je ta misao obuzimala Ignacijev duh i koliko je nastojao da očuva od kobnih pogrešaka duše, koje čeznu za neobičnim pojavama Božanske milosti ili misle, da su ih već osjetile.

On je sam iskusio u Manrezi, u onoj očajnoj nesigurnosti, kako su obmame u duhovnom životu česte, lake i opasne i kako se pakleni duh znade vješto njima služiti. Ignacije kao vrsni opažač imao je na svojim brojnim putovanjima prilike da vidi tu žalosnu igru i na drugima. U vrenju XVI. vijeka otkidali su se mnogi od crkvene zajednice i često na žalostan način otkrivali pred prostim i radoznalim mnoštvom i najunutarnjije doživljaje svoje duše. On je vidio izbliza navlastito onu luđačku sektu »Alumbradosa — prosvijetljenih«, koji sjediniše u sebi naj-

odurnija zastranjenja s umišljenim rasvijetljenjima Duha Svetoga. Takvi i slični događaji, a zatim i vlastiti značaj, pokazivali su mu, kako se vrijednost kršćanskog života koje duše ne smije prosuđivati po sličnim umišljenim zanosima, iako nije poricao unaprijed svaku mogućnost takvih nebeskih milosti. Jednom mu je netko pripovijedao o nekoj osobi, koja da ima zanesenja. »Kod te mi se osobe«, odgovori on, »sviđa osobito to, što je poslušna svomu duhovnom vođi.« Blažene duše, koje mogu spojiti kao on najuzvišenije promatranje nebeskih stvari s aktivnim radom, nadnaravna zanesenja s ustrajnom vježbom u kršćanskim krepostima, ascezu s tijesnim sjedinjenjem s Bogom! Ali Ignacije se prije svega starao da se takovo uzvišeno stanje duše ne drži običnim putem duhovnog života ni ciljem, prema kojemu neminovno vodi svako nastojanje oko svetosti, ni plaćom, što se dade zaslužiti ustrajnom vježbom u krepostima. Mistički je život presretna iznimka, koju Bog daje rijetkim dušama.

Doista je čudno, da je Ignacije u svojoj nauci o duhovnom životu tako oprezan prema svemu, što odiše neobičnošću, kad se s druge strane zna, kako je on sam bio obasut izvanrednim milostima, darom suza i tijesnog sjedinjenja s Bogom tako, da se u tom pogledu može mjeriti sa sv. Terezijom Velikom ili sv. Ivanom od Križa. Ne manje je čudno i to, da tako česta i tako uzvišena zanesenja njegove duše ne ostaviše nikakva traga u Duhovnim Vježbama. I središnja točka četvrtog tjedna duhovnih vježba, »Promatranje o Božanskoj ljubavi«, napisana je istim odmjerenim, suhim stilom kao i

cijelo djelo. To je promatranje namijenjeno ne za duše, u kojima bljeskaju munje nebeskih zanosa, već za svijet, gdje žive i pate se obični, siromašni ljudi. Sve je to vrlo poučno. Sama činjenica, da je Ignacije jedan od svetaca, koji su bili obdareni najuzvišenijim milostima, daje posebnu snagu i nepobitno opravdanje važnosti, koju on pripisuje vještini u razlučivanju duhova. Središnja misao njegova duha jest: »Prije svega, uvijek i nada sve: vježbanje u kreposti, asceza.«

Drugim riječima: budi velikodušan! Pusti Božjoj milosti slobodne ruke! Prihvati se bezuvjetno posla na vlastitom usavršivanju! Duhovne Vježbe zacrtale su snažnim potezima put, koji vodi tome savršenstvu. Tko nije stekao duha svladavanja, tko si nije pročistio duše žrtvom i trapnjom, neka se ne nada izvanrednim rasvijetljenjima ni božanskim utjehama. S druge strane opet, Gospodin Bog se ne da nadmašiti u velikodušnosti. Na koji će on način nagraditi vjernost i odanost duše, o tom nek si ljudi ne taru glave. On je Gospodar i raspolaže svojim milostima po volji. Stoga nitko nema prava narivavati se ni izabirati put, koji se njemu sviđa. Duša mora težiti samo za tim, da Mu se posve preda, da bez prestanka nastoji oko vlastitog usavršivanja i svladavanja. To eto traži Bog od svakog čovjeka. Hoće li On onda uzdići dušu u nedogledne visine mističkog sjedinjenja ili će samo potajno biti uz nju svojom milošću na tamnim i mučnim stazama nutarnje osamljenosti, to valja ponizno prepustiti njegovoj Providnosti. —

Taj se duh odrazuje tako vjerno na jednom prevažnom mjestu duhovnih vježba. Na diskretan način otkriva Ignacije egzercitantu tajanstvene pu-

tove nutarnjeg života, a onda se iznenada povlači u čudnovatu šutnju baš u času, kad se duša sprema da sakriveno od svakoga ljudskog oka osjeti u sebi poziv na posebni put, koji je Svemogući njoj namijenio. Nije li možda ta povučenost iz strahopočitanja — skupa s naravnom sklonošću Ignacijeva značaja na šutljivost — razlog one čudnovate šutnje i o mističkim darovima, kojima ga je Bog obasipao? Zar ne bi uostalom opisivanje tih uzvišenih nebeskih zanosa, pa i samo podsjećanje na njih u djelu, koje je namijenjeno tolikim dušama, izgledalo kao neko miješanje u tajanstvene poslove milosti Božje? Zamamna moć njegova primjera i izvanredne mu naravi mogla bi lako pomutiti slobodu egzercitanta.

Izražavaju li ta naslućivanja doista Ignacijeve misli? Bilo kako bilo, ascetska metoda Duhovnih Vježba, što tako brižno nastoji, da se ne miješa u Božje djelovanje u duši, otkriva neobično veliki osjećaj poštovanja pred ljudskom slobodom. Ta metoda ni najmanje ne sputava niti tlači, već teži za oslobođenjem od svih nutarnjih spona. Za tim ide i ona naoko pretjerana skrb za sitnice. Ignacija predstavljaju rado uskim, tiranskim diktatorom savjesti, a ipak je on jedan od prvih učitelja duhovnoga života, koji se najviše otresao od ukočenosti školâ i teorijâ i koji prepušta slobodnoj volji, ljudskoj osobnosti najšire polje rada. Vođi u duhovnim vježbama preporučuje on neprestano, da ne sili egzercitanta ni na što. Duše koči najviše duh svijeta i zamamne varke paklenog duha. Vođi je dakle zadaća da oslobodi dušu od tih spona, pa da ona onda uzmogne sama slobodno prosuđivati i odlučivati. Duhovnim vježbama hoće Ignacije jedino da pripravi u duši tlo za što plodniju suradnju ljudske slobodne volje s milošću Božjom. Ako se Gospodinu svidi, da tako pripravljenu dušu obdari izvanrednim mističkim milostima, tko sretniji od Ignacija! Ta on ih je sam osjetio u tolikom stupnju pa zna, kolika je to sila u apostolskom radu. Ascetska metoda Duhovnih Vježba ne ide nikako za tim, da isključi takve izvanredne slučajeve. Ona ih naprotiv predviđa kao jedan od mogućih učinaka i daje im ujedno najveći stupanj sigurnosti, a prema tome i najveću plodnost.

Ipak je istina, da duh Duhovnih Vježba vodi općenito više prema djelatnosti nego prema kontemplaciji. Ponajprije r a d n a s a m o m s e b i, i to neprekidni rad, koji ne pozna odaha ni mete u ovom životu. Najveća zabluda, u koju može pasti »duhovna« osoba, jest neka vrsta kvietizma, kad naime netko počne očekivati potpuni, blaženi mir već ovdje na zemlji. Z a t i m r a d n a d r u g i m a. Uspjeh toga rada ovisi o uspjehu rada na samom sebi. Svrha mu je: nastojati, da ljudi što više zavole Isusa Krista, da Mu što vjernije služe. Drugim riječima: održanje i što veće proširenje Njegova kraljevstva na zemlji i njegove slave. Tom stvarnom radu privodi Ignacije odmah od početka Duhovnih Vježba i gleda da ga organizira. Po cijeloj toj zlatnoj knjižici posuta su razmišljanja o praktičnom kršćanskom apostolatu. On je počeo taj posao već u vrijeme, kad je u Manrezi povlačio glavne crte Duhovnih Vježba. Tražio je duše, koje su osjećale težnju za duhovnim stvarima, i kušao da ih uzdigne na viši kršćanski život. Pa već i pri samom odlasku

iz Loyole izgarao je od želje, da učini velike stvari na slavu Božju. Što bi to moglo biti, nije mu bilo još jasno. No premda je na čas bio poželio da postane Kartuzijanac, bilo mu je ipak već od Manreze jasno, da on te »velike stvari« ne smije tražiti u zabiti molitve i razmatranja, nego u borbi usred svjetske vreve.

Vjerno služenje Bogu posred pogibli i teškoća, kojih je svijet prepun, zahtijeva međutim savršeno vladanje samim sobom i dubok nutarnji život, kojim Ignacije želi svojima nadomjestiti nesuđenu samostansku povučenost. Ignacijeva ascetska metoda može da bude ujedno i škola, iz koje izlaze također kontemplativne duše, a koja je uz to dobro ograđena od pogibli zabluda i opsjena. Ona je ipak u prvom redu namijenjena ljudima rada i ide za tim, da ih učini Božjim ljudima u potpunom smislu riječi. Ti ljudi imaju pod vodstvom Duhovnih Vježba postati potpuna svojina Božja, gospodari vlastitih strasti. Oni se moraju otresti svake težnje za udobnošću i taštom slavom tako, da budu ravnodušni prema svemu, što ne služi Kraljevstvu Kristovu. Na tom stupnju ascetske savršenosti, kad je duša čista i bistra, slobodna od svega, sposobna je ona da učini neslućene stvari. To je Ignacije shvatio već u Manrezi i to je bitna točka Duhovnih Vježba.

Bila duša ne znam kako spremna da slijedi sve zahtjeve Duhovnih Vježba, imala ona i najbolju volju, ne će ipak postići ništa bez neprestane, ponizne molitve. Promatranja, razmišljanja i »razgovori« tijekom duhovnih vježba, sve to ima zazivati Božju milost, bez koje bi duša smjesta klonula. Uopće molitva zauzima u duhovnim vježbama

prvo mjesto. Bez nje bile bi duhovne vježbe neshvatljive niti se bez nje može zamisliti ikoji napredak u duhovnom životu. Bez sjedinjenja s Isusom i bez molitve bile bi duhovne vježbe svjetiljka bez svijetla, beskorisna mašina.[11] Molitva i asceza zahtijevaju jedna drugu, niti se drukčije dadu zamisliti. One se međusobno prožimlju. Iza duhovnih vježba moraju se dnevni poslovi i molitva posve sjediniti. Njihov polet i njihova nerazdruživa snaga vodi uostalom prema istom cilju: prema upoznanju i izvršivanju volje Božje.

Učitelji duhovnog života razlikuju dvije vrsti molitve. Jedna je usmjerena isključivo na to, da hvali Boga i iskazuje mu čine poklona. To je t. zv. čista kontemplacija. Druga opet naglasuje više potrebu prošnje, čvrstih odluka, kajanja te ide za praktičnim radom. Duhovne Vježbe preporučuju tu drugu vrstu molitve. Istina i one neprestano traže promatranje o događajima iz života Isusova, ali uvijek samo toliko, koliko je Isusov život primjer, koji

---

[11] Na tom mjestu nastradala je većina svjetovnih tumača Duhovnih Vježba od Tainea pa do Barrésa. Oštroumni Barrés na pr. prozreo je sve obrise te divne zgrade. Ali bitna mu je stvar potpuno izmakla. Duhovne Vježbe niti što znače niti što vrijede, ako se iz njih isključi ljubav prema Isusu. Nije to nikakvo pobožno mišljenje već činjenica. Obavljati duhovne vježbe kao neku duhovnu gimnastiku u želji, da čovjek postane gospodar samoga sebe i stekne jaku volju bez ikakova drugog cilja, znači uništiti ih. Jer Duhovne Vježbe govore o Isusu, žive u Njemu i vode k Njemu. S druge strane opet Duhovne Vježbe ne daju se shvatiti bez proživljavanja i to proživljavanja u Ignacijevom duhu, pa su tako sva tumačenja, što se osnivaju samo na čitanju, jalov posao.

treba da nasljedujemo. Taj je drugi način molitve baš kao stvoren za obične prilike ljudskog života. Ta mi zbilja nemamo nikada pravoga mira. Bez prestanka moramo biti na oprezu pred pogiblima, što na svakom koraku vrebaju na dušu, nikada nismo posve izliječeni, nikada u potpunoj sigurnosti, pa smo tako prisiljeni, da neprestance bdijemo nad samima sobom i prosimo Božju pomoć. Ignacijev put duhovnog života uključuje u sebi i molitvu čistog promatranja, ali on ne ide u prvom redu za tim, da smjesti dušu u kontemplativno stanje. Jasno je da će ljudi, što pod vodstvom Duhovnih Vježba prikazaše bez pridržaja ljubavi Isusovoj same sebe i svoj život, s velikom vjerojatnošću sresti dragoga Boga, koji je tako nježno osjetljiv na slične žrtve. U tom susretu blaženog stanja, iščezava svaka molba. No po Ignacijevoj zamisli ljudi, koji obavljaju duhovne vježbe, pozvani su na rad u svijetu, na borbu sa zemaljskim teškoćama i razočaranjima. Oni moraju radi toga usvojiti ponajprije običajni put savršenosti, gdje se ozbiljno nastojanje oko kreposti i pobožna molitva izmjenjuju i potpomažu.

Ignacijski je duh u prvom redu stvaran. Praktična sredstva, što ih daje ta savršena ascetska znanost, nemaju druge svrhe, do li težnje, da privedu u djelo vitešku velikodušnost. Taj se realizam očituje i u skrbi, kojom Ignacije nastoji osposobiti tijelo za uzvišenu zadaću duše. Tijelo je pozvano na slavno uskrsnuće i stoga se mora ùzdati sve više i više te postati korisnim suradnikom otkupljenja. Ignacijska nauka duhovnog života ne meće nikada s uma tu vezu između tijela i duše i potrebu njihova

skladnog potpomaganja. Stoga i ono glasovito »predočivanje mjesta« u promatranjima. Ljudi zamjećuju stvari najprije preko sjetila, a onda istom zalaze u dubinu. Oblici i boje povezani su u nama tako tijesno s pojmovima i osjećajima. Pa i dragi Bog nam se pokazao na osobit način baš po tome, da je njegov ljubljeni Sin postao čovjekom i prigrlio radosti, patnje i boli, koje mi zamjećujemo najprije vanjskim sjetilima. Zar se onda treba čuditi, da nas Ignacije u svim promatranjima o Isusovom životu najprije pozivlje, da si predočimo mjesto i osobe i prilike događaja? Tako na pr. veli, da si u promatranju o Isusovom putu od dvorane Posljednje Večere do Getsemanija predstavimo »put od brda Siona do doline Jozafat, a onda da li je vrt dug ili širok ili kojega je oblika.« Isus nije živio na ne znam kakvom planetu. Njegov se život odvijao na jednom točno određenom mjestu, bio je okružen stalnim događajima, omeđen okolinom, proživljen u stalno vrijeme povijesti. Pa stoga i predstaviti si sve to tjelesnim očima znači isto, što i uživjeti se u duh dotičnog događaja. »I Riječ je tijelom postala i prebivala među nama!«

Ignacije se u Manrezi trapio toliko, da je gotovo umro od slabosti. Radi toga posvećuje u Duhovnim Vježbama posebnu pažnju suradnji tijela na djelu spasenja. Na to se odnose napose »Pravila kako da se svede na pravu mjeru uporaba hrane.« Glavna je briga Ignaciju u toj stvari, kao i drugdje, da prilagodi sredstva svrsi, slavi Božjoj. Ponajprije valja uporabu jela i pića produhoviti. To se postizava svraćajući za vrijeme jela pozornost na Isusa, koji je također jeo i pio, ili na koju drugu duhovnu

stvar. Nije to nikakvo iznašašće, već poznata općenita nauka sviju učitelja duhovnog života. Kod Ignacija je u toj stvari jedna druga strana originalna. On naglašava bez sumnje potrebu tjelesnog trapljenja u jelu i pilu, da osjetna ugodnost ne bi oteščala duhovno djelo, ali on polaže još veću važnost na potrebu, da se to trapljenje smjesta zaustavi, čim bi bila opasnost, da tjelesna nemoć oslabi svježinu duha, jakost volje i spremno djelovanje umnih i moralnih sposobnosti, a po tome naškodi i apostolskom radu i samoj službi Božjoj.[12] Stoga tjelesne pokore i ne stoje u središtu Ignacijskog duha. Njemu je prva i glavna stvar, da čovjek tako ravna svim svojim silama, duševnim i tjelesnim, kako bi ih mogao što bolje iskoristiti u radu za slavu Božju.[13]

Ascetska savršenost, prema kojoj vode Duhovne Vježbe, ne postizava se jednim mahom. U čovjeku nema jednostavnih stvari. Sve je tu sastavljeno,

---

[12] Među Ignacijevim pismima, što ih je objavio O. Bouix, nalazi se i jedno upravljeno sv. Franji Borgia. »Živo želim«, veli on, »da si utisnete duboko u dušu ovu istinu: da naime duša i tijelo pripadaju Vašem Stvoritelju i Gospodaru. Vi ćete mu morati položiti račun i o jednom i o drugom, pa stoga ne smijete zapustiti tijela, da oslabi. Jer ako je ono iznemoglo, ne može ni duša pravo raditi.« To je mjesto od vrlo velike važnosti za poznavanje Ignacijskog duha. O toj stvari govori uostalom skoro polovina toga pisma.

[13] Evo kako je Ignacije postupao u toj stvari. O. Nadal, dok je bio još novak, imao je izvrstan tek. Bojao se ipak, da to nije možda neuredna pohlepa, pa otkrije svoju bojazan Ignaciju. »Što vi imate pred očima, kad jedete?« pitao ga Svetac. Nadal odgovori, da jede radi toga, da se održi na životu, da uzmogne praviti pokoru i služiti Bogu. »Onda samo jedite, dragi moj!«

komplicirano. Pa stoga se i najčistiji čovjek mora cio život promatrati, istraživati i priučavati na dobre običaje, na »vježbe«, da tako uz milost Božju izbjegne svim napastima, prozre opsjene i nadvlada slaboće. Bez toga ne dolazi se do gospodstva nad samim sobom. Odatle proistječe potreba ispitivanja savjesti, ta bitna točka Ignacijske asceze. Odatle i oni propisi o sitnim stvarima, što ispreplaću Duhovne Vježbe. Na prvi pogled izgledaju ti propisi dosadni, izvještačeni, smiješni. No čim se počnu primjenjivati — oni su naime i napisani samo za to, da se privedu u život — dobivaju oni drugo lice. Tad se istom vidi, kako su oni nikli iz nepokvarenog, zdravog razuma, iz fine, neizvještačene psihologije, ukratko iz dubokog poznavanja ljudi. Moguće da ti propisi odaju i jednu crtu Ignacijeva značaja, njegovu brigu za sitnice. No s druge strane poznato je, kako su ustrajan rad na sitnicama i vježba u malim stvarima prijeko potrebni, da nas oslobode od opsjena, koje nas zavaravaju u svagdanjem životu. Uostalom iskustvo je pokazalo, da ti sićušni, naoko mehanički i formalistički savjeti na koncu konca odgovaraju baš najnaravnijim pokretima ljudske nutarnjosti. Evo samo jedan, i to izrazit primjer. Ignacije nas pozivlje, da u »trećem načinu molitve« izgovaramo na svaki dah po jednu riječ Očenaša ili koje druge molitve i pri tome razmišljamo. Što je to drugo, do li sredstvo, da usmena molitva ne postane mehanizmom bez misli i osjećaja? Osim toga ima li što naravnije, nego li vrijeme jednog odaha, da čovjek pobudi kratku pomisao, uzdigne srce k nebu, predstavi si hitro jednu sliku i tako si pomogne, da mu molitva postane doista uzdignuće srca k Bogu, a ne rastreseno lutanje mašte? Ti mali

propisi nisu glavna stvar u Duhovnim Vježbama, ali bez njih izgubile bi one velik dio svoje snage. Poslije kod sastavljanja Ustanova Družbe Isusove, pokazat će Ignacije i opet tu istu skrb oko malih stvari. Ali i tu će najsitnija pravila, što će ih propisati, pokazati kroz četiri stoljeća uvijek jasnije, koliku vrijednost imaju ona za snažno produbljivanje i gospodarenje nad samim sobom u Božjoj službi.

Vrhunac Duhovnih Vježba, kao i njihova najoriginalnija točka, jest »izbor«. Sigurno je, da nema ni jedne nauke duhovnog života, koja se ne bi bavila pitanjem izbora, t. j. promišljanjem, kako da se duša pred licem Božjim odluči na obnovu života. Ignacijeva metoda, jasna u svom temeljnom smjeru te gipka i psihološki duboka u primjeni, pokazuje međutim to sudbonosno biranje u posve novom svijetlu. Taj je izbor smješten na koncu drugog tjedna duhovnih vježba i dobiva ponajprije snagu iz svih preteklih razmatranja, koja učiniše u duši pravo raspoloženje, što se traži za dobar izbor. Ignacije ga izrazito stavlja pod snažno svijetlo temeljnih misli iz »Principa i temelja«. »U svakom dobrom izboru«, veli on, »koliko je do nas, moramo gledati, da nam oko dobre nakane bude bistro, gledajući jedino na svrhu, radi koje sam stvoren, naime na slavu Gospodina Boga našega i na spas svoje duše. Stoga štogod ja izabrao, sve mora biti za to, da me potpomogne na putu prema svrsi, radi koje sam stvoren....« Ako iskrena duša, koja teži za vrhuncima savršenosti, pođe s ovog stajališta, ne treba se bojati, da će promašiti smjer. Pod jasnim svijetlom tog temeljnog razmatranja ostat će ona mirna i nepokolebiva uza sve navale paklenog duha, koji baš u vrijeme tog uzbuđenog izabiranja običava poduzimati najžešće navale i smutnje, te uza svu nemarnu ravnodušnost naravi, što neodlučno koleba između dobroga i boljega. Taj prvi princip razvijaju zatim i podupiru jednostavni i malobrojni savjeti, koji su ipak od prevelike važnosti i odlučnosti. Kad se tako sve pripravilo, razlozi z a i p r o t i ne mogu pokazivati krivi smjer. Izbor će biti tada razuman, jer je i prvotna nakana bila razumna.

Izbor mora biti prožet molitvom kao i cijele duhovne vježbe. Ignacije dodaje još jedan vrlo važan savjet: primati za vrijeme izbora svete sakramente ispovijedi i Pričesti što je češće moguće. Poznato je, da je Ignacije bio revan promicatelj česte sv. Pričesti i kako je uz ostalo i po tome postao obnoviteljem kršćanskog života svojeg vremena. To je ujedno i jedna od prevažnih značajki Ignacijskog duha. Još prije nego se općeniti Tridentski Sabor svečano izjasnio o toj stvari, branio je Ignacije prastaru nauku Crkve o primanju sv. Pričesti i tako odlučno ustao proti zabludi, kao da je sv. Pričest samo nagrada za svet život.

Riječ u jednu, Duhovne Vježbe stoje pred nama kao fotografija duhovnog iskustva jedne duše. Milost Božja i ljudska slobodna volja, molitva i razmatranje, vježba u kreposti, što se temelji na velikodušnosti i ljubavi, i kontemplacija, polet posvemašnjeg darovanja samog sebe i opreznost pametne razboritosti, primanje svetih sakramenata i razborito uposlenje sviju duševnih sposobnosti (pamćenja, uma i volje), sve je to tijesno povezano u skladnu cjelinu. Pod vidikom temeljnog principa usmje-

reno je sve to prema zadnjoj svrsi: cio čovjek i sav njegov život ima služiti vlastitom spasenju i slavi Božjoj. Glavni je naglasak na akciji i na težnji, da uz pomoć milosti Božje iskoristimo sve nutarnje sile, koliko je god moguće. O tom nutarnjem iskustvu, što se doživljava u duhovnim vježbama, ovisi sve. Ne možda stoga, što bi čovjek po njima dostigao odmah vrhunac svetosti — ta za to se traži više od četiri tjedna! — već stoga, što nam ono otkriva jedan od najboljih i najsigurnijih putova u duhovnom životu. Taj duhovni doživljaj sa svojom snažnom usmjerenošću ujedinjuje u neodoljiv polet sve pokrete duše, koji već i onako naginju prema herojskoj odluci. Uz mnogostruku prepletenost i logički slijed brojnih pravila posjeduje taj duh Duhovnih Vježba i izvanrednu gipkost, koja otvara odlučnoj volji, spontanoj velikodušnosti i žarkoj ljubavi svu širinu i visinu u pravcu prema savršenijem i uzvišenijem.[14] Doživljaj je to napokon, koji gubi svaku vrijednost, ako ga duša nije proživjela oslonjena na Spasiteljevu snažnu desnicu i pod vodstvom iskusnog upravitelja. To vodstvo nije samo poželjno već i nužno. Ono ne ide za tim da sputa slobodu i da pretječe milost, već da joj pripravi putove i omogući joj spasonosno djelovanje raspršujući navlastito svaku varku duha laži.

Duhovne vježbe namijenjene su barem u svojoj cijelosti velikodušnim dušama, pa su kroz ovo četiri stoljeća doista i odgojile u duhu evanđeoskih savjeta nepregledne čete velikana duha. To je njihov glavni cilj. A to im je značajno obilježje ujedno i zalog uspjeha.

---

[14] To se izvanredno svojstvo Duhovnih Vježba ne da nikada dovoljno naglasiti. Ignacijski duh nije nikakvo komandiranje. On hoće samo da organizira i učvrsti uvjete prave slobode. I sama razdioba Duhovnih Vježba na tjedne ne znači, da se tjedan ima odvijati za tjednom, dok se ne ispuni mjesec dana. O tome se Ignacije jasno izjavio: »Ta se razdioba na tjedne ne smije shvatiti u tom smislu, da svaki mora nužno brojiti sedam ili osam dana.« Neki nalaze brže, neki opet sporije ono, što traže. Glavno je, da se željena stvar postigne, pa se stoga i ti »tjedni« mogu skratiti ili produljiti, već prema potrebi. No ipak valja nastojati, da se sve svrši u razmaku od približno trideset dana. Ignacije ne odmjeruje polet duše i Božji utjecaj kilometrima!

Isto tako, kad se radi o »izboru«, Ignacije određuje tri vremena za dobar i pametan izbor. Pod prvim razumijeva on izvanredni utjecaj Božje milosti, pod drugim neki nutarnji doživljaj i raspoznavanje duhova. Ta su dva vremena najbolja, ali i najmanje općenita. Preostaje dakle treće, kad se naime duša mirno i posve slobodno služi vlastitim naravnim moćima . . . Odluka će pasti već prema jakosti razloga. Nema tu dakle ni traga kakvom siljenju. Naprotiv posvuda se zapaža posebna skrb, da se što manje utječe na dušu, da se milosti prepuste slobodne ruke — Duh duva, gdje hoće — i da se duša potakne na djelo izbora baš u času, kada je za to najbolje raspoložena.

Bezbrojni su primjeri te izvanredne sposobnosti prilagođivanja, koja je tako ljudska i shvatljiva, a ujedno tako usklađena s duhom Božjim. Ne izbija li ta naravnost i zdrav razum također iz one glasovite Ignacijeve rečenice: »Dušu ne zasićuje niti je zadovoljava obilno poznavanje stvari, već to, da ih u nutrini osjeti i okusi«?

Ustanove

Slovo i duh

Ustanove Družbe Isusove kćerka su Duhovnih Vježba. I to ne samo zbog toga, što ih bez Duhovnih Vježba ne bi uopće bilo, već također i stoga, što su skroz na skroz prožete duhom one zlatne knjižice. One se temelje na središnjoj misli Duhovnih Vježba: na potpunom odricanju volje, na neprestanom svladavanju samoga sebe, na žarkoj ljubavi prema Isusu, kojoj se ima podložiti sve. Pače i sam tekst Ustanova isprepleten je blještavim zrakama iz Manreze, što ispunjahu Ignacijevu dušu

u onom pouzdanom općenju s Bogom. I baš to svijetlo Duhovnih Vježba oživjuje tu i tamo inače odmjereni tekst Ustanova.

Ustanove su daleko od bilo kakova ukočenog zakonika. Kao vrhovni razlog osnutka Družbe Isusove ističu one: velikodušno predanje Bogu, živu želju za osvajanjem duša, poduzetan duh u radu za Boga. Široke i snažne crte te besmrtne knjige, u kojoj se dosljednim redom nižu propisi i upute, presijecaju duboki uzvišeni principi duhovnog života i odaju nebeski izvor, iz kojeg je Ignacije crpao tu mudrost. Onaj dio Ustanova, gdje Ignacije definira temeljno pravilo Družbe, spada među najdivnije stranice vjerske psihologije. Tko pak zna, što je on proživljavao u skrovitosti duše pišući Ustanove, ne će se ni malo čuditi dubini te uzvišene nauke. Ona je plod neprestanog općenja s Bogom, nebeskih utjeha i zanosa. Svjedokom su tomu dragocjene bilješke, što ih je Svetac nabacio na papir za ono četrdeset dana, kad je tražio rješenje jednog od najvažnijih problema Ustanova. Ti papirići izmakoše na sreću vatri, koja je sažegla sve, što bi moglo odati tajne njegova mističkog života. U tim kratkim bilješkama zamjećuju se tragovi mučnog nastojanja, kako da se oštroumni dokazi i zaključci ljudskog razmišljanja dovedu u sklad s nutarnjim nadahnućima milosti. Duh mu se čas rasvijetljen uzdizao, čas opet zabrinuto, neodlučno kolebao i uvijek se nanovo obraćao k Učitelju duša. Neizrecive nutarnje utjehe izmjenjivale se s tajanstvenom tamom, kroz koju se prolazi samo pipajući i kolebajući, kroz suze i molitve, prema žuđenom svijetlu. I kad mu se činilo, da je otkrio rješenje teškog pitanja, ono mu

izmiče. No napokon ga ipak nalazi po zagovoru svetaca pred prijestoljem Presv. Trojstva. Tih 27 listića skupa sa Hodočasnikovom poviješću jedini su nam svjedoci nedokučivo visokog mističkog života, što se krio u tom čovjeku akcije. Prema raznim znakovima smijemo zaključiti, da je cijela knjiga Ustanova napisana pod utjecajem sličnih nutarnjih kušnja i utjeha.

Uza sve to nesumnjivo mistično podrijetlo Ustanove su genialno zamišljene i u najmanje sitnice savjesno provedeno ljudsko djelo. Ignacije ih je sastavljao punih šest godina (1544-1550.). Najprije se dao na brižno proučavanje crkvenih zakona i pravila redovničkih obitelji svog vremena i svega, što se ticalo redovničkog života. Kao pravi vođa, koji zna ne samo izabrati ljude,[1] nego ih također upotrebiti, tražio je savjeta kod svojih suradnika. Ništa nije bilo prepušteno slučaju ni površnosti. Tu izbija na javu sva dubina oštroumne pronicavosti, kojoj nije mogla izmaći ni jedna stvarčica, ni jedna teškoća. Tu se pokaza na djelu sva snaga Ignacijeve smione sinteze i bistre analize. U drugu ruku opet prosijeva posvuda začudo oprezna i značajna razboritost. Kad je 1550. predao svršeno djelo svojim drugovima, da čuje njihov sud, našli su ovi tek nekoliko sporednih stvarčica, da ih isprave. A ipak Borgia, Laynez, Salmerón, Le Jay nisu bili ljudi pro-

[1] Ignacije je posjedovao izvanrednu sposobnost poznavanja ljudi i tu je vlastitost usavršivao neprestanim iskustvom. Stoga je brižno pazio, da se u Družbi ne bi postupalo s ljudima kao s kakvim duhovima. Prema svjedočanstvu O. Ribadeneire znao je on često podsjetiti svoje, »da u svakom čovjeku ima mnogo ljudskoga«.

sječnog uma! No Ustanove su bile remek-djelo, ko-

jemu se nije dalo ni u jednoj važnijoj stvari išta prigovoriti.

Evo o čemu rade Ustanove. One se nazivlju U s t a n o v e D r u ž b e I s u s o v e i time odmah izriču bit novoga Reda: neograničeno predanje i potpuna podložnost Božanskom Vođi. Isusovac je čovjek, koji se iza dugog razmišljanja, molitava i izbora u duhovnim vježbama jednom zauvijek predao Isusu Kristu i odsada mu služi bez obaziranja, ostavivši neopozivo sve, što ne vodi tom cilju, prema kojemu se uputio. Ustanove definiraju Družbu Isusovu: prosjački Red, u kojemu se članovi imaju trsiti ne samo oko vlastitog posvećenja i usavršenja, već također svim silama raditi oko spasa i usavršivanja bližnjega. »Svrha reda jest obilaziti posvuda i provoditi život u bilo kojem kraju svijeta, već prema odredbama Namjesnika Gospodina našega Isusa Krista i Poglavara Družbe, propovijedajući riječ Božju, ispovijedajući i služeći se svim sredstvima, koliko je to s milošću Božjom moguće, za spas duša«. Družba je dakle aktivni Red. Univerzalnost, pokretljivost i posebna podložnost Svetom Ocu Papi značajne su njezine odlike, kao i teoretski neograničena raznovrsnost sredstava u apostolskom radu. Riječ u jednu Isusovci su laka četa, prožeta skroz na skroz apostolskim duhom, očeličena u poslušnosti, disciplinirana po duhovnim vježbama i pravilima Reda, spremna da svaki čas poleti na bilo koju stranu svijeta, napose na mjesta, gdje prijeti veća opasnost. To je vojska, koja se služi svim mogućim dozvoljenim sredstvima, da unaprijedi slavu Božju.

Tako opsežan i raznovrstan rad zahtijeva, razumije se, i posebnu formaciju. Ustanove se bave tim osposobljivanjem za posao odmah na početku.

Ponajprije su tu u Uvodu propisi za ispit, kojemu se ima podvrći svaki kandidat prije ulaska u novicijat. Ignacije želi, da taj ispit obavi koji razboriti Otac, koji dobro pozna Družbu i koji se razumije, »kako treba postupati s ljudima«. Nema li nikakve zapreke u bitnim stvarima — Ustanove ih nabrajaju — prelazi se na manje važne točke, koje bi mogle smetati ulasku u novicijat. Ove se — također nabrojene u Ustanovama — dadu nadomjestiti drugim izvanrednim sposobnostima, koje mogu opravdati molbu za dispenzu. Iza toga se ispituje kandidata o zdravlju, o duševnom stanju, o prošlom životu, o svršenim naukama, ukratko o svemu, što može pomoći, da ispitivač što bolje upozna kandidata. Ali to još nije dosta! I kandidat mora upoznati Družbu. Radi toga mu se tumače pravila i duh Reda. Time ne samo da se Red ograđuje, koliko se dade, od nepromišljenog primanja ljudi, već se ujedno počinje primjenjivati i jedno od bitnih pravila Družbe: da naime ni jedan kutić duše kojeg Isusovca ne smije biti skriven pred poglavarima, koji primaju na se odgovornost, da ga upravljaju i osposobe, kako bi uradio što više na slavu Božju. Iza toga slijede ostali dijelovi Ustanova. Ti se bave redom primanjem i otpuštanjem članova, njihovim izgrađivanjem, zatim se govori o općenitim dužnostima svakog Isusovca, o raznovrsnim poslovima, kojima se Družba može baviti, o upravi Reda i napokon o sredstvima, kako da se Družba očuva i razvije u pravom duhu.

Ako je kandidat u gore spomenutom ispitu udovoljio zahtjevima, biva primljen u novicijat. Novicijat traje dvije godine. On se nazivlje također i »drugom kušnjom« — »prva kušnja« je kandidatura, t. j. 10—14 dana na početku novicijata, dok

kandidat ne dobije redovničko odijelo; »treća kušnja« ili »treća probacija« je godina dana neke vrsti ponovnog novicijata iza dovršenih nauka. Za vrijeme te dvogodišnje kušnje u novicijatu mogu poglavari sa sigurnošću prosuditi, da li je novak sposoban za Red ili nije. Vidi li se, da netko nema dovoljno sposobnosti za studij, a ipak želi ostati u Družbi, može postati brat laik, t. j. pomoćnik u vremenitim stvarima i pomagati Družbi obavljajući kućne poslove. To se lučenje u praksi obavlja zapravo uvijek prije samog stupanja u novicijat.

Iza novicijata polažu se jednostavni, ali vječni zavjeti. Oni, koji će se spremati na svećenički red, postaju skolastici i polaze u juvenat ili retoriku. U novicijatu stavlja se sva važnost na nutarnju redovničku i ascetsku izgradnju, dok se studij sveo na minimum. S juvenatom počinje isusovački skolastik naporne godine intelektualne izobrazbe, koja započinje s dvogodišnjim studijem klasičnih nauka. Juvenat je prema tome blago isusovačke humanističke tradicije i dokaz, kako oni mnogo drže do svestrane izobrazbe, što se temelji na poznavanju latinskog jezika.

Poslije juvenata[2] slijede tri godine studija filozofije i pozitivnih znanosti. A onda polazi mladi skolastik u prefekturu — bilo u domovini bilo u kojem drugom kraju svijeta — da kao odgojitelj i profesor u kolegiju po prvi put iza toliko vremena dođe u doticaj s vanjskim svijetom. Tih nekoliko godina[3] praktičnog rada obogatit će mu iskustvo i ujedno barem donekle pokazali, u kojem bi se poslu dale poslije iskoristiti njegove sposobnosti.

Iza prefekture slijedi razdoblje ozbiljnog intelektualnog rada: studij teologije. Kroz četiri godine zaokupljeni su mladi Isusovci svetim znanostima, navlastito pozitivnom i skolastičnom dogmatikom i studijem morala. Iza treće godine bogoslovije primaju svećenički red. Pomni i svestrani ispit, koji na koncu četvrte godine ima procijeniti sve, a navlastito intelektualne sposobnosti mladog svećenika, odlučit će, hoće li on postati profes ili duhovnik, t. j. pomoćnik profesa u duhovnim stvarima. U posljednjem slučaju položit će on iza »treće probacije«, o kojoj ćemo odmah govoriti, tri javna zavjeta, ali ne svečana, osim u iznimnom slučaju, kad mu se to dozvoli radi posebnih zasluga. Ako je pak netko bio pripušten profesiji, položit će — i opet iza treće probacije — tri svečana zavjeta, a uz to i zavjet posebne poslušnosti prema Svetom Ocu Papi.

Isusovac je, izgleda, iza teologije napokon spreman za apostolski rad. Za njim su deset do četr-

[2] Juvenat ili retorika zadržani su praktično još jedino u zemljama, koje imaju po starom sistemu srednju školu od 6 razreda, a zatim 2 razreda liceja. U tim krajevima stupaju mladići u novicijat obično već iza dovršene srednje škole, a licejske nauke svršavaju zatim za vrijeme juvenata. U zemljama pak, gdje gimnazija traje 8 godina, kao na pr. kod nas, polaze mladi Isusovci iza novicijata redovito odmah u filozofiju. Ali i u tom se sistemu umetne u gdjekojim provincijama između novicijata i filozofije jedna ili dvije godine retorike radi studija govorništva i produbljenja klasičnih jezika. (Nap. prev.)

[3] Prefektura u kolegiju ili rad na kojem drugom praktičnom poslu traje manje više tri godine. No za one, koji su stupili u Red već stariji, skrati se to vrijeme na dvije, pače i na jednu godinu, a može i posve izostati. Općenito se nastoji, da se mladi skolastici šalju u teologiju, što je prije moguće.

naest godina redovničkog života, umnog rada, pače u stanovitoj mjeri i praktičnog iskustva u poslu. Dakle napokon na posao? Ne! Još jedna godina kušnje, treća probacija, ima mu očeličiti dušu. Treća probacija, koja traje od sredine rujna do sredine srpnja, jest u neku ruku drugi novicijat, gdje svršeni teolog prolazi uglavnom iste stroge kušnje, što ih je već jednom proživio u novicijatu.

Iz toga kratkog, sažetog pregleda, gdje sam nastojao dati samo najbitnije stvari, izbijaju jasno tri originalne crte Družbe Isusove: izvanredna skrb u izboru ljudi, što se očituje u raznolikosti stepena i mudrom primjenjivanju raznovrsnih sredstava, po kojima se ljudi svrstavaju u te stepene; zatim ozbiljna, temeljita nutarnja izgradnja; napokon izvanredna dubina formacije, kako se to ne nalazi ni u jednom drugom Redu.

Eto napokon svršenog Isusovca! On ima najmanje dvadeset devet godina — jer u novicijat se ne može stupiti prije navršene petnaeste — ali u praksi prešao je on obično tridesetu. Poglavari mu mogu sada označiti posao, koji hoće. Ako nije profes, bit će mu neke službe u Redu nepristupačne. On ne će moći postati ni General ni Provincijal ni Predstojnik u kući profesa, ne će moći sudjelovati u Generalnoj Kongregaciji, koja bira vrhovnog upravitelja Reda, Generala. A ni u provincijalnu kongregaciju ne će imati pristupa, osim ako nije Rektor stanovitog kolegija. Običaj je osim toga, da se neke službe biraju samo profesi, tako na pr. za za neke službe biraju samo profesi, tako na pr. za profesora u skolastikatu. No iako su profesorima pridržana tako važna utjecajna mjesta i službe, ne smije se ta razlika između profesa i duhovnih pomoćnika pretjerati.

Pomoćnicima u duhovnim stvarima pristupačni su svi drugi poslovi i službe, pače i služba Rektora kolegija. Oni doduše ne polažu četvrti zavjet posebne poslušnosti Svetom Ocu Papi, ali zato nisu manje obvezani od profesa, da prime kojugod misiju, koju bi im Sveta Stolica odredila. Takva poslušnost veže uostalom i obične Družbine skolastike.

Rad svakog Isusovca — bio on profes ili duhovni pomoćnik — odvija se u sklopu izvanredno savršene i čvrste organizacije. Ustanove ne ostaviše mjesta u upravi Družbe ničijoj samovolji. Sve je točno određeno u sitnice. Ignacijev snažni, a opet široki duh predvidio je sve. Utemeljitelj je bio čovjek, koji je znao ustrajno i pomno istraživati, a onda bez otezanja birati. Za upravu Družbe izabrao je on oblik potpune centralizacije i strogo monarhičku formu. On je istina ublažio gdjekoje strane te monarhičke vlasti, da ogradi Družbu od ekstrema, ali to ne oslabljuje ni najmanje temeljno načelo jedinstvenog središnjeg upravljanja.

U najvećoj većini starih Redova biraju redovnici sami kućnog poglavara. Ti su izbori od neposrednih do najviših poglavara prema tome vrlo česti. U Družbi Isusovoj svedeno je biranje na minimum. Bira se jedino vrhovni poglavar Reda, General. Pa i taj je izbor po svojoj naravi aristokratičan ili, ako se kome ne sviđa taj izraz, selektivan. Generalnu Kongregaciju, koja bira Generala, sačinjavaju odaslanici profesi iz sviju zemalja. Svaka provincija šalje trojicu. Jedan je od njih uvijek Provincijal, a ostalu dvojicu izabiru profesi svake pro-

vincije. Članovi Generalne Kongregacije skupe se u Rimu i tu tri dana odijeljeni od svijeta mole, razmišljaju, propituju se. Iza toga slijedi pismeni, poimenični izbor.

Izabrani General je doživotan. Njegova moć seže tako daleko, koliko je samo moguće, i to na sve članove Reda izravno. On imenuje poglavare svake provincije, Provincijale; zatim Predstojnike (Praepositus) u kućama profesa i Rektore u kolegijima i sjemeništima. Ovi mu imaju svake godine, pa i češće, slati točan izvještaj o svojoj upravi kuće ili provincije te o duhovnom i vremenitom stanju i napokon o sveopćem radu članova, koji su im povjereni, a ako je što važnije, i o pojedincima. Provincijal se načelno imenuje na tri godine, no praktično duljina njegove službe ovisi o Generalu. Provincijal određuje svakom članu vlastite provincije službu i posao. No General može i sam izravno premjestiti bilo kojeg Isusovca u bilo kojoj provinciji s jednog mjesta na drugo ili mu dati izravno koju službu u vlastitoj ili drugoj provinciji. Isto tako može svaki Isusovac, pa bio on i jednostavni brat laik, pisati direktno Generalu, bez ikakve prethodne cenzure neposrednog poglavara. Općenito ovisi svaki Isusovac u svom radu izravno o Generalu, barem u nekoj mjeri. Definirajući Generalovu vlast u Ustanovama Ignacije se ni najmanje ne ustručava naglasiti najsnažnijim riječima puninu njegove vlasti. On je dobro promislio sve, prije nego se odlučio, da vrhovnom upravitelju Reda dade toliku moć. Nije on to učinio radi kakova vlastitog autoritativnog značaja, već radi važnih razloga — mnogi su spomenuti u Ustanovama — koji su mu se činili da-

leko važniji od svih protivnih. Ta je odluka, kao i sve ostale, najprije zrelo promišljena, prosuđena i prokušana.

General prati iz Rima budnim okom rad cijele Družbe sve do najzabitnijih misijskih postaja. On nadgleda i ravna cijelo široko polje akcije svojih podložnika počevši od papinskog sveučilišta Gregorijane u Rimu pa sve do zadnje rezidencije u Kini: kolegije, sjemeništa, svakovrsne druge ustanove, tiskana djela, propovijedanje, pučke misije po gradovima i selima, misije među poganima, socijalne ustanove, omladinske organizacije, ukratko sve, pa i planove i nove metode rada, koje zahtijeva razvoj modernog života. Jasno je, da taj divovski posao ne može svladati on sam, pa bio on ne znam kako jaka radna sila kao Acquaviva ili Ledóchowski. Radi toga dao mu je Ignacije jednog prokuratora i četiri (sada osam) asistenta. Asistenti primaju svu poštu iz raznih provincija, proučavaju pisma i predaju Generalu jezgru stvari. Te su važne ličnosti ujedno i Generalovi savjetnici. Oni mu imaju reći uvijek slobodno i otvoreno svoje mišljenje. Izabire ih Generalna Kongregacija i General ih ne može promijeniti, osim da postanu fizički nesposobni za taj posao. Ako bi General postao nedostojan ili nesposoban za službu, asistenti imaju vlast da sazovu Generalnu Kongregaciju radi bilo koje korisne svrhe. Asistentima dodjeljuju Ustanove nekoliko drugih pomoćnika. General može napokon poslati kamogod hoće vizitatore, ako mu se čini potrebnim, i dati im kao svojim izvanrednim zamjenicima veće ili manje punomoći. Generalna Kongregacija je iznad samoga Generala. Ona jedina ima vlast iz-

davati ustanovne zakone za cijelu Družbu. Kad je sazovu asistenti, može ona skinuti Generala ili mu dodijeliti generalnog Vikara s pravom nasljedstva ili bez toga. Ali to ona može učiniti jedino radi vrlo važnih razloga i samo u skrajnjem slučaju. Ona ima također vlast poništavati odluke i samoga Generala te prosuđivati njegovu upravu.

Izgleda prema tome, da je Generalova vlast ipak prilično skučena. Međutim u stvari ide to sasvim drukčije. Mišljenje asistenata ostaje samo mišljenje i General može odlučiti uvijek protivno. Izuzevši ustanovno zakonodavstvo, koje je pridržano jedino Generalnoj Kongregaciji, posjeduje General praktično svu upravnu vlast. Istina, desilo se, da se Generalna Kongregacija koji puta oprla u važnim stvarima i ponovnim zahtjevima Generala. No to je izvanredno rijedak slučaj. Generalna se Kongregacija služi inače vrlo rijetko svojim pravom ispravljanja, nadzora i skidanja Generala — to se zadnje nije dosada još nikada dogodilo. Takvi bi postupci osim toga bili i vrlo teški. Ignacije je naime oduravao svaku vrstu ispitivanja, intrigiranja, brbljarija, uopće sve, što karakterizira stalne ili prečeste skupštine, pa se pobrinuo, da se Generalna Kongregacija sastaje što je rjeđe moguće.[4] Od objelodanjenja Ustanova pa do danas sastala se ona radi toga samo 28 puta. Ako se pomisli, da se ona mora sastati uvijek za izbor novog Generala, lako je uvidjeti, da General može vršiti svoju službu bez ikakve smet-

[4] Prema odluci II. Generalne Kongregacije (1565.) sastaje se redovito svake treće godine t. zv. Kongregacija Prokuratora, koju sačinjavaju po jedan izaslanik iz svake provincije. Ona vijeća uglavnom, da li bi trebalo sazvati Generalnu Kongregaciju i kada.

nje. Promatrajući prednosti tako čvrste centralizacije izabrao ju je Ignacije svijesno, ali se ujedno ogradio od njezinih slabih strana time, da je barem u nekom pogledu malo omeđio Generalovu vlast. To dostaje, da se izbjegne opasnostima, a ujedno podvostručuje Generalov auktoritet i drži ga u pravom smjeru. Okretao tko i prevrtao pravila Ustanova o upravi Reda kakogod hoće, naći će pred sobom uvijek isto: monarhičku organizaciju. I to ne monarhiju u današnjem smislu riječi, već potpunu, gdje se vlast stvarno i trajno nalazi u jednoj snažnoj ruci.

Glavna stvar ipak, na koju treba prije svega pripaziti, jest svrha, radi koje je ta vlast stvorena, i duh, u kojem se ona primjenjuje. Genijalna zamisao i raznovrsna podjela autoriteta u Družbi osvaja i privlači već s čisto ljudskog gledišta. No razlog, da se ta zamisao tako sretno ostvarila i da se uopće mogla u tom stupnju ostvariti, valja tražiti u ljubavi prema Isusu Kristu i njegovoj Crkvi i posvemašnjem odricanju, koje prožimlje sve članove Družbe od Generala pa do posljednjeg brata laika. Cijele Ustanove Družbe Isusove, a na osobit način pravila o upravljanju Reda, zamišljene su jedino pod vidikom dubokoga vjerskog života, snažne nutarnje discipline i potpunog otrgnuća od svjetskog duha i njegove tašte slave. Ignacije je dobro znao, da je u tome sva snaga Ustanova. Promatrati Ustanove jedino sa stajališta čisto zemaljske mudrosti, bilo bi isto, što i prosuđivati Duhovne Vježbe isključivši iz njih Spasitelja. Tko se želi o tome uvjeriti, neka samo otvori Ustanove i pročita, kako si Ignacije zamišlja čovjeka, koji bi bio sposoban za vrhovnog upravitelja Družbe i što se od njega zahtijeva. On

ima prosijevati iskrenom ljubavlju, mora biti ponizan, pun duha samoprijegora, široka srca i snažna duha, da može snositi slaboće svojih podložnika... Ukratko, on ima biti nada sve primjer idealne redovničke savršenosti, uzor-Isusovac. Bez ascetske i mističke izgradnje po duhovnim vježbama, koje djeluju bez prestanka na sve stupnjeve Družbe, postala bi vlast, kakvu posjeduje General i drugi poglavari, vrlo lako tlačenjem, a poslušnost, koju ta vlast pretpostavlja, bila bi pravo ropstvo.

Poslušnost je bitna krepost Družbe Isusove. I poslije dugih godina redovničke izgradnje mora se svaki Isusovac vježbati u njoj na svakom koraku. U tom se on ipak ne razlikuje od ostalih redovnika, kako se općenito misli. Trapisti, Kartuzijanci, Franjevci i svi drugi redovnici vezani su isto tako poslušnošću kao i Isusovci. Ona je uz zastrogom poslušnošću kao i Isusovci. Ona je uz zavjet svete čistoće i siromaštva osnovka sviju Redova Katoličke Crkve. Družba ima samo tu osobitost, da njezini profesi čine osim toga još jedan zavjet, t. zv. četvrti zavjet posebne poslušnosti prema Svetom Ocu Papi, da će primiti bez otezanja svaki posao, koji im on naloži za dobro Crkve. Ali i to je više izraziti znak neke žive želje, da se posve predaju u službu Kristova Namjesnika, nego kakva nova obveza. Po Crkvenom Zakoniku Sveti Otac može uvijek zatražiti za posao svakog redovnika bilo kojeg Reda. A to on i čini. Ne može se ipak poreći, da ova ustanova i svečana ponuda Papi na raspolaganje daje Družbi neku značajnu crtu. No osobna poslušnost Isusovca kao pojedinca nije u praksi radi toga ništa veća od obveze poslušnosti ostalih redovnika. Jedino se možda može reći, da je izvršivanje te poslušnosti u tako aktivnom Redu, kakav je Družba Isusova, na poseban način nužno i zahtijeva neobično teško odricanje vlastite volje i sebeljublja. Nju ne podupire u Družbi ni običaj ni navika, koje stvara svakodnevno opetovanje uvijek istih vježba u stalno vrijeme kroz duge godine, kako se to nalazi u kontemplativnim i polukontemplativnim redovničkim udruženjima. S druge strane nije baš laka stvar na neočekivani poziv poglavara, kako se to kod Isusovaca vrlo često događa, spremno ostaviti posao, u koji se čovjek uživio i zavolio ga, djelo, koje je netko možda i osnovao, za koje mu se čini, da uspijeva, da je blizu ostvarenja. Ignacije je međutim, kako je poznato, uvijek neumoljivo ostajao na bitnoj važnosti apsolutne poslušnosti u Družbi.

On je pače 1553. napisao i znamenito pismo o kreposti svete poslušnosti. Upravio ga je Isusovcima u Portugalu u vrijeme, kada je morao odlučno nastupiti protiv provincijala O. Rodrígueza. To je pismo najdivnije tumačenje onoga dijela Ustanova, gdje se radi o poslušnosti. On će radije podnijeti, veli Ignacije, da drugi Redovi nadmaše Družbu u vanjskim pokorama, u postu, bdjenju.., ali u vršenju savršene poslušnosti i odricanju vlastite volje i suda hoće on, da se Isusovci odlikuju na osobit način. On želi, da svaki član Družbe gleda u poglavaru — bio on tko mu drago — ne čovjeka, kojemu se pokorava, već samoga Isusa Krista. Zatim pokazuje, kako vršenje sviju ostalih kreposti u redovničkom životu ovisi zapravo o vjernom obdržavanju poslušnosti tako, da nedostatak te kreposti ugrožava u isto vrijeme i sve ostale. U Družbi, veli on dalje, mo-

raju vršiti poslušnost svi, odozgor do dolje: svaki se pokorava svom neposrednom poglavaru, mjesni starješine imaju opet slušati Provincijala, ovaj slijedi naloge Generala, a General napokon ovisi o Namjesniku Isusa Krista, o Svetom Ocu Papi.

Svaku pojedinu rečenicu toga pisma mogli bi potpisati i Apostoli i Sveti Oci i mnogi drugi učitelji duhovnog života. Ignacije ne uvodi tim pismom nikakve novotarije niti dodaje išta izvanredno toj kreposti, koju svi Redovi od pamtivijeka toliko cijene. No obuhvativši to pismo u cijelosti, njegov svečani i odlučni ton, jedrinu misli, svu snagu razloga i njihov neodoljivi poredaj skupa s trijeznom dubinom dokazivanja, čovjek se ne može oteti dojmu, da pred njim stoji definitivna svečana formulacija redovničke poslušnosti. Kroz jednostavne riječi probija tu i drhtaj uznemirene duše, ranjenog srca. Ta Rodríguez umalo da nije sveo cijelu svoju provinciju u Portugalu s pravog puta radi pomanjkanja poslušnosti. Osim toga prijetila je opasnost, da bolest okuži pomalo i druge. Odlučni Ignacijev korak spasi ipak na vrijeme ono, što je nepokoravanje ugrozilo. Taj je događaj ujedno i dokaz, od kolike je važnosti za Družbu bezuvjetna poslušnost. Ignacijevo je pismo o poslušnosti instinktivni krik pred opasnošću!

U Družbi postoji još jedna strana poslušnosti, koja je specifički isusovačka: polaganje računa o vlastitoj savjesti. Taj je propis vrhunac samozataje u podložnosti. On zahtijeva od svakog Isusovca, da otkrije cijelu svoju dušu i sve njezine zakutke poglavaru, a ne samo duhovniku. Tko još nije učinio zadnje zavjete, obvezan je na to otkrivanje savjesti

svakih šest mjeseci, ostali jednom na godinu. Ustanove traže izričito, da to otkrivanje vlastite duše pred poglavarom ima biti potpuno i opsegom i dubinom. Poglavar mora dobiti pravu sliku cjeline duhovnog života svog podložnika i momentano stanje njegove duše i ovaj mu ne smije ništa kriti, što bi moglo poslužiti, da ga poglavar bolje upozna. Poglavar je, razumije se, obvezan na potpuno držanje tajne.

I ovdje, kao i na drugim mjestima, duh propisa opravdava slovo. Ignacije navodi u Ustanovama prevažne razloge toga pravila. »Od velike je važnosti, da poglavar pozna posvema svoje podređene, da ih tako uzmogne tim bolje voditi putem Gospodnjim i pomagati im to većom skrbi, ljubavlju i marom, da ne bi klonuli pod teretom teških poslova, koje moraju blago snositi u Gospodinu.« Tu se dakle radi o dobru svakog pojedinca i o dobru zajedničkoga djela. Ta su dva dobra potpunoma i zauvijek tijesno povezana. Nije li uostalom za čovjeka, koji je ostavio sve, što bi mogao imati u svijetu, veliko olakšanje i utjeha, da može otkriti dušu svome vođi, za kojeg zna, da ga prožimlje duh Božji? S druge strane opet, kolika je to sila za upravitelja jedne duhovne organizacije, da može postaviti svoje ljude baš tamo, gdje spadaju! Danas se mnogo govori o zvaničnoj orijentaciji i dobro su poznate sve teškoće, kad treba prozreti kojeg čovjeka, pače i samoga sebe. Ta zvanična orijentacija, prenesena na polje kršćanskog heroizma, postizava u Družbi Isusovoj — uglavnom zaslugom polaganja računa o savjesti — uzvišene uspjehe, koji su upravljeni na jedino potrebno djelo: na spasavanje duša.

To je eto duh toga pravila. Novi Crkveni Zakonik, što ga je izdao Papa Benedikt XV. (1918.), zabranjuje obvezatno otkrivanje duše poglavaru. Ali tim se ne brani, da podređeni svojevoljno povjere starješini stanje svoje duše, pače Crkveni Zakonik im to savjetuje. U praksi polaganje računa o vlastitoj savjesti obavljaju svi članovi Družbe kao i prije.[5] Uz uvjet, koji spominje Crkveni Zakonik, ostalo je to pravilo i nadalje bitnom točkom Ustanova Družbe Isusove. Isusovcima se pače podastire i obrazac, koji sadržava najglavnije stvari, koje da se s korišću povjere poglavaru.

Što će Ustanove odrediti o vanjskim pokorama, može se naslutiti već iz samog duha Duhovnih Vježba. Isusovac se kojih četrnaest godina iscrpljivao napornim umnim radom i ozbiljnom svestranom pripravom. Na koncu traži se od njega, da bez prestanka ulaže sve svoje sile u teškim i napornim službama. Jasno je, da se onda za takav život traži i potrebna snaga. Bez dostatnog sna i krepke hrane ne bi to bilo moguće. Pa stoga su te stvari u Družbi i određene obvezatnim običajima. Ignacije je htio radi većeg dobra očuvati svoje od nepotrebne tjelesne slabosti i iscrpljenosti, koje bi mogle naškoditi uspjehu njihova apostolskog rada. Znao je on to iz iskustva. Radi prevelikog trapljenja, osobito u Manrezi, postao je on prerano starac, te se činilo, da je u klonulom tijelu živio još samo veliki duh i svetost.

[5] Iza objelodanjenja Crkvenog Zakonika potvrdila je Sveta Stolica izričito tu praksu Družbe Isusove. (Nap. prev.)

On preporučuje u svemu, pa i u studiju, razboritu umjerenost. U Ustanovama nije ostavio nikakvo pravilo, koje bi propisivalo kakvo obvezatno vanjsko trapljenje. Ako koji Isusovac želi izvršiti koju osobitu pokoru — bdjeti, postiti, bičevati se — mora imati za to dozvolu od poglavara, a taj mu je ne će dati bez pametna razloga. Jesti, piti, spavati, odmarati se, uopće sve, što tijelo zahtijeva, da uzmogne služiti duši, nisu za Ignacija ništa drugo do li sredstva, koja zahtijeva slaba narav, ali koja služe, da čovjek može tim više raditi za Boga. On je stavio kao misao vodilju svom Redu: što veća slava Božja, spas duša cijeloga svijeta, na sve moguće načine apostolata. Štogod bi stoga moglo oslabiti snagu i univerzalnost te misli, bilo je smiono isključeno, pa bilo to ne znam kako uobičajeno u redovničkom životu onoga vremena. Radi toga duhovnog smjera i radi toga razloga sveo je on vanjska trapljenja, koja su prijeko nužna u svakom Redu, na najmanju mjeru i prenio svladavanje u nutrinu. Ali zato se tu nije zadovoljio makar čime. U Ustanovama ima stvari, kako ćemo vidjeti, koje zahtijevaju doista vrhunac samozataje. Iako s jedne strane preveliko tjelesno trapljenje ne pogoduje vanjskom radu, to s druge strane posvemašnje predanje samoga sebe, skrajnje odricanje vlastite volje, potpuno podvrgnuće cijeloga bića jednoj uzvišenoj životnoj svrsi čini apostolat neodoljivim, pobjedonosnim.

U istom je duhu Ignacije zamislio i proveo jednu od najznamenitijih svojih promjena: ukinuće kora. Javna služba Božja, pjevanje časoslova, uzveličavanje kanonskih časova uz zvuk orgulja, sve se

to držalo u Ignacijevo vrijeme gotovo za bitne stvari redovničkog života. Ignacije se o tom jasno izjavio. On je priznavao i duboko poštivao potrebu toga načina službe Božje, koju je on ljubio u svim oblicima i u kojoj je doista uživao. Među »Pravilima za suosjećanje s Crkvom« na koncu Duhovnih Vježba nalazi se i ova preporuka: »Treba hvaliti često prisustvovanje sv. Misi, isto tako crkveno pjevanje, psalme, duge molitve u crkvi i izvan nje, također određeno vrijeme za svaku službu Božju i za svaku molitvu te za sve kanonske časove.« Ali on je uvidio, da se kor praktički ne da složiti s tako raznovrsnim, opsežnim i aktivnim ciljevima, koji sačinjavaju bit Družbe. Ta Isusovcu jedva dostaje i dan od 24 sata, da stigne na sve, što ga čeka. Pa stoga bi uvođenje zajedničkog moljenja časoslova značilo sputavati apostolat Družbe i ne postići željena cilja. A kako Ignacije nije rješavao ni jedan problem napola, nije ni taj. Iza ozbiljnog razmišljanja pala je radikalna odluka, koja je prouzrokovala mnogo buke kod drugih redovnika. Pred konac Ignacijeva života činilo se pače, da će tadašnji Papa Pavao IV., koji je izvanredno volio kor, propisati i za Družbu zajedničko moljenje časoslova. Čim je Ignacije to naslutio, preteče Papinu osnovu, naredivši, da Isusovci u Rimu pjevaju nedjeljom i blagdanom svečane večernice. Bura se na sreću ubrzo slegla, pa tako u Družbi osta sve po starom.

Ignacije, kako je poznato, bio je jedan od revnih apostola i prvih promicatelja česte sv. Pričesti. Koliko mu je ta stvar obuzimala srce, vidi se i iz samih Ustanova. Za članove Družbe propisao je tjednu sv. Pričest, što je u ono vrijeme bilo izvanredno. Što više! U pravilima sada stoji: »Neka znadu, da im se preporučuje česta, pače svagdanja sv. Pričest.« Štovanje Bl. Dj. Marije stavlja Ignacije članovima Reda pred oči kao temeljnu pobožnost Družbe. Osim duhovnih vježba, koje su osovina isusovačke nutarnje izgradnje, osim sv. Mise i čestog primanja svetih sakramenata ispovijedi i Pričesti propisuju Ustanove kao obvezatno za sve samo prijeko potrebni minimum vježba pobožnosti. I gdjegod se u Družbi pojavila sklonost, da se nerazborito produlji vrijeme određeno svima za djela pobožnosti, Ignacije je uvijek odlučno ustao protiv takvih novotarija. Dnevno dva sata molitve činilo mu se u običnim prilikama dostatno. Njegov nazor o molitvi izražen je uostalom jasno u samim Ustanovama: apostolski rad za Boga i u duhu Njegove prisutnosti jesu također molitva.

Pregledavši sva originalna svojstva Družbe Isusove, što ih je Ignacije zacrtao u Ustanovama, jasno se zapaža posvuda ista zajednička značajna linija: sve pod vidikom apostolata, do kraja organiziranog apostolata. Ništa ne ometa i ne ugrožava jednu inicijativu ili posao toliko, kao nesposobnost i nedoraslost poduzetnika. Za apostolat traže se potpuno nesebični ljudi, snažno naoružani, moralno i intelektualno. Radi toga su u Družbi tako ozbiljna i pomna probiranja, dugo osposobljivanje sa svim svojim raznovrsnim kušnjama. No to nije sve. Da poglavari uzmognu staviti te ljude, kamo spadaju po svojim sposobnostima i nutarnjim silama, da ih uzmognu uposliti tamo, gdje će uraditi najviše, potrebno je osim toga, da ih poznaju do u dno duše. To temeljito poznavanje podložnika, kojim se ni jedno svjetovno pa ni duhovno udruženje ne može po-

hvaliti, da ga posjeduje u tolikoj mjeri — olakšava poglavaru niz posebnih propisa u Ustanovama, od kojih je jedan i otkrivanje duševnog stanja.

Univerzalna i prerazlična akcija Družbe zahtijeva dalje, da se isključe sve slabe strane i trzavice parlamentarne uprave, traži, da vlast bude usredotočena u jednoj snažnoj ruci. Stoga i doživotni Generalat i njegova direktna, gotovo neomeđena vlast. Odatle i bitna važnost, što se pripisuje zavjetu poslušnosti. Isusovac mora osim toga posjedovati potrebno vrijeme i zdravlje, da može postići na svakom polju apostolskog rada svrhu, koja mu je stavljena pred oči. Radi toga one smione naredbe Ustanova o vanjskom trapljenju i zajedničkom moljenju časoslova. Dalekosežna se poduzeća ostvaruju jedino isključenjem svakog traženja vlastite koristi. Stoga se od Isusovca odmah na pragu njegova redovničkog života zahtijeva potpuna zaborav samoga sebe, kako je to zacrtano u Duhovnim Vježbama. Napokon, budući da Družba ne opstoji radi same sebe, već je zasnovana kao udruženje za promicanje slave Božje, posve je naravno, da se njezin rad odvija u duhu posebno naglašene i svečano izražene podložnosti Božjem Namjesniku na zemlji. Iz toga duha proizlazi onda posve naravno zavjet posebne poslušnosti prema Svetom Ocu Papi.

Pače i propisi, koji se inače nalaze već i u starim Redovima, dobivaju u Ustanovama Družbe neko novo lice radi načina, kako ih je Ignacije preudesio i povezao s novim, vlastitim pravilima. Njegov snažni duh uspio je, da te raznovrsne dijelove poveže, prilagodi jedne drugima i stavi ih u skladno ravnovjesje tako, da i stare stvari izgledaju kao pomlađene.

Slovo je dakle posvuda prožeto duhom. Sva finoća, razboritost i gipkost toga duha proizlazi u prvom redu iz iskrene ljubavi, a zatim iz dubokog poznavanja ljudske duše. Stoga je i autoritet ublažen povjerljivošću i poslušnost prožeta sinovskim pouzdanjem. Sve je tu napisano radi ljubavi prema Bogu i radi ljubavi prema ljudima u Bogu. Bez toga duha cijela bi knjiga Ustanova ostala mrtvo slovo.

Završna misao Ustanova dostojna je kruna toga djela. Ona ga obasjava divnim svijetlom. U zadnjem poglavlju otkriva Ignacije još jednom pravi smisao svojeg života i smisao svoga djela te se uspinje na omiljele mu vrhunce zanosa: »Za održanje i razvoj«, piše on, »ne samo tijela i vanjštine Družbe, već i njezinog duha i za ostvarenje cilja, za kojim ona ide, t. j. pomoći dušama, da postignu svoju konačnu i vrhunaravnu svrhu, za sve to od veće su koristi sredstva, koja sjedinjuju oruđe s Bogom i osposobljuju ga, da slijedi njegovo upravljanje, nego li sredstva, koja ga dovode u vezu s ljudima.«

Koliko li snažne muževnosti, koliko neiscrpive energije u toj jednoj misli! Ali kamo zapravo smjera sva ta neisporediva organizacija nutarnjih sila? Za čim idu Ustanove? Ignacije i njegovi prvi drugovi kao i svi njegovi duhovni sinovi teže za jednim jedinim: stupati putem Apostolâ. Oni su ljudi, koji u svom radu računaju sa životom, kakav jest, a vrhovni im je cilj — Isus Krist.

Izgradnja

Želio sam saznati jednom, kako se zapravo izgrađuju Isusovci. Pismena svjedočanstva o tom nemaju mnogo praktične vrijednosti. Jer promatranje izdaleka, pa bilo ono ne znam kako pozorno, ne može pružiti prave životne slike niti može otkriti sve one sitne elemente, koji su od tolike važnosti za prosuđivanje života, a opet se ne daju vjerno izraziti perom. Treba stoga poći na vrelo pa gledati i slušati. I tako ja odlučih poći u jedan isusovački skolastikat, u teologiju, da vidim, kako se tu živi. Odlučio sam poći baš u skolastikat, a ne u

novicijat ni u juvenat. U novicijatu naime nema studija, a i pravi isusovački duh tek je u zametku. Juvenat opet sa svojim klasičkim studijem sliči ostalim višim školskim ustanovama, kojih mogu vidjeti i drugdje. Teologija je naprotiv kuća za izgradnju redovničkog duha i za umno osposobljenje. Obje se te stvari ujedinjuju osim toga baš u najzanimljivije doba, kad skolastik radi još s nekim mladenačkim oduševljenjem, a ujedno pokazuje zrelost muževnih godina i ozbiljnost životnog iskustva. On više ne živi u maglovitim krajevima iluzija. Za njim je već desetak godina redovničkog života i studija. Za to vrijeme okušao se on koje tri godine i na praktičnim poslovima u domovini ili u dalekim misijskim zemljama, pa stoga se već prilično izgradio, iako ne još posvema... Hajdmo dakle u Enghien![1]

Pod žarkim srpanjskim suncem odmiče vlak prema sjeveru. Promatram jednoličnu okolicu, Saint-Quintin, Mons... Tu i tamo uzdižu se plašljivo humci. Misli mi lete na cilj putovanja. Bože dragi, što li ću ja to vidjeti u Enghienu? Znam već unaprijed, da tamo nema ni traga kakvim zanosnim čarobnim prizorima, što kao pjesma ovijaju stare mo-

[1] Gosp. pisac želi pružiti konkretnu, živu sliku Isusovca i njegova života za vrijeme formacije. Stoga opisuje ovdje, kako žive isusovački skolastici u Enghienu — čitaj: Angien — (Belgija), gdje dvije francuske provincije — šampanjska (Reims) i tuluška (Toulouse) — imaju skupnu teologiju. Taj se opis dade primijeniti uglavnom na sve Družbine kolegije za formaciju vlastitog podmlatka. Istina, vanjski život, dnevni red i slično razlikuju se u sporednim stvarima radi mjesnih i klimatskih prilika i usvojenih običaja pojedinih provincija, no duh te formacije posvuda je isti. (Nap. prev.)

naške samostane. Ja sam doista daleko od ljudi, koji si ne mogu predstaviti samostan, a da ne vide odmah mrke monahe s nabijenom kapucom preko lica, kako dan na dan kopaju vlastiti grob — kako li mora taj grob biti dubok iza pedeset godina redovničkog života! — i pri svakom susretu jedan drugom dovikuju: »Brate, sjeti se, da ćeš umrijeti!« Takav samostan opstoji jedino u kazalištu i kinu. Istina je ipak, da pravi samostani imaju neki poseban čar za oči. Sjećam se dobro, kako sam jednom pohodio opatiju Quarr Abbey na otoku Wightu. Benediktinci su majstori u građenju kuća, koje odišu mirisom prošlosti, i znadu ukusno izabrati za svoje samostane prekrasnu okolicu. Na obali Oceana, uz koji se tako lako dade razmišljati o neizmjernosti, uzdiže se Quarr Abbey kao kakav redovnički grad, a naokolo šuma stabala, koje vazda vlažni zrak podržava u zelenilu. A onda ono skupno recitiranje i skladno pjevanje časoslova, pa crkveni obredi, polagano, složno kretanje, pa oni dugi redovi samostanaca oko oltara s isposničkim licima. Kako to osvaja...! Od svega toga ne ću u Enghienu naći ništa. Pače ni kakova posebnog redovničkog odijela. Jer Ignacije je htio, da se njegovi odijevaju kao i vanjski svećenici, s kojima skupno rade u napornoj apostolskoj službi posred svijeta. Izvana Enghien će mi pružiti sliku običnog biskupskog sjemeništa. No svagdje se dade vidjeti barem nešto. A u tim vidljivim stvarima odrazuje se nutarnji duh.

Bilo kako bilo, okolica Enghiena nije baš osobito čarobna. Valovita ravnica s nešto šume, na kojoj počivaju više jesenske i zimske magle, nego li tople zrake ljetnoga sunca. Na stanici me dočeka

O. B..., vrstan teolog, uronjen u dubine moralne teologije i zloglasne kazuistike, u koju kratkovidni ljudi trpaju sve Isusovce. A O. B... naprotiv očuvao je neku mladenačku svježinu duše i da ga je gdjegod sreo Pascal, zadrhtalo bi mu pero odmah na početku »Provinciales«.[2] Krenusmo pješke do kolegija. Započnemo razgovor i već se zadubismo u Molinu i Suáreza. To me ipak ne priječi, da ne promatram šaroliki flamanski gradić s neizbježivim bučnim sajmom. Osim crkve nema tu ništa osobito. Tko si želi predstaviti Enghien, neka pođe u koji mali provincijalni gradić, pa će dobit vjernu sliku Enghiena.

Evo nas napokon pred kolegijem. Zove se »Kuća sv. Augustina«, jer su u njoj nekoć stanovali redovnici Augustinci. Iza Francuske Revolucije bila je unutra smještena neka škola, a od 1887. otvoriše u njoj Isusovci svoju teologiju. Stara je zgrada obnovljena, popravljena i prilično povećana. Odmah na ulazu zadivljuje me čistoća, prostranost i obilata rasvjeta. Evo O. Rektora. Nema na njemu ništa isposničko, iscrpljeno, suho, kao što sam to vidio na jednom drugom redovničkom poglavaru u Enghienu. To vam je svjež muž, ugodne vanjštine, čvrsta nastupa, odlučna, srdačna pogleda, a govori otvoreno, jasno, priprosto. Vidi se, da se u njemu

---

[2] Na poticaj svojih prijatelja janzenista izdade genijalni francuski pisac i učenjak Blaise Pascal (1623-1662.) tijekom godine 1656. devetnaest javnih pisama protiv Isusovaca pod imenom »Les Provinciales«, u kojima nastoji izvrći smijehu isusovačku nauku o milosti (Molinizam), zatim probabilizam te njihovu kazuistiku u moralu. Pisma su napisana u blještavom stilu, ali su stvarno plitka i puna kleveta i podvala. (Nap. prev.)

duboki nutarnji život uskladio s vanjskom finoćom. Izrazih mu odmah želju da živim u svemu kao i mladi skolastici, koliko je to jednom svjetovnjaku moguće. On prihvati smjesta s neobičnom prijaznošću moju molbu. Kako sam stigao baš u vrijeme ispita, ne ću imati prilike da prisustvujem ni jednom školskom predavanju dogme ili morala, kako sam se nadao. Ali izuzevši to vidjet ću sve, što želim.

Raspitah se odmah, kada se ujutro ustaje — bila je naime večer, kad sam stigao u Enghien. »U razno vrijeme«, odgovoriše mi. Neki skolastici uz posebnu dozvolu O. Rektora ustaju u 4, a neki u 4 i po. Najveća ih se većina diže ipak u 5 sati. Onda dolazi četica slaba ili već narušena zdravlja. Neki od njih ustaju u 5 i po, a najumorniji istom u 6 sati. U toj razboritoj razdiobi raspoznajem odmah posebnu Ignacijevu brigu za bolesnike, kojima je u Ustanovama posvetio dva poglavlja, i uopće njegovu skrb, da se tijelo ne opterećuje previše i tako se onemogući za snažan rad. Spavati ide se u 9 sati navečer, pa tako i oni, koji ustaju u 4 sata ujutro, imaju još uvijek sedam sati spavanja, kako je to i Utemeljitelj držao za normalno i dostatno. Ja sam si ipak, iako zdrav, izabrao bolesničko vrijeme: u 6 sati. Ta svjetovnjak nije redovnik!

Soba, u kojoj sam stanovao, ne razlikuje se od sobâ skolastika. U njoj je izraženo Družbino načelo o udobnosti: sve, što je potrebno, i ništa nepotrebno. Tu je ponajprije jednostavan krevet s priprostom posteljinom, koji nije istina previše mek, ali ni tvrd kao u samostanima, da bi tištao tijelo izmučeno dnevnim poslovima. Zatim su tu dvije tri stolice, mali ormarić sa stvarima za umivanje, vješalica za

odijelo te širok stol sa stalkom za knjige i s nekoliko ladica. I to je sve. Ali to je i dosta! Iza tih prvih otkrića priđem k prozoru. On gleda u vrt. Zidovi su ukusno namaljani, pod od dasaka, nenavošten, ali pomno opran. U sobi je napokon klecalo, pred njim na zidu križ, koji potsjeća stanovnika na glavnu stvar.

Već kod ustajanja zapažaju se neke osobitosti isusovačkog života. Kako koja skupina ustane, bili to junaci, što se dižu u 4 sata, ili oni umorniji, slabašni i bolesni, svi se nađu za 25 minuta iza ustajanja u kapelici, da se poklone Presvetome. I to ne u skupini, već kako tko stigne. Iza jednosatnog razmatranja u sobi, slijede mise u kapelici počevši od 5 sati, već prema tome, kada je tko ustao. Iza mise je doručak, koji može uzeti svatko do 8 sati u vrijeme, kada mu je zgodnije. Osobito upada u oči, da su u skolastikatu zajedničke vježbe svedene na najmanju moguću mjeru. Nema ni hodanja hodnikom u dugom vojničkom dvoredu. Te stvari uostalom i nisu nikakvo mjerilo discipliniranosti. Disciplina je unutri. I baš ta snažna nutarnja disciplina, što se temelji na samoodricanju dozvoljava tako slobodno vladanje u vanjskim stvarima. Ona ujedno daje i više gipkosti te pomaže, da se dnevni red može doista iskoristiti. Ja sam na svaki način prvi dan dobio dojam, da tu svaki skolastik uživa široku slobodu u radu i u kretanju, koliko se to dade složiti s kućnim redom. Radi svrhe, za kojom se ide, izbjegavaju se svi nepotrebni vanjski propisi, koji umaraju i koče duh te razdražuju živce.

Radi takvog načina života ne ću nažalost moći vidjeti sve. Stoga se propitah odmah za dnevni red

u normalno vrijeme. Iza doručka — kava s mlijekom i kruh — polaze skolastici na duševni posao, na studij raznih predmeta već prema tome, što se uzima u školi. Od 9-11 valja u školu, predavanja. Od 11-11 i tri četvrta imaju oni »slobodno vrijeme«, t. j. mogu obavljati svoje privatne poslove, studirati stvari, koje ne spadaju izravno na školu, posjećivati profesore, šetati po vrtu. U 11 i tri četvrta obavljaju u sobi ispit savjesti. U podne je ručak, a poslije njega zajednički pohod Presv. Sakramentu u kapelici. Nakon tih nekoliko minuta sabranja slijedi odmor, rekreacija, za profesore do 1 i po, za skolastike četvrt sata dulje. Zatim opet »slobodno vrijeme«, koje svaki provede u sobi ili u vrtu. Od 3-5 opet su školska predavanja, a iza toga radi svaki sam u sobi ili drugdje do 6 i tri četvrta. Tada se ide u kapelicu na blagoslov, ako ga ima — t. j. nedjeljom, prvim petkom u mjesecu, na crkvene blagdane, te blagdan Družbinih Svetaca. U 7 sati je večera. Zajedničke litanije Sviju Svetih mole se obično iza večernjeg odmora, koji traje iza večere do 8 i četvrt. Zatim četvrt sata priprave za sutrašnje razmatranje, četvrt sata ispitivanja savjesti u sobi, a onda počinak.

Taj dnevni red nije međutim uvijek stalan. Utorkom je na pr. mjesto slobodnog vremena u 11 sati i četvrt neka vrsta gimnastike u rješavanju moralnih pitanja. Najprije se postavi jedno od onih glasovitih pitanja (kazusa), na koja su Pascal i njegovi prijatelji janzenisti podigli toliku hajku. Zatim jedan skolastik rastumači princip, gdje treba tražiti rješenje, te riješi kazus. Dva put na mjesec u isto doba dana daje kućni duhovnik sakupljenim

Ocima i skolasticima u kućnoj kapelici duhovnu pouku. Dva puta na tjedan drži se podvečer t. zv. cirkl, znanstvena rasprava, disputacija iz dogme pod vodstvom profesora.

Nedjeljom u 11 sati bude t. zv. tonus. Taj se sastoji od tri dijela. Najprije govori jedan skolastik napamet odlomak koje propovijedi. Iza toga slijede odmah primjedbe jednog ili drugog skolastika i profesora, što predsjeda. Zatim jedna nepripravljena, improvizirana propovijed. Iza nje je isto tako kritika. Napokon dolazi kritika tako zvanog »dominicale«. Taj dominikale je propovijed, koju drži svake nedjelje (latinski: dominica, odatle riječ dominicale) za vrijeme večere jedan skolastik, a drugi spremi o njoj pismeni sud za slijedeći tonus. Teška je to kušnja taj dominikale! Ta kako se da govoriti s oduševljenjem i s uvjerenjem uz zveku žlica i vilica?! Jadni propovjednik mora prepustiti sudbini uspjeh svoje propovijedi. Što je još gore, svaki skolastik mora izreći na taj način jedan govor u nazočnosti provincijala, kad dođe na godišnji posjet kuće. Kome tu ne bi zapela riječ u grlu?! Kako je Enghien teologija za dvije provincije, šampanjsku (Reims) i tulušku (Toulouse), govori svaki skolastik pred vlastitim provincijalom. Tako za vrijeme provincijalova posjeta bude za vrijeme svakog jela po koja propovijed. Taj se običaj obdržava istina i po biskupskim sjemeništima, no ja sumnjam u uspješnost tih govora. Jer doista se ne da govoriti s oduševljenjem slušateljima, koji su zaokupljeni posve drugim poslom. Gdje li je tu onaj osjećaj razumijevanja, što mora strujati između govornika i slušatelja? Istina pitanje se dade staviti i obratno te smatrati govor-

nika, koji uspije, da u tako nepovoljnim prilikama svrati na se pozornost, doista zrelim i za najteže propovijedi. No o tome neka sude drugi!

Osim rekreacije i slobodnog vremena imaju skolastici svaki četvrtak slobodan dan. Mjesto škole bude šetnja, kao i utorkom popodne. Desi se napokon, da se skolastici svećenici pošalju o većim blagdanima u obližnja sela, da propovijedaju i ispovijedaju. Uz studij bave se mnogi skolastici i drugim korisnim poslovima. Neki se na pr. okupe u t. zv. socijalnu akademiju ili u misijsku akademiju i tu se bave pitanjima svog budućeg apostolata. Svaka od tih akademija posjeduje i vlastitu knjižnicu. Na taj način ostaju skolastici uvijek u vezi sa životom vani. Na to ih uostalom potiču i poglavari. Kako se vidi, ne daju se zakukuljiti u samu teologiju iz straha pred »svijetom«, već kopaju duboke temelje u svetoj znanosti, da obogaćeni mognu poslije graditi.

Za vrijeme praznika vrata se slobode otvore još više. Školska godina traje od 1. listopada do 31. srpnja, blagdana sv. Ignacija, a prekinuta je s desetak dana praznika o Božiću i dva tjedna o Uskrsu. Nisu to praznici u pravom smislu riječi, ali nema školskih predavanja, pa si svaki razdijeli vrijeme na osobni rad i odmor, kako bolje zna. Od 15. lipnja do 31. srpnja napne se luk najviše. Vrijeme je to godišnjih ispita. Ali zato se poslije toga posve odapne. Dolaze dva tjedna potpunih praznika na kućnom ljetnikovcu, na t. zv. vili. To je vrijeme vesele igre i športa. U parku je mali ribnjak, velik još toliko, da se u njemu može kretati čamčić. Skolastici ga već iskoriste te junački veslaju, a kušaju čak i

jedriti! 16. kolovoza valja na ozbiljni nutarnji posao: počinju osamdnevne duhovne vježbe. Iza njih slijede svećenička ređenja. Skolastici, što svršiše treću godinu teologije, primaju iza tolikog čekanja sveto svećeničko ređenje. Rujan je mjesec privatnog rada i odmora. Nema škole, na šetnju se ide tri puta na tjedan mjesto dva puta, svaki dan je po jedan sat rekreacija prije podne i poslije podne, osim one uobičajene poslije jela.

Preletim kritičkim okom taj dnevni red. Kao u svakoj drugoj redovničkoj kući i u bilo kojem školskom zavodu ima i tu jednoličnosti, mehanizma. Ali najviše mi upada u oči u tom programu praznina, što je prepuštena svakom pojedincu, da je sam slobodno i samostalno ispuni. Ponajprije to obilje slobodnog vremena i mogućnost, da si svaki rasporedi vrijeme, kako bolje zna. Jedan mi profesor nabraja dane, kada sve nema škole: praznici, blagdani i t. d. te zaključuje, da bi se uza sva četiri sata školskih predavanja dnevno s odgojnog stanovišta trebalo bojati prije za to, da se ta sloboda ne bi zlorabila, nego li za to, kako da se provedu svi sitni školski propisi. Opažam k tomu i doticaj, što ga skolastici imaju sa svijetom vani. Valja priznati, taj doticaj nije baš tako čest. Propovijed ili koji drugi svećenički posao zapane skolastika samo od vremena do vremena. A ni socijalna i misijska akademija ne zahtijevaju od skolastika baš mnogo vremena. Međutim i to malo dostaje, da se uvidi, kako se već u skolastikatu pokazuje onaj sretni Ignacijski spoj samostanskog života s aktivnom poduzetnošću, koja tako izrazito karakterizira Družbu.

No dosta tih refleksija! O. B... dolazi, da me povede po kući. Velika je to i dobro osvijetljena zgrada s više krila. Sve skupa doimlje se ugodno. Nije to ni vojarna ni kakva javna zgrada, već sliči više prijaznoj privatnoj kući. Tu su pred nama ponajprije dva dvorišta, zatvorena krilima kuće. Osobito mi se sviđa jedno, staro groblje redovnika Augustinaca. Nad tihim počivalištima tih svetih ljudi raste povisoka trava, a po zidovima se penje bršljan i divlja loza, puni ugodnog cvrkuta bezbrižnih ptica. Ulaz je u to dvorište pristupačan, ali rijetko da tko tamo zalazi. Predanje i pouzdanje lebdi nad tim tihim mjestom i to se doimlje tako ugodno! Naokolo prolazi široki samostanski hodnik, popločen kamenom, a iz njega vodi pristup u blagovaonicu, u kapelicu i prema stubištima, što vode u sobe i knjižnicu. To je dvorište središte čitave kuće i odsjev njezine zaposlenosti, dok u drugom dvorištu nema ništa osobito.

Spomenuh kapelicu. Treba je zapravo nazvati crkvom, i radi njezine prostranosti i radi njezine negdašnje svrhe. Dok su u kući stanovali još Augustinci, bila je ona skupa samostanska kapelica i pomoćna crkva za građane. Otkako se u kući nastaniše Isusovci, služi ona isključivo redovničkoj zajednici, izuzevši izvanredne zgode, na pr. svećenička ređenja. Oltari su prenatrpani pozlaćenim ukrasima po ukusu 18. vijeka. Malo me ljute oni »mramorni« stupovi od drveta po oltarima. Ali inače obilna rezbarija vrlo je lijepa. Cijela je crkva u skladnom razmjeru i karakteristična za ondašnju umjetnost. Nama modernim ljudima ta umjetnost ne ugađa, jer smo priučeni na ozbiljnost i jedno-

stavnost u graditeljstvu, ali time ne gube drugi građevni stilovi svoju privlačivost i ljepotu. Uz postrane zidove crkve podignuti su brojni oltari, koji ipak ne dostaju. Pa stoga, da svi svećenici uzmognu svršiti sv. Misu na vrijeme, nalazi se po kući više privatnih kapelica.

O. B... povede me i u svoju sobu. Tu se neda ništa razabrati. Sve je zatrpano knjigama. Odatle se upustismo po hodnicima, od prvoga sprata do zadnjega. Ništa osobito. Posvuda se nižu sobice, jedna slična drugoj, a sve opet slične onoj, u kojoj ja stanujem. U zadnjem katu stanuju braća laici i sluge... Evo nas napokon u knjižnici skolastika. Tu obično ne radi nitko. Skolastici nose radije knjige u vlastite sobe i tamo ih čitaju. Posuđene knjige zabilježi svaki sam u posebnu bilježnicu. Na koricama te bilježnice sjedi uspjela karikatura bibliotekara, djelo jednog skolastika. Knjižnica je puna teoloških knjiga. Približim se radoznalo k odjelu za književnost. S tugom zapažam, da taj dio knjižnice nije baš preobilat. Tome se malo čudim. Ne očekujem istina, da tu nađem sva djela novijih francuskih romanopisaca. Znam isto tako, da u teologiji nema baš mnogo vremena za kojekakve rastresenosti, pa ni za literarne užitke. No ipak bih želio, da barem na to malo polica, što iščezavaju pred mnoštvom ostalih knjiga, dođu zastupnici obilne katoličke poslijeratne literature. Ta to bi zahtijevalo već i načelo općenite izobrazbe i nastojanje oko lijepog jezika i humanističnog duha, koji su temelj intelektualne izobrazbe u Družbi.

S te visine mudrosti siđosmo u podrum. Dubok je i svjež, ali ne vidi se gotovo ni jedne boce.

Vino se od početka krize zamijenilo pivom, ali dobrotom mojih gostoprimaca bit ću ja jedini za vrijeme jela služen vinom. U podzemlju nalazi se također i kuhinja. Sve je tu čisto i u najljepšem redu, da sam morao čestitati bratu kuhaču. »Ovdje je temelj čitave teologije«, šali se moj provodič. Doista, pravo je rekao, baš u Ignacijskom duhu! Bez ukusne i obilne hrane ne da se ozbiljno raditi. Moram priznati, da je od neprocjenjive važnosti, da kuhinjom upravlja brat redovnik. Duboki osjećaj staleške dužnosti skupa s najmodernijim sredstvima znadu donijeti na stol uistinu sjajne rezultate, kako sam i sâm tih dana iskusio.

Vrt je malen. Za skupinu od 104 skolastika i 27 profesora, ne ubrojivši braću laike, trebao bi biti barem četiri pet puta veći. Htjeli su ga već više puta proširiti, no svaki se pokušaj izjalovio. Ne da se kupiti ni jedno susjedno zemljište. Tihi gradić stisnuo je kao kliještima taj vrtić pa se čini, kao da je u nj zbijena sva ljetna žega. Premda nije velik, ugodan je ipak i odmara duh. Gusti drvored kestena pokriva ga dubokom sjenom. Preko potočića, što žubori vrtom, vodi mali most. Četiri skolastika — slobodno je vrijeme — igraju strastveno uz šupu neku baskijsku igru s loptom. Jedan bi se od njih mogao uistinu mjeriti sa samim Baskima. Tako se valjda i u Ignacijevo doba odbijala lopta o zidine Azpeitije.

Iznad tog vrta pruža se park princa Arenberga, sada vlasništvo baruna Empain. Profesori, a na dan šetnje i skolastici mogu poći onamo. Veliko je to — 300 hektara — i prekrasno imanje, osobito ljeti, kad se poljima zatalasaju zlatni valovi zrele pšenice.

Tu na obali ribnjaka uz šuštanje gorostasnih stabala i uz pjev ptica znao sam dugo motriti ribice, kako se prebacuju iznad površine tihe vode, i razgovarati s O. G..., profesorom pozitivne teologije, o Tridentskom Saboru i Kongregaciji »de Auxiliis«.

U velikoj sam kućnoj biblioteci proveo cijelo jedno prije podne, koje mi je veoma brzo prošlo. Ona knjižnica, o kojoj sam govorio malo prije, namijenjena je redovitim potrebama teologâ. Ali ova ovdje na svjetskom je glasu i služi zbilja na čast i ponos kući. U njoj je smješteno i razvrstano oko 80.000 svezaka. Vrlo je zanimljiv način, kako su je posljednji puta revidirali. Knjižničar O. D... nije nikako dospio na taj ogromni posao. Stoga se on posluži svojim pomoćnikom. Taj starac redovnik, istrošen apostolskim radom, neprestano si utvarao, da netko krade knjige iz biblioteke. Da se o toj »krađi« osvjedoči, ponuka ga O. D..., da bi pregledao cijelu knjižnicu. Dobričina starac dade se na mučni posao i tako je radi te nevine šale popis knjiga sada u potpunom redu... Najveći dio knjižnice zauzimaju teološke knjige i dragocjena zbirka djela o povijesti Družbe. Nalazi se tu također i biblioteka O. Watriganta, specijaliste u proučavanju Duhovnih Vježba. Među zbirkama protuisusovačkih spisa ima i lijep broj knjiga, što ih neprijatelji Družbe rasturiše u bajoslovnoj količini, da je ocrne. Tu sam se upoznao i s glasovitim »Monita secreta — Tajne upute«, koje neprijatelji Crkve pripisuju Isusovcima i od vremena do vremena slapovodobitno iz njih drobe lakovjernoj svjetini, iako ih je ozbiljna znanost već odavna raskrinkala kao podvalu. Napisao ih je neki jadnik, da se osveti Isu-

sovcima, što su ga otpustili iz Reda. Da se prosudi vrijednost tog komadića papira, ne treba nikakve učenosti. Letimičan pogled dostaje, da se prozre taj djetinjasti spis. Kad se ne bi znalo, kako zloba zna biti slijepa, čovjeku bi morala zbilja stati pamet gledajući, kako se jadni ljudi još uvijek tvrdoglavo služe tom knjižicom, koja pobuđuje i u najpriprostijem čovjeku sažalni smiješak. U njoj se na pr. govori, kako se Isusovcima preporučuje, da od svijeta istisnu što je više moguće novaca, kad ih zapane sreća, da im slušaju ispovijedi. Zbilja bi Isusovci morali biti pravi bijednici, kad bi bili sposobni učiniti tako što, a još bi veće budale bili njihovi poglavari, koji bi tu »tajnu« povjerili svojima pismeno i tako je izložili opasnosti, da je nepozvani ljudi otkriju! U tom dijelu knjižnice sabrano je i mnoštvo drugih dokumenata, koji su manje poznati, ali često puta vještije napisani. Ima tu osim toga i sva sila rijetkih stvari. Navlastito ono tri hiljade rukopisa, od kojih su neki od velike vrijednosti. O. D... je u toj stvari nezasitan! Posvuda ih traži i lovi. Naročito rado ide u potjeru za bilješkama, što ih pokojni Isusovci sabraše tijekom života. On naime s pravom drži da će se tu naći mnogo dragocjenih stvarčica za popunjavanje Družbine povijesti. No ne zanemaruje ni traženje starih djela. Vidio sam na svoje oči cijeli niz rijetkih prastarih knjiga i prekrasan primjerak Cisnerosovog »Exercitatoriuma«. Životopisi svetaca zastupani su također u obilju. Međutim tko bi želio upoznati tu knjižnicu barem donekle, morao bi raditi najmanje godinu dana, a ja sam zavirio u nju samo usput. Za uzdržavanje i proširenje te biblioteke kao i uopće za knjižnice u Družbi žrtvuju poglavari rado potrebite svote. Enghienski se skolasti-

kat doista trudi, da se obogati knjigama. Na to ga uostalom potiče i cijela predaja Družbe i sadašnji General. »Ja prosuđujem kuću prema njezinoj knjižnici«, običava reći General Ledóchowski.

Kako spomenuh, zgode za skupne vježbe sviju ukućana dosta su ograničene, pa stoga gledam, da mi ne izmaknu barem one, koje se pružaju. Glavna je takva prilika vrijeme jela. Za vrijeme cijelog svog boravka u kući išao sam stoga na sve zajedničke objede i večere kao jedini svjetovnjak među otprilike 140 redovnika. Na pročelju stola, što se savija unaokolo u obliku potkove, sjede profesori. Stalno počasno ili pravije službeno mjesto ima samo Rektor, dok se Minister postavi tamo, odakle će moći lakše nadzirati poslugu. Ostali se smještaju redom, kako tko stigne, bez obzira na službu ili dob. Općenito u Družbi nema ni traga kakvoj prednosti jednih prema drugima. Neki neizbježivi vanjski znakovi poštovanja iskazuju se jedino poglavarima, kućnom ili drugim višim, a i te su stvari svedene na najmanju mjeru, što se dade. Sve ima služiti glavnoj stvari, cilju, za kojim se ide. Stoga su uklonjene sve nepotrebne konvencionalnosti, da se time ne trati dragocjeno vrijeme. Ta je jednostavnost vlastitost radinih ljudi, koji znadu cijeniti vrijeme, a s druge strane opet znadu, koliko vrijede i oni i drugi, pa ne osjećaju potrebe, da to izraze beskrajnim nizom etikete. Svaki se tu laća bez okolišanja posla, u ovom slučaju jela. A okrepljuju se, da uzmognu dobro raditi. Jede se u šutnji, izuzevši neke veće svetkovine, kada »Deo gratias — Bogu hvala« — bilo da je određen običajem bilo da ga Rektor dade radi kakova posebnog razloga — prekine šutnju i

dade dozvolu za razgovor. Jedini, koji ne drži šutnje, jest čitač, što s povišene govornice čita jednolikim glasom koju pametnu i korisnu knjigu. Kod stola dvore skolastici sami i raznose jelo na malim količima. Među tim »dvoriteljima« zapazih jednom nekog visokog plavokosog mladića. Bio je to jedan njemački princ, koji je stupio u Družbu i tako bio promaknut na najvišu čast: da bude sluga službenika Božjih. Najveći je dojam na me učinio osjećaj, da ti mladi redovnici posve vladaju sami sobom. Svaki sjedi mirno pred svojim tanjurom, bez ukočenosti, bez pretjerane skrušenosti i namještenosti, što odbija ljude, te obavlja svoj posao, t. j. jede, a usput sluša čitanje ili, kako si domišljam, leta za vlastitim mislima. Stranac, a još k tome svjetovnjak, nije baš tako čest gost u njihovu manje više jednoličnom životu. Pa ipak nisam mogao zamijetiti ni jedan radoznali pogled. Isusovac, bio on još u formaciji ili već izgrađen, vlada potpunoma samim sobom u svim pojedinostima. Kako mi se čini, svi jedu junački. Hrana je snažna i dobro pripravljena: juha, jedno meso, dvije vrsti povrća, nešto tjestenine, malo voća. Ručak traje otprilike 25 minuta. Na koncu na Rektorov »Satis — dosta!« ustanu svi. I zaista to je dosta... Kako je tu sve krasno pojednostavnjeno!

Odmor iza jela, rekreacija, drži se u vrtu, ako je lijepo vrijeme. Braća laici skupe se u jednom dvorištu među kućom, gdje ih često posjeti i po koji Otac. Profesori su i skolastici također odijeljeni za vrijeme odmora. Tako mogu i jedni i drugi razgovarati posve naravno, bez usiljenosti, kako odgovara njihovoj dobi i poslovima. I opet jedan znak razum-

nog duha slobode... Ja sam rekreacije proveo većinom s profesorima. Letimičnim pogledom mogu obuhvatiti sve »stupove« kuće.

Ponajprije O. Rektor. On je zapovjednik s potpunom vlašću u rukama, i u duhovnim i u vremenitim stvarima. U gdjekojim skolastikatima preuzima brigu oko škole i školskih stvari t. zv. prefekt studija, koji ipak u svojoj službi ovisi izravno o Rektoru. Ovdje — u Enghienu — obavlja Rektor i službu poglavara i službu prefekta studija. O. Minister je desna ruka Oca Rektora. On se prihvaća svega, na što Rektor ne dospije, a navlastito se brine za red u kući i za vremenite stvari. On ima nadgledati i paziti, da se sve točke redovničke stege obavljaju savjesno, da se točno dolazi na zajedničke vježbe, da svi obavljaju u propisano vrijeme vježbe pobožnosti, on daje dozvolu za polazak u grad i t. d.

Otac Prokurator vodi kućne financije. Otac Spiritual ili Duhovnik brine se opet isključivo duševnim dobrom ukućana. On nije nužno i ispovjednik, ali praktično većina se ispovijeda kod njega radi njegova bogatog iskustva u duhovnim stvarima. Zatim dolazi knjižničar, a onda slijede profesori.

U tom šarolikom društvu šećem ja dakle gore dolje širokim drvoredom. Razgovor je u ta tri četvrt sata iza svakog jela doista prijateljski, lak, veseo, iskren. Vidi se, da prate sa zanimanjem sve važnije svjetske događaje. Svaki izrazuje svoje komentare i mnijenje o bilo kojoj stvari priprosto i naravno, bez umišljenosti i namještenosti. A ja požudno srčem tu rijetku sreću, da mogu biti u društvu tih ljudi, koji i nehotice odaju jedro intelektualno bogatstvo, što si ga sakupiše dugotrajnim iskustvom.

Čini mi se istina, da su neki Oci strašno specijalizirani, barem prema mom shvaćanju. No dosta je svesti razgovor na koju stvar, koja se tiče općenite naobrazbe, i smjesta se vidi, da ti učenjaci jedne jedincate struke znadu i te kako zanimljivo govoriti i pravo suditi također i o drugim stvarima. Telefon i telefonski način razgovora modernih ljudi utukao je dandanas potpunoma riječ: razgovarati se. Ovdje istom naslućujem njezin pravi plodni smisao i njezino značenje za umnu pobudu.

No pravo uživanje u vatrometu ideja bila je istom duga, vesela rekreacija, što sam je jednom iza večere sproveo među skolasticima. U sutonu ljetne večeri sjedili smo mi i pretresali zgode i nezgode naše poslijeratne katoličke književnosti. Dobri O. Rektor, koji je bio nazočan, pregledao je taj puta običaj i produljio rekreaciju. Kad smo svršili bilo je sunce već iščeznulo za drvoredom kestena. Želio bih dati ovdje barem neki pojam o toj živahnoj izmjeni misli. Govorilo se o modernom načinu pisanja životopisa svetaca, koji je pomladio taj dio naše literature te upoznao ne samo katolike, već i ljude s ulice s velikanima naše vjere. »Što vi sudite o tom?« stavim ja pitanje. »Meni se osobito sviđa«, prihvati jedan skolastik, »što moderni svetački životopisi ne zaboravljaju ljudskih strana svetaca.« A drugi doda: »Uz male iznimke ja ne mogu podnijeti starih svetačkih biografija.« Taj mi se jedri izraz neobično svidio. Izrazi pozornosti na licu, požudni, vatreni pogledi prate taj razgovor, osobito kad dođe riječ na koju suvremenu stvar. Preda mnom stoji bez sumnje moderna generacija, koju je duga redovnička formacija samo još više obogatila, ali joj nije uni-

štila poleta. Istina je, ti su mladi redovnici oduševljeni za ideje, kojih danas nažalost nema više u svijetu. Ali ja osjećam, kako oni nastoje, da te ideje prilagode današnjem životu i njegovu ukusu. To u većini nisu nikakvi učenjaci, tuđi svijetu, već otvoreni moderni ljudi, budući radnici u najaktivnijim poslovima. I na njima se zapaža značajna oznaka modernog naraštaja: nestrpljiva čežnja za radom. Doista se divim, da se oni uza svu tu živu želju tako junački predaju dugoj intelektualnoj pripravi. Glavni dio te spreme sačinjava dogmatska — skolastična i pozitivna — te moralna teologija, koje su temelj bogoslovnih nauka. Od četiri svakodnevna sata školskih predavanja dva su posvećena dogmi. K tomu pridolazi: studij Svetog Pisma, crkvena povijest, crkveno pravo, povijest dogme, istočna teologija, ascetska teologija, povijest liturgije pa i poćeci hebrejskog jezika. A to sve skupa zahtijeva priličnu umnu snagu i naporan rad!

Općenita izobrazba značajka je isusovačke intelektualne izgradnje. Pokraj svega toga dala je Družba, a daje još i danas, brojne specijaliste prvoga reda. Poznato je, kako si je ona stekla časno mjesto u znanosti. Kineski mandarini u XVII. vijeku procjenjivali su se po poznavanju astronomije i fizike Oca Schalla i Oca Verbiesta. A i danas biološki i kemijski institut Sarriá (Barcelona) te zvjezdarne El Ebro i Cartuga u Španjolskoj, zatim zvjezdarna Zi-Ka-Wei u Kini, zvjezdarna u Tananarive (Madagaskar) itd. djelo su Družbe Isusove. Zanimalo me, kada zapravo započinje kod Isusovaca ta specijalizacija. U odgovoru, što ga dobih na to pitanje, nalazim ponovno dokaz, kako isusovačka formacija posjeduje

sposobnost izvanrednog prilagođivanja svakovrsnim karakterima. Posebni darovi, na pr. za prirodne znanosti, otkrivaju se već za vrijeme studija filozofije. Ako poglavari sude, da bi se te sposobnosti mogle razviti pohađanjem sveučilišta, onda se za taj studij iskoriste one tri godine prefekture, što obično dijele filozofiju od teologije. Za vrijeme juvenata pripravljaju se skolastici na polaganje ispita za licencijat.[3] Vrlo se često dogodi, da koji daroviti juvenist postane iza dovršenog juvenata profesorom svoje mlađe subraće. Za vrijeme tog obučavanja sprema on ujedno i koji ispit za sveučilište. Naveli smo eto samo nekoliko konkretnih primjera. Problem posebnih studija rješava se u Družbi na najrazličitije načine.

A kako se zapravo u to dugo vrijeme od novicijata do treće probacije izgrađuje onaj izrazito isusovački duh? Već sam spomenuo, da se taj duh ne očituje baš mnogim vanjskim crtama, barem se meni svjetovnjaku tako čini. Kod Benediktinaca na pr. ili kod Trapista može čovjek na prvi pogled zamijetiti po koju izrazitu osobitost njihove redovničke formacije. Kod Isusovaca naprotiv ne vidi se izvana ništa osobito. Pa ni ono četvrt sata zajedničkog svakodnevnog moljenja litanija u kapelici ne svraća posebne pozornosti. Razgovarao sam često s O. Rektorom pa sam ga tako jednom upitao i o tome, koliko se u isusovačkoj formaciji posvećuje pažnje molitvi i drugim djelima pobožnosti. Odgovorio mi je otprilike ovako:

---

[3] Tako se postupa samo u zemljama gdje se u novicijat stupa iza 6. razreda srednje škole, koja se onda dovršava za vrijeme juvenata. (Nap. prev.)

»Mnogo više nego izgleda. Ponajprije su tu Duhovne Vježbe sv. Ignacija, koje su princip i temeljni kamen naše formacije. Odmah na početku novicijata mora svaki obaviti velike duhovne vježbe od trideset dana. Novaci iz druge godine obavljaju nanovo po jedan tjedan velikih duhovnih vježba, što se daju novacima prvoga godišta. U trećoj probaciji valja još jednom obaviti potpune velike duhovne vježbe. Osim toga moraju svi obaviti svake godine osamdnevne duhovne vježbe, a u međuvremenu od novicijata do treće probacije i dvaput na godinu sabranje od tri dana. Sve to skupa izgrađuje u mladim Isusovcima ono posebno duhovno obilježje, što ga na njima zapažate. K tomu pridolaze još duhovna predavanja, svakodnevno razmatranje, molitve i duhovno čitanje za sve vrijeme dvogodišnjeg novicijata i treće probacije. Napokon ti skolastici, s kojima ovdje živite, moraju uza sve školske brige posvetiti dnevno preko dva sata molitvi i djelima pobožnosti. Tu je ponajprije razmatranje (1 sat), pa duhovno čitanje (četvrt sata), zatim krunica (četvrt sata), dva ispita savjesti (po četvrt sata), priprava na razmatranje (četvrt sata), pa sv. Misa s dnevnom sv. Pričešću, zajednički i posebni pohodi Presvetomu, a da ne govorim o časoslovu, koji valja moliti odmah iza primitka subđakonata. Uostalom, ako pogledate Ustanove i naredbe Generalnih Kongregacija, uvjerit ćete se, da su svi ti propisi prožeti istim duhom, duhom Manreze, i da oni samo po tome duhu utiskuju u Isusovce njihovo posebno duhovno obilježje.«

»Ja sam doista već naslućivao«, prihvatim ja, »da se tu nalazi glavna snaga i os vašeg redovničkog

života, a bez sumnje je to i trag Ignacijeva velikog duha i njegove svetosti. On je za svoj Institut stvorio posebna pravila, lišena svakog formalizma, koja su sva usmjerena na to, da ožive, podignu i razviju duh. Svako je od tih pravila puno života i djeluje već samo po sebi. I, ako se ne varam, time se dade protumačiti i sloboda duha poduzetnosti, što se prepušta mladom Isusovcu, da si može sam razrediti vrijeme i intelektualni rad, kao i neka autonomija nutarnjeg života. Pravilo ga upravlja od jutra do mraka kao razborit učitelj, koji se čuva svakog nepotrebnog dosađivanja i razdraživanja... Oprostite, velečasni, da sam postao indiskretni novinar! No ja sam pomno promatrao, kolikogod sam samo mogao, ali ni u koje vrijeme nisam mogao zamijetiti bilo gdje kakav nadzor. Čini mi se, da je to nenadgledanje hotimično...«

»Jest«, odgovori O. Rektor,« a to dolazi odatle, što Družbina formacija nije nikakav kalup već duh. Rekao tko, što hoće, ali ona je gipka i prikladna i za najrazličitije oblike nutarnjeg života. Stoga je ta izgradnja i vrlo različita, već prema ljudima. Kod nekih prevladava čuvstvena strana ili su više mistički, drugi su opet aktivne naravi i više se ravnaju prema hladnom razumu. Nikoga se u tom pravcu ne sili niti trpa u kalup. Družba ne gleda sumnjičavo ni na t. zv. isusovačku mističku školu, a »Doctrine spirituelle« O. Lallemanta[4] jest klasično

---

[4] O. Louis Lallemant (1587, u Družbu stupio 1605, umro 1635.) bio je dugo godina učitelj novaka i treće probacije. Poznat je kao iskusan učitelj duhovnog života, no sam nije napisao nikakvih djela. Njegovu nauku o nutarnjem životu izdadoše mu učenici poslije njegove

djelo u trećoj probaciji i najtoplije se preporučuje. Pa i sami ste mogli vidjeti u knjižnici skolastikâ djela sv. Terezije Velike i sv. Ivana od Križa...«

Znam dobro, da se čovjek ne smije prenagliti promatrajući toliku pokretljivost i duševnu širinu, te misliti, da je to sve prepušteno fantaziji pojedinaca. Naprotiv! Ta je gipkost i sloboda moguća jedino radi snažne nutarnje stege. Ta se ističe poglavito u dugoj izgradnji. A ova mora da je teška kušnja osobito za aktivne, poduzetne naravi, kojih je moderni naraštaj pun. Izmjenični prelazi iz aktivnog života u samostanski, povučeni — osobito prelaz iz filozofije u prefekturu te iz prefekture u teologiju — zahtijevaju uistinu vrhunac samoodricanja i nutarnje snage. To vrijedi navlastito za treću probaciju, taj drugi novicijat iza 12-14 godina redovničkog života. Tu izbija bez sumnje sva strogost isusovačke formacije i to zacijelo nadmašuje u oštrini mnoga tjelesna pokornička djela. Nije stoga čudo, da ta formacija često znade iscrpsti vrlo osjetljivo također tjelesne sile. Ignacije je poštedio tijelo od teških trapljenja i prenio odricanje na dušu, gdje se dade krotiti i svladavati vrlo mnogo i vrlo duboko tako, da se to osjeti i na tijelu te ga oslabi katkada više nego li bičevanje i postovi. Pridodati tako napornoj nutarnjoj izgradnji još pretjerane tjelesne pokore značilo bi osuditi mnoge članove Reda na smrt, a većinu na posvemašnje iscrpljenje.

---

smrti. Isticao je osobito važnost duha molitve i dubokog nutarnjeg života, na kojem se mora temeljiti svaki solidni apostolat. Neki ga radi toga krivo prikazuju nekim čistim mistikom, koji da se odvojio od ostalih učitelja duhovnog života u Družbi. (Nap. prev.)

»Još jedno pitanje, velečasni! Ustanove određuju, da Isusovac za vrijeme izgradnje, a i poslije, može, pače i mora, upozoriti poglavara na nemarnosti, pogreške i opasne sklonosti, što ih zamijeti na svojim drugovima. Kako se to pravilo provodi u praksi? Nije li ono uzrokom kakvim neugodnostima?«

»Ponajprije«, odvrati O. Rektor, »morate znati, da se to upozorivanje ne odnosi na trice već samo na uistinu važne stvari, i da je to doista rijedak slučaj. Načelno i u praksi jave se poglavaru jedino stvari, za koje se drži, da će biti na opću korist ili na dobro odnosnog subrata, ako ih poglavar sazna. Svi ovdje imaju iste ideale, teže prema istom cilju, svi služe istom Vođi, pa stoga i ne rade oko vlastitog spasenja i usavršivanja osamljeno. Svaki se osjeća u nekom smislu odgovornim za opće dobro. I baš radi pomanjkanja vanjskog nadzora, kako ste primijetili, jedno takvo upozorenje, što proizlazi iz čiste ljubavi, može dovesti opet na pravi put dušu, koja je možda i ne znajući u opasnosti da skrene na stramputicu. Takvo upozorenje može odvratiti također i to, da se drugi ne sablazne. Naravno da se to dojavljivanje može katkada učiniti i radi drugih, ne baš nadnaravnih motiva, a gdjekada i bez dostatnog razloga. No zato je tu poglavar, koji ima prosuditi, da li je upozorenje opravdano i plemenito. U svakom slučaju on će se o toj stvari na lijep način i posve otvoreno porazgovoriti sa samim odnosnim podložnikom. No pri svemu tome valja navlastito pripaziti na duh, u kojem se to pravilo provodi. Poglavar vrši u toj stvari svoju službu očinski, prijavljeni opet pristupa k njemu sa sinovskim po-

vjerenjem, onaj napokon, koji je poglavara upozorio, čini to iz iskrene bratske ljubavi. Rijetko, vrlo rijetko se događa, da poglavar mora nastupiti strogo. Općenito dostaje da se krivca podsjeti na redovnički duh. Taj je blagi način uostalom posve u duhu Družbe. U tom obiteljskom duhu obavlja se i propisano otkrivanje vlastite savjesti poglavaru. To je više iskreni, povjerljivi razgovor nego li službeno polaganje računa.«

... Vlak me nosi natrag prema Parizu. Dušom mi se talasaju dojmovi. Nije ni čudo! Ta vidio sam na djelu odgojna pravila, koja su plodna danas kao i pred četiri stoljeća i kojima tok vremena nije umanjio značenje. Vidio sam mladu generaciju. Što li će ona sve stvoriti? Promatrajući te mlade ljude od 25-30 godina čovjeku i nehotice dolazi na pamet žetva, što na njih čeka. Uz topot vlaka prolaze mi dušom te misli i ja kao prisiljen razmišljam o tim mladićima, koji su očevidno puni strastvene čežnje za apostolskim radom. Oni će snažnije no ikada istaknuti onaj originalni smjer Družbe, koji je osvijetlio njezine početke, navlastito prvo stoljeće njezina opstanka. Ili pravije: oni će biti blagoslovljeni procvat dugih i mučnih napora, što ih se Družba morala odmah iza uspostavljenja (1814) prihvatiti, da se pridigne do stare veličine. Da su ta nastojanja mogla doista uroditi željenim plodom, zasluga je Duhovnih Vježba, koje su kroz cijelo prošlo stoljeće prožimale sve više i više životnim sokom cijelo stablo, što sada stoji pred nama puno novih mladika!

Isusovac u radu

Iza treće probacije ulazi Isusovac smjesta u posao. Koja će služba najbolje odgovarati njegovim sposobnostima, mogu poglavari prosuditi s velikom sigurnošću. Oni su imali desetak, petnaest godina prilike, da pozorno promatraju dan na dan svakoga pojedinog skolastika, a u tome ih je potpomoglo i propisano otkrivanje savjesti poglavaru. Time si Družba ušteđuje neugodno iskustvo, što ga većina svjetskih i duhovnih udruženja moraju često puta tako skupo platiti, kada naime moraju podijeliti službe na sreću, bez sigurnosti o sposobnostima svojih

članova. Istina, i u Družbi se poslovi određuju službeno. No iako dotičnik ne može birati, što sam želi, bit će ipak u najčešće slučajeva zadovoljan, jer će određeno mu mjesto obično odgovarati ili njegovim posebnim sposobnostima ili naročitoj spremi ili duševnim sklonostima.

Dobio on koju mu drago službu, posao će mu se odvijati u kojoj rezidenciji. Ona je radna stanica isusovačke djelatnosti. Sastoji se od poznatih već elemenata, koje je Ignacije mudro ustanovio i koji počevši od novicijata upravljaju Družbinim životom i radom. To su: kućni poglavar ili Superior — u kolegijima nazvan Rektor — kućni duhovnik, minister, prokurator. Provincijal posjećuje svaku rezidenciju jednom na godinu, zadržaje se barem tjedan dana i nadgleda kuću i rad. On razgovara lično sa svakim Ocem i prima račun savjesti od sviju. To otkrivanje duše nije naime ograničeno samo na vrijeme formacije, već se mora vršiti cio život. Provincijal posjeduje opsežnu vlast tako, te može, ako mu se čini korisno ili nužno, premjestiti svakog Oca iz jedne rezidencije u drugu ili mu dati drugu službu. U upravi provincije dodijeljeno mu je nekoliko savjetnika, koje pita za mnijenje prije svake važnije odluke. Ignacije je držao, da je za Družbu najbolji onaj upravni sistem, gdje poglavar ima uvijek vlast da sam odluči, pa i protiv mnijenja svojih savjetnika. Ali uza sve to dodijelio je on poglavarima savjet »ozbiljnih ljudi«, koji će moći naročito u zamršenim stvarima osvijetliti i potkrijepiti sud starješine. U Družbi se zapovijeda odlučno, a ipak nema valjda udruženja, gdje bi se toliko pitalo za savjet, kao u njoj. General ima izravnu vlast nad

svakom kućom. Tako da se bez njegove dozvole ne može na pr. prodati zbirka knjiga, koja vrijedi više od 5.000 švicarskih franaka. Izuzevši tu dalekosežnu vlast Generala i Provincijala kućni poglavar upravlja kućom, i u vremenitim i u duhovnim stvarima, posve samostalno, a u određenim granicama svoje službe može pače promijeniti i posao Otaca, ako zatreba.

U svakoj rezidenciji nalazi se govorionica za primanje posjeta, navlastito ženskih osoba. Cijela je ostala kuća »klauzura« i u nju smiju ulaziti samo muškarci. Kućni red određuje vrijeme, kada se ustaje, kada se polazi na počinak, kada je ručak i večera, kada treba obaviti vježbe pobožnosti, slično kao u skolastikatima. Tko želi, može posvetiti i više vremena djelima pobožnosti, nego je propisano. No ako bi tko zdrav redovito povrh 4 i pol sata propisanih svećeničkih i redovničkih molitava još i više sati dnevno upotrebio na privatnu molitvu, smatralo bi se to općenito, da popušta opasnoj zabludi, jer žrtvuje vlastitoj pobožnosti vrijeme, što bi ga morao upotrebiti u radu na spas duša. Uostalom o tome sudi poglavar. Osjeti li tko ipak potrebu, da moli više no obično, može mu poglavar dozvoliti, da ustaje ranije, ako je dobra zdravlja. Ali to će se rijetko dozvoliti, budući da prenaporni posao, što tišti svakog Isusovca, ne dopušta, da se mnogo otkida od potrebita sna.

U takvoj sredini posjeduje Isusovac svu moguću slobodu gibanja i inicijative, koja se zahtijeva za posao, što mu je povjeren. I u tom baš izbija ono čudesno svojstvo Ustanova, da se u svakom njihovu propisu, pa i u onima, koji se čine ukoče-

nima i pretjeranima, krije snažan duh upravljen prema oslobađanju od spona ili pravije neka pobuda, koja omogućuje, da se sloboda što više razvije i tako donese obilne plodove. Otkrivanje savjesti i stotinu drugih načina, po kojima poglavar može upoznati svoje ljude, uzrokom su, da se on može u njih posve pouzdati i na njih osloniti.

U toj obiteljskoj atmosferi, punoj poticaja, vrši svaki Isusovac svoju službu. Od njega se očekuje jedino, da obavlja posao, koji mu je doznačen, i da ga obavi doista dobro. U zamršenim, važnijim slučajevima, na koje naiđe, razložit će stvar poglavaru i ravnat se prema njegovim uputama ili savjetima. Zadesi li ga, da na putovanju mora možda učiniti što važno, nepredviđeno, razložit će on stvar poglavaru kuće u mjestu, gdje se nađe i slijediti njegov savjet. Nema li u tom mjestu Družbine kuće, a stvar ne trpi odgađanja, odlučit će on sam, kako misli, da je najbolje, uvjeren, da će poglavar odobriti njegov postupak. Općenito je inicijativi pojedinaca otvoreno u Družbi široko polje.

Kad se govori o isusovačkoj poslušnosti gotovo se uvijek zaboravlja činjenica, da se osobni cilj svakog pojedinog Isusovca potpuno istovjetuje s općenitim ciljem cijele Družbe, a taj je opet istovjetan s najuzvišenijim ciljem »duhovnog boja« pravog kršćanskog apostolata. Sve je usmjereno prema jednom: služiti Bogu i Isusu Kristu. I radi toga je taj jaram sladak i breme lako. Ignacije traži od svojih sinova ne samo točno vanjsko vršenje onoga, što se zapovijeda, već i nutarnju podložnost, poslušnost volje i suda. No to nije nikakvo nasilje.

Jer svi Isusovci, od prvog do zadnjeg, idu za istim uzvišenim ciljem, pa tako ta poslušnost nije za njih podložnost vođi već jednodušnost s njim. Ako na oko i malo nevjerojatno ipak je činjenica, da na taj način poslušnost postaje uvjetom prave slobode. Desit će se bez sumnje katkada, da će Isusovac u kojoj stvari držati, da poglavar nije izabrao baš najuspješnija sredstva, da se postigne veće dobro. No on će u isto vrijeme, navlastito kad mu se stvar razloži, biti uvjeren, da će se poglavar rjeđe prevariti u suđenju nego on. Pa ako se i prevari, ne će ta pogreška imati tako kobne posljedice, kakve zna prouzrokovati nerazborita samovolja pojedinca bez nadzora. Pojedinac naime nema jasnog pregleda preko cijele stvari niti pozna tako svestrano sve. Poglavar prima osim toga i posebne milosti svoje službe.

Kako zapravo izgleda Isusovac u radu? Kakav dojam čini on na ljude? Tko ga želi proučavati i upoznati, može unaprijed biti siguran, da ga ne će shvatiti, ako ne bude imao pred očima dvije bitne stvari. Jedna je njegova formacija, koja ga je prožela potpunoma duhom svladavanja i gospodstva nad samim sobom. A druga je ono posvemašnje predanje svega sebe bez pridržaja, radi kojega Isusovac posvuda, svagdje i u svim prilikama zna upregnuti sve svoje duševne i tjelesne sile, gdjegod se pruži zgoda, da može učiniti nešto dobra.

Tko pozna pobliže kojeg Isusovca, mislim, da će prva stvar, što će svratiti njegovu pozornost, biti utisak, da pred njim stoji čovjek, koji se ima potpuno u vlasti. On bdije nad sobom ali ne namješteno, on skrbi, da mu po mogućnosti ne izmakne ništa

beskorisno, besmisleno ili što bi moglo smutiti njega samog ili druge. Ta je pažnja na samoga sebe plod dviju nutarnjih isusovačkih osobitosti. Jedna je od njih duhovna i usmjeruje sve stvari na bitno: na slavu Božju. Druga je više umna, koja daje metodičko obilježje svim duševnim nastojanjima. U njihovoj se blizini osjeća neki značajni osjećaj ne toliko prevelike povjerljivosti i uglađene prijaznosti, već prije osjećaj snage i sigurnosti. Vrlo sam rijetko sreo kojeg Isusovca s nepodnosivim klanjanjem do zemlje i s namještenim smiješkom na usnama, za koji vele, da je svojstveno crkvenim osobama, a nalazi se zapravo u predsobljima političkih i književnih veličina. Takva je ljubeznost i prijaznost posve protivna duhu Družbe.

Isusovci su priučeni da se drže u vlasti. U osobi, s kojom razgovaraju, gledaju oni njezinu istinsku vrijednost i traže način, kako da potaknu uvijek na više sve, s kojima dolaze u doticaj. Pred očima im lebdi neprestano njihov apostolski cilj pa i kad opće s ljudima. Taj ih je cilj tako prožeo, da on ravna svim njihovim činima očevidno i do u najmanje sitnice. Toliko gospodstvo i nadzor nad samim sobom mogu katkada pobuditi u drugima i utisak neke hladnoće. A ipak to nije nikakva hladnoća. Nema sumnje, da će čuvstvene osobe, koje na izlijeve svojih čuvstava očekuju i od drugih slične nježnosti, rijetko biti zadovoljne s duhovnim vodstvom ili savjetima kojeg Isusovca. Kršćansko saučešće u Isusovcu jest naprotiv muževno. On drži, da će to suosjećanje pokazati najbolje time, da okoli dušu, da je pripravi na borbu, po kojoj će malo pomalo opet zagospodariti nad svojom smetenošću,

slabošću ili bolju. Stoga i duhovno vodstvo bilo kojeg Isusovca, koje si ljudi tako rado umišljaju kao nešto sladunjavo i popustljivo, zahtijeva od duše možda više nego drugdje. Isusovac gleda samo na ono, što je bitno, i zna cijeniti vrijednost vremena, pa je radi toga odlučan protivnik onog neozbiljnog duhovnog vodstva, za kojim čeznu nekom prikrivenom neurednom nasladom nesređeni pobožnjakovići. Isusovci su u toj stvari oprezni osobito sa ženama, koje često idu za traćenjem vremena. Neki Isusovac poradi toga svijesno je otkazao svako duhovno vodstvo, pače i ispovijedanje ženskih osoba, dok je morao propovijedati u jednom važnom mjestu. Znao je on dobro, da bi ga u protivnom slučaju smjesta opkolila bujica bogomoljki, čim se pojavi na propovijedaonici. Na taj način čuvaju Isusovci nepromijenjeno, neumanjeno, neokrnjeno ono nutarnje blago, koje su si kao plod herojske žrtve usvojili kroz petnaest godina redovničke izgradnje. Radi toga dobiva svijet o njima utisak, da su to ljudi, koji se drže u vlasti. A taj utisak odgovara potpuno stvarnosti. Tu dragocjenu vlastitost utiskuju im u dušu odmah na pragu njihova redovničkog života Duhovne Vježbe.

Osjećajnost kod Isusovaca nije utučena, već je potpuno u njihovoj vlasti. Oni upravljaju i tu duševnu sposobnost prema jedino vrijednoj stvarnosti. Sanjari, ljudi prenježnih osjećaja, umjetnici, što provode život u apstraktnim sferama, ako nisu bili izlučeni u strogom probiranju za vrijeme formacije, ne će se osjećati u Družbi baš ugodno i brzo će im takav život dojaditi. To je posve razumljivo. Družba je sva upravljena prema snažnoj akciji, a

»radinost i sanjarenje nisu sestre«, kako veli Baudelaire. No ni u tom ne valja pretjerati. Istina je, da Družba ne će nikada dopustiti, da koji njezin član udesi svoj apostolat prema varavoj, nestalnoj igri mašte ni prema svojim možda prenježnim osjećajima, što se mijenjaju na svaki dah izvana. Ali s druge strane energični rad Isusovaca, upravljen prema jednom uzvišenom cilju, izvorom je nečuvenog bogatstva mašte. Svjedokom je tomu navlastito prvo stoljeće Družbe s nepreglednim četama duhovnih osvajača, što preplaviše cio svijet, sveučilišta i prašume. Uzvišena je to bila pjesma, što nalazi odjek u duši svakog Isusovca.

Odricanje samoga sebe, što se traži od Isusovaca, sadržava i otklon sviju časti i časnih služba. Te su stvari već po Ustanovama postavljene preda nj kao neko strašilo. Povijest Družbe obiluje uzrujanim pregovorima između Generala i raznih Papa. Ovaj bi kušao silom da podijeli kojem zaslužnom članu Reda kardinalski šešir ili koje drugo dostojanstvo, a General bi opet zaklinjao, da to ne čini, jer da su pravila Družbe odlučno protiv toga. Te molbe Generala skupa s molbama Oca, o kojem se radilo, nisu uvijek postigle cilj i često puta valjalo se pokoriti Papi. Ali zacijelo nije Družba kriva, da je imala nekoliko kardinala i da ih ima i danas (kardinal Boeto). Općenito Isusovac mora raditi u sjeni. Uz Ignacija govore mu i pravila Reda neprestano o odreknuću samoga sebe. »Pošto je netko primljen u Družbu za jedan stupanj«, stoji u njima, »neka ne nastoji, da prijeđe u drugi, već neka se u svojemu usavrši i dade se sav na to, da služi Bogu i slavi ga.« To pravilo proizlazi iz duha evanđe-

oske savršenosti. Velika je to pomoć za čovjeka rada, koji se tako dao na posao, da ne može više tratiti vrijeme isproznim mislima, kako da si pribavi zadovoljstvo kakova ljudskog odlikovanja. To je ujedno i snažan saveznik u nastojanju, da čovjek očuva nutarnju slobodu i neovisnost, mjesto da ih umanji, rasklima i ponizi kojekakvim prikrivenim manevrima. Kolike li slobode duha!

Druga značajka izgrađenog Isusovca jest neumorna radinost i težnja da učini, kolikogod više može. Valjda se ništa toliko ne protivi Ignacijskom duhu i duhu Ustanova Družbe kao izmicanje od teškoća i bijeg od višeg života i lijenost mlakonje, što se straši posla, jer taj zahtijeva napor i poduzetnu smionost, i koji bi najradije, da se može zavući u kakav kut i tako plandujući i životareći izmaknuti opasnostima i neugodnostima, koje ne poštеđuju ni jednog pravog muža i junaka. Bijeg od napora znači za Isusovca strašno zlo, od kojeg nastoje da ga očuvaju i Duhovne Vježbe i pravila Reda.

Isusovac može napraviti koje krasno, korisno, veliko djelo, koje će katkada biti i blještavo i genijalno djelo, u koje je on postavio sve, što je najbolje imao, koje je on postostručio žrtvama svoje formacije. No to nije ništa. Glavno je, da on mora u tom djelu utonuti, u njemu iščeznuti kao žigica u vatri, koju je zapalila. Još više! Isusovac je svijestan, da mora biti spreman da to omiljelo djelo na poglavarev mig napusti. I često puta se dogodi, da mora sve ostaviti i početi novi, katkada posve drugi posao. Njemu je u toj stvari zakonom sveta ravnodušnost, što ju je naučio u Duhovnim Vježba-

ma. »On ne smije željeti više zdravlje nego bolest«, stoji u Duhovnim Vježbama, ni htjeti biti radije ovdje nego li tamo. Danas profesor, sutra duhovnik u kojem katoličkom udruženju, danas u Parizu ili u Lyonu sutra na Madagaskaru ili u Maduri. Isusovac mora biti uvijek spreman da ostane neodređeno vrijeme na jednom mjestu ili da neprestano ima u ruci putnički kovčeg.

Najzačudnija stvar, u kojoj se tako jasno odrazuje izvanredna moć formacije, što je daju Duhovne Vježbe i Ustanove, jest, da je Isusovac, općenito govoreći, sposoban za najrazličitije vrste apostolata. On će možda doživjeti i neuspjeh, kako ga je doživio i O. Fernández u Indiji, gdje je O. de Nobili[1] naprotiv u istoj stvari tako sjajno uspio. No promatrajući Družbin apostolat u cjelini, ne da se poreći, da je ona s jednakom lakoćom dala jednog Bourdaloue-a,[2] slavnog propovjednika na pokvarenom, potpuno svjetskom francuskom kraljevskom dvoru, kao i jednog Petra Clavera[3], divnog apostola

---

[1] O. Fernández, misionar u Maduri (Indija) početkom 17. stoljeća, nije se znao prilagoditi prilikama te uza svu apostolsku revnost nije doživio osobitih uspjeha. O. de Nobili, o kojem će biti još poslije govora, prilagodio se naprotiv zahtjevima stvarnosti pa je za četrdeset godina rada podigao misiju na 100.000 vjernika. (Nap. prev.)

[2] Louis Bourdaloue (* 1632. — Isusovac 1648. — † 1704.) spada uz Bossueta među klasike kršćanskoga govorništva. Bio je dug niz godina propovjednik na francuskom kraljevskom dvoru, gdje je bezobzirno šibao opačine dvora i viših krugova. Govori mu se odlikuju neobičnom jasnoćom i dosljednošću i stvarnim moralnim izvodima. (Nap. prev.)

[3] Sv. Petar Claver (* 1580. — Isusovac 1602. — † 1654.) pođe na poticaj svetog brata laika Družbe Isusove

crnačkog roblja. Družba raspolaže cijelim nizom ljudi, koje je osposobila za službe, koje odgovaraju njihovim sposobnostima. Ali iako ona općenito brižno pazi, da dade pojedincima poslove, koji im odgovaraju, metoda je njezine formacije udešena tako, da može u velikoj mjeri osposobiti svakoga svog člana za najraznovrsnije službe. Bourdaloue po svoj prilici ne bi uspio u apostolatu među Crncima kao sv. Petar Claver i obratno. No makar da Družba u zadnje vrijeme, više nego u prvo, pače više nego i u oba prva stoljeća svog opstanka nastoji da svoje članove specijalizira, nije ipak ni danas tako rijedak slučaj, da koji Isusovac uspije više puta u životu u najrazličitijim službama. Neprestano nastojanje, da se otrgne od sviju prolaznih stvari, osposobljuje Isusovce, da mogu sa sigurnošću riješiti svaki novi problem, na koji naiđu, bez bojazni, da će ih zaslijepiti vlastito častohleplje, i podržaje im u srcu oganj revnosti za svaki posao, koji im poslušnost povjeri. Istina ima duhovnih poslova, kojima gdjekoji ljudi, pa bili oni i Isusovci, nisu dorasli. Isusovac će ipak biti sposoban za više stvari to više, što se ne da začahuriti u isprazno traženje vlastite tašte slave. Najbolja i najuspješnija metoda rada jest po priznanju sviju ona, koja gleda samo na uspjeh djela i potiskuje sve drugo na stranu, pa i samog radnika. A takva je isusovačka metoda. Ona je k tomu cijela — svrha i sredstva — prožeta vrhunaravnošću.

---

sv. Alfonza Rodriguez u Južnu Ameriku, gdje se dade na herojski apostolat među Crncima robovima, među kojima je radio 40 godina. Radi tog junaštva proglasila ga je Crkva zaštitnikom misija među Crncima. (Nap. prev.)

Iako je taj rad nadnaravan, nije on radi toga manje stvaran. Čovjek mora ići uvijek naprijed i goniti svoj posao »opportune, importune — bilo to kome ugodno ili ne«, kako veli sv. Pavao. Jer glavno je, da djelo uspije, pa kud puklo da puklo. Isusovci primjenjuju »importune« u načelu, da duh Božji ima pobijediti duh svijeta. A ovaj to dobro zna i upire sve sile, da se održi. U praksi naprotiv, u sredstvima primjenjuju oni »opportune«, blagi način. Oni će uvijek radije nastojati, da ustrajnim, tihim radom dođu do željena cilja, nego da bez potrebe krše i lome sve, što se ne prigne pred njihovim principom, iako možda znadu, da bi ih mnogi radi te bezobzirnosti pohvalio. Znadu oni dobro, da im je raditi u svijetu kakav već jest, u određenim prilikama, među slabim, nestalnim ljudima, koji ovise o stotinu stvari i koje uznemiruje stotina protivnih strasti. Radi toga prvi je zakon uspješnog rada računati sa svim tim elementima. Tako je postupao i Ignacije uza sve to, što je običavao biti nepokolebiv i nepopustljiv, kad se radilo o kojoj osnovi. Kad je na pr. opazio, da se proti propovijedanju njegovih drugova u prilog česte sv. Pričesti podigla u nekim krugovima i redovničkim zadrugama zaglušna buka, naredi, da se u dotičnim mjestima neko vrijeme ne propovijeda o toj stvari. A što bi bilo, da nije popustio? Prouzrokovao bi svađe i prepirke, koje bi uništile i već učinjeno dobro.

Isusovci dakle uvijek nastoje, da se prilagode mjestu i prilikama. Odatle je iznikla valjda i smiješna bajka o Isusovcima kao podmuklim prevrtljivcima i oportunistima, koji se služe svime, samo da se do-

mognu vlasti. To nastojanje oko prilagođivanja ima međutim posve drugu svrhu. Isusovci rade usred svijeta i svih njegovih bijeda i zamki, pa stoga nužno moraju dobro proračunati i odmjeriti sredstva, kojima se služe, da bi mogla djelovati na sve te prerazličite potrebe i ćudi. To je uostalom prvo pravilo svakog poduzeća, pa bilo ono ne znam kako jednostavno i bez osobite važnosti. Još se nije čulo, da bi uspjela kakva zamašna akcija pokrenuta bez promišljenog i sustavnog programa. I sv. Pavao, taj silni poslenik, napisao je doduše spomenuti naputak »opportune, importune«, ali s druge strane znao je izreći i onaj glasoviti govor na Areopagu, koji je pun govorničke vještine i apologetske savršenosti. Već prirođenim teškoćama svake akcije, osobito ako je ona tako opsežna i raznovrsna kao kod Isusovaca, pridružuje se kod ovih i sistematska mržnja njihovih protivnika, kojih ima na sve strane. To ih i nehotice sili, da budu oprezni. I ako oni ne vješaju svojih stvari i poduzeća na veliko zvono, dolazi to odatle, što bi ih javnost izobličila i prikazala ih kao djela podlih, podzemnih osnova, pa bila ta djela ne znam kako naravna i dobra. Nije se stoga čuditi, da mnogi imaju osjećaj, kao da je svaki Isusovac okružen debelim oklopom razboritosti i rezerviranosti. To je mišljenje stvorio sistem njihova rada, a prouzrokovale su ga bezbrojne bestemeljne predrasude, što kolaju naokolo.

Osim tih vanjskih uzroka uspjeha u radu oboružan je Isusovac još jednom silom. Ignacijska mu je formacija dala naime neki posebni osjećaj, da zna procijeniti, dokle se smije ići i koliko se dade učiniti. Radi toga, kad mu se čini, da mora govo-

riti bez okolišanja i udariti žestoko, ako želi postići cilj, on to čini bez otezanja. Bourdaloue je na pr. znao sa propovijedaonice otvoreno i bez straha šibati pred kraljem Ljudevitom XIV. i cijelim njegovim dvorom njegovu bračnu nevjeru. Bila je to doista skrajnja smionost, kad se pomisli na ponos i umišljenost toga kralja. Bourdaloue, koji je bio osim toga i velik pokornik, prihvatio se službe dvorskog propovjednika samo zato, da može s većim uspjehom grmiti proti pokvarenosti viših krugova. Međutim isusovački apostolat obično ne prati toliki bljesak. Oni rade tiho, metodički, proučavajući prilike i koristeći se njima, a u tome im pomaže također i njihova svestrana obrazovanost, nesebična požrtvovnost i snaga njihove formacije. Oni se koriste svim stvarima, čine sve, što mogu, ali ne radi vlastite koristi, već jedino radi ideala, kojemu se predadoše jednom za uvijek.

Tko ozbiljno promotri Isusovce, smjesta će uvidjeti, da je razvikani »isusovački kalup«, koji bi imao uništiti sve individualne vrednote, puka izmišljotina. Istina je samo to, da u Družbi postoji neko snažno nutarnje jedinstvo, što proizlazi iz Duhovnih Vježba direktno, a indirektno preko Ustanova. Osim toga Isusovce veže iskrena, srdačna međusobna solidarnost, plod težnje za zajedničkim apostolskim ciljem, koji ne isključuje ni jedan kraj svijeta i načelno ne otklanja ni jednu vrstu ljudske djelatnosti. Tu solidarnost pojačava još i stalno neprijateljstvo, što ga u stanovitim krugovima pobuđuje već sama prisutnost kojeg Isusovca. Svi članovi Družbe teže za istom vrhunaravnom svrhom, koju im je označio njihov Utemeljitelj, svi se slažu u metodi rada, koja

vodi k pobjedi. Ta jednodušnost snažna je veza, koja ih drži nerazdruživo na okupu, i uza sve to ostavlja pojedince, kakvi jesu. Nas je svjetovnjake sputao u svoje mreže okrutni svijet i nitko od nas nije ni duhovno ni materijalno tako slobodan i neovisan kao bilo koji član Družbe. Petnaestgodišnja izgradnja ne samo da ne ozlijeđuje osobnosti svakog pojedinog Isusovca, već je naprotiv još obogaćuje i učvršćuje dugogodišnjom intelektualnom izobrazbom i dragocjenim apostolskim iskustvom te je oslobađa od svega, što bi je moglo oslabiti i potkopati.

Družba obiluje snažnim značajevima, izgrađenim i općenito priznatim karakterima. Ona može pokazati prstom na njih. Ta iz kakvog je kalupa izišao na pr. onaj neodoljivi zanos Franje Ksavera, u kojem se može pipati i osjećati duša baskijskoga gusara, uzdignuta na nadnaravno polje. Družba broji u svojoj sredini, navlastito u dalekim misijskim krajevima, brojne velikane, koji zapanjiše svijet, a koji se ipak ne daju svesti ni na kakav kalup. De Nobilli, Ricci, Schall, Verbiest[4] ne zaostaju ni srčanošću ni originalnošću ni izrazitošću za slavnim osvojiteljima XVI. stoljeća, kojima se divi svjetska povijest. Preda

[4] Matija Ricci (* 1552. — Isusovac 1571. — † 1610.) prodre 1599. kao učenjak u Kinu, gdje ga car radi njegova savršenog poznavanja astronomije i matematike imenuje mandarinom i dvorskim astronomom. Na tom mjestu djelovao je svojim ugledom i uplivom indirektno na rad svoje subraće misionara. Službu dvorskog astronoma vršili su iza njega Nijemac O. Adam Schall von Bell (* 1591. — Isusovac 1611. — † 1666.), zatim Ferdinand Verbiest (* 1623. — Isusovac 1641. — † 1688.) i drugi Isusovci sve do progona, koji izazvaše prepirke o »kineskim obredima«. (Nap. prev.)

mnom je slika O. de Nobili. Nema tu ni duge crne haljine ni bireta, već neki šareni ogrtač do zemlje, a na glavi turban. U lijevoj ruci drži sjekiru, u desnoj neki čudni, valjda simbolički predmet. Pogled mu je dubok, pozoran, kao da nekog promatra. On je primio od brahmana sve osim vjere, samo da ih obrati. Njega i njegovu subraću u Kini nije nadmašila u originalnoj smionosti još ni jedna misijska redovnička zadruga . . . Nije manje značajna ni slika glasovitog teologa O. Mariane,[5] kojega neki naivčine žele okriviti radi umorstva francuskog kralja Henrika IV. Čovjek bi mislio, da gleda pred sobom kakva snažnog, ponosnog, plamenog španjolskoga granda, kojega će sklonost na pretjerivanje skupa s principima dovesti tko zna dokle. Zatim slika Suáreza,[6] s dugim, koščatim, ascetskim licem,

[5] Juan de Mariana (*1536. — Isusovac 1554. — † 1624.) istakao se osobito učenjačkim radovima na Svetom Pismu i kritičnom poviješću Španjolske. Radi djela »De rege et regis institutione« (1599.), gdje ga je južnjačka naglost zavela, da ustvrdi, da se uz neke uvjete može u skrajnjem slučaju opravdati umorstvo tiranina, pribavi sebi i Družbi beskonačnih neprilika. Mnogo si je neprijatelja pribavio i drugim svojim djelima, u kojima je bezobzirno žigosao tadašnju pokvarenost viših krugova, osobito pohlepu za novcem, pa ga je vojvoda de Lerma bacio godinu dana u zatvor. (Nap. prev.)

6 Franjo Suárez (* 1548. — Isusovac 1564. — † 1617.) je glavni Družbin teolog. Kao filozof i teolog gradio je na rezultatima sv. Tome Akvinskog, od kojeg se ipak u mnogim stvarima udaljuje. Posljednje izdanje njegovih djela (Vivès) obuhvaća 28 svezaka velikog formata. Odlikovao se izvanrednom marljivošću u radu i djetinjom pobožnošću te su ukućani govorili: »Kad čovjek vidi, koliko moli, mislio bi, da zanemaruje posao, a kad ga promotri, koliko radi, reklo bi se, da propušta molitvu.« (Nap. prev.)

punim nabora, što ih je urezala pokora i umovanje; onda slika O. Moline,[7] s velikim izbočenim čelom i nepomičnim pogledom pravog hiperintelektualca; pa slika O. Bourdaloue-a, kojega ni Versailles ni Louvre nisu mogli ni za mrvu odvratiti od zacrtanog puta; napokon fotografija O. Lievensa, koji je za naših dana provodio najmodernijim sredstvima misijski apostolat u Indiji. Sve su to ljudi, koji imaju zajedničko samo životni cilj i Ignacijski duh, ljudi, koji su u svoja djela, bilo na papiru bilo u akciji, utisnuli pečat vlastite ličnosti. A takvih je ljudi u Družbi bezbroj.

Siđimo sada s visina tih velikana duha i spustimo se na prosječnu ravninu. Tu se niže od prvog stoljeća pa do danas nepregledni niz krasnih »originala«, koji su katkada zastranili i u čudaštvo. Eto na pr. O. Garasse ili kako je u ono vrijeme bilo u modi: Garassus (* 1584. — Isusovac 1600. — † 1631.). U novicijat je stupio 1600. i proveo u Družbi buran život goropadnog polemika, koji je znao bosti i zbijati šale, ali nikada uzmaknuti pred bilo kojim nasrtajem. Za nj nema većeg veselja, nego kad ga tko napane. A kad bi ga tko doista pogrdio, bilo je vike i buke! Već sami naslovi njegovih djela govore jasno. Na pr. »Istraživanje istraživanja i drugih djela g. Stjepana Pasquiera, na obranu naših kraljeva i protiv pogrda, kleveta i ostalih prkosnih djela spomenutog pisca, jer u Djelima Apostolskim

[7] Luis Molina (* 1536. — Isusovac 1553. — † 1600.) bio je glasovit teolog, osobito radi svoje nauke o milosti. Glavno mu je djelo »Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis . . .« (1588.), koje je podiglo mnogo buke među teolozima drugih škola i bilo izvorom beskonačnih učenjačkih prepirki. (Nap. prev.)

stoji (23, 5): Ne pogrdi poglavara naroda svojega!« Sve je to upravljeno proti »Recherches de la France«, što ih je napisao zakleti neprijatelj Isusovaca Stjepan Pasquier. A da za tu knjigu sazna i tada već pokojni Pasquier, posvećuje mu O. Garasse predgovor: »Pismo pokojnom g. Stjepanu Pasquier, gdjegod on bio.« Pasquierovi sinovi povrijeđeni i bijesni izdadu hitro: »Anti-Garasse«, koji je rječit već samom svojom razdiobom (I. Komedijant, II. Varalica, III. Sitničavac, IV. Klevetnik, V. Prostak). O. Garasse ne osta dužan. Za kratko vrijeme bi tiskan odgovor: »Smiješna nauka pametnih ljudi našeg vremena ili koji barem misle, da su pametni . . . napadnuta i potučena od O. Franje Garasse-a.« — Iako rječit i katkada previše neozbiljan, znao je O. Garasse biti i dubok mislilac i izvrstan pisac. Svojom duhovitoćću razbijesnio je darovitog no nesretnog Saint-Cyrana.[8] Čim je na pr. O. Garasse izdao svoju »Teološku zbirku sviju glavnih istina kršćanske nauke«, prihvati se Saint-Cyran pera te okrsti djelo O. Garasse-a »taštom umišljenošću i odvratnim hvalisanjem.« O. Garasse nađe se ipak napokon pred cijelom hrpom protivnika i morade se povući u skrovitost, a neprijatelji mu slavodobitno zapjevaše: »Pedibus timor addidit allas — Od straha noge mu dobiše krila«. O. Garasse je uistinu morao jednom bježati i to poglavlje njegova životopisa ne zaostaje zanimljivošću za ostalima.

---

[8] Saint-Cyran (1581.-1643.) studirao je kod Isusovaca u Louvainu, no poslije se sprijatelji s Janzenijem i posta strastvenim poborcem janzenizma i dosljedno protivnikom Isusovaca. Bio je pobožan svećenik, no nesređen duh, kako se izrazio Sv. Vinko Paulski, uvijek u strahu, da se nije možda pokazao dosta herojskim. (Nap. prev.)

Dostaje, da netko stavi nemirnog O. Garasse-a uz velikog naučitelja i savršenog ascetu Suáreza, pa će vidjeti svu ništetnost i smiješnost bajke o »isusovačkom kalupu«, koji postoji jedino u glavi lakovjernih ljudi. To se potvrđuje i time, što je Družba držala u svojoj sredini pače i branila svoje ljude slične O. Garasse-u, makar da su joj oni često puta prouzrokovali i gdjekoju neugodnost. Ona je cijenila i Suáreza i držala ga još za njegova života svojim glavnim teologom, premda ga je Inkvizicija jednom cenzurirala. Zna ona naime, da na zemlji nema ozbiljna rada, u kojem se čovjek ne bi koji put spotakao. Nije ona isključila iz svoje sredine ni O. Garasse-a usprkos njegovim nastranostima, jer on je bio inače izvrstan redovnik, pa je i umro kao pravi Isusovac njegujući okužene. Ona ne dozvoljava, da njeni članovi učine išta, što bi se protivilo nauci Crkve ili pravilima i duhu Reda, ali isto tako ne stavlja ih ni u kakav kalup.

Ako poglavari međutim pokude djelo ili način rada kojeg Isusovca, ne će on radi toga skrstiti ruke, već će najprije pokušati da razlozima obrazloži svoje stanovište. Poglavari su uostalom uvijek spremni da tu obranu pozorno saslušaju. Između bezbrojnih primjera evo samo jednoga: O. de Nobili podigao je svojim novim metodama u obraćanju brahmanaca mnogo buke, najprije u samoj Indiji, a onda i u Rimu. Vizitator Indije pa i sam General zabraniše mu da nastavi s takvim radom, koji im se činio vrlo nerazborit. De Nobili ipak ne klonu duhom, već se zaputi u Gou, da tamo obrani sebe i svoje metode rada pred poglavarima i teolozima. Nije se dao smesti ni oštrim ukorima kardinala

Bellarmina. On je naime poznavao do u dno cijeli problem i u teoriji i iz iskustva pa je upro sve sile, da se sretno riješi. Razlozi mu doista svladaše sve prigovore i zabrana bi povučena. Pače i tadašnji Papa Grgur XV. riješi privremeno stvar 1623. u prilog de Nobiliju. Borba je trajala desetak godina, ali O. de Nobili nije se dao skršiti. Da su poglavari ili crkvena vlast riješili stvar definitivno nepovoljno po njega, on bi se smjesta pokorio i promijenio svoje metode. Ali doklegod se to nije dogodilo, držao je on, da mora braniti svoje mišljenje o toj vrsti apostolata, za koji je znao, kako je zamršen i potreban. De Nobilijevo držanje karakteristično je za sve slične primjere u Družbi. Ono je prije sve drugo, nego li nekakvo nijekanje vlastite osobnosti.

Da se osobnost tih velikih ljudi može tako neprisilno i tako izrazito razviti u organizaciji, u kojoj je ipak zajedničko obilježje zacrtano neobično jasno i duboko, razlog tome valja tražiti ne u ne znam kakovu kompliciranom mehanizmu već u velikoj ljubavi i prijateljskom nagnuću, što prožima sve Isusovce skroz na skroz. Iskrenost i dobrohotnost tih međusobnih odnošaja sviju u Družbi prema poglavarima ne da se procijeniti izdaleka. Za to se traži neposredna blizina. Ignacije govoreći o odnosima duše prema Bogu razlikuje sinovski strah, plod čiste, nesebične ljubavi, i ropski strah, koji uzrokuje bojazan pred kaznama, što ih čovjek zaslužuje radi grijeha. »Moramo mnogo cijeniti strah pred Božjim Veličanstvom. Nije naime samo sinovski strah dobra stvar već također i ropski strah, jer u slučaju, gdje duša ne može da se uzdigne do nečeg boljeg i korisnijeg, pomaže on mnogo, da se

čovjek pridigne iz grijeha. Kad se duša tako jednom otrese smrtnoga grijeha, lako će doći do sinovskog straha, koji je tako ugodan i drag Bogu, Gospodinu našemu, jer je nerazdruživ pratilac ljubavi prema Njemu.« Taj prekrasni tekst sačinjava 18. između »Pravila za suosjećanje s Crkvom« i ujedno je završetak knjižice Duhovnih Vježba. Ignacije kao da je htio natuknuti, da je to pravilo vrhunac i bit njegove duhovne nauke. Slično načelo upravlja također život i rad svakog Isusovca u sklopu Družbe. Taj duh ljubavi, koji je jedini pravi kršćanski duh, produhovljuje u Družbi i odlučne zapovijedi i spremno slušanje. Ljubav je zalog složnog rada i sigurnosti uspjeha u Družbi Isusovoj. To se osjeća u svagdanjem životu i u rijetkim slučajevima, kad je Družba prisiljena da otpusti kojeg svog člana. Kad se to već mora učiniti, Ustanove preporučuju, da se postupa s najvećom ljubavlju. »Neka se sve udesi po mogućnosti tako, da on ode bez postiđenja i bez osjećaja bolnoga poniženja, već radije u ljubavi i odanosti prema Družbi i sa što većom utjehom u Gospodinu. — Neka ga se okrijepi savjetom, molitvom i svime, što bude savjetovala ljubav. — Naši Oci neka ne podcjenjuju otpuštenog, već neka ga naprotiv u Kristu ljube i mole za nj.« Sam Ignacije postupao je uvijek tako. Kad je sv. Franjo Ksaver otpustio iz Družbe rektora u Goi O. Gómeza, bilo je to Ignaciju vrlo žao, jer je držao, da je ta odluka bila prestroga, bezobzirna i prenagla. Njemu bi bilo draže, da je Ksaver poslao Gómeza u Rim, gdje bi njegova dobrohotna blagost upravila sve na pravi put. On bi, tako se nadao, upotrebio Gómeza u kojoj službi, što bi odgovarala njegovim sposobnostima i nesumnjivim zaslugama, pa

bi tako bile popravljene sve zablude. Tako se općenito postupa u Družbi, a taj je duh ujedno uzrokom, da su njezini članovi tako tijesno povezani međusobom i tako odani prema njoj. Tu izvanrednu odanost prema Redu prouzrokuje bez sumnje i naravni osjećaj solidarnosti, što se neminovno rađa u krilu svake bojovne organizacije, pa dosljedno i u Družbi, koja mora biti bez prestanka spremna na rat, jer je okružena bezbrojnim pogiblima i napadajima. Ali u prvom redu i prije svega ta vjernost i odanost plod su velike ljubavi prema Družbi, što ispunja srce svakog Isusovca.

Svrha je Družbe osvajanje duša za Isusa Krista. Stoga će Isusovac, uza sve to, što je spreman na svaku službu, s većim veseljem primiti poslove, u kojima se više ističe apostolska crta. Mislim, da će svaki Isusovac bez zatezanja izraziti svoje poštovanje i udivljenje prema velikim teolozima svoga Reda počevši od Suáreza pa do Petavija, ali će ujedno priznati, da je još više ponosan na Družbine misionare i mučenike. U vrtlogu velegradskog života naiđe se lako na Isusovca, koji s nekom čeznutljivom sjetom govori o slavnim prošlim vremenima. Nije se stoga čuditi, da se za vanjske misije u Družbi javlja uvijek mnogo više dobrovoljaca, nego li ih se može poslati. Isusovac je prožet do u dno duše pravim Ignacijskim duhom, nekim nutarnjim dinamizmom, koji ga bezobzirno goni, da se osobitim veseljem laća najnapornijih oblika apostolata, gdje se traži veća gipkost, gdje ima više teškoća. I to je bitna karakteristika članova Družbe Isusove.

Apostolat

Perom i govorom

Za pravo prosuđivanje bilo koje vrsti isusovačkog apostolata, valja tražiti vrelo, iz kojega taj apostolat izvire. Temeljna počela i pravila rada nalaze se u svoj svojoj snazi uglavnom već u prvom stoljeću Družbina opstanka. To stoljeće doista nije samo sjajan početak, pun nade, već ujedno i vrhunac, koji su kasnija vremena možda dostigla, ali ga još nisu prestigla. Tu je zametak i korijen svih kasnijih prerazličitih zapletaja i događaja, što satkaše bogatu i burnu povijest Družbe Isusove. Tu

se nalazi i njihovo pravo tumačenje. To se može reći o svemu budućem radu Družbe pa i o njezinu nastojanju u teološkoj znanosti.

Najprije moramo imati pred očima protestantizam. On je iznikao kao nuždan i strahovit plod jedne od najžalosnijih perioda intelektualnog i moralnog propadanja, što ikada ugroziše život Crkve. Osim nekoliko ognjišta kršćanskog heroizma, cijelo je kršćanstvo, svećenstvo i puk, trpjelo od strašnih rana. Crkvu je potkapala moralna bijeda njezinih članova, bestidna pohlepa za dobrima ovoga svijeta, mlohavost apostolskog duha, bizantizam u studijama, koje su nedostojna pastorčad velikih skolastičkih učitelja svela na fraziranje, napokon pokvareni ili previše svjetski duh nekih Papa, kao na pr. Aleksandra VI. i Julija II. S Luterom pokuša anarhija da postane naukom, nered si poče krojiti pravila, pobuna se dade na organizirano razaranje. Ignacije de Loyola pojavio se, kad je bura bila na vrhuncu. Dok je Pampelonski vitez sanjao prikovan uz krevet u dvorcu kod Azpeitije, što bi se dalo učiniti veliko na slavu Božju, nijekao je Luter na državnom saboru u Wormsu nepogrešivost i Pape i općeg crkvenog sabora. Tko želi pravo procijeniti Ignacijev rad i djela, ne smije nikada metnuti s uma tih činjenica. Reformacija izazva protureformaciju i ta spasi Crkvu. Među najboljim, specijaliziranim radnicima u toj borbi nalazi se Ignacije i njegovi drugovi. Njihova akcija niknula je iz nužde.

Protureformacija gradi na doktrinarnim temeljima Tridentskog Sabora. Taj je sabor važna polazna točka za cio jedan novi svijet u formuliranju dogmatske nauke. Crkveni se sabori dotada običavali ograničiti uglavnom na koji apstraktni dio crkvene nauke, da ga jasnije formuliraju, da izraze točnije po koju dogmu, ukratko da definiraju, rekao bih, isključivo božanski dio u kršćanskom životu. Tridentski je sabor međutim zahvatio i u ljudsku stranu Crkve. Luter je pitanje čovjeka, njegovih zasluga i djela potisnuo mnogo dalje i riješio problem odnošaja između Boga i duše na najpogubniji način. Radi toga smatra Tridentski Sabor svojom prvom dužnošću, da odredi međusobni odnos i važnost slobode misli. Time je on snažno posegnuo u središte ljudskog života i apostolata. Stoga se taj Sabor može s pravom nazvati saborom kršćanske psihologije. Luter je pesimist. On uči, da se požuda ne da svladati, da je grijeh neizbježiv, jer da je ljudska narav po istočnom grijehu bitno pokvarena. Dosljedno za njega ljudska volja nije slobodna, da čini išta dobro. Čovjek ne može ništa zaslužiti niti išta pridonijeti svome spasenju. Dobra su djela prema tome bez koristi. Čovjek se spasava jedino po vjeri i ne može se nadati spasenju, ako Bog ne pregleda njegove grješnosti i ne uvrsti ga bez ikakve njegove suradnje u broj odabranika. Proti Luteru ustade Tridentski Sabor i odredi jasno, kakav dio ima čovjek u spasavanju vlastite duše i kako postoji prava i nužna suradnja ljudske slobodne volje s milošću Božjom, te pri tome naglašava važnost slobodne volje. Luteru je jedini izvor vjere Sveto Pismo, koje da može s pravom tumačiti bilo koji vjernik, jer da Duh Sveti daje svakome dostatno svijetlo milosti. Proti toj zabludi određuje Sabor, da uz Sveto Pismo kao izvor vjere postoji i kršćanska predaja i da jedino Crkva ima pravo tumačiti oba ta vrela. Da očuva napokon Sveto Pismo od samo-

voljnog tumačenja, određuje Sabor kao službeno izdanje Svetog Pisma Vulgatu, latinski prijevod sv. Jeronima. Iz tih dalekosežnih odredbi Tridentskog Sabora izviru neposredno temeljne misli Družbinog naučavanja u dogmatskoj, a onda dosljedno i u moralnoj teologiji.

Teološka nauka Družbe nosi na sebi jasan biljeg teških teoloških borba između reformacije i protureformacije, a ujedno se bez teškoće vidi, kako se ona temelji na definicijama Tridentskog sabora. No i taj bi oblik Družbinog apostolata ostao bez duše, bez ploda, da ga nije prožeo apostolski duh Ignacija i njegovih drugova. Isusovac postaje redovnikom, da može raditi apostolski. Posve bi bilo krivo promatrati Družbu kao udruženje, u kojem postoje dvije posve odijeljene vrste ljudi: jedni, koji ulažu sve sile u apostolski rad, u misijsko djelovanje, dok drugi opet zatvoreni u sobu i daleko od svijeta mozgaju o metafizičkim i dogmatskim problemima. Isusovcu je naprotiv i teološki rad vrsta apostolata. Jer ona je prijeko nužni temelj cijeloga njegova apostolskog djelovanja: i propovijedanja i ispovijedanja. — Da se gdjekoji teolog u Družbi, u želji da prozre sve tajne dubokih i zakučastih ideoloških sistema zaletio daleko i zabasao sa svojim umom na rub stvarnosti, to je razumljivo i neizbježivo. Ali općenito može se reći, da su sve velike teološke struje, što se rodiše u Družbi, nikle iz vrlo pragmatičke težnje, naime iz želje za spasavanjem duša za Boga. Teološka djela, što ih napisaše Isusovci, bila su oduvijek nadahnuta i protkana zdravim realizmom apostolske akcije. U njihovu naučavanju nema nikakova pretjerivanja, sve je to tako

divno prilagođeno prosječnim duhovnim potrebama običnoga smrtnika. Fonseca[1] i Molina ne ispadaju iz apostolskog smjera ni onda, kad umuju o svima mogućima i »možebitnim budućim« stvarima i kad ispituju Božje nakane o njima. Oni su i u tom visokom umovanju vjerni sljedbenici Ignacijskog duha, koji teži da svim mogućim oblicima kršćanskog apostolata dovede duše k Bogu.

Teologija Družbe Isusove oslanja se izravno na Ignacija. On je na nju imao velik utjecaj za života, on joj je dao i smjer za budućnost. Prešlo je već u običaj neko neispravno mišljenje, da Ignacije nije bio baš osobito nadaren za studij i da nije postigao ne znam kako velikih uspjeha u teologiji. Istina je, da Ignacije nije bio nikakav profesionalni mislilac. Isto tako nije bio ni teolog, a nije za tim ni težio. No prosječan talenat zacijelo nije bio. Mladost proveo je on pod oružjem; u 26. godini jedva je znao čitati i nešto pisati; kad mu je bilo 30 godina sjeo je na školsku klupu, a onda se potucao po tri različita sveučilišta i uza sve neprilike siromaštva i pokraj svih smetnja sa strane ljudi, što ne mogu podnijeti nikoga, ako nije sličan njima, usprkos svim progonima i dosađivanju Inkvizicije stekao je on ipak na sveučilištu u Parizu naslov učitelja bogoslovlja. Rado bih vidio junake, što skupljaju

---

[1] Pedro Fonseca (* 1528. — Isusovac 1548. — † 1599.), nazvan »portugalskim Aristotelom«, bio je učitelj Oca Moline. Svojim predavanjima naveo je svoga učenika na glasovitu teoriju o *scientia media*, kojom je Molina pokušao protumačiti suradnju ljudske slobodne volje s milošću. Fonseca je poznat inače kao vrstan komentator Aristotelove Metafizike. (Nap. prev.)

usnice, kad se govori o Ignacijevoj nadarenosti, koji bi bili kadri učiniti nešto slično! Za to ne dostaje ni najustrajnija volja. Tu se hoće snažna i ne baš prosječna intelektualna nadarenost. No najjasniji dokaz Ignacijeve umne snage jest činjenica, da je on znao najprije na sveučilištu, a poslije među svojim drugovima izabrati najsposobnije ljude i potaknuti ih, da svojim teološkim radom ustanu na obranu Crkve proti protestantizmu. Čovjek mu se mora i danas diviti, kad promotri, kako je znao sretno izabirati ljude. Izbor Le Jay-a, Fabera, Salmeróna, Kanizija, Layneza, razdioba rada, koji im je baš odgovarao, poticaj baš u najzgodnije vrijeme, sve to odaje, da je Ignacije poznavao i razumijevao se doista odlično u teologiju.

U tom pravcu dao je Ignacije već u Duhovnim Vježbama neke smjernice. One se nalaze u »Pravilima za suosjećanje s Crkvom« na koncu knjižice. Mnoga od njih preporučuju, da hvalimo sve, što hvali Crkva, osobito sakramente, i da budemo poslušni »u svemu Zaručnici Isusa Krista, Gospodina našega, t. j. svetoj Majci hijerarhijskoj Crkvi.« Izričito naglašava, da su izvor vjere ne samo Sveto Pismo već i sv. Oci, predaja. Priznaje nenadomjestivu ulogu vjere i milosti u djelu spasenja, ali ozbiljno upozoruje na razboritost i opreznost, kad treba govoriti o preodređenju. Ističe nada sve slobodu volje i prijeku potrebu dobrih djela i njihovu veliku važnost u djelu spasenja, jer da do njih stoji vječni spas ili propast. Tim smjernicama izrazio je Ignacije već unaprijed ono, što je poslije definirao Tridentski sabor, i tako otvorio put, kojim su imali udariti svi Družbini teolozi. Na isti način preporučuje on, da svi njegovi visoko cijene pozitivnu teologiju — studij dogme i pozitivnih izvora vjere: Svetog Pisma i predaje — i skolastičku teologiju, koja svrstava dogme u sistem i prevodi ih u znanstveni jezik. »Kao što naime«, veli on među »Pravilima za suosjećanje s Crkvom«, »pozitivni crkveni naučitelji, na pr. sv. Jeronim, sv. Augustin, sv. Grgur Veliki i drugi imaju to svojstvo, da potaknu volju na ljubav i službu Boga, Gospodina našega u svim stvarima, tako i skolastički naučitelji, kao sv. Toma, sv. Bonaventura, Učitelj Sentencija (Petar Lombardski) i drugi, odlikuju se više time, da znadu znanstveno izraziti istine potrebne za spasenje ili ih protumačiti prema potrebama našeg vremena, da se tako uspješnije mogu suzbiti i raskrinkati sve zablude i laži.« Time je Ignacije prikazao nanovo u pravom svijetlu dostojanstvo skolastike, koja je u ono vrijeme bila pala na niske grane. Teatralno nabacivanje praznim tvrdnjama i zaključcima sa sveučilišnih katedra radi bilo kakve idejne trice izobličilo je tu časnu znanost do smiješnosti. Ignacije je stavio zdravu skolastiku na istu visinu s pozitivnom teologijom, te tako pomogao i jednoj i drugoj, da zauzmu nanovo ono mjesto među službenim crkvenim naukama, koje zaslužuju. Neumornim nastojanjem oko ujedinjenja tih obiju nauka proširio je on studij teologije, duhovno ga olakšao i približio životu. Ignacije uopće nije volio ni u teologiji stvari, koje se udaljuju od zbiljskog života, od ljudi, koji su na koncu konca jedini cilj svakog apostolskog rada.

U Ustanovama zacrtao je Ignacije općenite smjernice, koje se imaju slijediti u naučavanju teo-

logije u Družbi. Prvo je načelo, da Družba ima slijediti najsigurniju, općenito primljenu nauku i autore, koji zastupaju tu nauku. U pitanjima, koja Crkva nije definirala, niti o njima postoji kakvo zajedničko mišljenje među kršćanskim učenjacima, već su prepuštena slobodnom tumačenju, preporučuje on, da ih u Družbi tumače svi na isti način, koliko se dade. Ignacije kao uvijek mudro dodaje: »Quantum fieri potest — koliko se dade« i time ostavlja neku slobodu, koja je nužna za napredak nauke i nesmetan razvoj osobnih sposobnosti. Općenito traži on, da se Družbini teolozi drže nenatrunjenog pravovjerja i slijede bez krivudanja Crkvu u svim pitanjima, koje je ona definirala, i u svim teološkim razjašnjenjima, koje ona prihvaća kao sigurnije ili vjerojatnije. U ostalim pitanjima, koja su prepuštena slobodnom objašnjivanju — a tih je bezbroj — želi on širokogrudnu slogu u mišljenju sviju u Družbi. Ta se jednodušnost nazora ne smije shvatiti kao kakvo službeno diktiranje ni kao nekakve nepromjenljive formule, po kojima bi se dala rasplesti mehanički sva pitanja. Ona ima biti više neki duh, neka metoda, što proistječe iz životnih principa samog Reda i koja će pojačati teološki studij te tako poduprijeti zajednički rad prema istome cilju. Na jednom drugom mjestu Ustanova izjavljuje Ignacije, da je svrha studija u Družbi slava Božja i duhovna korist bližnjega, te da se sve ima podložiti tome cilju. On dakle očekuje, da će to širokogrudno jedinstvo njegovih u naučavanju biti plod dubokog intelektualnog i moralnog uvjerenja, što ga stvara taj cilj, a ne učinak ne znam kakvih mrtvih propisa. Zna on, da se ta idealna jednodušnost mišljenja dade postići samo u nekom širokom stupnju. Ali on

također zna i to — što je uostalom i sam iskusio — da neograničena samovolja u nauci ne pogoduje ni razvoju osobnosti pa ni originalnosti, već prije nekorisnoj, neplodnoj i mušičavoj samovolji.

Za Družbinog učitelja u teologiji određuje Ignacije jasno i otvoreno sv. Tomu Akvinskog. To je samo dosljedan zaključak iz gore prihvaćenih principa. Nauka sv. Tome, koja je više neka sinteza nego li sistem, ima biti temeljem teološke obuke u Družbi, jer je odobrena od svete Crkve i općenito priznata. »Družba prihvaća«, piše Ignacije, »nauku sv. Tome kako u teologiji tako i u filozofiji, jer je ona najzdravija, najsigurnija i najviše preporučena.« Ali Summa Theologica sv. Tome nije nikakva objava. Ona nije iscrpila sve. O mnogim pitanjima u njoj dade se još raspravljati. Sv. Toma ostaje glavnim učiteljem, ali Ignacije ne brani, da se u prijepornim pitanjima slijede i drugi učitelji. On sam navodi poimence kao primjer Petra Lombardskog. Sv. Toma i njegova nauka ima biti temelj, a ne ograda. Svaki napredak u teološkoj znanosti mora početi s te sigurne baze. Ignacije dakle očekuje neki razvoj teologije. On ga pače i želi. Sam je učinio sve, što je mogao, da bi Laynez sastavio novi teološki priručnik, koji, razumije se, ne bi išao za tim, da sv. Tomu nadomjesti, već da ga popuni. Laynez nažalost skršen prenapornim radom nije mogao ostvariti Ignacijeve želje.

Ustanove Družbe upozoravaju, da se u moralnoj teologiji ima izbjegavati svaka vrsta laksizma, previše popustljivo mišljenje u moralnim pitanjima. To je eto temeljno načelo razvikanog »isusovačkog morala!« U Ustanovama naglašava se napokon na

više mjesta s posebnom snagom autoritet Crkve i na osobit način autoritet Svetog Oca Pape.

Tako je Ignacije ostavio teolozima Družbe jasna, čvrsta, a ipak gipka načela, iako nije zalazio u pojedinosti. Definirana nauka vjere i nauka, koja se općenito u Crkvi drži, jesu sigurno, čvrsto tlo za rad u teologiji. Na preostalom slobodnom, otvorenom polju teologije, gdje se dade još nešto popuniti i unaprijediti, otvara Ignacije, kao vrhovni poglavar Reda, svojim sinovima nove putove, da ih istražuju. U Njemačkoj, u srcu protestantizma, raspolagao je on četicom izvanrednih sila. Na čelu joj je Kanizije. Njegov je katekizam bio jedna od najvećih ustava proti protestantskoj bujici. Laynez i Salmerón kao papinski teolozi i Le Jay kao izaslanik kardinala nadbiskupa iz Augsburga vršili su na Tridentskom saboru jednu od glavnih uloga. Tu su oni imali izdržati i žestoke napadaje Melhiora Cano, koji se još nije mogao sprijateljiti s novim Redom. Usprkos svim teškoćama obaviše Družbini teolozi svoju službu sjajno. Laynez je imao prilike da istakne, možda malo i previše, karakterističnu crtu Družbe tvrdeći, da biskupska vlast dobiva svoju moć od papinske vlasti. Radi odlučnog otpora španjolskih i francuskih biskupa držao je sabor, da je razboritije, ako se ta stvar ostavi po strani.

Najveća originalnost Družbe u dogmatskoj teologiji jest Molinizam. Od same vanjske povijesti Molinizma te od njezinih dugogodišnjih zapletaja i istaknutih ličnosti, što se uhvatiše u koštac u toj uvijek ponovno rasplamsaloj idejnoj borbi, dao bi se napisati čitav roman. Pogledajmo međutim cijelu

stvar malo iznutra. Molina, začetnik sistema, stupio je u Družbu tri godine prije Ignacijeve smrti (1553.) i dade se posve na proučavanje zamršenog problema: kako se može složiti sloboda volje s utjecajem milosti Božje na dušu. To je pitanje u ono vrijeme mučilo sve teologe. Godine 1588. izda on napokon svoje najslavnije djelo: »Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis. — Slaganje slobodne volje s darovima milosti.« U cijeloj toj raspravi drži se on vjerno načela, što ih je tako snažno naglasio Tridentski sabor. Osim toga imao je Molina u tom labirintu i sigurnog vođu: »Pravila o suosjećanju s Crkvom«, u kojima Ignacije preporučuje, da se u tome pitanju ni pod koju cijenu ne žrtvuje sloboda ljudske volje. Molina je uistinu i pošao tim smjerom te izgradio poseban sistem, da riješi to zapleteno pitanje, puno nedoglednih dubina i bezbrojnih ogranaka.

Evo ukratko o čemu se radi. Protiv protestanata, koji zanijekaše slobodu volje, definirao je Tridentski sabor, da se čovjek može opirati milosti Božjoj, da je dakle slobodan, i da u djelu spasenja moraju nužno sudjelovati i istinski surađivati milost i slobodna volja. Valjalo je stoga složiti tu naoko protuslovnu nauku. Ta s jedne strane stoji Bog, neograničeni gospodar ljudske sudbine, a s druge strane čovjek može ne slijediti njegovu volju. Kako se dakle svemogućnost Božja može povući pred ljudskom slobodom, a da se ne protivi sama sebi? Kako li ljudska volja, uza sve to što je posve slobodna, može ipak biti u potpunoj ovisnosti o Bogu, a da se time ne raspline? Molina se dade na posao i iza mučnog višegodišnjeg rada izda rezultat svoga

truda. Rješenje gornjeg problema zamišlja on ovako: Kad nas Bog stvara, zna on već unaprijed s apsolutnom sigurnošću, kako ćemo mi odgovoriti njegovoj milosti tijekom života. On zna isto tako, hoćemo li mi slijediti njegove poticaje i naloge u svim prilikama i slučajevima. I u svijetlu toga znanja određuje on svakom čovjeku put, kojim će moći da postigne svoju vječnu svrhu. Na taj način ovisi čovjek posve o Bogu, jer mu on određuje put spasenja. S druge strane opet čovjek ostaje potpuno slobodan, jer mu je taj put određen pod vidikom njegova budućeg slobodnog samoodređenja. Ako, dakle čovjek griješi, nije krivo to, što bi mu bila uskraćena milost već on sam. Prema tome suradnja milosti Božje i slobodne volje jest takva, da milost sama po sebi nije ni »efficax«, t. j. da neodoljivo izvodi, što hoće, niti je »inefficax«, nedostatna za izvršenje dobrog djela. Ona će postići svoj cilj samo toliko, koliko ljudska slobodna volja bude s njom surađivala.

Takvo tumačenje podiže oluju. Dominikanac Banjez, a za njim cio njegov Red, digoše se i optužiše Molinu, da je Pelagijanac. Monah Pelagije naučavao je doista početkom V. stoljeća pravo krivovjerje tvrdeći, da se čovjek može spasiti samim svojim naravnim silama bez ikakve pomoći milosti Božje. Banjez je držao, da je u Molini otkrio Pelagijeva učenika, a Molina je opet svom odlučnošću odbijao takvu objedu i nijekao bilo kakvo srodstvo s onim krivovjercem.

Teološke su se rasprave odvajkada odlikovale neobičnom žestinom. Ali ova je nadmašila sve prijašnje i buduće. I za Moliniste i za Banjezijance nije

bilo dobrog djela bez »gratia efficax«, bez »djelotvorne milosti.« No tu »djelotvornu milost« zamišlja si svaki po svome. Prema Banjezu Bog djeluje na slobodnu volju fizičkim utjecajem tako, da ta milost neminovno i neprevarljivo postiže svoj cilj. Milost sama po sebi i jedino ona dovodi preodređenu dušu k svrsi, koju joj je Bog namijenio. Bez nje ne može duša učiniti ništa dobra. Isusovci odgovoriše, da se taj sistem ne razlikuje ni malo od protestantske nauke o preodređenju i da tu nema uza sva Banjezova uvjeravanja ni traga slobodi ljudske volje. Jer kako može ljudska volja biti slobodna vršeći dobro, ako je prema tome dobru tjera fizičkim, neizbježivim utjecajem sam Bog svojom milošću, koja postizava neminovno, što hoće? Ili kako duša može biti odgovorna za zlo, šta ga čini, kad je u tom slučaju ne potpomaže dostatna djelotvorna milost, bez koje ne može učiniti ništa dobra? Na tom se eto polju razvi ljuto kreševo bez kraja i konca. Stvar dođe napokon i u Rim, gdje jedan odbor teologa iza dugog, raspravljanja osudi Molininu knjigu. Prenaglu i protuslovnu osudu malo da ne potvrdi i sam Papa Klement VIII. Da ipak jednom stane na kraj toj učenjačkoj prepirci, što je uzrujavala sve kršćanske učenjake, odredi Papa, da se sazove posebna skupština, gdje će Generali obaju Redova, isusovački i dominikanski, zatim njihovi teolozi i tri kardinala raspraviti stvar u njegovoj nazočnosti. To je bila glasovita »Congregatio de Auxiliis« (»auxiliis« znači ovdje: pomoć Božja, utjecaj milosti). Skupština bi otvorena 1598., a raspuštena je istom 1607., a da nije dovela ni do kakvog zaključka. Dominikanci ostadoše pri svome, Isusovci pri svome, pače obje se stranke još više uvjeriše o ispravnosti svoga sta-

novišta. A i Papi je bila stvar na koncu isto tako jasna kao i na početku. Prođoše dvadeset godina, otkako je Molina svojom knjigom otvorio bitku, izredaše se tri Pape, a borba je bijesnila još žešće nego prije. Papa Pavao V. odluči napokon 1607., da pusti sve, kako je bilo prije, ali naloži Generalima obaju Redova, da njihovi teolozi ne smiju u raspravama o toj stvari objeđivati jedni druge radi kakve dogmatske neispravnosti ili sumnjivog pravovjerja. Tako eto dođe, ako i ne do službene crkvene definicije, a ono barem do mira.

Isusovačko je stanovište u tom pitanju vrlo jasno. Oni su stupali putem, što ga zacrtaše Tridentski sabor i označiše općenite upute, koje im je o toj stvari ostavio njihov Utemeljitelj. Na taj smjer upravljao ih je i njihov apostolski dinamizam. Sva ta tri elementa nalaze se očito u bitnim točkama Molinina sistema. On zapravo nije pokrenuo nikakvu novotariju, nego je samo slijedio već zacrtanu predaju svoga Reda. Bellarmin, Lessius, Suárez, Toledo i mnogi drugi Družbini teolozi mislili su i pisali u istom smislu još prije Moline. Molinina je zasluga, da je sve te raspršene i često puta prilično nejasne podatke sakupio, produbio i jasno izrazio. Gdjekoji od njegove subraće nisu se ipak baš posve slagali s njegovim izvodima. Držali su, da on možda previše odstupa slobodnoj volji na štetu milosti. Molina je međutim genijalno i originalno istaknuo jedan smjer, koji se tako divno slaže s duhom Družbe, a ujedno posve odgovara zdravoj zamisli kršćanskog života. Stoga i ustadoše svi Isusovci listom za Molinu, kad ga Dominikanci napadoše. Molinina je teza o »scientia media« danas kao i nekoć službena nauka Družbe Isusove.[2] Ta se teza mora naučavati u svim teološkim institutima Družbe. U nekim sporednim stvarima i gdjekojim pretjeranostima — tih je bez sumnje bilo — smije se ona kritizirati, ali u bitnim svojim elementima ne smije je ni jedan Isusovac javno pobijati. Od davnih vremena kongregacije »de auxiliis« pa do danas nije se čula iz Rima nikakva službena ni javna potvrda te nauke. Kako je međutim taj problem važan, jasno je, da već sama činjenica, da se Molinizam već preko tri stotine godina smije javno naučavati pače i na najvažnijim katoličkim sveučilištima, prelazi granice tolerancije i približuje se stupnju odobravanja šutnjom.

Slično kao dogmatska teologija prima i moralna teologija u Družbi neki karakteristični smjer, što izvire iz posebne skrbi za ljudsku osobu i njezine, istina primljene, ali ipak prave povlastice. Bez slobodne volje nema moralne odgovornosti, nema dosljedno smisla ni kazuistika. Stoga se u nekom smislu može reći, da je začetnik Molinizma, O. Molina, podupro Suáreza, Vásqueza i Lessiusa, prve velike branitelje probabilizma u Družbi. I u probabilizmu i u Molinizmu sve je usmjereno prema tome, da se čovjeku prepusti što veći udio u radu oko vlastitog spasenja.

---

[2] *Scientia media* je znanje — prema našem ljudskom načinu mišljenja — koje Bog posjeduje o svim budućim slobodnim djelima svojih stvorova i koje je u njemu neovisno o bilo kakvoj njegovoj odluci ili preodređenju. Tom se riječju označuje ujedno i način, kako se tumači djelovanje djelotvorne milosti — gratia efficax — koja je preodređena s obzirom na to gore spomenuto Božje znanje, scientia media.

Moralna teologija uključuje dvije stvari: pouku u teoriji, koja se temelji na Aristotelovoj Etici i na Summi sv. Tome, i pouku u praksi. U stvarnosti obje se te pouke isprepleću. Dogmatska se teologija bavi principima, moralna pak teologija promatra ljudski život pod vidikom slobodnog djelovanja. Ona primjenjuje dogmatske principe na praktični život. Studij raznih pitanja savjesti (casus conscientiae), koji sačinjava kazuistiku, tijesno je povezan sa studijem moralnih principa tako, da se gotovo ne daju lučiti. Kazuistiku nisu zapravo pronašli Isusovci. Ona je stara kao i samo kršćanstvo, jer proistječe iz spoznaje grijeha, pa je tako glavni elemenat ispovjedničke službe. Samo što je ta nauka o pitanjima savjesti bila nepovezana, bez metode. Ali ni tu metodu nisu pronašli Isusovci. Dominikanci su predavali budućim svećenicima sistematsku nauku o toj stvari još davno prije nego je Družba i opstojala. Međutim Družbina je zasluga — ako i ne isključivo ono barem velikim dijelom — da je provela do kraja metodičko, sistematsko proučavanje pitanja savjesti i da je toj nauci posvetila veliku pažnju, ne oduzimajući joj ipak njezino podređeno mjesto s obzirom na dogmatsku, ascetsku i mističku teologiju. Ona je u vlastitom naučnom planu odredila kazuistici priličan broj sati u omjeru prema predavanjima skolastičke teologije.

I to, valja priznati, slijedi izravno iz apostolske svrhe Družbe Isusove. Ispovijedanje je osobito poslije Tridentskog sabora jedno od bitnih načina apostolata u Katoličkoj Crkvi. Stoga je u svećeničkoj izgradnji od velike važnosti priprava za ispovjedničku službu. Ta se formacija postizava uglavnom studijem moralne teologije. Isusovci kao neumorni ispovjednici osjetili su smjesta potrebu, da formuliraju principe, a osobito duh za rješavanje bezbrojnih slučajeva, koje im stavljaju pokornici. Ograniči li se moralna teologija samo na nekoliko načela, ostat će nedovršena znanost, bez mogućnosti, da se razvije. Isusovci je stoga primaknuše svagdanjem životu, njegovoj zapletenosti i skliskosti te je tako pokrenuše s mjesta ili joj u najmanju ruku pospješiše brzinu. Time pokazaše i opet, da nisu nikakvi teoretičari ni tuđi životu, već ljudi akcije. Oni razumiju dobro život, umiju ga povezati sa sakramentom pokore i osjećaju sve potrebe duša, koje žive posred nestalnog strujanja, što oplakuje ljudsko žiće. Ispovijed nije samo priznanje grijeha i odrješenje, iako je često svedena samo na to. Na nju spada i pouka riječ, koja ima pokazati duši put, koja treba da pokornika pouči i odgoji. Temelj tom delikatnom i teškom dijelu ispovijedi postavlja kazuistika, premda ispovjednik mora uzeti sadržaj te pouke iz ascetske i moralne teologije, iz liturgije i iz vlastitog duhovnog iskustva. Kazuistika izriče jasno, što je obvezatno za sve, a time ujedno osvjetljuje i ono, što spada na velikodušnost.

Izgleda, da se Isusovci u toj stvari drže jednog vrlo važnog principa. Oni naime među osobama, što im dolaze na ispovijed ili savjetovanje, luče odabrane duše od mase i prihvaćaju sve posljedice, što ih takovo razlikovanje donosi. Odabrane duše, elita, jesu velikodušne duše, koje već po naravnoj sklonosti teže za višim, koje se ne zadovoljavaju s običnim putem kršćanskih dužnosti, nego teže za heroizmom, za životom po evanđeoskim savjetima.

Takvim dušama, što teže za vrhuncima, posvećuju Isusovci posebnu apostolsku skrb. Takve je duše običavao tražiti i osvajati ih i sâm Ignacije, pa ih stoga i Družba želi pridobiti bilo za sebe samu bilo da ih osposobi za dalekosežne planove katoličke akcije. Takve odabrane duše moraju kao i sve druge okusiti bilo kada teške nutarnje kušnje. U takvom slučaju, kao i u radu s običnim ljudima, bit će kazuistika prijeko potrebna svakom ispovjedniku. Ona će mu pokazati, na što su obvezani svi, a time će mu ujedno otvoriti oko i za ono, što spada na savršenost. Velikodušne duše ne će često, da se zadovolje sa samom dužnošću. Za njih valja tražiti rješenja više u smjeru evanđeoskih savjeta nego u području zakona.

No na svijetu ima i običnih ljudi, koji ne vide daleko, koji se vuku utrtim putem obdržavanja zapovijedi. Njima se i sama ta prijeko nužna vjernost čini već strašno teškom. Za takve duše, t. j. za najveću većinu ljudi, kazuistika je kao stvorena. Na tom širokom polju laki je grijeh obična stvar, a smrtni grijeh vreba iza svakog zaokreta. Tu je najvažnija stvar, da čovjek zna razlikovati smrtni grijeh od lakog, dopušteno od nedopuštenog. Jer te duše ne mogu, barem ne odjedamput, da se uzdignu iznad gole dužnosti. Kad bi svi ljudi bili sposobni, da budu velikodušni prema Bogu, Isusovci bi rado bacili svu kazuistiku u kut. Nažalost stvarnost je drukčija. A Isusovci su realisti. Oni znadu voditi elitu, a i sami su se dovinuli do potpunog odreknuća samoga sebe, ali oni razumiju isto tako i obične ljude. Znadu oni, da se ne može zahtijevati od bilo koga ono, čemu nije dorastao. To ih ipak ne priječi u na-

stojanju, kako bi duše, koje im dolaze, uzdigli koju stepenicu iznad prijeko potrebnog. Oni nastoje svim silama da privedu sve duše, kolikogod se dade, k idealu kršćanske savršenosti.

U bilo kojoj stvari nastoje oni ponajprije označiti granice, dokle seže dužnost i gdje započinje grijeh. Usprkos Paskalovu genijalnom zgražanju valja priznati, da nije baš lako odmjeriti tu među. Jer svako je pitanje savjesti dio života, na koji se moraju primjenjivati apstraktni moralni principi. A život je zamršen. Tu se dakle traži temeljito poznavanje teorije i duša, tu valja pomno i bez prestanka studirati ljudski rod, kakav jest. Dosta je, da se čovjek uvuče malo u se, pa će vidjeti, kako se još vrlo slabo pozna; kako je sve mutno, kad treba ustanoviti, da li smo u kojoj stvari imali doista čistu nakanu i što se sve tu ušuljalo; kako gotovo u svim našim djelima ima i dobra i zla; kako svaki pokret duše prate jedva zamjetljivi titraji i elementi, što u sebi nose klicu nemira; ukratko, kako smo mi i u normalnom stanju strašno komplicirani i puni slaboća. K toj nutarnjoj zamršenosti pridružuje se zatim zapletenost svih vremena pa i našeg doba, prepletenosti, što ih unose posebna svojstva svakoga naroda, podneblja, okoline, običaja. A tih je stvari pun život. Kazuistika se dakle mora i preko volje kretati oko toga i tražiti radi spasa duša jasnoću u zakonu. Ali osim poznavanja zakona treba također znati i to, kako se taj zakon mora primjenjivati na pojedine slučajeve.

Kazuistika shvaćena na taj način, a to je jedino pravi, ukazuje se kao neka pravna znanost primijenjena na grijehe. Ona se uostalom primje-

njuje i u tolikim drugim ljudskim stvarima. Eto na pr. sudbena kazuistika. A tko se i malo u nju razumije, zna, da to nije baš tako jednostavna stvar. Pače ima razloga, da se prije sablaznimo nad mnogim njezinim izrodima, nego li nad gdjekojom pretjeranošću moralne kazuistike. Medicina ima opet svoju kazuistiku, na pr. u klinici; obuka vojne akademije opet svoju. Pa tako eto ima i savjest svoju kazuistiku s obzirom na moralne dužnosti.

Pred nepreglednom množinom i raznolikošću pitanja savjesti ogledaše se isusovački moralisti, ne bi li se dalo naći kakav općeniti princip rješavanja. Oni se potrudiše zbilja, da ga nađu i nađoše ga u probabilizmu. Što je zapravo taj probabilizam? Da to shvatimo jasnije, uzmimo konkretan primjer — kazuistika je naime i udešena za konkretne slučajeve. Jedan obični vjernik osjeća se slabo u nedjelju u jutro. Nije baš tako zlo, da se ne bi mogao držati na nogama, ali eto nije posve dobro. Mora li on u tom slučaju na Misu? To je eto pitanje savjesti, a dade se riješiti na četiri načina, kojima odgovaraju i četiri odnosna sistema. Tucioristi, zapravo. janzenisti reći će: »Moraš na Misu, pa makar putem i kosti ostavio. Jer s nadnaravnog stanovišta to je sigurnije.« »Ni govora«, odgovorit će laksisti, »čim ti prijeti opasnost, da pretrpiš ne znam kako malo fizičko zlo, nisi dužan na Misu!« »To je krivo«, odgovaraju probabilioristi. »Promotri najprije razloge, koji te potiču, da ideš na Misu, a s druge strane potraži razloge, koji bi te mogli ispričati od te dužnosti. Onda ih posve iskreno usporedi, da vidiš, koja strana ima više vjerojatnosti i tu stranu moraš slijediti.« U Družbi prevladalo je u toj stvari

mišljenje probabilista, kojima dostaje jednostavna vjerojatnost, pa makar protivna strana bila i vjerojatnija. Evo što tvrde probabilisti: u sumnji, da li se smije ili ne smije učiniti nešto, što nije autoritativno riješeno, čovjek je slobodan, da izabere onu stranu, koja nije osuđena od Crkve, a ima za se doista ozbiljnih razloga ili je zagovaraju priznati moralisti.

Probabilizam u moralnoj teologiji odaje ponovno karakterističnu crtu Družbe slično kao i Molinizam u dogmatici. Molinizam je međutim originalni proizvod Družbe, dok je probabilizam pokrenut i naučavan prije Isusovaca, a počeo ga je učiti — čudna li slučaja! — jedan Dominikanac. Bio je to Bartolomej de Medina, član glasovite dominikanske teološke škole u Salamanci, u kojoj je započeo veliki procvat teologije u XVI. stoljeću. On tvrdi izričito, kao i neka druga njegova subraća u Redu, da čovjek može slijediti jednostavno vjerovatno mišljenje, makar protivna mišljenja bila i vjerojatnija. Taj stav zauzeše i Isusovci. Oni ga usvojiše i zavolješe toliko, da su da branili i protiv jednog svog vlastitog Generala: Tirza Gonzáleza (1687.-1705.), koji je bio nakanio, da jednom zauvijek iskorijeni iz Družbe probabilizam i protura probabiliorizam. U prilog probabiliorizma napisa on i jedno omašno djelo, koje je bilo objelodanjeno uza sav otpor asistenata. XIV. Generalna Kongregacija (1696.) dade mu razumjeti s poštovanjem ali jasno, da ga Družba u toj stvari ne može slijediti. To je već očevidan dokaz, kolika je većina u Družbi bila za probabilizam. Od Suáreza (†1617.) pa do Hermanna Busembaum (†1668) i sv. Alfonza Liguori (†1787.) ostao je probabilizam zlat-

nim pravilom isusovačke kazuistike. Uza nj su povezana imena najslavnijih Družbinih moralista: Vásquez, Lessius, Ivan de Lugo, Laymann, Sánchez...

Kao i kod svakog drugog principa, pa bio on i najzdraviji i najispravniji, našlo se i kod probabilizma ljudi — također i u Družbi — koji zađoše u skrajnost primjenjujući probabilizam na sve moguće stvari. Tu pogrešku valja uostalom pripisati i tome, što na početku nisu bile sve stvari tako jasno formulirane. Uglavnom ipak prouzrokovala je te zablude kao i u drugim naukama profesionalna nastranost gdjekojih probabilista. Probabilizam valja samo onda, ako ga se pravo primjenjuje. A općenito govoreći bio je primjenjivan pametno i razborito, kako u knjigama tako i u ispovijedaonicama.

Sv. Alfonz Liguori uveo je svojim sistemom, što dobi ime »Aequiprobabilizam« — sistem jednake (aequus) vjerojatnosti — neka ublaženja i mjere opreznosti, da pretekne svaku nastranost i mogućnost pretjerivanja. Jer u moralu ima zbilja stvari, gdje čovjek više ne zna pravo, da li je što probabilizam ili laksizam. Isusovački su Generali uvijek budno pazili, da Družbini teolozi ne počnu tumarati tim opasnim stramputicama i ne prekorače granice razboritog probabilizma. U XVII. vijeku bilo ih je četvorica, koji izdadoše stroge naredbe u tom smislu. Stalno je, da je laksizam u Družbinom naučnom planu bio uvijek odlučno zabranjen i da u nj zastraniše jedino neki pojedinci i samo u nekim stvarima. A ti nisu bili ni najpametniji ni najsavjesniji Isusovci. Stvarno držanje Družbe u toj stvari očituje se jedino u promatranju općenitog njezinog naučavanja i u jasnim uputama, što ih izdadoše njezini Generali i Generalne Kongregacije.

Oba sistema, Molinizam i probabilizam, imala su skupno izdržati žestoke napadaje tijekom XVII. vijeka. Samo se po sebi razumije, da im je najveći neprijatelj bio janzenizam. Stvar se zaplela osobito, kad se prepirka spustila s omeđenog i, ako i ne mirnog, a ono barem specijaliziranog polja teologije do viših krugova francuskog društva, koje se u svoj svojoj ograničenosti i brbljavoj radoznalosti predalo ludoj i žalosnoj modi, da se izjavljuje za slobodu volje ili proti njoj, za tuciorizam ili laksizam. Pascal je tu stvar zamrsio još više. Janzenisti, ljudi odurni i dosadni, bez stila i jezika, bili su doista sretni, da su imali na svojoj strani tako vrsnog publicistu, koji je blještavim iskrama svoga genija znao varavo nadomjestiti klimave razloge svojih tvrdnja. Te su blještave varke već odavna raskrinkane. Da se Pascal, kojega su zlobni izvjestitelji znali bez sumnje uvjeriti o ispravnosti stvari, očesao o gdjekoje riješenje iz isusovačke kazuistike, to je sporedna stvar. Naprotiv od velike je važnosti, da se njegovih 19 gromovitih javnih pisama obara na osrednje isusovačke moraliste, koji ni među samim Isusovcima nisu nikada uživali osobita ugleda. O. Escóbar na pr., iz kojega je Pascal crpao svoje najljuće objede, nije se u Družbi nikada ubrajao ni među najsigurnije ni među najsolidnije učitelje morala. Uostalom, da je Pascal imao strpljivosti te pročitao cijeloga Escóbara, našao bi uz nesumnjivo laksistička mišljenja također i mnogo strogih, skoro prestrogih teza.

Još je važnije u toj borbi, da je to bio sudar dvaju smjerova. Na jednoj strani su rigoristi, koji se ravnaju više po strahu nego po ljubavi. Ljudi su

to, što žele strpati i Evanđeoske savjete među zapovijedi, koji hoće da proglase nužnim i ono, što proizlazi iz čiste velikodušnosti; duše napokon, što se obàviše mrkom maglom neke predestinacije protestantskog tipa. Na drugoj strani opet stoje ljudi, koji brižno razlikuju obični svijet od elite, dužnost od savjeta, i koji znadu procijeniti duše, kakve jesu i koliko se od njih može zahtijevati, pa ih stoga i posvuda mudro luče. One, koji su sposobni, vode u visine savršenosti, a od drugih ne zahtijevaju više, no što mogu podnijeti. Glavna im je briga, da nikome ne zatvore vrata Kraljevstva nebeskog, da nikome ne navale nepravedan ili nesiguran teret, da nikoga ne obvežu propisom, o kojem se može razborito sumnjati, da li ih veže. Oni nastoje, da procijene nakane svakog pojedinca i svu zamršenost ljudskog života imajući pred očima, da čovjek nije stvoren radi zakona, već je zakon postavljen radi čovjeka, da valja dosljedno računati i s ljudskim silama. Međutim kad se znanstvene rasprave previše zagriju, svi dokazi i s jedne i s druge strane nemaju više nikakva učinka i prepirka postaje beskonačnom. Zamislite si jednu novu kongregaciju »de auxiliis«, gdje bi se bili ogledali Isusovci, optimisti i branitelji slobode ljudske volje, s janzenistima, pesimistima, što se tvrdoglavo prilijepiše uz mističko preodređenje! Takvoj bi kongregaciji stala na kraj jedino Francuska Revolucija poodsijecavši svima glave!

Družbini teolozi bili su uvijek odlučni protivnici janzenističkog rigorizma, pretjerane strogosti, koja je svaljivala na ljude i nekakve grijehe, što se počinjaju, a da oni to ni ne znaju. Isusovci su proti toj

zabludi otvoreno naučavali, da je smrtni grijeh samo tamo, gdje čovjek u važnoj stvari, svijesno i promišljeno učini nešto proti naravnom ili Božjem zakonu. Spoznaja i svijest jesu kriterij, po kojemu ispovjednik prosuđuje djela. Ako su oba elementa tu, nijedan Isusovac ne sumnja ni časka o stvarnoj odgovornosti za učinjeno djelo. Valja ipak priznati, da oni u duhovnom vodstvu općenito više naginju na blagost nego li na strogost, osobito ako treba privesti Bogu koju okorjelu dušu, i da ne otpuštaju pokornike bez odrješenja, osim ako se baš nikako drukčije ne da napraviti. To je uostalom posve u duhu Crkvenog Zakonika, koji u kanonu 886. propisuje, da ispovjednik mora dati odrješenje, ako je moralno siguran, da je pokornik u pravom raspoloženju i moli, da ga se odriješi. Ne zanemaruju oni ipak ni odlučnost i poticaj na više ideale, kad se za to pruži prilika. Prema duhu vlastite formacije nastoje Isusovci uvijek potaknuti ljude na nutarnji rad, na vježbanje volje, na neprestano svladavanje samoga sebe. Sv. Ignacije bio je neumoljiv navlastito u stvarima, koje se tiču sv. čistoće. Svojim je sinovima ostavio o toj stvari jedno jedino pravilo, ali koje dostaje. On zahtijeva, da se svi trse, kako bi i tjelesnom i duševnom čistoćom nasljedovali čistoću anđela. Tom jasnom propisu odgovara i nauka Družbe. Ona priznaje neznatnost materije samo u čisto osjetnoj ugodnosti. Posve je drukčije, kad se radi o spolnoj nasladi. Tu ona otvoreno i jasno ispovijeda, da je svaka spolna naslada, koja se traži ili svijesno pripušta direktno i radi nje same, smrtni grijeh. A to je ipak baš protivno od svakog laksizma! Sjetilnim slabićima, što se nabacuju na Isusovce kao na kakve laksiste, treba samo preporučiti

da se drže toga isusovačkog principa. Brzo će se zasititi takvoga laksizma!

Družba je dakle usvojila u teologiji dva smjera, koji odgovaraju njezinu duhu. U dogmatskoj teologiji prihvatila je ona nauku, koja nastoji dokazati stvarnu mogućnost suradnje ljudske volje s milošću u djelu spasenja — a to je Molinizam. U moralu usvojila je ona sistem razborite primjene moralnih principa, prema kojima dobrota i zloća ljudskih djela izvire također i iz dobre ili zle nakane. Sistem je to koji nastoji odrediti — na blaži ili na stroži način — za sve prilike realnog života, što je obvezatno i dokle seže dužnost — a to je probabilizam. Time je karakteriziran ne samo Družbin smjer u teologiji, već i originalnost njezina teološkog sistema i njegovo dalekosežno značenje. Jer tko pogleda izbliza stvari, na koje to njezino stajalište utječe, opazit će, da ono obuhvaća ni manje ni više nego samu bit ljudskog života. To stajalište, koje je Isusovcima odredila njihova izrazita težnja za apostolatom, usmjereno je bez sumnje prema razboritom i dobrostivom razumijevanju duša, njihovih slaboća i patnja. No radi usvojene nauke o slobodi volje smjera to stajalište navlastito na to, da što snažnije naglasi ljudsko sudioništvo u djelu spasenja, a time i osobnu odgovornost. Molinizam i probabilizam vode k optimizmu i akciji.

Isusovci su utisnuli taj svoj duh ne samo na dogmatsku i moralnu teologiju već i na druge teološke struke. Već u »Pravilima za suosjećanje s Crkvom« preporučuje Ignacije, da mu sinovi uz studij skolastičke teologije ne zanemare proučavanje pozitivne teologije, t. j. svetih Otaca i crkvene predaje.

Isusovačka je teološka nauka, kako je poznato, kćerka Tridentskog sabora, pa je i upravljena uglavnom i otvoreno proti protestantizmu kao i sam sabor. Ona je bila samo sredstvo, da se saborske odluke primijene u stvarnosti i praktično provedu u kršćanskom životu. Svojim zahtjevom, da se prava katolička nauka traži na izvorima vjere, t. j. u Svetom Pismu i kršćanskoj predaji, Tridentski sabor je u neku ruku stvorio pozitivnu teologiju, u koliko se ta razlikuje kao posebna grana katoličke teologije. Dotada su naime razne stvari, što spadaju na nju, bile razasute po svim drugim teološkim predmetima. Isusovci kao izraziti apostoli udariše spremno označenim putem i dadoše se na proučavanje kršćanskih naučitelja, slavnih velikana, što vlastitim značajem i umom, a često puta i svetošću, produhoviše besmrtna si djela, s kojima povećaše i obogatiše dragocjeno blago kršćanske predaje. Taj je novi smjer u teologiji bio ujedno i moćno sredstvo, da se uništi besmisleno naklapanje i natezanje s »ratio ratiocinans« i drugim praznim tricama, kojima su u ono doba vrvjele i škole i školske knjige. Uz ostale radnike na tom polju pridonijeṡe Isusovci velik dio ponovnom procvatu teološke znanosti.

Prve Ignacijeve čete okorišćuju se obilno također i renesansom. Proširujući ljudsko znanje i umovanje u svim područjima i u svim stupnjevima potakla je renesansa snažno poletni rad oko obnove, kojega se prihvatiše u prvom redu Isusovci. Ona je u to oduševljeno natjecanje unijela smisao i razumijevanje života. Maldonat, Salmerón, napose Toledo, pa Sirmond, Petavius, osnivač povijesne teologije i mnogi drugi osvijetliše prvo stoljeće Družbe

svojim radom u pozitivnoj teologiji. To nanovo otkriveno sveto blago prvih vijekova kršćanstva prinukalo je ubrzo na šutnju nedorasle nasljednike velikih skolastičkih učitelja. Glasovite kontroverzije, koje su Isusovci po vlastitoj metodi i s poznatom ustrajnošću umjeli organizirati i razviti, urodiše plodnim znanstvenim raspravama te prouzrokovaše korisno natjecanje. Iz iste težnje proistekoše i brojni katekizmi, t. j. pučke zbirke cjelokupne kršćanske nauke, što unesoše i u neobrazovane redove kršćanskog puka nenatrunjene objavljene istine, koje je Tridentski sabor natopio na njihovim nepomućenim izvorima, Svetom Pismu i kršćanskoj predaji. Kanizije priredi takav katekizam za Njemačku, Jeronim de Ripalda za Španjolsku, Coyssard za Francusku, Bellarmin za Italiju. Bellarminov katekizam potvrdiše i propisaše tri Pape, a na Vatikanskom saboru predlagalo se, da bude osnovica za izgradnju općenitog katekizma za cijelu Crkvu.

Kako smo vidjeli, sv. Toma je službeni učitelj teologije u Družbi. Tako propisuju Ustanove. Uza sve to ni Crkva ni sv. Ignacije ne misle time reći, da su djela sv. Tome objavljena, nepogrešiva nauka. Isusovcima nije došlo nikada na pamet, da zabace ostale učitelje, niti su ikada mislili, da se iza vremena sv. Tome ne smije u teologiji ništa drugo raditi, do li komentirati njegovu Summu.[8] Isusovački je tomizam pokraj sve nepopustljivosti u bit-

[8] Dominikanac Melhior Cano, kojega u toj stvari sigurno ne možemo osumnjičiti, da bi htio pogodovati Isusovcima, piše u svom djelu *De locis theologicis:* »Ne valja prihvaćati sve, što kaže sv. Toma, bez izbora i prosuđivanja.«

nim stvarima vrlo gibak i širokogrudan, takav, kako bi ga bez ikakve sumnje želio i sam sv. Toma, koji je bio previše otvorena i bistra duha, a da bi si utvarao, da se poslije njega ne da reći više ništa novo i da su njegova mišljenja nepromjenljivi kanoni. Razumno se dade pretpostaviti, da bi se on vrlo radovao gledajući nadarene, pametne ljude, kako se ne ograničuju na ropsko tumačenje njegovih djela, već nalaze u njegovoj besmrtnoj sintezi poticaj za nova istraživanja i otkrivanja, pa makar to i ne bilo uvijek baš prema njegovu načinu mišljenja i prema njegovim nazorima. Suárez na pr., najveći Družbin teolog, učinio je valjda više nego itko, da proslavi sv. Tomu i protumači njegova djela, a ipak se radi toga nije ustručavao odijeliti od njega u nekim stvarima, navlastito što se tiče stvarne razlike (distinkcije) između bîti i bivstvovanja. Neki teolozi drže, da ta stvar nije od tolike važnosti, drugi opet vele, da se tu radi o biti i ne biti nauke sv. Tome. Bilo kako bilo, činjenica je, da je Suárez smatrao sv. Tomu svojim glavnim učiteljem, dok se većina teologa onoga doba držala još uvijek radije »Sentencija« Petra Lombardskog. Tekst sv. Tome bio mu je stazom, s koje je skretao, jedino ako mu se činilo, da drukčije ne ide. Kad mu se koji nazor sv. Tome činio manje ispravan, znao bi reći: »Razlozi me istina ne mogu uvjeriti, da je baš tako. Pogledajmo međutim, ne da li se to mišljenje ipak bez smetnje prihvatiti. Ako se može, bit će to dostatan razlog, da ga branim iz poštovanja prema ugledu Aristotela i sv. Tome.« Ako li mu se i poslije ponovnog ispitivanja činilo, da se ne da usvojiti, puštao bi ga po strani i pošao svojim putem. Drugim riječima, Summu sv. Tome valja prihvatiti

kritički: ne primiti ništa bez dostatnih razloga. Taj Suárezov način rada izrazuje ujedno i običajni postupak u Družbi, kad se radi o sv. Tomi. Nekakav »Suarezijanizam«, koji bi bio u svojoj cijelosti nešto posve različito od »Tomizma« i opet u njegovoj cijelosti, ne postoji. Suárezova je teologija tomistička, ona je komentar nauke sv. Tome, pun dubine i osobne snage, a u stvarima, gdje se može izraziti vlastito mišljenje, pun širokogrudne slobode. Družba prema tomu smatra sv. Tomu glavnim svojim učiteljem, a Suáreza njegovim uzor-tumačem.

Premda je teološki smjer u Družbi jasno određen, ne priječi on ni najmanje razvoj originalnih sila njezinih teologa. On pače nije zaprekom ni tomu, da netko ima i protivnih nazora u stvarima, u kojima općenito vlada jednodušnost. Premda se na pr. ni jednom Isusovcu ne dopušta da javno riječju ili perom pobija Molinizam, ne brani mu se da privatno izrazi svoje protivno mišljenje o gdjekojim pojedinostima Molininog sistema. Još za života O. Moline činilo se na pr. Bellarminu, da on ipak previše popušta slobodnoj volji. Isto se tako može dokazati prije sve, nego da je Družba potvrdila čuvenu teoriju O. Mariane (1599.), koji je držao, da se umorstvo tiranina dade u stanovitim prilikama nekako opravdati. Isto tako u moralnoj teologiji bilo je u Družbi svakovrsnih nazora. Jednodušnost u mišljenju i radu, kako ju je zamišljao Ignacije, očuvala se dostatno gore spomenutim velikim linijama. Sveti Utemeljitelj nije zacijelo nikada namjeravao skučiti slobodu duševnog kretanja, osim gdje prijeti opasnost, da se zastrani s pravog puta. Znao je on dobro, da je to nužni uvjet razvoja i napretka bilo koje znanosti.

Držeći se principa, prema kojemu se osobito u prva dva stoljeća Družbina opstanka radilo posvuda u Crkvi, da naime razboritost prestaje biti krepošću, čim se pretvori u bojažljivost pred samostalnim mišljenjem i tako počne kočiti rad, postadoše Isusovci intelektualna sila u potpunom smislu riječi. Učenjak nije ni nadahnut u smislu pisaca Svetog Pisma niti je neprevarljiv. To se jednostavno i po sebi razumljivo načelo nažalost vrlo rado zaboravlja, kad se radi o teologiji. Bio teolog ne znam kako pametan i oprezan u biranju i primjenjivanju najsigurnijih teoloških principa, on će se, ako je doista umna sila, neizbježivo koji puta prevariti. Nema naime pravog napretka, ako se čovjek žaca, da se izloži pogibli možebitne bludnje. Zaleti li se teolog uza svu opreznost predaleko ili skrene li na stramputicu, Crkva će mu već priteći u pomoć, ako zatreba, i dovesti ga na pravi put. Služba takvih izvidnika uvijek je neugodan posao. On mora tražiti nove putove, po kojima će drugi moći lakše doći do spasenja. Njegova je zadaća, da smiono i bez krzmanja istražuje tlo i upotrebi sve mjere opreznosti, što mu ih daje razboritost i Ignacijeva »Pravila za suosjećanje s Crkvom«, da izbjegne svakoj zabludi. No on mora također — i to je glavno — biti neprestano spreman, da se možebitni neuspjeh svali ne na Crkvu ili Družbu nego na njegova leđa.

Od Ignacijeve smrti pa do ukinuća Družbe (1773) stavila je Inkvizicija gdjekoje djelo isusovačkih teologa na indeks ili ih udarila kojom cenzurom. Bilo je to većinom radi kakve manje važne stvari. To

se uostalom događalo i članovima drugih Redova. Nisu ni Suárez ni de Lugo umakli indeksu radi nekih stvarčica. No te cenzure nisu ni najmanje umanjile priznanje Svete Stolice ni potpomaganje i poticanje njihovih poglavara niti su se radi toga tim velikanima manje divili ne samo specijalisti već i šira javnost. U ono doba zanimala su naime teološka pitanja ne samo teologe već i sve obrazovane ljude. Suárez je iza cenzuriranja jedne tvrdnje ostao bez nekog odlikovanja, što mu ga je namjeravao podijeliti Papa Pavao V. No ništa za to. Zabluda u jednoj stvari ne umanjuje divno djelo, kojim je on obogatio Crkvu i čovječanstvo. To djelo ne bi pače ni bilo stvoreno, pa ni započeto, da Suárez nije ponizno prihvatio mogućnost, gotovo vjerojatnost, da na tako dugom putu učini i koji krivi korak. Tko nije spreman na takve neugodnosti, najbolje neka odloži pero i skrsti ruke. Predivni procvat teoloških djela i znanosti u Družbi bio je velikim dijelom plod toga duha smionosti i samoodricanja.

Propovijed je snažno sredstvo, da se kršćanska nauka unese u puk, pa su se Isusovci radi toga odmah od početka njom poslužili. Oni su uostalom poznati kao vrsni i neumorni propovjednici. Da bi narod poučili, prokušali su oni sve moguće oblike propovijedanja, samo ako se s njima moglo doprijeti do duša. Propovijedi, kakve se daju na pučkim misijama, bile su im u prvom vijeku njihova opstanka navlastito drage, a tako je ostalo i danas. Pučke misije i duhovne vježbe snažno su oružje u njihovim rukama. A znadu se doista i vješto tim oružjem služiti!

Isusovačko propovijedanje ima nešto karakteristično. Pokraj sve različitosti značajeva njihovi govornici pokazuju uvijek neku zajedničku, stalnu crtu, koja ima svoj početak još u smjernicama njihova Utemeljitelja. Također taj smjer dade se velikim dijelom protumačiti povijesnim prilikama. U Ignacijevo vrijeme vladalo je i među vjernicima i među svećenstvom strašno neznanje vjerskih istina, da je bila sramota. Propovijedaonice su služile često puta isprazmom naklapanju, a propovjednici su u propovijedima očijukali s poganskim humanizmom, mjesto da poučavaju narod u istinama vjere. Svjetski duh, i to onaj niski, počeo je istiskivati duh Božji.

Stoga Ignacije u Ustanovama, pa dosljedno i u »Pravilima za propovjednike«, odlučno naređuje, da se Družbini propovjednici imaju spremiti za tumačenje kršćanske nauke ozbiljnom pripravom u teologiji i solidnim poznavanjem Svetog Pisma; da njihovo izlaganje ima biti jednostavno i jasno; da moraju smjerati na to, kako da duše uvjere i obrate, a ne da im laskaju blještavim govorništvom; da im propovijedi imaju biti prožete apostolskom revnošću i duhom Božjim, a ne taštinom svjetskoga govorništva; da paze na umjerenost u kretnjama i glasu... Sve se napokon ima podložiti jednom jedinom uzvišenom, stvarnom cilju: obraćenju i posvećenju duša.

General O. Acquaviva potsjeća u pismu od 26. svibnja 1613. ponovno na te upute i oštro osuđuje svako razbacivanje znanjem i pamćenjem na propovijedaonicama, svako traženje biranih, neobičajenih

riječi. Družba se uvijek vjerno držala tih zlatnih uputa.

Isusovački je dakle način propovijedanja posve protivan svakom izvještačenom, namještenom govorništvu, svim romantičnim uvećavanjima, svakom razbacivanju ruku i promišljenom ganuću u glasu. To ipak ne znači, da ona osuđuje u govorništvu biran jezik, skladne izraze. Naprotiv, Ustanove traže, da se članovi Družbe marljivo vježbaju u zdravom i lijepom načinu govora. No sve mora biti bez namještenosti, bez nametljivosti, i mora težiti izravno za tim, da rastumači nauku, da uvjeri slušatelje, a nada sve da živo potsjeti duše na stvarnost posljednje svrhe.

Ništa dakle nije tako oprečno isusovačkom propovijedanju kao posvjetovnjačenje propovijedi, koje su se Ignaciju upravo gnušale. Istina je, Isusovci su morali ući sredinom XVII. vijeka i u onaj visoki, književni stil propovijedanja, u kojem se tako odlikovao Bourdaloue. No ni on — uza svu netraženu glasovitost — nije u svojim propovijedima žrtvovao ni jedne bitne upute, što mu ih je Družba dala. I u tim gospodskim propovijedima zrcali se jasan plan, uvjerljivi, dosljedni dokazi, smiona otvorenost u žigosanju dvorskih opačina, pa i opačina samoga kralja. Za svjetovno umiljavanje ili za taštu sebičnost nije tu bilo mjesta.

Pa i O. Ravignan (*1795. — Isusovac 1822.- †1858.), nasljednik velikog Dominikanca Lacordaire-a na propovijedaonici pariske katedrale Notre Dame, držao se istih načela. »Nastojat ću«, izjavio je on na početku svojih propovijedi, »da u ovim propovijedima ujedinim uzvišeni govornički način, koji dolikuje ovoj propovijedaonici, s istinama svete vjere, što imaju uroditi plodom u vašim dušama.« General O. Roothaan dao mu je za te propovijedi slijedeću uputu: »Nastojte da pobudite u srcima svojih slušatelja sveti Božji strah, koji je jedino sredstvo, da ne zaborave svoje posljednje svrhe...

Isusovački propovjednici teže izrazito za tim, da im propovijedi urode stvarnim plodom u dušama, da na sebi nose obilježje praktičnosti. Radi toga uspinju se oni na glasovite propovijedaonice, kakva je Notre-Dame u Parizu, samo iz poslušnosti. I te su propovijedaonice bez sumnje časne i s njih padaju iskre u ljudska srca i unose svijetlo vjere u mnoge duše. Ipak Isusovci osjećaju, da se oko njih vrti previše svjetovne radoznalosti i lakomišljenosti. No kad već mora biti, da se na njima pokažu, gledaju oni, da i s takvih propovijedaonica iznesu savjesno iste vječne istine, koje oni s nutarnjom slašću znadu razvijati pred pobožnim slušateljstvom u pučkim misijama, koje su im tako omiljele.

Tako je dakle kod Isusovaca sve: i dogmatska i moralna teologija i propovijedanje usmjereno prema istom glavnom cilju: privesti duše k Bogu. Sve je ostalo sporedno!

Na fronti

Misijski apostolat broji Družba među bitne oblike svoje djelatnosti. On ujedno ispunja jednu od najslavnijih stranica njezine povijesti. Misijska misao obuzela je Ignacija odmah na početku njegova obraćenja. Već u Loyoli, iza pada Pampelone, letjele su njegove misli prema Svetoj Zemlji. On je snivao o njoj kao o cilju čeznutljivog hodočašća, ali u duši mu se ujedno budila i želja, da se tamo posveti obraćenju nevjernika. I doista! Iz Loyole uputi se on u Jeruzalem, kamo je stigao 1523. Manreza je bila samo prva stanica na putu Loyola—Jeruzalem.

Sveta su mjesta, okružena nevjernicima, bila snažan poticaj na misijsku ideju. Ne će stoga biti baš nevjerojatno, ako se ustvrdi, da je čudesni i divni razvoj isusovačkih misija tijekom vijekova plod one velike zamisli, što se porodila u srcu Azpeitijskoga viteza iza njegova potpunog predanja Bogu, dok je stupao posvećenim mjestima Svete Zemlje.

Misli o osvajanju duša u dalekim krajevima mogle su u Ignaciju prouzročiti i druge prilike. Godine 1521. otkriše španjolski konkvistadori Južnu Ameriku. Pustolovi XVI. vijeka sletješe se odmah na to prostrano polje, bogato i u duhovnom i u vremenitom smislu. Nije li možda odlazak onih ponosnih oboružanih lađa prema novome svijetu, gdje je ime Isusovo bilo još nepoznato, pobuđivao u Ignacijevoj mašti planove duhovnog osvajanja?

U Parizu osjeća se ta misijska misao još snažnije i u Ignaciju i u njegovim drugovima. Glasoviti zavjet na Montmartu (15. kolovoza 1534.) uključuje tri obveze. Jedna od njih sadržaje u sebi određenu apostolsku svrhu: zavjet, da će poći u Jeruzalem i tamo raditi oko spasa duša. Tako se ta junačka četa, što se predala dušom i tijelom u službu Isusa Krista i njegove Crkve, posvetila misijskom apostolatu još prije nego je i makar izdaleka mislila na osnutak kakvog Reda. Misijska je ideja postala glavni cilj njihova apostolata, iako još u zametku.

Već 1538. traže od Ignacija ljude za novootkrivene zemlje. Oni su se međutim predali potpuno Papi na raspolaganje, a Pavao III. je držao, da je još prerano, da razašalje tu malu skupinu po svijetu. Slijedeće godine sastadoše se svi Ignacijevi drugovi na važni dogovor. Tu bi po prvi put postavljeno i riješeno pitanje o osnivanju nove redovničke udruge. Jedna od najvažnijih stvari bilo je vijećanje, hoće li primiti obvezu zavjeta poslušnosti, po čemu bi imali postati Red. I ako se to usvoji, hoće li se taj Red staviti bezuvjetno Papi na raspolaganje za svaki posao i misiju, koju će im on odrediti. Rezultat vijećanja bio je ponajprije taj, da se napustilo putovanje u Jeruzalem, jer da nije ni isključiva ni glavna svrha novog Reda. Mjesto toga uskoga programa usvojena je formula, koja odaje bitno stanovište Ignacija i Družbe u pogledu misija. Članovi će Reda biti svi bez izuzetka i u svako doba spremni da pođu na posao tamo, kamo ih Papa bude poslao na dobro duša.

Drugim riječima od onog časa ovise u Družbi sve grane apostolata, pa i misijski, izravno o Družbinim poglavarima i o Svetom Ocu Papi. Valja primijetiti, da je riječ »misija« u ono vrijeme imala mnogo širi opseg nego danas. Ona nije označivala samo apostolat među nevjernicima u dalekim krajevima svijeta, nego i svaki drugi duhovni posao također i u Evropi. Kad su Laynez i Faber bili u Njemačkoj da brane katoličku nauku protiv protestanata, bili su oni u »misiji« isto kao i Franjo Ksaver u Japanu ili poslije O. de Nobili u Maduri. Polje isusovačkog apostolata postao je cio svijet. Kad se radi o spasavanju duša, za Isusovce ne postoji prostor. Misijski apostolat, kako ga mi danas obično shvaćamo, t. j. rad oko obraćenja pogana u dalekim zemljama, bio je kao i mnoge druge stvari za Ignacija i njegove drugove nužni praktični zaključak iz dvaju temeljnih principa, koji jedan drugog pretpostavljaju: univerzalnosti i pokretljivosti.

Ustanove (1547-1553.) samo će kratko, ali snažno, potkrijepiti tu odluku od 1539. Glasoviti zavjet posebne poslušnosti Svetom Ocu Papi, što ga čine profesi, odnosi se na misije.[1] Svi Isusovci moraju biti spremni da pođu na Papinu zapovijed na bilo koji kraj svijeta, na neodređeno vrijeme, a da za to ne traže ni putnog troška. Za takvu se spremnost zahtijeva potpuno odreknuće samoga sebe i bezuvjetna poslušnost. Napuštanjem hodočašća u Svetu Zemlju proširio je Ignacije opseg Družbine akcije ne isključivši načelno ni jedne vrste apostolata, koja bi mogla pridonijeti spasu i posvećenju duša. A time je misijsku djelatnost učinio karakterističnim apostolatom novog Reda. Princip univerzalnosti u ciljevima i sredstvima, u vremenima i prostorima i princip pokretljivosti, koji se u Ignacijskom duhu tako plodno upotpunjuju, urodiše vrlo brzo obilnim plodovima. Ignacije nije ograničio rad Družbe ni isključivo ni u prvom redu ni na Španiju, domovinu svoje mladosti i obraćenja, ni na Italiju, gdje je postavio temelje novom Redu, ni na Francusku, zemlju svojih prvih apostolskih osvajanja, gdje je primio naobrazbu i učinio prve zavjete sa svojim drugovima. To pokazuju jasno i činjenice.

Bula »Regimini militantis Ecclesiae«, kojom je Pavao III. potvrdio novi Red, objelodanjena je 27. rujna 1540., a već 1541. odlazi Franjo Ksaver u svijet preko Indije i Japana sve do Kine na slavno osvajanje. Godine 1547. stižu prvi Isusovci u Kongo, a 1553, osniva Ignacije samostalnu provinciju

[1] Evo kako glasi taj zavjet: »Obećajem posebnu poslušnost Svetom Ocu Papi s obzirom na misije, kako je to označeno u Apostolskim Pismima i Ustanovama.«

u Braziliji. On je pokrenuo i rukovodio također i prve pokušaje misionarenja u Abesiniji, a mislio je već i na Meksiko, Perù i Paraguay. No ti se planovi ostvariše istom iza njegove smrti. Ipak je doživio sreću, da vidi svoje sinove u apostolskom radu po cijelom poznatom svijetu.

On je neprestano snovao, kako bi što više proširio polje Družbina rada. U tome ga nije priječila ni skrb, koju je posvećivao formaciji članova Družbe i njezinih sjemeništa i kolegija, ni već započeti poslovi, niti ga je od toga mogla odvratiti njegova prirođena razboritost, kojom je gledao, da svako djelo položi na čvrste temelje, pa ni karakteristična briga, kojom je taj čovjek velikih planova pratio sve sitne pojedinosti svojih poslova. Tako već i sami događaji potvrđuju ono, što proistječe iz pravila i duha Družbe, da je naime misijski apostolat jedna od bitnih njezinih zadaća. Taj apostolat slijedi direktno i nužno iz temeljne Ignacijeve osnove, iz potpunog predanja samog sebe u službu Isusa Krista. Čim je bio postavljen taj princip bezuvjetne spremnosti na glas Kristova Namjesnika, morali su Isusovci na posao. A bili su poslani, jer je svima bila očita snaga njihova duhovnog dinamizma i vrijednost njihove formacije.

Ignacijev rad za misije u dalekim krajevima svijeta očitovao se navlastito u izboru misionara te u tome, što je te svoje odabranike znao bodriti pismima i pomagati savjetima. Kako je on u biranju ljudi bio općenito sretne ruke, pokazuju plodovi, što su ih ti izabranici proizveli. Prvi brazilski provincijal O. Nobrega bio je uistinu čovjek izvanrednih sposobnosti, a prvi abesinski patrijarha O. Núnjez

uzor-apostol. Katkada je ipak i on krzmao, kad je trebalo birati između dvije podjednake sile. Na pr. kad je morao odlučiti, hoće li poslati u Indiju Ksavera. A doista nije bilo baš lako uvidjeti, gdje će taj rasipno nadareni i velikodušni čovjek moći korisnije upotrebiti svoje sile, da li u Rimu, u Evropi, gdje je divovska zadaća čekala na poslenika, ili tamo daleko, daleko, odakle se ne će možda nikada više povratiti. Ignacije se nije mogao nakaniti smjesta, da pošalje Ksavera, već odredi za Indiju O. Bobadillu. Čovjeka obuzimlje strepnja, kad vidi, kako je divni apostolski žar apostola Indije i Japana visio o tako nesigurnoj niti. Božja je providnost međutim ispravila brzo sve, kako treba. Kad je valjalo na put, pritisnula je žestoka kostobolja Bobadillu uz postelju. A Ignacije, koji se nije oslanjao samo na vlastito računanje, iako ga je krijepio žarkom molitvom, već također pozorno pratio i sve druge znakove Duha Božjega, razumio je smjesta taj mig. I tako pođe na put ipak Ksaver.

Ignacijevi izbori misionara odgovarali su općenito vrlo sretno potrebama poslova, koje im je doznačivao. U pismima nije im on mogao davati nikakvih određenih uputa za pojedinosti. Ta kako bi i mogao zdravo prosuditi stvari, za koje je doznavao istom godinu dana kasnije, kad se možda već sve potpuno promijenilo?! Radi toga povjerava on svojim misionarima u pismima svoj veliki duh, svoju očinsku ljubav, duh Duhovnih Vježba i duh Ustanova Družbe.

Na taj način okrepljivao je Ignacije neprestance i moćno apostolat udaljenih članova svog Reda. Uostalom Duhovne Vježbe i neiscrpivo blago, što se krije u Ustanovama vrelo su tolike duhovne snage i originalne aktivnosti, da Isusovac, koga su one jednom skroz na skroz prožele, može živjeti godine i godine po prašumama i stepama, a da ne izgubi ni na časak nutarnje povezanosti s nakanama i težnjama svoga Utemeljitelja. Tu se i opet pokazuje ono plodno načelo slobode iz Duhovnih Vježba, što proistječe iz neopozivog podvrgnuća samog sebe pametno shvaćenoj disciplini. Radi toga su čini prvih apostola Družbe uza sve to, što su bili prisiljeni prilikama, da neprestano odlučuju sami i u najzamašnijim stvarima svoga apostolata, bili uvijek posve dosljedni duhu Ignacijske discipline, ukoliko su se vjerno držali duha i metoda Duhovnih Vježba. Kod Isusovaca je obična i poželjna stvar, da svaki razvije svoj osobni rad uz jedinu ogradu: da sve teče u granicama crkvene nauke i Družbinih pravila. Neobična strogost prve formacije u Družbi ima baš tu svrhu, da odgoji članove, kako bi mogli poslije samostalno raditi, a ujedno da ih očuva od pogibli, koje su povezane s takvom slobodom. Isto je tako jasno, da Ignacije pokraj sve svoje široke i bistre oštroumnosti nije mogao davati naputke za svaku pojedinost u radu, što se odvijao u dalekim, nepoznatim zemljama i u promjenljivim prilikama. Misijski se apostolat Družbe razvijao i mijenjao od 1541. pa do danas u najrazličitijim vremenskim i mjesnim prilikama, koje Ignacije sigurno nije mogao predvidjeti. Ali on je taj rad omogućio jasnim principima i osigurao čvrstom formacijom, koju je ostavio svojim sinovima. Tako je on doista Vođa Družbe Isusove s obzirom na njezin misijski apostolat.

Prvi val Družbinog misijskog apostolata preplavio je 1541. portugalsku Indiju. To prvo razdoblje (1541-1552.) osvjetljuje ime Franje Ksavera. Svima je poznat njegov smioni polet: Goa, rt Comorin, Ceylon, Molučki otoci, Japan, pa opet Indija i napokon Kina. Sve to u samih deset godina, uz neopisive teškoće i nevjerojatne doživljaje. Njegova je plamena duša na tom slavnom prolazu pridizala, osvajala, spasavala hiljade i hiljade ljudi. A onda je iznenada poletjela put neba sa samog praga Kine, s pustog otoka Sancian. Ksaverov je život uistinu jedna od najdivnijih stranica u povijesti svetaca. Ljudski se rod može s pravom ponositi, da je jedan čovjek uspio da učini tako čudesna djela. Nas međutim zanima ovdje samo pitanje, u kojoj je mjeri utisnut u Ksaverovu akciju značajni pečat misijskog apostolata Družbe.

U tom se prosuđivanju valja čuvati jednostranih pogleda i promatranja pojedinačnih junačkih djela. Stvar je prilično zamršena, a ima tu i naoko protuslovnih elemenata, koji prema sadašnjem stanju istraživanja dobivaju još više važnosti. Već u samom Ignacijevom izboru desila se jedna zabuna, kojoj se uostalom nije ni moglo izbjeći. Ta tko je u ono vrijeme mislio, da za duhovno osvojenje Indije i Japana valja poslati naobražena, vješta čovjeka, silu prvog reda. Stoga je Ignacije i odabrao najprije Bobadillu, kojega je samo jedna slučajna malenkost zapriječila, da ne ode. Istina, bilo bi posve krivo gledati u Bobadilli samo njegov nešto opori, neizglađeni karakter. Bio je to uistinu čovjek Božji, a posjedovao je uza svu neuglađenost i mnogo korisnih sposobnosti za rad. No s Faberom, Ksaverom, Kanizijem nije se ipak mogao mjeriti. Za Indiju i Japan bio je međutim dorastao jedino Ksaver i one junačke čete, što poslije udariše njegovim tragom. Da se to nije znalo već 1540., ne treba se ni najmanje čuditi. Indija, Kina, Japan bili su dotada poznati samo preko političkih upravitelja, trgovaca, vojnika, istraživača, koji su se zanimali u prvom redu za to, što se može tamo prodati, kupiti, kakve su političke prilike, ima li neobičnih naravnih pojava i lijepih krajeva. O vjerskom životu onih zemalja nije se u Evropi znalo baš ništa. Oni su u tom pogledu bili za Evropljane nepoznat svijet. O kakvim učenjacima i misliocima te o vještim, dubokim filozofima nije nitko ni sanjao. Čini se pače, da ni sam Franjo Ksaver nije u prvim godinama svog apostolata uvidio potrebu i korist misionara izvježbanih u znanostima i metafizici, koji će poslije sačinjavati glavnu snagu misijske vojske. U svetoj srdžbi okrenuo se on ubrzo od oholih, licemjernih brahmana i od nirvanskih asceta te pošao među priproste duše, siromašne ljude, kakvi su bili na pr. Palavari, stanovnici Ribarske obale, da tamo požanje obilnu žetvu. Izgleda, da se ni njegov karakter ni intelektualna izgradnja nisu mogli složiti s tim, da metodički i žilavom ustrajnošću počne opsjedati intelektualne i moralne pozicije, u kojima se brahmani kroz duga stoljeća ukopaše. On je bio i darovit i privlačiv, no teolog kao Laynez i Salmerón nije bio, a ni učenjak, da bi se mogao mjeriti sa Schallom, s Verbiestom ili s de Nobilijem. Ksaverova odlika bila je čežnja za lijepim, žudnja za velikim stvarima. U nepreglednom, šarolikom nepoznatom svijetu, kojim je krstarila njegova smionost, morao je on doživjeti po gdjekoju spasonosnu lekciju

iskustva. On je uostalom kao svet muž i čovjek bistra duha znao te pouke dobro iskoristiti. Dok je na početku svog apostolata držao, da za Indiju dostaju misionari puni žara revnosti, no bez osobite izobrazbe, osjeća on pri kraju svoga života jasno, kakvu vrstu apostolata mora Družba provesti na dalekom Istoku. To je naučio istom u Japanu, jer je u Indiji dolazio vrlo rijetko u doticaj s brahmanima. Iza te spoznaje, traži on smjesta u Rimu, da mu pošalju filozofa i učenjaka. Pa i želja za Kinom porodila se u njemu baš odatle, što su mu i sami Japanci priznavali, da je Kina na znanstvenom polju iznad njih.

Druga značajna crta Ksaverova apostolata, koju treba porediti s uobičajenim metodama misijskoga rada u Družbi, jest beskrajni opseg njegove akcije, brzina — barem u najviše slučajeva — oduševljenog napredovanja, skrajnja pokretljivost, iz koje kao da izbija sveti nemir, što ga je neprestano tjerao prema novim krajevima, i neodoljiva čežnja, da spasi što više duša i da ih spasi što brže. Isusovački će apostolat poslije biti većinom polaganiji, više metodički. Družbini će misionari osvajati uglavnom malo po malo, proučavat će temeljito sve prilike i uvjete rada, više će se prilagođivati stvarnosti i prilikama, koje upoznaše. Valja ipak odmah primijetiti, da je Franju Ksavera poslao u Indiju portugalski kralj Ivan III. na državni račun s nalogom, da nadgleda i proučava one nepregledne krajeve. Ta ga je služba, možda malo i preko volje, silila, da poduzimlje ona česta i dugotrajna putovanja. Sigurno je međutim, da je to neprestano gibanje još podvostručila njegova čeznutljiva mašta i smiona, poduzetna narav, željna novih pogleda, a osobito njegova neusporedivo žarka apostolska revnost, koja se doista može usporediti s nedostiživim poletom sv. Pavla. Iako ga je dakle već sama služba prinuđavala da križa nepregledne prostore dalekog Istoka, nema sumnje, da je tu djelovao i njegov poletni značaj, koji je s radošću prelazio granice dužnosti. Iz ljubavi prema Isusu Kristu i prepušten samome sebi bio bi on kadar u onom poletu obaći cio svijet. Na tom putu mogla bi ga zadržati jedino smrt i Papina ili Ignacijeva zapovijed.[2]

---

[2] Što je zapravo držao Ignacije o Ksaverovom apostolatu? On je dobro poznavao Ksaverov herojski duh i rijetka pisma, što su ga izvješćivala o golemom Franjinom apostolskom radu, napunjala su ga utjehom i zahvalnošću prema Bogu. No s druge strane Ignacije je bio vrlo razborit. On je znao dugo razmišljati, prije nego bi započeo koji posao, a malim stvarima i solidnoj pripravi posvećivao je neobičnu pažnju. Lako se stoga dade naslutiti, da su ga glasovi o Ksaverovom oduševljenom apostolskom žaru u isto vrijeme i malo zabrinjivali. Da li on dosta misli na solidne temelje? Ne napreduje li on možda prenaglo? Ni Ksaverovi mršavi izvještaji nisu ga po svoj prilici potpuno zadovoljavali. U njima je bilo vrlo malo podataka o vanjskoj upravi misije. A Ignacija su zanimale baš takve stvari. Ksaverova se pisma prelijevahu ljubavlju prema Isusu i puna su nježnih izraza poštovanja prema Ignaciju, ali vrlo su oskudna u navađanju imena, vremena i događaja. A i ono malo praktičnih stvari, što se u tim pismima nalazi, razasuto je bez reda. Kako se iz svega čini, pisana su ta pisma na brzu ruku. Ignacije je morao biti tim više zabrinut, što je pošta iz Indije stizala samo jedamput na godinu. Što si je on o Ksaverovom načinu rada doista mislio, nije nam poznato. No sigurno je, da je 1553. — sedam mjeseci iza Ksaverove smrti, za koju se u Evropi još nije znalo — odlučio da pozove Ksavera u Evropu i primi usmeni izvještaj o apostolskom radu u Indiji. Iz mirnog i mudro sastavljenog pisma, što ga je Ignacije upravio

Nije li ipak to nezasitno osvajanje bilo na štetu solidnosti Ksaverovih djela? Po mom sudu to se pitanje ne smije postaviti u tom obliku. Jer Franjo Ksaver bio je izvanredan čovjek, u kojem je svetost podvostručila naravni polet, pa se stoga i ne smije prosuđivati kao obični ljudi. Osvajači posjeduju posebne metode, koje samo njima odgovaraju. A Ksaver je bio pravi osvajač. I da nije slijedio poletni si duh, ne bi učinio ništa veliko. Uostalom učenjaci, koji istražiše u tančine njegov život,[3] pokazuju s dokazima u ruci, da je on bio oštrouman i bistra pogleda, da je pogodio, kako treba, mnoge važne odluke i da su mnoga djela bila sazdana doista na čvrstim temeljima, kao na pr. misija u Japanu. Ksaver je dakle ipak radio prema nekoj metodi, a posjedovao je i žilavu ustrajnost i oštro oko za budućnost. No bitna crta njegova apostolata jest neutaživi

---

Ksaveru u lipnju 1553., izbija jasno njegova nakana. Njemu se čini, da je vrijeme, te se ne osvaja više, nego da treba utvrditi i organizirati osvojene pozicije, a onda nadgledati i upravljati, kaošto to radi i on u Rimu. Nema tu dakle ni traga kakvom ukoru. Ta Ignacije zna, da je Ksavera vodio Duh Božji! Ali on želi, da se taj smioni osvajač iza tolikih bojeva napokon smiri i sabere sve sile, da bi tako mogao što dulje raditi, kako to odgovara već ustaljenim principima i usvojenoj metodi Družbe.

[3] Na pr. O. Brou D. I. u svom zaslužnom djelu *Saint François Xavier*. O. Brucker u *Histoire de la Compagnie de Jésus* piše o Ksaveru, da »on nije samo ideal misionara i osvajača . . . On je također stvorio i uzor-djelo, prema kojemu su se poslije ravnale sve misije . . . Silni opseg njegovih nacrta i žar apostolskih osnova ne naudiše ni najmanje čvrstoći njegova djela.« Možda je to malo previše rečeno, ako se promotre malo prije spomenute Ignacijeve bojazni, koje se ipak čine opravdanima.

žar revnosti, koji zadivljuje svakog čovjeka i napunja ga svetim zaviđanjem. Taj žar mora prožimati svakog misionara. On je doista i svijetlio i razbuktivao se kroz sva stoljeća sve do danas.

Najveće Ksaverovo djelo jest njegov divni primjer. De Nobili i Verbiest nisu mu slični u radu, ali njihov bi apostolat bio nemoguć bez Ksaverova primjera. Od Goe do Yamaguchi zacrtao je on ognjeni trag, koji je njegovim nasljednicima olakšavao apostolat. Kasniji misionari ravnali su se prema primjeru Magistra Franje. To je najsnažniji dokaz, da je Ksaver radio u Ignacijskom duhu i da je on označio budućim naraštajima Družbinih misionara, kako taj duh valja privesti u stvarnost. Uostalom da se poslije uopće mogao zasnovati i razviti metodički apostolat, bio je potreban prvi smioni pokušaj sa svim svojim dobrim i slabim stranama.

Taj privlačivi svetac, što još poslije četiri stotine godina zanosi ljude, bio je do u dno duše prožet duhom Družbe. U Indiju otputovao je davno prije (1541.), nego su Ustanove i započete (1547.). No pouzdano drugovanje s Ignacijem za vrijeme studija u Parizu i nježna ljubav, koju mu je iskazivao sv. Utemeljitelj učiniše, da je Ksaver upoznao više nego i jedan od Ignacijevih drugova duh, principe i metode, iz kojih se rodiše Ustanove. Još prije nego su one bile izražene riječima, posjedovao je Ksaver njihov duh. S Ignacijem ga je u Parizu tijesno povezalo baš ono, što je na osobit način Ignacijsko: duhovne vježbe. One su ga sasvim prožele i na taj način postale srž njegova nutarnjeg života, one su prodahnjivale njegovo propovijedanje i cio njegov apostolat. On je posjedovao velik duh, koji je od

naravi bio pun neograničene velikodušnosti. No njegov apostolat nije radi toga manje divan primjer, što mogu učiniti duhovne vježbe, kako one znadu izgraditi dušu i dovesti je do skrajnjeg odricanja i potpunog gospodstva nad samim sobom, kako one umiju bogato oploditi i podvostručiti naravne ljudske sposobnosti.

Družbu ljubio je Ksaver izvanredno. Ta je ljubav postala pače poslovičnom. Kao provincijal u Indiji pokazao je odlučnošću u radu, koliko je u njemu isusovačkog duha, ali izrazio je to i time, da je znao zrelo promišljati svaku stvar, oprezno birati ljude, a kada je zatrebalo, i čistiti. Tu je zadnju stvar iskusio na sebi sposobni, ali umišljeni rektor kolegija u Goi O. Gómez. Ksaver ga je morao poslati najprije iz Goe, a onda i iz Družbe. U poslušnosti nije poznavao šale, pa je tako i u tom kao i u ostalim stvarima bio potpun Isusovac.

Iza Ksavera počeše se hitro i izrazito razvijati karakteristike isusovačkog misijskog apostolata. Ponajprije izbija želja i izvanredna sposobnost za prilagođivanje. Družbini misionari brižno paze da se svide narodu, među kojim rade. Oni nastoje da poprime sve one malenkosti i običaje, koje su urođenicima dragi i kojih se oni ne bi lako odrekli. Stoga pokazuju, da iskreno cijene pače i poštuju narodne osobitosti i navike, zanimaju se za njih, posvećuju im posebnu pažnju i dobrohotnu radoznalost. A time su si otvarali put do duša. Mjesne običaje treba sačuvati, kolikogod se samo dade. Granice se postavljaju samo tamo, gdje bi se ti običaji protivili nauci Crkve. Isusovci su se držali toga načela, pa je stoga i napredovanje njihovih misija i duhovno osvajanje znalo poprimati već prema krajevima najrazličitije i najsmionije oblike, koje često puta nisu mogli predvidjeti ni sami misionari. Družba je tim svojim načelom proizvela velik preokret u misijskom apostolatu.

Tako teška i tako skliska metoda zahtijeva neobičnu duhovnu snagu, koju Družba svim svojim članovima doista i pruža. Solidna nutarnja izgradnja očuvala je u Isusovcima misionarima uvijek netaknute vjerske, intelektualne i moralne vrednote uza sve ono veliko popuštanje i prilagođivanje običajima, ukusu i načinu života svakojakih čudnih naroda. Metoda prilagođivanja zahtijeva također i čvrstu disciplinu, spremnu poslušnost prema Namjesniku Kristovu i prema poglavarima, da ovi uzmognu, čim zatreba, s uspjehom popraviti ili usporiti rad svakog pojedinog misionara, koji bi možda pokraj sve opreznosti i dobre volje zašao malo predaleko. U isusovačkom misijskom radu očituje se osim toga na osobit način i jedan rezultat, koji proizlazi iz centralizacije i discipline u Družbi kao i iz temeljite ascetske izgradnje po duhovnim vježbama: naime razvoj osobnosti, personalnosti u radu. Primjer je tome Franjo Ksaver i cijeli niz drugih Družbinih misionara, od kojih ću malo niže navesti neke i poimence.

Isusovci nisu usvojili nikada bilo kakav sistem prilagođivanja, a da ne bi najprije dugo promatrali i ozbiljno proučavali sve prilike. Posvuda istraživali su oni, zašto stanovite prijašnje metode nisu uspijevale, koje predrasude ili praznovjerje treba uništiti, kako bi se dalo svladati nepovjerenje urođenika. A cilj je svemu tome bio: pripraviti put do duša. Oni

su na osobit način nastojali, da nauče ponajprije dobro jezik zemlje, u kojoj su mislili raditi i to što se savršenije može. Bili oni gdje mu drago, glavna im je briga bila da izbjegnu po mogućnosti svemu, po čemu bi ih narod mogao držati strancima.

S divnim samoprijegorom prilagođivali su se oni priprostoći, intelektualnoj ograničenosti, moralnom neznanju urođenika, gdjegod je bilo potrebno, bilo to kod Palavera na Ribarskoj obali u Indiji ili među Indijancima u Paraguayu. Gdje nije bilo u narodu istaknutih grupa, radili su oni u masi s jednostavnim sredstvima, koja su ipak katkada bila upravo genijalna. I u radu među najnerazvijenijim narodima znali su oni pronaći tako originalne metode, da im se čovjek mora upravo čuditi, osobito ako ne pozna izbliza moralne i povijesne prilike, na koje su se Isusovci morali obazirati.

Vjerni ipak svom vlastitom poslanju i stalnom načinu rada, kušali su oni, da ponajprije predobiju više krugove u zemlji, gdjegod su ih našli. Nije to bilo iz kakvog omalovažavanja Apostolovog savjeta, da budu svima sve, već stoga, što su s pravom očekivali, da će preko viših političkih i naobraženih slojeva moći lakše predobiti i narod, što je bio pod njihovom vlašću ili utjecajem. Nisu oni stoga nikada podcijenjivali važnost viših krugova niti su se slagali s neopravdanim mišljenjem, što je dugo vremena prevladavalo na Zapadu, da su naime sve za nas malo čudnije kulture ujedno i niže. Oni su na pr. vrlo dobro procijenili i iskoristili neobičnu dijalektičnu nadarenost Japanaca i Kineza, njihovu duboku filozofiju kao i njihovu oštroumnost i želju za znanjem. U prvom pismu, što ga je Franjo Ksaver

upravio iz Japana Ignaciju, zaklinjao je: »Pošaljite mi učenih ljudi, jer takvih se hoće ovdje!« Nove čete, što pođoše Ksaverovim tragom, počeše doista posvećivati mnogo skrbi temeljitoj umnoj naobrazbi. Tom znanstvenom spremom podigli su oni svojem propovijedanju ugled kod zastupnika strane kulture, koju su smatrali ne nižom već različitom od evropske. Ne zadovoljiše se ipak da djeluju na te naobražene slojeve samo izvana. Oni zađoše i među njih, u njihov kulturno znanstveni krug, pa su katkada tako sretno uspjeli, da su nadmašili i same domaće učenjake. Princip prilagođivanja upotpunjivao se plodno principom univerzalnosti, što ga je Ignacije izrazito stavio Družbi za temelj.

Jasno je, da je takva metoda prilagođivanja morala naići i na teškoće. Te se doista naskoro pokazaše i uzbuniše zastupnike uobičajenog starog načina rada. Primjenjujući nove metode Isusovci su bez sumnje nastojali da poletnu smionost ublaže razboritošću. Kao pomoćno sredstvo svog apostolata prihvaćali su oni oprezno samo one mjesne bičaje, koji su im se iza ozbiljnog ispitivanja i proučavanja činili, da na sebi nose čisto građansko obilježje bez ikakva vjerskog značenja. Željeli su na taj način izmaći svakoj sumnji, kao da prianjaju uz krive nauke ili trpe među kršćanima poganske običaje. No često je bilo vrlo teško odrediti, da li je kojem običaju primiješano kakvo polusvijesno vjersko značenje ili nije. Odatle one prepirke bez kraja i konca, što dopriješe sve do Rima.

Krivo bi bilo, kad bi tko mislio, da su svi Isusovci bez razlike povlađivali svaki sistem prilagođivanja, osobito ako je on bio neobičan. Nisu se u

tome slagali uvijek ni sami misionari. O. de Nobilija na pr. napao je žestoko pa čak i tužio u Rim prethodnik mu u Maduri O. Fernández, jer je počeo uvoditi nove, neuobičajene oblike apostolata u radu s brahmanima. De Nobili je morao progutati čak i ukor svog strica kardinala Bellarmina. Moglo bi se navesti još priličan broj drugih nesuglasica u samom Redu i to ne samo što se tiče misija, već i u drugim stvarima.

No premda se Isusovci misionari nisu uvijek potpuno slagali u svim nazorima o načinu rada — to uostalom ne bi bilo ni zdravo — njihova je općenita težnja prema gipkom i što većem prilagođivanju u misijskom apostolatu izražena ipak izvanredno jasno. I osim rijetkih izuzetaka veliki Isusovci misionari, vođe u metodi prilagođivanja, imali su iza sebe uvijek svoje neposredne poglavare, koji su ih odlučno branili. Princip im je bio, da valja uložiti skrajnje sile, da predobiju duše za Krista, pa da se radi toga moraju usvojiti sve dopuštene metode, koje odgovaraju prilikama vremena, zemlje i naroda i koje su najprikladnije za rad. Premda su Papa i General Reda, kojima je uostalom i dužnost da nadgledaju, katkada držali, da gdjekoje metode idu i nehotice predaleko, bili su ipak uvijek spremni da pozorno saslušaju obranu samih misionara. Ako je stvar bila riješena nepovoljno po njih, podlagali su se ponizno i prihvaćali se bez zatezanja blažih, više tradicionalnih metoda, makar im se te činile i bezuspješnima. Uostalom osuda Rima u nekim slučajevima — malabarski i kineski »obredi« — ne okrnjuje ni najmanje izvanredne zasluge isusovačke metode u prilagođivanju, koju je u principu preporučivala i

sama Kongregacija za širenje Vjere. Duhovni plodovi te metode govore dostatno sami za se.

Između mnogobrojnih primjera, u kojima se izrazito zrcale značajke isusovačkog misijskog apostolata, evo samo dva tri najslavnija.

Kad je umirao zaslužni O. Valignani, nasljednik sv. Franje Ksavera, stiže u Indiju O. Robert de Nobili (1606.). Čim je stigao na određeno mu polje rada, u Maduru, zamijeti, da su nastojanja O. Fernándeza jalova, iako se taj već četrnaest godina mučio u poslu. De Nobili počne stoga ponajprije proučavati, razmišljati, uspoređivati, promatrati. Ubrzo uvidi, od kolike je važnosti dioba naroda na kaste, koje utječu i na politički i na socijalni i na vjerski život Indije. Između oholih, nadutih brahmana, koji predstavljaju naobražene krugove te imaju velik ugled, i prezrenih parija nema nikakva doticaja. Brahmanac smatra svakog pariju nečistim. On pače ne će da ima posla ni s onima, koji se za parije zanimaju.

De Nobili je stajao pred teškim, upravo nerješivim problemom. Koga treba napustiti, brahmane ili parije? Ni jedne ni druge, snovao je on. Ponajprije valja se prihvatiti brahmana. Ali u tom slučaju treba primiti i sve posljedice, koje će takav rad zahtijevati. Napose valjat će se barem neko vrijeme, možda i za dugo, odijeliti i od parija i od prangisa, t. j. Portugalaca, koji se također »onečistiše« radi svog općenja s narodom bez kaste, s »nedirljivima«. Msgr. Roz, Isusovac i nadbiskup u Cranganoru, i provincijal O. Laezio odobriše plan. De Nobili se tada povuče i počne brižno izbjegavati svaki javni doticaj

s parijama, pa i s O. Fernándezom, koji se također onemogućio kod brahmana, jer je bio dugo u vezi s »nedirljivima«. Brahmanima predstavi se on kao pripadnik kaste rimskih »rađa«, plemića — što je doista odgovaralo istini — ali da je uza sve to prigrlio pokornički život te postao »sanjasi«. Uspjeh je bio sjajan. Pokraj svih teškoća, obraćenja se umnožavala. De Nobili je osim toga govorio i pisao savršeno u tamulu, a svete knjige Veda poznavao je kao i sami brahmani tako, da se može u tome smatrati pretečom kasnijih evropskih istraživača.

Ali naskoro započeše neprilike. O. Fernández, koji se držao posve protivne metode i radio otvoreno samo s parijama i nižim kastama,[4] dojavi smjerno sa posta cijelu stvar, koju on nazva očijukanjem s poganstvom i raskolom. Vizitator se u Indiji uplaši, General se u Rimu uznemiri, a Bellarmin se prihvati pera, da ukori svoga nećaka. De Nobili počne vješto braniti svoj način rada, koji je on poznavao iz iskustva i iz obilnih plodova. On doista i pobijedi. Papa Grgur XV. riješi stvar njemu u prilog. Uostalom de Nobili je također neprestano tražio način, kako bi mogao doći u doticaj i s parijama, ali tako, da time ipak ne pokvari uspješni rad među brahmanima. On dozna, da postoji i jedan niži razred pokornika, t. zv. pandaras, koji ne moraju toliko paziti na zakonsku »čistoću« te mogu bez zapreke općiti sa svim kastama, pa i s parijama. Dakle na po-

[4] Čudna li udesa! O. Fernández nije ni kod tih nižih kasta imao baš osobitih uspjeha, dok je naprotiv de Nobili među brahmanima žeo obilnu žetvu. Osim toga svako obraćenje u višim kastama pravilo je dubok i spasonosan utisak na članove nižih kasta.

sao! Uz misionare sanjasi valja osnovati i drugu vrstu apostolskih radnika, pandaras. Nadbiskup Roz i poglavari Družbe odobriše i taj plan. Na taj način dobiše i parije svoje apostole. Ta je razborita i smiona metoda prilagođivanja omogućila barem neko rješenje problema, koje se iskustvom sve više i više usavršivalo, iako se nije dalo odmoći svim neprilikama.

Ta slavna stranica misijske povijesti Družbe, koju sam nažalost morao i previše skratiti, sadržaje u sebi sve bitne osobitosti isusovačkog misijskog apostolata. Prvo obilježje toga originalnog rada jesu nove metode, što se ne daju sputati zastarjelim, preživjelim načinom rada, već se prilagođuju, koliko god se više može, i biraju takva sredstva, koja će na određenom mjestu pružiti najviše koristi. Druga odlika Družbinog misijskog apostolata jest razboritost, a kad zatreba i sporost, koja bdije, da nepromišljena revnost ne bi ugrozila apostolsko poduzeće. Zatim dolazi osobna, samostalna akcija, koja ipak sve planove daje ponajprije poglavarima i Rimu, da ih ovi odobre, a ako zatreba, i poprave. Ne smije se napokon prijeći šutke ni preko divnog posvemašnjeg samoodricanja. Jer ono četrdeset dvije godine, što ih je de Nobili proveo u nečuvenom apostolatu, a uz to se morao neprestano braniti od optužbi, nisu zacijelo bile ugodna stvar. On je ipak ustrajao u tom herojskom životu i nije uzmakao, sve dok mu iscrpljeno tijelo nije klonulo.

U isto doba (1582.-1610.) i na sličan način radio je u Kini O. Ricci, veliki učenjak, koji je znao sve, što se u njegovo doba moglo znati u matematici, astronomiji i kozmografiji. Ta mu je

učenost pribavila pristup na dvor kineskog cara. Kinezima predstavio se on bez sumnje kao redovnik, kojeg da je privukla slava kineskog carstva, što se pronosi preko neizmjernih mora sve do Evrope. No čuvao se dobro da nastupi kao propovjednik nove vjere. Jer time bi postigao samo to, da bi ga u najboljem slučaju izagnali, a kršćanstvo od toga ne bi imalo baš ništa. No ne stoji on radi toga skrštenih ruku. Naskoro poče općiti i raspravljati s raznim ljudima, tumačiti knjige i pisati djela. Kao moralista ispravlja on i popunjuje Konfucija i ostale stare kineske mudrace. Učenjaci i mandarini dive se njegovim satovima, fizičkim instrumentima, kozmografskim kartama. Ricci izrađuje pače i zemljopisnu kartu cijelog svijeta. U vanjskom životu upriličio se on u svemu kineskim učenjacima, kolikogod se dalo.

No iza toga pročelja odvijao se tihi, strpljivi apostolat, koji je imao malo po malo i neopazice nadahnuti Kineze kršćanskim duhom. Najvažnije mu je djelo bila knjižica »Tien-Čiu-še-i — Prava nauka o Bogu«. Tu je on sakupio mnogobrojne podatke iz kineske teologije i morala, a onda sve to vješto udesio i neupadno popunio tako, da je iz toga ispao zapravo mali priručnik kršćanskog morala i teologije. Taj je rad bio samo početak i vješta priprava, ali je bio od neprocjenjive vrijednosti za duhovna osvajanja kasnijih misionara u Kini. Među Kinezima postigao je već i sam Ricci brojna obraćenja. Strpljivim prilagođivanjem vršio je silan utjecaj nad cijelom Kinom.

Ali slično kao de Nobili u Maduri naišao je i O. Ricci na ogromne teškoće i mučne neprilike. De Nobilijev apostolat uzvitlao je aferu »malabarskih obreda«, a Ricci opet prouzroči svojim nastojanjima oko prilagođivanja aferu t. zv. »kineskih obreda«.[5] Stvar stiže do Rima i tamo izjaviše, da se ne smije ići tako daleko, kako je mislio O. Ricci. To su međutim neizbježive neugodnosti svake smione metode prilagođivanja. Prosuđivale se gdjekoje taktičke pogreške, kako mu drago, stalno je, da su O. de Nobili i O. Ricci kao misionari najviše pridonijeli tome, da se teorija misijske adaptacije raščistila. Njihov je rad jasno isklesao ponajprije pojam negativnog prilagođivanja, koje se sastoji u opreznosti, da se bez važnog razloga ne bi povrijedio osjećaj naroda, koji se želi privesti u krilo Crkve, da mu se ne zabranjuju običaji, koji u sebi nemaju ništa zla, a puk do njih mnogo drži, da se napokon urođenici ne opterećuju nepotrebnim stvarima, od kojih oni zaziru. De Nobilijev i Riccijev apostolat razbistrio je također i pojam pozitivnog prilagođivanja, prema kojemu misionar mora nastojati da upotrebi sve dobro i istinito, što se nalazi u običajima i u vjerovanju urođenika.

---

[5] Između tih dviju afera ima ipak i bitnih razlika. U »malabarskim obredima« radilo se ponajprije o odnosima između pojedinih kasta i prema parijama, zatim o nekim običajima, za koje je de Nobili dokazao, da su čisto građanskog značaja, i koje Rim nije osudio, napokon o nekim drugim običajima, koji su poslije bili prijavljeni i osuđeni, ali za koje su Isusovci dokazali, da ih nisu nikada dopuštali. — U »kineskim obredima« vodila se prepirka oko toga, da li neki zakonom propisani obredi u čast Konfucija i predâ imaju na sebi biljeg praznovjerja ili su samo ceremonije građanskoga karaktera. Rim riješi, da ti obredi, barem kako su se onda vršili, imaju u sebi primiješano i duha praznovjerja i da se stoga imaju napustiti.

Redukcije u Paraguay-u također su značajan primjer isusovačke metode u misijskom radu te potvrđuju isti princip prilagođivanja prilikama. Samo što tu nema ni govora o kakvom apostolatu među naobraženim slojevima niti se tu osvaja metafizičkim i znanstvenim raspravama. Jer u Paraguayu valjalo je raditi s malo drukčijim ljudima, kakav je bio na pr. onaj Indijanac, koji je na jednom putovanju u predjelima rijeke Amazona zamolio Isusovca misionara, da bi stupao iza njega, jer da mu inače »neprestano dolazi napast, da odsiječe glavu dobrom Ocu misionaru!« A takve se napasti rađale u njemu kao i u njegovim zemljacima obično iz puste obijesti, a katkada i od želje za ljudskim mesom. Među takvim ljudima trebalo je tražiti posebne metode misijskog rada. Isusovci doista i zasnovaše originilnu i uistinu smionu metodu.

Najprije navijestiše neumoljivi rat španjolskim kolonistima, da oslobode siromašne Indijance od »comiendas«. Tako se nazivalo neko posebno službovanje Španjolcima, koje se po sebi dalo nekako trpjeti, ali s vremenom se izrodilo u pravo ropstvo. Kad su Isusovci tom akcijom stekli pouzdanje potlačenih urođenika, okupiše ih u »redukcije« ili naselja, gdje su se mogli nastaniti svi Indijanci, koji bi dragovoljno htjeli. Ta je metoda imala olakšati naviještanje Evanđelja i obraćenje urođenika. Indijanci su na taj način izbjegli španjolskim »comiendas« i postali ovisni izravno o španjolskom kralju.

Redukcije su postojale i prije Isusovaca. No Isusovci ih obnoviše i divno preudesiše. Vremenitu kao i duhovnu upravu preuzeše sami misionari u svoje ruke i uvedoše sistem općina. Za one prilike

bio je jedino taj način podesan. Indijanci nisu bili još sposobni, da upravljaju sami sobom niti su bili naučeni na kakav red. Privatno je vlasništvo postojalo, premda je veliki dio obrađivanog zemljišta bio zajednički. Uvelo se to ne radi ne znam kakvog komunističkog principa, već samo stoga, da se osigura neka stalna zaliha životnih namirnica. Ta se zaliha čuvala za slučaj nemarnosti i lakomišljenosti urođenika, koji su vrlo često znali neumjereno i uludo potrošiti plodove odmah iza žetve. Isusovci su imali praktično apsolutnu vlast nad redukcijama, jer crkvene i političke vlasti bile su vrlo udaljene, pa nisu mogle vršiti baš osobit nadzor. U slučaju nereda sudili su misionari sami i dosuđivali manje kazne, od kojih je najveća bila zatvor. Kad su portugalski lovci roblja počeli okrutno uništavati redukcije i zarobljivati Indijance, bili su Isusovci prisiljeni da naoružaju urođenike i tako im omoguće da se posluže naravnim pravom samoobrane.

Ne mogu se nažalost upuštati u sve pojedinosti života u redukcijama, jer ne bih stigao nikada na kraj. No i već spomenute stvari svjedoče dostatno, kako su se Družbini misionari znali izvanredno vješto prilagoditi prilikama i narodima. Po dosljedno provedenoj i čvrstoj organizaciji skupa s velikom dobrohotnošću i požrtvovnošću, koje su građanskoj vlasti davale posebnu snagu, uspješe Isusovci u Paraguayu da nemarne ljudoždere preobraze malo po malo u uzorne kućne starješine, u marljive ratare, a navlastito u revne kršćane.

De Nobili, Ricci i Paraguay samo su tri najčudesnija primjera između bezbrojnih drugih, koji su po svim krajevima svijeta svjedoci gipkosti rada

Družbe Isusove. Ta izvanredna sposobnost prilago-
đivanja pokazuje se osobito u XVI., XVII. i XVIII.
vijeku, kada se u novim krajevima svijeta pružale
svakom pojedincu bezbrojne prilike da plodno raz-
vije svoj osobni stvaralački rad. Kad je Družba iza
strašne katastrofe od 1773. ponovno uskrsnula god.
1814., prevukao je već sivi plašt mehaničke jedno-
ličnosti gotovo cio svijet, izuzevši jedino po gdje-
koju prašumu i snježne polarne poljane. Općenito
proširenje evropske kulture potisnulo je u velikoj
mjeri izrazite osobitosti pojedinih naroda, a time
ujedno ograničilo mogućnost, da duh prilagođiva-
nja u misijama dođe do izražaja.

Družbini misionari XIX. i XX. vijeka posjeduju
ipak i nadalje onu moćnu sposobnost mirnog, stvar-
nog prosuđivanja prilika. Oni su još i danas prak-
tični i puni stvaralačke snage. Radeći uvijek po istom
principu adaptacije, koji im je rekao bih već u
krvi, staviše se oni danas na stanovište izmjeničnog
popunjavanja i izjednačivanja evropske civilizacije
s drugim šarolikim kulturama. Ipak njihova origi-
nalna i snažna akcija ne pobuđuje danas toliko
udivljenja niti izbija tako vidljivo na javu.

Izvanredna čudesna djela, kakva je na pr. ostva-
rio O. Nobili, nisu danas više moguća. Uza sve to
pobudiše i u XIX. vijeku veliko zanimanje redukci-
je na Filipinima (1859.-1895.), koje Isusovci osno-
vaše po uzoru paraguayskih redukcija te okupiše u
njima do 57.000 filipinskih urođenika. Pa i slavni
misijski rad O. de Smeta[6] među Indijancima Sjedi-

---

[6] O. Petar Ivan De Smet (* 1801. — Isusovac 1837. — † 1873.), Belgijanac, djelovao je trideset godina među Indijancima Sjedinjenih Država Sjev. Amerike. Svojim

njenih Država Sjeverne Amerike nosi na sebi jasan
biljeg misijskih osvajanja šesnaestog vijeka. Slične
crte odaje i O. Geugler u Indiji umirući osamljen
(1924.) na razvalima svoje misije u Balasoru, od
koje se ni na smrti nije htio odijeliti. Čudesna akci-
ja O. Lievensa[7] u Chota-Nagporu u Indiji potsjeća
živo na slavni apostolski pothvat Franje Ksavera.
Taj se moderni apostol prihvatio najmodernijih sred-
stava misijskoga rada i osvojio oko 73.000 duša
za Krista. Biskupija Ranchi, negdašnje polje rada
O. Lievensa, broji danas preko 200.000 kršćana.
Isti duh prilagođivanja isusovačkih misionara naći
ćemo na pr. i u organizaciji sveučilišta u Indiji, me-
đu kojima svijetli na prvom mjestu Xaviers Col-
lege u Kalkuti, ponos indijske inteligencije.[8]

Ukratko, i danas kao i nekoć očituje se u Druž-
binom misijskom radu neobična, plodna pokretlji-

---

napornim i neumornim radom za duhovno i naravno dobro svoje »crvene« djece zavrijedio je časno ime apostola Indijanaca. (Nap. prev.)

[7] O. Konstantin Lievens (* 1856. — Isusovac 1878. — † 1893.) ili kako su ga nazivali Indijci: »veliki saheb« uzbudio je u drugoj polovici prošlog stoljeća nečuveno snažan pokret prema kršćanstvu među stanovništvom bengalske pokrajine Chota-Nagpor. Na prolazu kroz sela tiskao se oko njega ispaćeni narod i tražio u sav glas, da ih krsti. Na njegovu ponuku osnovaše misionari poslije njegove smrti banke, štedionice, socijalne organizacije i t. d., koje još i danas blagotvorno djeluju i moćno potpomažu nastojanje misionara oko obraćenja Indije.

[8] Na tim sveučilištima kršćani su bično u manjini, a i obraćenja su razmjerno rijetka. No veliki znanstveni ugled tih ustanova djeluje indirektno ali snažno u prilog katolicizma. Proširivanje intelektualnog i moralnog obzorja rađa nužno u svakom društvu nekom naklonošću prema kršćanskoj nauci i kršćanskom načinu života. Isusovci su i u toj stvari pregazili predrasude i prihva-

vost.[9] A izvor toga sretnog svojstva nije teško otkriti. Ono proistječe iz snažne, duboke nutarnje formacije, koja je plod Duhovnih Vježba i Ustanova. Ta nutarnja izgradnja rađa gospodstvom nad samim sobom, koje radi većeg duhovnog dobra zna zahtijevati mirni i razboriti postupak također u slučajevima, gdje bi žar apostolske revnosti i čežnja za žrtvama najradije željeli navaliti smjesta. Ona zahtijeva često, da se velikodušna volja za naglim bučnim radom bez zatezanja zamijeni jednom drugom velikodušnošću, koja je mnogo teža, jer mora biti spremna da strpljivo čeka i polako, metodički sprema kasniji rad služeći se iskustvom i opažanjem. Jer velikodušnost u radu ne mora se uvijek očitovati baš u oduševljenom poletu, koji svraća na se pozornost sviju. Uostalom u misijskoj povijesti Družbe ima bezbroj primjera i takvog oduševljenog, naglog jurišanja. No takav se način izabire prema prilikama. Ne mogu propustiti, a da ne navedem još jedan primjer, koji tako jasno očituje općeniti smjer isusovačkog misijskog apostolata. Iz njega će biti jasan i zaključak.

---

tili se posla onako, kako su zahtijevale prilike. U njihovim kolegijima u misijama upoznaju pogani kršćansku civilizaciju i uče je poštivati. U kolegijima otresaju se oni isto tako malo po malo predrasuda o kastama . . . . Na taj način oživjelo je nanovo djelo O. de Nobilija, iako u drugom obliku. Slično se radi i na drugim Družbinim sveučilištima u misijskim zemljama: u Beyruthu, u Šanghaju, u Tokiju . . . Osim obraćenja na kršćanstvo pridonose ti kolegiji također pridizanju shvaćanja života među poganima i širenju kršćanskih ideala.

[9] O opsegu i plodovima misijskog rada Družbe govori najrječitije statistika od godine 1936., koja se nalazi u dodatku knjige.

Od vremena Franje Ksavera bili su Isusovci jedini misionari u Japanu sve do 1593. Te godine dođoše s Filipina neki kastiljski Franjevci i počeše smjesta propovijedati Evanđelje u sav glas. O kakvom tihom, prikrivenom apostolatu, koji bi imao pripraviti putove i duhove, nisu oni htjeli ni čuti. Pokazali su istina veliku apostolsku revnost, ali nisu znali računati s prilikama vremena i mjesta. Isusovci obogaćeni iskustvom četrdesetgodišnjeg rada, upozoriše Franjevce, da bi trebalo napredovati malo po malo i razborito postupati. No došljaci su držali takvu metodu kukavičlukom te nastaviše po svome. Naskoro podigoše oni pače dva, pa tri samostana, zatim crkvu. Glas zvona razlijegao se cijelim gradom. Tako bučni apostolat dojadi napokon poganima. Jedan nerazboriti korak preli čašu bijesa i dvadeset i četiri misionara biše razapeti. Među njima umriješe i tri Isusovca, rođena Japanca. Franjevci zamoliše prije smrti isusovačke starješine za oproštenje i pokajaše se, da ih nijesu prije poslušali. S križa pozivali su misionari obaju Redova prisutnu svjetinu riječju i primjerom, da prime Kristovu nauku.

Isusovci su bili bez sumnje presretni, da im je u dio pala palma mučeništva. No i u toj sreći mislili su oni po svoj prilici ono, što je prema pripovijedanju izrekao u sličnim prilikama u Kini O. Schall: »Volio bih radije umrijeti na postelji, nego li postati takav mučenik!« Mučeništvo ne smije biti za misionara cilj, već mogućnost, koju on unaprijed s radošću prima, ali ništa ne radi, da je direktno izazove, pa žudio on ne znam kako za njim. Na mučeničku smrt spreman je svaki Isusovac misi-

onar kao na stvar, koja se može vrlo lako, pače i vjerojatno dogoditi. On zna, da živi u neprestanoj životnoj opasnosti. Dati život za Krista i za njega je izraz najveće velikodušnosti. Ali Isusovci znadu ujedno i to, da svaki čin velikodušnosti, ako hoće da sačuva svu svoju vrijednost, mora odgovarati i mnogim drugim višim obzirima.[10] Oni su uvjereni, da su u prvom redu pozvani na to, da prošire Kraljevstvo Kristovo i upotrebe u tom radu što uspješnija sredstva. Ako opaze, da će taj cilj postići u većoj mjeri, ostanu li na životu, oni moraju izabrati život. Kad čovjek dođe do stalnog stupnja heroizma, gdje mu pred očima lebdi samo Bog, tad se zna odreći i sreće mučeništva i užitka trapljenja, ako je to na veću slavu Božju. Međutim iako se Isusovci ne otimaju za mučeništvom osim u slučaju, da ne preostaje ni jedno drugo sredstvo za proširenje Kraljevstva Božjega, Družba uza sve to ne zaostaje ni za jednim Redom ni brojem ni junaštvom svojih mučenika. Ona je sva orumenjena mučeničkom krvlju![11]

[10] Poradi te nerazboritosti izazvao je taj istina požrtvovni ali i nerazboriti te previše bučni apostolat španjolskih Franjevaca strašnu katastrofu, koja se jedva iza dugog vremena mogla djelomično popraviti. Slični postupci izazvali su kasnije i u Kini slične porazne učinke.

[11] Prvi Isusovac mučenik bio je O. Antun Criminale (ubijen u Indiji 1549.). Odonda pa do 1914. prolilo je 907 članova Družbe Isusove krv za svetu vjeru. Između njih proglasila je sveta Crkva do god. 1938. njih 136 blaženima, a 12 svecima. K tomu sveukupnom broju Družbinih mučenika pridolazi O. Miguel Pro, koji je pao kao žrtva mržnje na vjeru u Meksiku 21. XI. 1927. te preko 100 Isusovaca, koje je umorio bezbožnički bijes na Boga i Crkvu za vrijeme posljednjeg španjolskog rata za oslobođenje od boljševičkog terora.

Među mladeži

Među oblicima isusovačkog apostolata zauzimaju vrlo važno mjesto kolegiji. Još za Ignacijeva života umnožiše se oni gotovo i prenaglo. Ipak je Utemeljitelj Družbe dugo kolebao, prije nego je usvojio tu vrstu djelatnosti. On je, kako je poznato, zamišljao Družbu uglavnom u obliku apostolskih skupina, koje bi imale neprestano obilaziti po svijetu i priticati u pomoć gdje je prijetila veća opasnost. A takva pokretljivost ne da se baš lako složiti sa stalnošću i stanovitom jednolikošću kolegijskog ži-

vota. Bilo je osim toga i praktičnih poteškoća. Članovi novoga Reda množili su se istina naglo, no ipak nisu mogli dospjeti na sve. Ignacije je zacijelo zabrinuto pomišljao, kako bi radi kolegija morao povući tolike članove iz direktnog apostolskog rada, gdje su već i onako svi bili preopterećeni. Potreba radnika na kršćanskoj obnovi osjećala se međutim na svim poljima tako živo, da su Ignaciju počele naskoro stizavati molbe s raznih strana, da bi njegovi preuzeli odgoj i pouku mladeži, koja je dotada, kao i mnoge druge grane apostolata, bila tako jadno zanemarena. Isusovci su već posjedovali kolegije, ali isključivo za izgradnju vlastitog podmlatka. No teške prilike zahtijevale su hitno također i zavode za moralnu i intelektualnu izobrazbu svjetovnjaka. Razni vladari nukali su bez prestanka Ignacija, da otvori u njihovoj zemlji koji kolegij, te su obećavali materijalnu pomoć. Te su molbe vrlo pospješile ostvarenje novog oblika Družbinog apostolata, premda se Ignacije ispočetka tako dugo izvlačio i ispričavao.

Napokon 1548. popusti. Slijedeće godine bi otvoreno sveučilište u Mesini na Siciliji. Na taj korak naveo je Ignacija njegov apostolski dinamizam i stvarno promatranje prilika, kako je on to i inače činio. Družba mora raditi posvuda, gdje se dade učiniti nešto dobra, pa bilo to u ovom ili onom obliku. Može li ona onda odbiti apostolat među naobraženim krugovima? Katolički izgrađeni svjetovnjaci mogli bi ipak biti dragocjena pomoć Družbi u preopsežnom radu na katoličkoj obnovi. Prema tome apostolatu vodi osim toga nužno i sam Družbin začetak. Nije li on, Ignacije, svoje prve drugove sakupio baš na sveučilištu, između ponajboljih đaka?

A zatim od kolike li će koristi biti za Crkvu, ako joj Družba bude izgrađivala četu za četom katoličkih intelektualaca!

Čini se, da je Ignacija sklonula na osnivanje kolegija i jedna druga misao. Družba je u svojim počecima naglo, upravo čudesno rasla. Sveti je Utemeljitelj dobro znao, da je to izvanredno povećavanje prouzrokovala dobrim dijelom privlačivost, što je vrši na ljude svaka nova, dobro pogođena ideja, pogotovo kad ta ideja odgovara osim toga i sveopćoj potrebi, koju svi duboko i bolno osjećaju. No poslije, kad stvar postane pomalo obična ili kad iščeznu uzroci te privlačivosti, lako se može desiti, da i podmladak Družbe zapane u zastoj. A eto tu bi mogli pomoći kolegiji. U njima bi se dalo bez teškoće razvijati zvanja i za Družbu.

Ipak oba ta razloga smjeraju izravno samo na sveučilišnu izobrazbu, na kolegije, koji bi bili nešto između sjemeništa i svjetovnih sveučilišnih zavoda. Istom pred konac života došao je Ignacije na zamisao, da osnuje kolegije također i za srednje škole. Tragovi te prve Ignacijeve zamisli nalaze se još i danas u glasovitoj »Ratio studiorum«, programu studija, o kojemu ćemo govoriti malo poslije. Taj program jest pokušaj da se pravila sveučilišne naobrazbe primijene na srednje škole. Uza sve početno krzmanje Družba je u vrijeme smrti O. Ribadeneire, Ignacijeva ljubimca i prvog skolastika Družbe, brojila 293 kolegija, od toga 37 u misijama. Očevidan je to dokaz njezine izvanredne odgojne sposobnosti.

Međutim ti su kolegiji bili nejednake vrijednosti. Nije tu bilo jedinstvenih principa ni posvuda

iste metode. Oni su se ravnali, koliko se dalo, jedino prema oskudnim uputama, što ih je Ignacije razasijao po četvrtom dijelu Ustanova. A i te su smjernice bile zapravo namijenjene u prvom redu odgoju Družbinih skolastika. Stoga General Acquaviva (1581.-1613.) odluči, da reorganizira Družbin odgojni rad. U tu svrhu naredi on, da se sakupe povijesni podaci svih kolegija i pošalju u Rim. Na temelju tih dokumenata izradi odbor od šest iskusnih Otaca jedan naučni plan, koji General razasla 1586. u sve kolegije na ogled i pokus. Iza tih pokušaja nacrt je bio ispravljen i popunjen, a 8. siječnja 1599. bi konačno izdan. To je glasoviti »Ratio studiorum«, naučni plan, koji će od tada kroz dva stoljeća biti zakonikom sve školske obuke u Evropi.

Ratio studiorum ne određuje samo vanjski okvir života u kolegiju, niti se ograničuje samo na to, da odredi osoblje, koje se ima brinuti za odgoj i obuku. Taj plan pruža ujedno i neki program i metodu školske obuke, on propisuje, kako se ta metoda ima primjenjivati i kojim duhom mora biti odgoj prožet. Tu su napokon sabrana i sva glavnija načela općenitog odgoja te vjerske i profane izgradnje. Premda je cio plan zbijen na jedva 200 malih stranica, silazi on često puta do u najmanje sitnice, koje su ipak od velike važnosti, a ujedno pokazuju, kako je taj nacrt zrelo promišljen i duboko zasnovan. Naći će se tu možda i gdjekoja nesavršenost. No u cjelini Ratio studiorum je uzor odgojnog priručnika, gdje je sve dosljedno jedno s drugim povezano, gdje se sve međusobno upotpunjuje i učvršćuje. To je djelo plod dugotrajnog iskustva i oštroumne razboritosti. Po važnosti stoji ono daleko iza

Duhovnih Vježba i Ustanova, no s njima skupa sačinjava ono trojku, iz koje izvire uspješno djelovanje Družbe Isusove.

Ratio studiorum valja promatrati onako, kako je zamišljen i kakav u sebi jest. Isusovci su stupili u Red iz želje za apostolskim radom, pa stoga i taj odgojni zakonik ima apostolsku svrhu i jedino se s tog stanovišta dade pravo prosuditi. Ni Ignacije ni ijedan drugi Isusovac ne bi mogli zamisliti ikoji kolegij Družbe, koji ne bi nužno išao za tim, da odgaja potpune kršćane. Kolegiji imaju služiti ne samo naobrazbi, nego u prvom redu Principu i temelju Duhovnih Vježba. To vrijedi za sam Ratio studiorum kao i za njegovu primjenu.

U prosuđivanju toga naučnog plana ne smije se zaboraviti ni vrijeme, u kojem je on nastao. Velika, a nažalost i vrlo česta pogreška, što je ljudi počinjaju, kad prosuđuju Isusovce, jest ta, da ih smatraju nekim zatvorenim krugom, potpuno neovisnim svijetom, što živi izvan prostora i vremena. Radi toga pripisuju im se mnoge stvari, kao da su isključivo njihova svojina, a u stvarnosti su učinci vremena, u kojem su oni živjeli. Isusovci se ne izmiču utjecaju duha i zdravih težnja svoga doba. Oni naprotiv radi svoje sposobnosti prilagođivanja i apostolskog smjera izričito teže za tim, da se u radu oko postignuća nadnaravnog cilja, što im ga stavljaju pred oči Duhovne Vježbe, okoriste svim zdravim težnjama i duhom svoga vremena. To se očituje u Ratio studiorum osobito u dijelu općih načela i to na dva načina.

Ratio studiorum nastao je u vrijeme procvata humanizma. A to je vrijeme, kako je poznato, vrelo

i prelijevalo se neopisivim oduševljenjem i nezasitnim radom na mladoj znanosti. Latinske su se starine otkrivale s isto tako velikim presenećenjem, kao što se otkrila i Amerika. Ljudi su se opajali starim remek-djelima umjetnosti. Nažalost ta je snažna struja vrvjela ujedno i poganstvom i pjenila se oholom samosviješću. Prijetila je opasnost, da se renesansa spoji konačno s protestantskim krivovjerjem. Sakupiti razbijene ostatke oslabljene skolastike i krenuti proti toj suvremenoj struji, značilo bi osuditi se unaprijed na neuspjeh. Stoga naumiše Ignacije i njegovi drugovi i njihovi nasljednici da očiste humanizam od poganstva i tako ga učine saveznikom, a s vremenom, da ga i pokrste. S njihove strane bila je to samo vješta taktika. Oni naime nisu ni najmanje bili malodušni očajnici, što nemoćno plaču na razvalinama prošlosti, već su naprotiv duboko osjećali sve, što je bilo dobro i plodno u humanizmu. Oni su bili prava djeca svoga doba, koje oni naumiše privesti k Bogu. Na taj način postade Ratio studiorum glavnom tvrđom kršćanskog humanizma.

Ratio studiorum jest osim toga naravni plod intelektualnog života onog vremena također i radi toga, što se izravno oslanja na Modus Parisiensis, t. j. na školski program tadašnjega pariskog sveučilišta. To je sveučilište bilo u XVI. vijeku intelektualno središte cijele Evrope, pa ga je Ignacije neobično cijenio i uvijek govorio o njemu s poštovanjem. Između dva naučna sistema onoga vremena, Modus Italicus i Modus Parisiensis, izabrao je on ovaj potonji, jer ga je poznavao iz vlastitog iskustva, osobito dok je studirao na sveučilištu u Salamanci i u Parizu. Radi toga slijedi i Družba glavne linije tog plana. Isusovci su i poslije mnogo cijenili parisko sveučilište, iako im ovo nije nikada htjelo biti naklono. Oni pače pokušaše da dobiju na njemu i koje profesorsko mjesto, ali bez uspjeha. Prema tome velik dio Ratio studiorum, izuzevši neke propise, koji su izravno djelo Družbe, izrađen je na temelju običaja, što su već odavna postojali na pariskom sveučilištu.

Posve je dakle krivo gledati u Ratio studiorum neki revolucionarni pothvat, samovoljnu novotariju. Isusovci nisu svojim školskim sistemom stvorili nikakvu neviđenu odgojnu metodu, nego se samo vješto okoristiše stvarima, što su već postojale. Oni su sakupili sve te podatke, a onda su ih, valja priznati, na temelju velikog iskustva u mnogo čemu duboko izmijenili i obnovili. Originalnost Ratio studiorum sastoji u tome, da su Isusovci po tom planu uveli u pedagogiju onoga doba neko jedinstvo i organizirali je po nekoj metodi, slično kao što su i Duhovne Vježbe uvele u duhovni život neku posebnu metodu. Prema svojoj prirođenoj težnji za prilagođivanjem sazidaše oni taj novi sistem na psihologiji đaka. Već je i Modus parisiensis imao tu prednost pred Modus italicus, da je posjedovao uspješnija odgojna načela, da je bio više sređen, jasan, osobito što se tiče izgradnje karaktera, jedinstva u obuci, u razdiobi na razrede, te u tome, da je za temelj pouke stavio latinski jezik. Modus italicus naprotiv nije zahtijevao tako strogo lučenje na razrede, pa je đak mogao polaziti u isto vrijeme više razreda, a i predmeti su se poučavali bez reda. Isusovački plan usvojio je sve korisne stvari pariskog

sistema i dao im novu snagu time, da je od toga još nesavršenog programa napravio jasno određeni, racionalni, metodički, progresivni sistem. Na taj način postao je on izražaj one sposobnosti, kojom netko umije stvari, što već postoje, povezati i usavršiti. A takav se rad može s pravom nazvati stvaralačkim. U tom smislu unio je Ratio studiorum u pedagogiju doista neku pravu novost.

Druga jedna originalna stvar, koju je donio isusovački školski plan, jest, da je pravila sveučilišne obuke vješto prilagodio za srednje škole. Neki su držali, navlastito u XVI. vijeku, da je Ratio studiorum uveo po prvi puta običaj, da u školama predaju redovnici također i profane predmete, kao na pr. književnost. Međutim taj je običaj postojao već odavna i Dominikanci su ga prizvali nanovo u život još prije, nego se Isusovci i pojaviše. No Isusovci su i tu stvar izrazitije reorganizirali i sistematizirali. Prema tome humanistički kolegij kao određena i stalna institucija jest djelo Družbe Isusove.

Kroz pet nižih razreda humanističkih nauka, u kojima se poučavala tri glavna predmeta: gramatika, humaniora i govorništvo, išli su Isusovci kao i svi ostali odgojitelji za vrijeme renesanse za jednim jedinim ciljem: za govorničkom vještinom, koja je u ono doba značila sve.

Govorništvo se naime ne smije uzeti u njegovu današnjem suženom značenju. To bi značilo svesti cijelu kulturu XVI. vijeka na jezični formalizam. U ono doba imala je ta riječ mnogo šire značenje. Ona je istina označivala umjetnost, da se čovjek zna lijepo izraziti, ali je uključivala u sebi i

poznavanje stvari, o kojoj je trebalo govoriti i vještinu pravilnog mišljenja. Jer samo se ono može pravo reći, što se pravo shvatilo.

Ideal ne samo isusovačke već i općenito humanističkog odgoja bila je dakle govornička vještina, a kao sredstvo, da se do nje dođe, služilo je savršeno poznavanje latinskog jezika. Isusovci su latinski jezik — i to birani latinski, a ne onakav, kakvim su se služili skolastički filozofi — proveli ne samo posvuda u obuci, već su ga uveli i u svagdanji život svojih kolegija. Kad bi na pr. koji đak slučajno zapitao nešto prefekta u materinskom jeziku, a ne propisno u latinskom, nije iz principa dobio odgovora. Mnogi se danas snebivaju, da su Isusovci tako mogli žrtvovati materinski jezik. Istina je, školske vježbe prevođenja iz latinskoga na materinski jezik i obratno silile su indirektno i na vježbu u materinskom govoru. Ali valja priznati, Ratio studiorum propisuje za kolegije isključivo latinski. Pače i same gramatike bile su tiskane u latinskom. Za taj nedostatak nisu međutim odgovorni Isusovci. Latinski jezik bio je načelno pravilo cijelog školskog odgoja XVI. vijeka. Ta se pogreška isusovačkih kolegija — pogreška prema današnjem shvaćanju — malo po malo posve ispravila.[1]

---

[1] O. Josip de Jouvency (* 1643. — Isusovac 1659. — † 1719.) jedan od najvrsnijih Družbinih pedagoga, otvorio je svojim djelom »De ratione discendi et docendi« vrata, kroz koja je francuski jezik ušao u škole. To je djelo potvrdila i XIV. Generalna Kongregacija. No pisac sam nije bio baš jako oduševljen za tu stvar. Mislio je, da se mladi isusovački skolastici ne smiju previše oduševljavati za djela pisana na materinskom jeziku, jer je smatrao, da su takve knjige previše površne.

Ratio studiorum ne brine se isto tako ni za predavanje povijesti. No i to je krivnja ne Isusovaca, već XVI. stoljeća. Istina, povijest je u ono vrijeme doista cvala, iako se ograničila jedino na stari vijek. Ali nju su općenito smatrali specijalitetom, koji je bio pridržan samo zrelim ljudima. Stoga za nju nije bilo mjesta u humanističkom školskom programu.

Isusovci dakle nisu bili nikakvi načelni protivnici ni poučavanja u povijesti ni materinskog jezika. Isključiva pouka na latinskom jeziku bila je u ono doba tako općenita i tako naravna stvar, da ne samo da ne bi došlo na pamet nikojem Isusovcu, već niti ikojem drugom čovjeku, da taj običaj brani ili napada. Ta latinski je bio u ono doba sredstvo sporazumijevanja u cijeloj Evropi. Nije bilo nikakvo čudo, da je koji đak započeo nauke u Parizu, a svršavao ih u Rimu ili drugdje. Bez latinskog jezika ne bi se takve selidbe dale ni zamisliti. A zatim, XVI. vijek nije poznavao ni izdaleka današnjega nacionalizma. Ondašnji odgojitelji nisu se uopće pitali, da li latinski jezik ima možda kakvu odgojnu vrijednost, pa si stoga ni Ratio studiorum nije o tome tro glave. A nije ni čudo! Govoriti latinski bilo je u ono doba tako prirodno, kao i putovati pješke. Vrijednost latinskoga jezika za općenitu intelektualnu izgradnju došla je odgojiteljima k svijesti istom mnogo kasnije, kad je taj jezik počeo sve više i više iščezavati iz škola i kad se počeli osjećati odgojni nedostaci, koje je prouzrokovao taj izgon latinskog iz škola.

Humanistički školski sistem polagao je glavnu važnost ne privatnom studiju, već školskim preda-

vanjima i opetovanjima, koja su protumačene stvari dalje razvijala, osvijetljivala i utvrđivala. Gramatika se nije predavala kao posebni predmet, već se uzimala usput čitajući književna djela, slično kao što čovjek uči hodati hodajući. Središte školskih predavanja, prema kojemu je bilo usmjereno sve drugo, bilo je čitanje i tumačenje latinskih klasika. A kako je svrha cijele izobrazbe bilo govorništvo, glavni auktor, što ga Ratio studiorum službeno propisuje, bio je uz Kvintilijana uzor svih govornika, Cicero. Iako je Ratio studiorum posvećivala glavnu brigu proučavanju govorničke vještine i govorničkog stila, ne valja misliti, da je humanistička pouka sastojala jedino u usiljenom vježbanju u govoru. Govorništvo je bilo samo sredstvo, koje je imalo prema duhu vremena pomoći, da čovjek nauči lijepo i vješto izraziti sve, što se u ono doba moglo znati. U humanističkim školama nije se vježbalo samo deklamiranje, već se predavali svi onda poznati predmeti: pjesništvo, povijest, numizmatika, zemljopis, prirodne znanosti, etnologija i t. d. Tako je đak na koncu nauka mogao znati i poznavati sve, što se onda moglo na znanstvenom polju steći. Isusovci su dakle nastojali da u svojim kolegijima odgoje ne samo govornike već potpune ljude. Tu su se poučavale sve stvari jedna s drugom, kao što i u stvarnosti međusobno ovise. Stoga je ondašnji školski sistem i sličio toliko životu, gdje je sve tijesno povezano.

Budući da Isusovci idu u prvom redu za duhovnom izgradnjom svojih učenika, propisuje Ratio studiorum, da se u školi tumače i kršćanski govornici: sv. Ivan Zlatousti, sv. Bazilije Veliki, sv. Grgur

Nazijanski. Za školsku uporabu pročišćuju profesori poganske pisce od sjetilnih i sumnjivih mjesta, što je uostalom ne samo opravdano već i nužno. Često puta se išlo i dalje. Isusovci su na pr. znali katkada cenzurirana mjesta ispuniti prozom ili stihovima, već prema tome. Ti su se ispravci uostalom jezično i umjetnički često puta mogli mjeriti i sa samim izbačenim dijelovima. Takvo pročišćavanje podiglo je međutim strašnu viku na svjetovnim sveučilištima. Da Isusovci pročišćuju latinske autore, hajde de. Ali zamijeniti izbačena mjesta čim drugim, to je bilo »svetogrđe«, koje im svemoćni humanizam nije mogao oprostiti! Sudilo se o tom isusovačkom načinu rada kako mu drago, ja držim, da školska predavanja, kao i sve drugo u školi, moraju ići za tim, da razviju ne samo um nego i dušu učenika. A Isusovci su se držali toga načela. Nije stoga bilo ni jedne moralne crte u Ciceronu, koju Isusovci ne bi prihvatili kao dobrodošlu zgodu, da razviju u učenicima osjećaj kršćanskih dužnosti.[2] Vjerske pak istine upoznavali su učenici preko vjeronauka. Isusovci prigrliše humanizam ne stoga, što su možda omalovažavali skolastiku, nego da bi ga pokrstili i pomoću njega spasili skolastiku. Oni su bili uvjereni, da se svijet nužno mora razvijati. Radi toga gledali su da zapriječe rascijep među vjerom i svjetovnim životom, od kojega se vjera ne smije nikada odijeliti, već ga mora prožeti i voditi k Bogu. Tim nastojanjem pridonijeli su oni od XVI. vijeka i dalje velik udio razvoju kulture u kršćanskom

---

2 Time su oni samo primijenili riječi O. Fabera, druga sv. Ignacija: »Poganski pisci moraju postati Kristovim glasnicima.«

smjeru. Oni nisu nikada radili bez obzira na životnu stvarnost i štogod su činili, bilo to izvanredno ili obično, činili su pod tim vidikom.

Od školskog programa, kako je zasnovan u Ratio studiorum, mnogo je toga iščeznulo, osobito tijekom zadnjih sto godina. Tako se na pr. ne da više ni zamisliti, da bi Isusovci u svojim kolegijima proveli posvuda, i u školi i u školskim knjigama i u svagdanjem đačkom životu, isključivo latinski jezik. I oni se moraju ravnati prema državnim propisima. Moraju poprimiti i cijelu hrpu novih predmeta. A time se okrnjila cjelina starog humanističkog školskog sistema. Ostala je ipak najvažnija stvar: briga oko općenite izobrazbe učenika, koja je duša negdašnjeg programa. Isusovci se ipak u toj izobrazbi odlikuju i danas kao i prije dvjesta godina. Samo što ih sada u tome nastojanju ne potpomaže duh vremena, kako je to bilo nekoć. Oni se naprotiv moraju s teškom mukom boriti proti opsjeni pretjerane moderne težnje za specijalizacijom. Ideal XVI., XVII. i XVIII. stoljeća, kojemu su Isusovci bili tako vjerni, bio je svestrano naobraženi čovjek. Ideal današnjeg vremena jest naprotiv politehnik. Politehnika je danas čarobna riječ, od koje bi zazreli svi oni negdašnji velikani, što iziđoše iz isusovačkih škola. Ipak nisu Isusovci zabacivali ni specijalizacije. Oni su se njom služili, kad je trebalo, kao i sa svim drugim, što se dade korisno upotrebiti. Svjedokom su tome toliki slavni Isusovci specijaliste. Premda ih moderni programi sve više i više preopterećuju, nastoje oni ipak da spase i očuvaju ugled humanizmu, koji su nekoć u svojim kolegijima doveli do vrhunca savršenosti i organizacije.

A imaju i razloga, da ga toliko brane. Oni ga smatraju doduše samo sredstvom općenite kulture, ali ujedno i najboljim načinom, da se odgoje potpuni ljudi, osobito kad se on primijeni onako, kako su to oni znali. Napokon i sami su Isusovci formirani po humanističkim odgojnim načelima: u juvenatu, u filozofiji, u teologiji. Stoga će oni ostati zacijelo uvijek vjerni branitelji humanizma pokraj svega razboritog prilagođivanja modernoj težnji za specijalizacijom.

Poučavanje je samo jedan dio kolegija. Jer kolegij kod Isusovaca obuhvaća cio život đaka i svestranu pripravu za budućnost. Tko želi pravo shvatiti mehanizam i duh kolegija, mora ponajprije razlikovati dva razdoblja: jedno, što obuhvaća vrijeme od osnutka Družbe pa do njezinog ukinuća (1540.-1773.) i drugo od njezinog uspostavljenja (1814.) pa do danas. To su naime dva različita svijeta.

U prvom razdoblju nije bilo internata. Kolegiji su bili neka vrsta srednjoškolskih fakulteta. Izvan školskih satova bili su učenici potpuno slobodni. Rektor, Prefekt studija, koji je vrlo važna ličnost u isusovačkom odgojnom sistemu, zatim prefekt discipline, profesori, svi su vršili svoju dužnost u školskom obučavanju. Ali osim toga bili su oni i inače u neprestanom doticaju s đacima. Oni su s njima razgovarali, dijelili im savjete, organizirali školske svečanosti, prisustvovali natjecanjima svake vrste. A onda bile su tu akademije, Marijine Kongregacije i stotinu drugih načina, što ih je znala iznaći dosjetljiva, razborita pedagogija, koja je obuhvaćala cijelog čovjeka. Tako su oni djelovali na učenike i izvan školskih satova, koji su, kako smo vidjeli, imali već po sebi moralnu vrijednost.

Na taj način postao je eksternat mali svijet, u koji nije bio uvučen samo đakov mozak već cio učenik i to ne silom već posebnom obiteljskom privlačivošću, koja je osvajala. Kolegij i obitelj radili su skupno i u istom pravcu oko učenikova odgoja. Bio je to idealan odgojni sistem, koji su neobične pedagoške sposobnosti Družbinih profesora dovele do izvanredne savršenosti. Sloboda se tu nije morala skučivati, jer ju je okolina i nehotice upućivala na pravi smjer. Đak je bio načelno obvezan samo na to, da dolazi u školu i da se tu dobro vlada. Ta je sloboda poštivana u tolikom stupnju, da na pr. đak, koji bi upadno šetao ulicom s kojom gospođicom, ne bi mogao biti otpušten iz kolegija, jer ga kolegijski propisi nisu vezali izvan školskih predavanja. No zato je u kolegiju bilo sve udešeno tako, da je on doista neodoljivo privlačio i moralno odgajao. Ta su odlična svojstva posjedovali svi Družbini kolegiji od najmanjih, u kojima je bilo uposleno samo po nekoliko profesora, pa do najvećih velegradskih ustanova.

Iz tih kolegija izlazio je i brojan podmladak za Družbu. Bila je to posljedica besplatnog školovanja, koje je Ignacije radi apostolske svrhe postavio kao načelo. Bogati i siromašni, plemići i seoska djeca, sve je to živjelo i učilo skupa. Kolegiji nisu smjeli biti pridržani isključivo bilo kojem staležu. Ignacije ne bi nikada počinio kobnu pogrešku, što se u modernom apostolatu nažalost često primjećuje, iako se taj nazivlje »demokratskim«. Danas se naime lako zaboravlja, da i djeca bogataša, »buržuji«, imaju dušu. Ignacijevo je srce bilo jednako otvoreno i bogatima i siromašnima. Isusovci su se također vjerno

držali i svog Ignacijskog načela, da se u kolegije primaju navlastito takva djeca, za koju je nade, da će poslije u životu imati velik utjecaj. Pri tome se nije obaziralo toliko na socijalni položaj učenikovih roditelja već navlastito i u prvom redu na umnu nadarenost i na plemenitost srca. Drugim riječima u negdašnjim kolegijima Družbe postupalo se sa svima dječacima, makar oni bili siromašni i oskudni kao Ignacije za vrijeme studija u Parizu, na isti način kao i s kraljevskim prinčevima, koji su polazili isusovačke kolegije.

Značajno je također za ondašnje kolegije i to, da profesori i upravitelji kolegija nisu bili ograničeni samo na školski rad. Oni su mogli posvećivati, kako su to doista i činili, velik dio svoga vremena i aktivnom apostolatu: ispovijedanju, propovijedanju i t. d. Tako su se oni neprestance osvježivali u Ignacijskom duhu dušobrižničke aktivnosti, a to ih je ujedno očuvalo, da se ne osuše u formulama i klasičnim tekstovima i da se ne zakukulje u školske knjige, nego da ostanu uvijek široka pogleda. Takav je način rada pogodovao i nutarnjem životu samih profesora, te je ispunjavao kolegijski život stvarnom privlačivošću i neobičnom zanimljivošću. Profesori su djelovali na đake također izvan svog školskog sata i time sudjelovali na općenitoj izgradnji mladeničkih duša. Kolegij je u ono doba sličio modernoj župi i savezu raznih duhovnih poduzeća.

O Marijinoj Kongregaciji u isusovačkim kolegijima mnogo se danas govori. One su bile, a i danas su, sredstvo formacije učenika u apostolatu i u duhu milosrdne ljubavi, konferencije sv. Vinka u

malom. Isusovci su ih zasnovali i organizirali prema svom uobičajenom metodičkom duhu. Od sviju đaka zahtijevali su oni neku najmanju mjeru pobožnosti: četvrt sata dnevno molitve, a nedjeljom i blagdanom pola sata, večernji ispit savjesti, prisustvovanje svaki dan svetoj Misi, mjesečnu ispovijed i, ako je ispovjednik bio sporazuman, sv. Pričest. No revnijima i pobožnijima namijenili su oni Kongregaciju, po kojoj su izgrađivali buduće čete svjetovnjačkog apostolata.

Marijinom Kongregacijom upravlja poseban odbor, koji sastoji od prefekta ili pročelnika, dva pobočnika, šest vijećnika, tajnika i blagajnika. Nad svima je duhovnik, prezes. Prefekta i pobočnike biraju svi, a ovi onda biraju ostale službenike. Isusovci su uveli Kongregaciju ponajprije u vlastitim kolegijima. To je valjda dalo povod priči o Isusovcima u fraku! Preko Kongregacije djelovala je Družba i dalje na svoje negdašnje učenike i tako podržavala u njima nutarnji duh, što im ga je usadila u mlada srca i vodila ih dalje sve do zrelosti. Veliku viku podigoše tajne Kongregacije za oficire. No te se Kongregacije nisu ni u čemu razlikovale od drugih, a da su se držale manje više tajnima, razlog je vrlo jednostavan: Isusovci nisu htjeli da bez razloga izlože časnike sistematskom neprijateljstvu javnosti, kojoj je svaki dublji vjerski život strašilo.

Izvanredni kongregacijski sastanci obavljali su se vrlo svečano. Tako bi se na pr. u kolegiju La Flèche u Francuskoj znale redati po nekoliko dana priredbe s crkvenim pjevanjem, blagoslovima, procesijama, svečanim Misama, s literarnim sijelima, predstavama, vatrometima i t. d. Tim bi sveča-

nostima prisustvovalo ne samo svećenstvo već i građanstvo. U procesijama stupalo je katkada po 1250 vanjskih đaka, 250 nutarnjih te 200 kongreganista sa zastavama i zastavicama i po cijeli niz svećenika i redovnika raznih Redova, zatim predstavnici građanskih vlasti i sila naroda, a pred svima stupala bi đačka glazba.

Isusovci su optimisti kao i svi radini ljudi i protivni mrkom protestantskom individualizmu. Pa stoga su i nastojali da kolegije ispune radosnim raspoloženjem i ugodnom vedrinom, kako je to uvijek preporučivao Ignacije, koji je volio vedre i vesele ljude. Na dobro nutarnjega života umjeli su oni iskoristiti sve dopuštene osjetne radosti, navlastito sjajne svečanosti. Radi toga su u svojim kolegijima pripisivali veliku važnost kazališnim priredbama, koje su znali upotrebiti ujedno i kao sredstvo odgoja. Te su predstave na živ i zoran način naučavale životne istine. Bili su tu zorno prikazivani događaji iz biblijske i crkvene povijesti ili zanimljive stvari iz svjetske povijesti, osobito iz nacionalne. Komedije su se davale također. U njima se na smiješan način prikazivala nadutost i taština umišljenih ljudi.

Na pozornice isusovačkih kolegija bio je pripušten čak i ples! Čim je plesna škola Ljudevita XIV. u Parizu pokrenula balet, prihvatiše ga Isusovci i razviše ga u svojim kolegijima do izvanredne ritmičke i dekorativne savršenosti. Oni pače zamoliše i učitelje pariske plesne škole »Opera«, da bi vježbali njihove đake u baletu. Janzenisti su se licemjerno sablažnjavali i prokletstva su padala kao kiša Samo što su ta prokletstva bila upravljena na krivu adresu. Isusovci naime prihvaćaju stvari, što su u

modi, jedino iz moralnih i odgojnih ciljeva. Plesovi u njihovim kolegijima bili su šaroliki: religiozni, literarni, patriotski, satirički, a uvijek su znali na zanimljiv način pobuditi pomoću kretanja u srcima težnju prema lijepom i dobrom. Isusovci su isto tako držali, da si svjetski ljudi, što će danas sutra raditi na kraljevskom dvoru, smiju priuštiti i dopuštene radosti. Predbacuje im se, da su svojim postupkom samo još više raznježili ondašnje plemstvo, koje se baš u ono vrijeme predalo kobnoj lakomislenosti i toliko oskudijevalo u muževnoj čvrstoći, ozbiljnosti i nutarnjoj otpornosti. Isusovci su međutim znali, da je ludo povođenje za drugima, snobizam, neizlječiva bolest stalnih krugova, pa da je stoga bolje pokušati, da se ta mana stavi u službu pravih vrednota. Možda su oni u tom pokušaju pošli i predaleko. No to nije bila samo njihova pogreška, već je tome skrivilo ponajviše vrijeme, u kojem su živjeli. Osim toga ne smije se pregledati ni to, da su Isusovci primili u svoje kolegije te načine zabave samo stoga, da tim snažnije mogu djelovati na đake, kako bi od njih učinili potpune kršćane.

Isusovci su vršili uistinu snažan osobni utjecaj na svoje učenike i to je posebna odlika njihovih kolegija. Oni su gledali da đake predobiju iskrenim razumijevanjem, povjerenjem, blagošću, a ne sitničavom strogošću. Kašto oni nastoje, da se što više upoznaju međusobno unutar redovničke zajednice, tako su nastojali i u kolegijima, da upoznaju svakog đaka, koliko je više moguće. Da bi to postigli i da bi mogli uspješnije na njih djelovati, ustanoviše posebnu službu prefekta ili nadstojnika, koji je vrlo važna i značajna ličnost njihova odgojnog

sistema. Prefekt je uvijek redovnik, obično skolastik, a u kolegijskom odgoju ima vrlo veliku ulogu. On ima dalekosežan utjecaj na vanjsku i nutarnju spremu đakâ za život, jer je već po svojoj službi vezan uz njih baš u vrijeme, kad su oni slobodni, nevezani, t. j. izvan školskih predavanja. On je uvijek spreman da primi njihovo povjerenje, a s druge strane nastoji da blagošću i požrtvovnošću to povjerenje doista i stekne. On je ujedno i dragocjena veza između đaka s jedne strane te Rektora i profesorâ s druge strane. Prefektura je vrlo nezahvalan posao i zahtijeva velik duh samoprijegora. No zato je obično mnogo korisnija nego ikoja druga blještava služba u kolegiju.

Isusovci su isto tako, ako i ne baš stvorili, a ono barem organizirali i usavršili međusobno odgojno djelovanje đaka. Preko akademija ili đačkih književnih sastanaka, koje je propisao Ratio studiorum, te preko Marijinih Kongregacija podržavali su oni među učenicima neprestano takmičenje, to važno sredstvo školskog odgoja. Istoj svrsi služilo je i svečano dijeljenje nagrada koncem školske godine.

Tako je kolegij bio doista pun životnog vrenja, pun promijena i veselog natjecanja u nauci, a u isto vrijeme išao je uporedo s razvojem javnog života i s velikim pokretima u svijetu. Bio je to plod duha, u kojem je bio zasnovan i sistem eksternata. Isusovački je kolegij umio svladati i glavnu đačku pogrešku: nepažnju. I rad i zabave i svečanosti, sve je išlo za tim, da u učenicima pobudi zanimanje i privlačivost, a Kongregacije i akademije budile su opravdani osjećaj vlastite sposobnosti i poticale đa-

ke na inicijativu, na osobni književni i moralni rad. Kolegij je uzgajao i sve druge plemenite sklonosti, da budu protuteža mladenačkoj lakomišljenosti.

Radi toga bili su isusovački kolegiji prije ukinuća Družbe neosporivo na prvom mjestu i što se tiče nutarnje vrijednosti i u pogledu odgojnih uspjeha. Nažalost valja priznati, iza uspostave Družbe mnogo se toga promijenilo. Ima tome više razloga, od kojih su najvažnija osobito dva. Napoleon je htio imati posvuda vojarne, koje su morale služiti isključivo državi. On je tražio samo vojnike. U tome poslu imali su mu pomagati i profesori. Pod tim pritiskom bile su sve francuske — a pomalo i drugdje — školske ustanove iznakažene i pretvorene u vojarne, u zgrade, gdje se postupalo službeno. Toj nesreći nisu izmakli ni isusovački kolegiji i to tim manje — a to je drugi glavni razlog njihovog opadanja — što su oživjeli istom iza šezdesetak, sedamdesetak godina, otkako su prigodom ukinuća Družbe bili rastepeni i raspušteni. Družba je od ukinuća pa do svog općeg uspostavljenja živjela samo na osamljenim krajevima Evrope.[3] Za nove kolegije mogla se sakupiti jedva šačica ljudi, koji su još poznavali stari, nepatvoreni odgojni sistem Družbe. Od negdašnjih Isusovaca iz stare Družbe preostalo je na životu njih samo malo, pa je tako glavni dio odgojitelja morala dati nova Družba, koju su najvećim dijelom sačinjavali t. zv. Oci Vjere.[4] Bili su to

---

[3] Iza posvemašnjeg ukinuća Družbe 1773. održala se ona jedino u Rusiji, jer Katarina II. nije htjela dopustiti, da se u njezinom carstvu objavi dekret ukinuća Reda. U kolegijima u Rusiji učili su poslije Isusovci nove Družbe njezinu staru odgojnu metodu.

požrtvovni redovnici, puni apostolske revnosti i žara za Ignacijski ideal. Ali u novu Družbu stupili su oni većinom u godinama, kad im se više nije mogla dati potpuna isusovačka izgradnja i tako nisu posjedovali one prave isusovačke dubine i značajnih crta Družbinih članova. Dolazilo je to odatle, što oni nisu bili živi plod Duhovnih Vježba u potpunom smislu riječi. Ne možda zato, što ih ne bi bili obavljali. Naprotiv oni su ih vrlo cijenili! Nego stoga, jer ih nisu mogli obaviti u krilu Družbe, koja je u ono vrijeme bila uništena, a koja je u drugu ruku jedina bila kadra da im ih dade na pravi način. Moralo je proći nekoliko desetljeća, prije nego su duhovne vježbe dale Družbi nanovo njezino prijašnje lice. A i taj Ignacijski duh mogao je u novoj Družbi oživjeti lakše nego li stare odgojne tradicije pa i duh i metode Ratio studiorum. One se nisu dale nesmetano privesti u život radi vanjskih neprilika, koje nisu ovisile o Isusovcima.

Kolegiji XIX. vijeka razlikuju se nažalost bitno od onih starih time, što su postali internatima, u kojima se dosljedno moralo plaćati za uzdržavanje učenika. Time je izumrlo velikim dijelom ono, što je kolegij ispunjalo nekoć posebnim životom, koji je disao uporedo sa životom vani u gradu. Iščeznula je i intimna suradnja između obitelji i kolegija. Sva moralna i intelektualna izgradnja đaka ovisi sada

---

[4] Iza ukinuća Družbe skupili su se ubrzo neki ex-Isusovci te s dozvolom pojedinih biskupa osnovaše posebnu redovničku kongregaciju i nazvaše se »Oci Vjere«. Iza uspostave Družbe na cijelom svijetu (1814.) iščeznula je ta kongregacija, jer su joj članovi pristupili ponovno u Družbu, od koje su se nekoć jedino silom rastavili. (Nap. prev.)

jedino o kolegiju uza sve to, što se on trsi da uzme u obzir i želje roditelja, koliko se dalo. Bio je to za kolegijski život dubok preokret, koji su Isusovci morali pretrpjeti kao i toliko drugih. S druge strane obligatno plaćanje uništilo je onu sretnu mješavinu bogatijih i siromašnijih đaka, koja ima toliku odgojnu vrijednost.

Sloboda škole (u Francuskoj) mogla je uroditi ponovnim procvatom kolegija. No izgleda, da se katolici općenito nisu dosta okoristili tom prilikom. Profesori ne pokazuju više toliko zanimanja za nutarnju formaciju đaka. Nekoć su oni bili u školi radi učenika, dok su sada često puta samo sredstvo, da se đak dovuče do mature. Školski je program posve drukčiji neko nekada, gotovo protivan negdašnjem, ali svakako slabiji. Nekoć se gramatika učila posve naravno usput uz čitanje klasika, a danas je ona postala važnijim od živoga govora, privatno se učenje cijeni više od školskog predavanja, školskim knjigama poklanja se više pažnje nego li životnom iskustvu.

Svemu je tomu skrivilo nesretno pretjerivanje neke »specijalizacije«. Pa i pouka u vjerskim istinama, koja je nekoć bila posijana po svim školskim predmetima i odrazivala se u cijelom kolegijskom životu, postala je malo po malo i sama puki školski predmet kao i drugi; i vjeroučitelji su sada u velikoj neprilici, kako da pobude u đacima zanimanje za taj predmet. Duh pretjeranog apologetiziranja oslabio je u mnogo čemu privlačivost i životnu snagu vjerske obuke. Čovjek je neko vrijeme dobivao utisak, da kršćanskoj istini ne ide ništa toliko u prilog, kao kad se navede po koja prezirno dobro-

hotna izjava Rénana, Quineta i drugih protivnika kršćanstva, dok mi za dokaz istinitosti i božanstvenosti kršćanske nauke imamo Evanđelje, Apostole i svete Oce. Današnja moderna specijalizacija postala je prava pogibao. Osim toga zna joj se u kolegijima pridružiti često i nedoraslost profesora. Nije na pr. rijetko, da profesor engleskog jezika počne predavati povijest ili zemljopis.

Sve je to prije drugo nego isusovački duh. Družbin je odgojni dinamizam u mnogim stvarima skučen bezbrojnim ogradama, što mu ih staviše današnje vrijeme i duh. Ona se morala, htjela ne htjela, prilagoditi vanjskim zahtjevima. Spomenutim općenitim nedostacima pridružuje se za Isusovce još jedan drugi, koji oni na osobit način bolno osjećaju. Isusovac je profesor, jer želi biti apostol. No u današnje doba on je sve više i više vezan samo na školska predavanja. On više nema osjećaja da surađuje u sveopćem odgojnom radu kolegija niti može da živi apostolskim životom. Školska preopterećenost ne dopušta mu više, da se bavi usput i pučkim misijama, propovijedanjem, ispovijedanjem i t. d. izvan kolegija. A Družba ipak ide u prvom redu za tim! Pretjerana razdioba i specijalizacija školskih predmeta pobuđuje u duši neki osjećaj praznine. Uza sve progone, prezir i napadaje Ratio studiorum jest i danas idealan, aktuelan školski sistem, iako se gdjekoji njegovi propisi sada ne mogu više primijeniti. Taj program posjeduje sretnu vlastitost, da zna prožeti duhom vjere također intelektualnu izgradnju đaka, on plodno popunjuje humanističke nauke Aristotelovom filozofijom, a zatim teologijom. No baš te apostolske crte isusovačkoga odgojnog sistema napada i progoni moderni lajicistički duh i slobodnozidarska sveučilišta. S druge strane ne podnosi ga ni današnji duh specijalizacije, jer Ratio studiorum hoće da odgaja potpune ljude. A moderni duh traži: radije neka nestane poštenjaka, nego da se umanji broj tehničkih stručnjaka. Taj duh je posve protivan duhu, što prožima Ratio studiorum. Ovaj je sistem stvoren za kršćanstvo, a kršćanstva nema više u javnom životu. Ne preostaje dakle drugo, nego prilagoditi se neizbježivim i donekle korisnim stvarima modernog razvoja. No to je težak posao, osobito jer nepregledni broj i neprestano izmjenjivanje školskih programa otešćava svaku reformu Ratio studiorum, koja bi vrijedila za sve prilike. Sličan bi pothvat zahtijevao osim toga i dugu pripravu i saziv Generalne Kongregacije.

Što dakle da se čini? Zasada je moguće samo jedno rješenje: primijeniti u kolegijima sve one stvari iz Ratio studiorum, koje imaju trajnu vrijednost. Ali osim smetnja, što ih prouzrokuju prisilni državni školski propisi, i progona s raznih strana osjećaju Isusovci u svom nastojanju oko primjene Ratio studiorum i jednu drugu teškoću: nedostatak ljudi. U mnogim zemljama postoje na pr. kolegiji, gdje se cijelo redovničko odgojno osoblje sastoji od Rektora, prefekta i još kojeg profesora, a ostali su profesori svjetovnjaci. Jasno je, da je u takvim prilikama nemoguće stvoriti kolegije, koji bi odgovarali potrebama vremena, a ujedno se mogli takmiti s kolegijima stare Družbe. Može se stoga reći, da isusovački kolegiji od 1814. i dalje uspijevaju kao i škole ostalih redovničkih udruženja i da po-

sjeduju sve dobre i slabe strane kao i sve druge katoličke srednje škole. No negdašnjeg prvenstva je nestalo.

Isusovac je cijelim svojim bićem apostol i taj se duh očituje u svemu njegovu djelovanju. U Družbi nema stoga nikakvih književnika ni učenjaka, koji bi radili i pisali iz pukog užitka u književnom ili znanstvenom radu. Sve je usmjereno prema apostolatu. Tako se u naše doba i Španjolac O. Coloma laćao pera, da piše romane, od kojih su mnogi, kao na pr. »Malenkosti«, doživjeli izvanredan uspjeh, samo stoga, da izliječi visoke madridske krugove od prikrivenog truleža, koji se ovijao velom potpuno vanjske pobožnosti.

To je zacijelo razlog, da je Družba tako malo ili gotovo ništa pridonijela razvoju umjetnosti. Ona bez sumnje sudi, da apostolat po umjetnosti ne donosi ni mnogih ni trajnih nadnaravnih plodova, pa da se stoga ne isplati trošiti u nj sile. Uostalom rad drugih Redova na tom polju dostaje. U gradnji crkava pripisuje se Isusovcima baroko ili »isusovački« stil. To je međutim prevelika čast ili, ako hoćete, preveliko poniženje. Ta prenatrpana, iščičkana, pozlaćena, nemirna arhitektura svojina je vremena, u kojem se Družba rodila. Isusovci su dugo vremena upotrebljavali taj stil za svoje zgrade i crkve, valjda jer su u tom vidjeli moćno sredstvo da djeluju na maštu širih slojeva, no možda još više radi toga, što je taj stil u ono doba bio u modi, kao što je bilo u modi, da se sve do 20. vijeka gradi u »gotskom« stilu.

Uz rijetke izuzetke isusovački intelektualni rad očituje se izrazito u njihovim višim naučnim usta-

novama, no još više u srednjim školama, u kolegijima u pravom smislu riječi, koje su oni uzdigli do neviđene visine. Oni su u odgoju mladeži zadržali i nadalje veliki ugled, koji ni najmanje ne mogu da okrnje njihovi neprijatelji.[5] U mnogim zemljama odlikuju se oni danas priznatim istraživanjem klasičnih djela i izdavanjem školskih knjiga, koje cijene često puta i njihovi otvoreni protivnici.[6]

Na polju odgoja i školske obuke ne će se Isusovci bojati nikakvog natjecanja. Oni su bez sumnje u zadnjih pedesetak godina žrtvovali mnogo, možda i previše, duhu specijalizacije. No ta će opasnost ostati kod njih uvijek na površini. Razlog je jednostavan: njihova petnaestgodišnja redovnička formacija temelji se na humanizmu i kršćanski humanizam bit će za njih uvijek savršeni izražaj svestrane izobrazbe. Isusovci su ljudi široka pogleda i ozbiljna rada. Radi toga kosi se već sa samim principom njihova Reda način, kojim moderni život nastoji silom ograničiti čovjeka, njegovo tijelo i dušu, samo na dio ljudske djelatnosti. Njihova težnja za prilagođivanjem ne će ih sigurno nikada dovesti do toga, da se odreknu samih sebe. Uostalom to nastojanje oko prilagođivanja ide uvijek jedino za tim, da prožme trajno vrijednim principima današnje životne prilike. Među te važne principe spada i humanizam. Boreći se za nj brane oni ujedno

---

[5] Opseg Družbinog odgojnog apostolata danas najbolje se razabire iz sažete statistike, koja se nalazi u dodatku. (Nap. prev.)

[6] U Francuskoj preporučilo je ministarstvo prosvjete za državne škole knjigu O. Lauranda *Etudes grèques et latines* kao najbolje djelo za studij klasičnih jezika.

i sebe, ukoliko humanizam predstavlja tvrđu prave naobrazbe. Isusovci su stoga glavni organizirani zastupnici općenite kulture i nepokolebiva nada za izgradnju potpunih ljudi.

Isusovci

Tajna uspjeha

Družba je Isusova strahovita sila. To je moćna internacionalna vojnička organizacija, koja dopire do na kraj svijeta, svašta snuje, u svašta se pača. A osim toga djeluje potajno, podmuklo, zlobno... Tako se otprilike dade izraziti sveopće značajno i neiskorjenjivo uvjerenje, što se vuče od davnih vremena sve do danas i napunja stravom naivne, sumnjičave ljude. Taj je strah prouzrokovao također ono krvno neprijateljstvo i neutaživu mržnju, što je stanoviti krugovi već stoljećima nijete prema Družbi Isusovoj i iskazuju joj na taj način čast. No

nema dima bez vatre. Bit će dakle, da su Isusovci doista moćna organizacija, kad ih se ti siromašni ljudi toliko straše. I zaista Družba je Isusova velika sila. Samo što njezina moć u stvarnosti postoji u posve protivnom smjeru, nego to zamišljaju bajke.

Prva objeda proti Družbi jest, da je ona internacionalna. Međutim isusovačka internacionalnost, na koju se toliko viče, nije ni manje ni više karakteristična od internacionalnosti ostalih katoličkih Redova. Ona naime znači samo to, da se čovjek ne smije obazirati na uskogrudni nacionalizam, kad se radi o tome, da se učini nešto dobra. Apostolat mora obuhvaćati sve duše bez obzira na zemaljske narodne granice, jer su svi narodi otkupljeni krvlju Isusa Krista i pozvani na vječni život. Ignacije je to izrazio jasno u Ustanovama: »Ljubite jedni druge bez obzira na narodnost i nek među vama ne nađe odziva buka i svađe, što se vode između pojedinih država. Ljubite sve ljude, makar oni bili protivni i vama i jedni drugima...« Bilo bi ipak posve krivo, kad bi tkogod shvatio tu uputu u smislu modernog internacionalizma. To bi bila ponajprije velika povijesna pogreška. Jer Ignacije je pisao te riječi u vrijeme, kad se u pojedinim narodima istom počela buditi nacionalna svijest, koja je bila još vrlo daleko od današnjeg nacionalizma. A zatim Ignacije je tom preporukom htio istaknuti, da vječna dobra, na koja su pozvani svi ljudi bez razlike, imaju prednost s obzirom na vremenite stvari uza sve to, što i ove imaju svoju vrijednost i moraju se poštivati. Čovjek mora ljubiti i obitelj i domovinu i svoje zvanje, mora biti pošten i na korist sebi i zajednici.

Ali u slučaju, da bi ta dobra počela biti na štetu vječnim stvarima, moraju se barem djelomično žrtvovati.

Osim toga valja imati na umu, da Ignacije govori ljudima, kojima je heroizam životni ideal. »Ti možeš ostati kod kuće uz tvoje bogatstvo, samo živi pošteno i budi dobar prema drugim ljudima«, rekao je otprilike Spasitelj nepoznatom mladiću. »Ali ako hoćeš, da budeš savršen, ostavi sve i pođi za mnom!« Takav internacionalizam ispovijedaju i Isusovci i Dominikanci i Franjevci i Benediktinci. Taj duh ne niječe ni najmanje vrijednost ljubavi prema domovini. Isusovci su za vrijeme Svjetskog Rata dostatno pokazali, da u toj stvari ne zaostaju za svojim sugrađanima, kad se radi o obrani domovine, i da znadu poštivati sve patriotske dužnosti, ako se ne protive zakonu Božjem. Stoga su francuski Isusovci iza rata, kad ih je vlada htjela istjerati iz domovine mogli ponosno uprijeti prstom na svoje žrtve na fronti za obranu domovine, te doviknuti liberalnim vlastima: »Mi ne idemo!« O njihovu nacionalizmu svjedoči i to, da se granice njihovih provincija uvijek poklapaju s granicama pojedinih država. Ni jedna od njih ne obuhvaća dvije države. Uostalom čovjek ne mora posjedovati baš ne znam kako oštar dar opažanja, da vidi, u čemu se sve ne razlikuje na pr. jedan Isusovac Nijemac od svoje subraće u Francuskoj ili Španiji.

Kod Isusovaca je značajno samo to, da se ta općenita crta internacionalnosti, koju imaju svi Redovi, kod njih ističe neobično izrazito i dobiva posebnu snagu radi jake centralizacije, koja je bitno svojstvo Družbe Isusove. Opsežna i izravna vlast

Generala nad svim pojedinim članovima Reda po cijelom svijetu uzrokom je, da se duhovna djela Družbe ne daju sputavati ni ometati sićušnim nacionalnim obzirima. Dobro je sjetiti se tom zgodom, da su Isusovci bili mnogo ljući neprijatelji izrazito proturimskog janzenizma nego li francuskog galikanizma, koji se stavio na patriotsko stanovište. S galikanizmom nastojali su se oni pomiriti i dovesti ga na pravi put tako, da su mu pri tome gdjekada i previše popuštali, kako priznaju i sami Družbini povjesničari.

Univerzalnost — ta je riječ pravija i manje dvolična nego internacionalnost — isusovačke djelatnosti odrazuje se i u posebnom zavjetu poslušnosti prema Svetom Ocu Papi. Već smo spomenuli, da Papa može povjeriti kakavgod posao na dobro Crkve svakom članu bilo kojeg Reda. To je općenito crkveno načelo. Družba je dužnost te poslušnosti samo pojačala posebnim zavjetom. Kadgod bude izabran novi Papa, isusovački General polazi u Vatikan i službeno mu ponavlja, da cijela Družba stoji njemu na raspolaganje. I ako su se Pape u prva dva stoljeća Družbina opstanka služili mnogo češće tom ponudom nego možda danas, dolazilo je to uglavnom odatle, što se za ondašnje hitne crkvene potrebe nije nailazilo na toliko sposobnih ljudi kao danas. Međutim ni danas Papa ne zaboravlja na to svoje pravo. Tako je na pr. Papa Pio XI. naredio Družbi, da osnuje Orijentalni Institut u Rimu i da postavi u nj svoje profesore, što nije bio baš ni mali posao ni mala briga, ni lako breme. O. D'Herbigny-a, specijalistu u crkvenim pitanjima istočne Crkve, potražio je jednog dana (1925.) kardinal Sincero, pozvao ga bez riječi u crkvu sv. Petra u Rimu i tu mu na grobu apostolskog prvaka iza kratke molitve saopćio Papinu zapovijed: da ide u bezbožničku boljševičku Rusiju i skupi tamo ostatke vjernika te nanovo organizira vjerski život. I Msgr. D'Herbigny je naskoro otputovao... Nema sumnje, da tim tijesnim sudioništvom u velikim crkvenim planovima i direktnom aktivnom ovisnošću o Poglavaru kršćanstva Družba dobiva u nekom smislu i dio snage samoga kršćanskog Rima.

Po Ustanovama vrhovni su upravitelji isusovačkog apostolskog rada Papa i General. Tu snažnu zajedničku akciju ne oslabljuje stoga i ne sputava ni jedan osamljeni, samovoljni pothvat. Iz tog jednostavnog upravljanja proistječe nedostiživa jednodušnost u radu. Odatle proizlazi i to, da Isusovac dobiva takav posao, koji odgovara njegovim silama i sposobnostima, i da su sredstva u Družbinim pothvatima uvijek tako brižno odmjerena prema svrsi. Tolika savršenost uprave i složnog rada ne da se radi toga naći nigdje drugdje u tolikom stupnju. To jedinstveno vodstvo i čvrsta centralizacija razlogom su, da Družba može uvijek smjesta okresati sve samovoljne izrasline, što se usude nicati proti zajednici. Njezini su pojedini članovi znali već nekoliko puta zaprijetiti njezinu duhu. Ali Družba nije nikada trpjela, da se uvode ikakve novotarije, koje se ne bi slagale s njezinim pravilima ili bi im pače bile protivne. Tako je već u Ignacijevo vrijeme počeo portugalski provincijal Rodríguez, inače sposoban čovjek i krepostan redovnik, uvoditi neki duh samostalnosti i pretjerane pokore, te je prijetila opasnost razdora u Redu. Sveti je Utemeljitelj blago, ali bez

oklijevanja maknuo na stranu i Rodrígueza i njegove sumišljenike uza sve priznanje, što im ga je prije izrazio. Slično se dogodilo koncem XVI. stoljeća i glasovitom O. Mariani, koji je svojim čudnim mišljenjem, da se u nekim skrajnim slučajevima može opravdati umorstvo tiranina, pripravio Družbi nemilih i beskonačnih neprilika. On je pače govorio naokolo, da bi Družbu trebalo reformirati time, da se ukinu ili barem preudese neka temeljna načela Ustanova, osobito glede Generalove vlasti. Stvar posta ozbiljna, jer Mariana je bio tvrdoglave ćudi i žestoke naravi kao i zemljak mu Melhior Cano. Nepozvani reformator zavede međutim samo tridesetak Isusovaca. No za to je imao na svojoj strani španjolskog kralja, koji je želio, da se Isusovci njegova kraljevstva što više izvuku ispod Generalove i Papine vlasti. Radi toga trajala je napetost dugo vremena. No ni Papa ni Družba nisu htjeli popustiti. Ta radilo se tu o biti Družbe. Istom snažna i odlučna ruka Generala Acquavive stade na kraj toj šačici sovjeta, koja je našla moćan oslon ne samo kod Filipa II., već kasnije i kod Pape Siksta V. Peta i šesta Generalna Kongregacija pometoše napokon i zadnje tragove te »reforme«.

Družba prepušta svojim članovima široku slobodu, da razviju duh poduzetnosti, koliko se samo može. Ali u drugu ruku zna ona smjesta presjeći njihove inicijative, čim zamijeti, da se kose s pravilima ili duhom Reda. Toga se principa mora držati svaka organizacija, koja želi biti čvrsta i trajna. Ignacije i njegovi nasljednici, Generali Družbe, bili su nepopustljivi i bezobzirni, kad se radilo o nauci, propisima i savjetima Crkve ili o pravilima i duhu

Družbe. Poslije Rodrígueza i Mariane pokušali su još katkada gdjekoji drugi Isusovci, da »reformiraju« Družbu. Ti pokušaji nisu međutim bili nikada tako opasni kao ona dva spomenuta niti su podigli toliko buke. No i takvi pothvati bili su uvijek smjesta onemogućeni, a umišljeni »reformatori« smješteni u rang običnih redovnika.

Pa ipak ni ta čvrsta centralizacija ni skrajnja poslušnost, koja zahtijeva i nutarnje uvjerenje, da je ono, što se zapovijeda, najbolje, ni budna pažnja Družbe, da zapriječi svaki krivi korak svojih članova, sve to skupa ne priječi kod Isusovaca razvoj individualnosti. To je pače posebno svojstvo Družbe Isusove, da ona zna tako divno spojiti snažnu jedinstvenu formaciju sviju svojih članova po Duhovnim Vježbama i Ustanovama sa slobodnim razvojem osobnih sposobnosti svakog pojedinca. Zajednička izgradnja tako je čvrsta, da ne gubi snage ni izvan zajednice. Franjo Ksaver na pr. lutao je mjesec i mjesece osamljen indijskim prašumama i japanskim brdima, a ipak je u srcu živio u potpuno pravom duhu Družbe. Isto tako i bezbrojni misionari, što polaze na osamljene misijske postaje, gdje će rijetko imati zgode da se sastanu sa svojom subraćom, žive istim isusovačkim duhom, kao da bi bili u kojoj rezidenciji u Evropi. Uza sve to svaki Isusovac može da razvije svoje osobne sposobnosti do savršenosti. Ali valja znati, kakvu oni slobodu posjeduju pri usavršivanju tih vlastitih sposobnosti.

Družba broji veliki broj izvanrednih ljudi, koji su se odlikovali u raznim stvarima. Čovjek bi se ipak nadao, da će taj broj biti mnogo veći, nego doista jest. Petnaestgodišnja prvorazredna, izvanred-

no duboka duhovna i intelektualna izgradnja morale bi, čini se, ipak dati cio niz velikih duhova, koji bi uživali sveopće priznanje i udivljenje cijelog svijeta. Ti veliki duhovi doista i postoje. Družba ih je puna. Samo što oni rade u zabiti, u sjeni. Oni ne teže ni za kakvom osobnom slavom, a za tim ne ide ni Družba. Ako im svijet izrazi priznanje i obaspe ih častima, to je samo slučajno i kao usput. Imao sam sreću, da se približim pokojnom O. de Grandmaisonu.[1] Bio je to snažan duh, velik učenjak, čovjek široka pogleda, pravi intelektualni vođa, čiji su savjeti posjedovali snagu zapovijedi. Kad se sjetim tog tihog redovnika, kojega je poznavalo samo malo ljudi, a s druge strane promotrim cijelo čislo »velikana«, kojima se klanja svijet, koje je milost države i raznih akademija zasula odlikovanjima, ne mogu se ustegnuti od smiješka. Opreka je uistinu smiješna. Kad sam upoznao prvi puta svu veličinu O. de Grandmaisona, bio sam skoro ljut, da on živi u takvoj skrovitosti. Danas uviđam, da je on na taj način izvršio mnogo veći utjecaj, ali na način, koji ljudi ovoga svijeta ne shvaćaju. Svojim duhom prožeo je on cio niz probranih ljudi, koji danas u javnosti vode i upravljaju svojim ugledom. Tako taj ponizni redovnik djeluje na svijet i danas, a djelovat će još dugo.

---

[1] O. Leonce de Grandmaison (* 1868. — Isusovac 1886. — † 1927.) bio je dug niz godina urednik poznate isusovačke revije u Francuskoj *Les Etudes*. Neko vrijeme bio je profesor teologije i stekao si velike zasluge na apologetskom polju. Životno mu djelo: *Jésus Christ, sa persone, son message, ses épreuves* objelodanio je u dva sveska njegov učenik O. Jules Lebreton D. I. O. L. de Grandmaison poznat je i kao odlučan protivnik i pobijatelj modernizma. (Nap. prev.)

Isusovcu je glavna stvar, da se duše dižu k Bogu, pa stoga Družba upotrebljava za taj posao svoje najvrsnije sile. U njoj je apostolski cilj tako snažan, da će ona svoje članove, koji su vrsni na peru ili u govoru, radije upotrebiti za odgoju mladeži, nego da joj svojim pisanjem i govorima pronose slavu svijetom. Nije to znak nikakve sićušnosti već snage i moći. Isusovac se odriče svjetske glasovitosti i time bogato oplođuje svoj tihi rad i utjecaj na duše. On gleda, da i u najvećem radu usred vrtloga svijeta ostane, koliko je više moguće, zaboravljen i nezapažen kao kakav samostanac u tišini svoje ćelije. Baš u tome sretnom spoju samostanske osamljenosti i snažne aktivnosti i redovničkog odricanja i intenzivnog rada nalazi se jedan uzrok isusovačke moći. Za duhovno dobro više koristi osrednji rad čete vrsnih ljudi, koji rade u zabiti i zaboravi, nego li nekoliko blještavih karijera nekolicine pojedinaca. U Družbi postaje glasovit rezultat rada, a ne radnici. A to je dosta.

Isusovački samoprijegor, koji je od tolike važnosti u Družbinoj akciji za osvajanje duša, daje i radu pojedinog Isusovca neku posebnu snagu, koja prožima sve, svako njegovo djelo. On je jednom zauvijek prezreo tašte časti, glasovito ime, laskanje i kađenje ovoga svijeta i odlučio gledati samo na posao. Ali njegovo djelo, pa bilo ono obavljeno u skrajnjoj zabiti, ne gubi radi toga ni najmanje od svoje važnosti i takovu radu ne može nitko pametan štogod prigovoriti. Naprotiv baš takvi tihi radnici vrše najdublji i najopsežniji blagotvorni utjecaj. Sličan se pojav može vidjeti na pr. i u književnosti. Pisci, koje svijet za života nije nikad obasipao hva-

lom i odlikovanjima i koji nisu obeščastili svog pera ni svog života, da uz cijenu površnosti i besavjesnosti ugode zahtjevima niske svjetine, vršili su često puta silan utjecaj na buduća pokoljenja. Neki od njih odgojiše svojim djelima duhove, koji su poslije drmali svijetom.

Isusovci su taj nevjerojatni zakon ljudskog uspjeha primijenili na nadnaravno polje. Svaki se redovnik bez sumnje trsi da izbjegne častima ovoga svijeta. No Isusovci, ljudi akcije, učiniše si to izmicanje od časti i slave zakonom i time dadoše svom radu neobičnu snagu. Oni usvojiše sistematski onu nevjerojatnu snagu, što je čovjek stiče time, da se sažalno smije svim svjetskim djetinjarijama. Radi toga ne da se njihova moć ni iscrpsti ni saviti ni slomiti. Oni ne prodaju svojih principa ni za kakvu čast ili odlikovanje. Ta doista čudna neovisnost, koju si oni usvajaju dan na dan vježbom u poslušnosti, razdražuje velikane, koji misle, da drmaju svijetom. Stoga je bez sumnje i to jedan razlog, zašto toliki mrze i progone Družbu Isusovu.

Isusovci su ne samo snažno formirani i oboružani neovisnošću. Oni su također neobično povezani međusobno. A veže ih zajednička ljubav prema Družbi. Oni su vrlo neovisni jedan o drugome u osobnom prosuđivanju ljudi i stvari, također unutar redovničke zajednice. Ali čim osjete, da je ugrožena Družba, svi su kao jedan spremni na njezinu obranu. Znadu oni dobro, što su Ustanove — ta sami ih dnevice proživljuju i na sebi ostvaruju. Stoga su i ono nekoliko pokušaja, što zaprijetiše temeljima Reda — Rodríguez, Mariana — samo još više učvrstili tu ljubav i vjernost prema Družbi. Tom za-

jedničkom osjećaju solidarnosti pridonosi i duboko poznavanje, što ga poglavari imaju o svakom članu Družbe, kako smo spomenuli. Odatle ona sigurnost u biranju i doznačivanju poslova pojedincima. Bilo je zacijelo oduvijek ljudi, koji su bili sretne ruke u biranju ljudi za svoje pothvate. No oni su posjedovali većinom neku izvanrednu intuiciju. U Družbi naprotiv svaki Provincijal i svaki mjesni poglavar ima siguran sud o intelektualnim i moralnim sposobnostima svakog člana, kao što ga ispovjednik može imati o stanju osobe, koja se kod njega stalno ispovijeda. Tako on i bez genijalne intuicije može ipak da genijalno i pravo primjenjuje Ignacijevo pravilo, po kojemu treba ljudima dati posao, koji im baš odgovara. Učinit će se bez sumnje gdjekada i koji krivi korak. Tomu se na ovom svijetu nikada ne da posve izbjeći. No to se događa u Družbi rijetko. Suvišno je naglasiti, da mogućnost tako sretnog raspoređivanja sila i poslova, što jedni drugima odgovaraju, daje zajedničkoj akciji neobičnu snagu.

Družba je čudesno aktivan Red i puna života. Ta se činjenica oduvijek neobično duboko doimala sviju posmatrača. Već prvih godina njezinog opstanka pričinja se njezin rad kao kakva vojnička navala. Isusovci ne škrtare svojim silama, dok ne klonu. Ignacije na pr. zove O. Fabera iz Španjolske u Rim, da radi za Tridentski sabor, i ovaj, iako iscrpljen, kreće hitno u Vječni Grad i plaća tu poslušnost životom. A sve to radi svoga dvostrukog načela: univerzalnost i pokretljivost, koje oni primjenjuju sa svim žarom. Jedno se djelo osniva za drugim po cijelom svijetu u naše vrijeme kao i prije četiri stotine godina. Ne zanemaruje se ni jedna

vrsta apostolata. Ipak su im najomiljelija djela: davanje duhovnih vježba, koje se danas šire više no ikad prije, te držanje pučkih misija. Po njima zahvaćaju Isusovci duboko u šire mase i pridižu ih iz duhovne pospanosti, u koju ih potiskuju jednoličnost i brige svagdašnjeg života. Glavna su im sredstva u tom poslu ispovijedanje i propovijedanje, navlastito o posljednjoj svrsi čovjeka, kako ih naučiše Duhovne Vježbe. Da preporođeni duh ne zapane iza njihova odlaska i opet u staru kolotečinu, ostavljaju oni iza sebe, ako je moguće, po koju Marijinu Kongregaciju, da ova nastavi započeti rad i drži narod neprestance u vezi s misionarima. Radi te svestranosti u apostolatu i žilavosti u radu čine oni u narodu utisak, kao da su u isto vrijeme posvuda prisutni.[2]

Bit će dobro, da istaknemo također i značajke isusovačke djelatnosti. Mora da se njihov rad u nečem razlikuje od načina rada drugih katoličkih Redova, kad ih njihovi neprijatelji toliko napadaju baš radi njihovih metoda i ovijaju im djelatnost najbesmislenijim bajkama. I doista isusovački rad pobuđuje ponajprije dojam, da je on pravo pogođen. To je rezultat brižnog nastojanja oko toga, da se prilagode svima ljudima. Njihov je cilj uzvišen, nadnaravan i baš zato ispituju oni uvijek, dokle sežu ljudske sile. S druge strane opet ne stavljaju oni pred sve ljude bez razlike nebotične vrhunce kršćanske savršenosti, jer znadu, da bi ih to samo napunilo malodušnošću i odbilo, već im pokazuju sve ono u katoličkoj nauci, što privlači siromašne, slabe ljude. Stoga je francuski pisac Joubert lijepo rekao: »Kad otvorim knjigu kojeg Isusovca, nalazim, da je tu sve odmjereno, vedro i napisano po zdravom razumu.« Tkogod se uteče kojem Isusovcu, bio to čovjek dobre volje, koji se želi popraviti, ili duša izmučena nutarnjim nemirom, svi smjesta osjećaju, da još nije sve izgubljeno, da se sve dade još »popraviti«, da se i oni mogu uz milost Božju spasiti svojim slabim silama i da se za to ne treba baš lupati oštrim kamenom u prsa ni hraniti se skakavcima. Isusovac

---

[2] Sve se te odlike isusovačke akcije živo dojmiše Augusta Comtea. Taj otac pozitivizma divio se izvanredno Družbi, pa je u svoj pozitivistički kalendar unio također i imena Ignacija, Franje Ksavera i Bourdaloue-a. Kad je pred konac života izgubio duševno ravnovjesje i počeo težiti za tim, da zavlada cijelim svijetom, dođe na čudnu zamisao. Da ostvari svoje planove o sveopćem gospodstvu, odluči da učini savez s Družbom. U tu svrhu napiše pismo tadašnjem Generalu O. Beckxu i stavi mu slijedeće prijedloge: Isusovci će se nazvati Ignacijevcima, General koji već 300 godina zapravo vlada Katoličkom Crkvom, uzet će službeno naslov Pape, Papa će biti rimski knez-biskup i nastanit će se u Parizu, Comte i General vodit će zajedničkim silama boj proti protestantizmu, deizmu i skepticizmu.

Comteov poslanik Sabatier posjeti doista Generala u Rimu. Primio ga je francuski asistent O. Rubillon, koji uostalom nije poznavao Comtea ni po imenu. O. Rubillon uljudno ali jasno rastumači Sabatieru, da su Isusovci redovnici, da oni nemaju posla s politikom i da o kakvom savezu s jednim ateistom nema ni govora.

Nije potrebno spomenuti, da O. Beckx nije tom neumjesnom prijedlogu posvetio ni najmanje pažnje. Primjerak *Pozitivističkog katekizma*, što mu ga je Comte bio poslao, našao je netko poslije u biblioteci u onakovom stanju, kako je prispio. Nitko nije smatrao vrijednim, ni da ga razreže.

Taj je primjer smiješan, ali pokazuje, kako »isusovačka moć« ima na neke ljude upravo nevjerojatan utjecaj.

zna pridići, utješiti, ohrabriti i to radi toga, što razumije teške prilike, u kojima živi većina ljudi, i jer zna, da obične duše dolaze samo malo pomalo do konačne pobjede nad strastima. Na taj način otvara si on put do svakog srca. Ne popušta on ni mrvu od načela, ali računa, da je princip postavljen za čovjeka, a ne za kakvo nadzemaljsko biće, pa da se stoga mora razumno tumačiti. To dobrostivo postupanje s ljudima vrelom je blagoslovnih uspjeha isusovačkog apostolata, no ujedno je i uzrokom, da ih toliki ljudi vole, a drugi naprotiv mrze.

Prema duhu svog Reda hvataju se Isusovci svega, što može pomoći dušama. Pa tako oni znadu iskoristiti na spas duša i na slavu Božju i svete Crkve također i stvari, koje po sebi pripadaju zapravo svijetu. Vidjeli smo već, kako oni usvajaju u misijama običaje i obrede raznih naroda, da ih po njima privedu k Bogu. U Evropi, u modernoj civilizaciji umiju oni privesti i moderne ideje i modu i zabave, sve, da služi glavnoj svrsi cijeloga svijeta: slavi Božjoj. Držim, da se baš tu nalazi glavni razlog, na koji se i nesvijesno misli, kad se govori o isusovačkoj moći. Oni se laćaju razborito, vješto, s uspjehom svakovrsnih sredstava, ne zabacuju pače ni čisto svjetska sredstva — razumije se, ako nisu u sebi zla — i time stvaraju neki jaki duboki, a ipak skroz na skroz krivi utisak, da teže za svjetskom vlašću. Ljudi ovoga svijeta vide, da se oni u svom apostolatu služe i zemaljskim sredstvima, pa im radi toga pripisuju zemaljske ciljeve, jer ne mogu da shvate ni da vide nadnaravnu svrhu, koja jedino lebdi Družbi pred očima. Ti ljudi ne pomišljaju, da bi Isusovci morali već odavno iščeznuti s lica

zemlje, kad bi težili za kakvim vremenitim dobrima. Ta oni su od svoga početka predmetom neprestane mržnje i progona. Proti njima rotili su se i kraljevi i parlamenti i sveučilišta, a nažalost katkada i po gdjekoji Redovi Katoličke Crkve. Od svih tih napadaja i urota spasio ih je, a spasava ih još i danas, njihov nadnaravni cilj, za kojim teže u svemu svom radu. Ta je nadnaravna svrha uzrokom, da ih neprijatelji ne mogu nigdje zateći i ni za što prihvatiti. Radi toga ih je tjeskobna mašta orisala kao ljude, što rade potajno, podlo, u tami, koji su »napola lisice, napola vuci«, kako ih nazva čudak Béranger. Ljudi traže cilj njihova rada na zemlji, a tu ga nema; istražuju njihove osnove u svim pravcima samo ne tamo, gdje bi ih jedino mogli otkriti: u Principu i temelju Duhovnih Vježba. Jer sva se njihova djelatnost svodi na jedno: svijet je stvoren radi Boga i za Boga.

Posve je naravno, da su Isusovci oduvijek gledali, kako bi dobili utjecaj na ljude, što upravljaju svijetom. Pri tom su se jednostavno držali osnovnog zakona apostolata i uopće rada. Uz pojedince i rad oko njihova duhovnog dobra postoji i društvo, koje također ima svoje duhovne potrebe. A tim se potrebama može doskočiti samo time, da se duhovno utječe na središte društva. Stoga su Isusovci često preuzimali službu ispovjednika na kraljevskim dvorovima. Težak je to bio i delikatan posao, neprestano brođenje između litica. Njihov je utjecaj u tom apostolatu bio bez sumnje velik, ali ta služba nije bila ni najmanje privlačiva. Tražio se tu herojski samoprijegor. Tko se želi o tom osvjedočiti, neka samo pogleda pobliže, u kakvim se prilikama nala-

zio na pr. O. de la Chaize, ispovjednik Ljudevita XIV. Između bezbrojnih teškoća, evo samo dvije, doista »ugodne«. Kralj je imao više ljubavnica i nije ih se htio otresti, a zatim zagrijavao se i branio galikanizam, proti kojemu se svom silom borio Rim. Svake godine moralo se staviti mučno pitanje kraljeve uskrsne ispovijedi i Pričesti. Radilo se tu ne samo o duši Ljudevita XIV. već i o sablazni tolikih njegovih podanika. O rješenju galikanskog problema ovisio je opet opstanak Družbe u Francuskoj i dobro Crkve, već prema tome, da li će galikancima biti udovoljeno ili ne će. U jednu ruku nesretno, a u drugu ruku opet blagotvorno istovjetovanje države s kraljevom osobom zadavalo je O. de la Chaize-u bez prestanka stotinu neprilika. Da li je on uvijek pogodio pravi način, to je druga stvar. Taj primjer pokazuje međutim dostatno, kako su slične apostolske službe bile važne, a ujedno i teške. Isusovci su ih primali samo stoga, što su u njima vidjeli moćno sredstvo u radu za općenito dobro Crkve. U istom je pravcu radio ispovjednik cara Ferdinanda I., O. Lamormain. Prema uputama iz Rima trudio se dugo i s uspjehom, da izmiri katoličke vladare. Njegovom zaslugom stupile su Austrija i Bavarska za vrijeme Tridesetgodišnjeg rata u savez. O. Lamormain bio je jedan od najmoćnijih papinskih legata XVII. vijeka, »crni kardinal«, kako su ga nazivali.

Primjer O. Lamormaina i mnoge druge njegove redovničke subraće — OO. Cotton, Bécan . . . — pobudiše sumnju, da se Isusovci bave politikom. Ponajprije čovjek mora biti ili ograničen ili podmukao, da uzmogne od Crkve ili njezinih sposobnih

organizacija zahtijevati, da se ne smiju zanimati za politiku ili utjecati na nju. Pa što je zapravo politika? Organizacija jedne zemlje. A internacionalna politika? Organizacija međunarodnih odnosa. Crkva ima na ovom svijetu duhovnu zadaću i baš radi nje ne smije biti ravnodušna ni prema nacionalnoj ni prema internacionalnoj politici. Jer skrene li koja od njih s pravog puta, smjesta je ugrožena i njezina misija. Što je zapravo radio O. Lamormain, kad se korisno služio svojim diplomatskim sposobnostima? Borio se za interese katolika u Evropi. Osim toga, kao i sva druga ljudska djela, mora se i politika ravnati po moralnim načelima. Radi te bitne podložnosti moralnom zakonu morali su Isusovci kao kraljevski ispovjednici nužno davati savjete s moralnog stanovišta o općenitom pravcu državne politike, o političkim odnosima s ovom ili onom stranom državom. Uostalom O. Lamormain kao i O. de la Chaize i svi drugi Isusovci ispovjednici kraljeva, živjeli su izvan kraljevskog dvora kao i ostala njihova subraća i nisu nikada dozvolili, da im se iskazuje kakva čast, niti su htjeli prisustvovati dvorskim svečanostima.

Isusovci su na tom polju stekli još veći utjecaj radi dostojnog držanja svoje subraće kraljevskih ispovjednika. Ti su svojim odlučnim odbijanjem svih časti i odlikovanja znali sačuvati nutarnju slobodu i neovisnost prema svjetskim vlastodršcima, a s druge strane ostati u potpunoj podložnosti prema svojim redovničkim poglavarima. Oni su bili jednostavni redovnici Družbe Isusove, koji su radili na kraljevskom dvoru, kaošto bi radili kao prefekti u kojem kolegiju ili kao misionari u prekomorskim kra-

jevima, spremni svaki čas da se na prvu zapovijed prihvate bilo kojeg drugog posla. U Družbi nije bilo ni kardinala Richelieu-a ni Mazarin-a ni ikakvih drugih samostalnih, neovisnih političara velikog stila. Isusovci su se prihvaćali diplomacije, jer su ih crkveni poglavari radi njihovih sposobnosti na to silili radi dobra cijele Crkve. Oni su bili i u katoličkoj Španjolskoj prije revolucije od 1931. na mnogim intelektualnim, znanstvenim i socijalnim mjestima nenadomjestivi. Te su službe vršili, jer se nije našlo drugih sila, a primali su se općenito svakog posla, kojim se dalo učiniti nešto dobra. Uz druge redovnike vršili su oni često puta poslove, koje svjetovno svećenstvo nije moglo obavljati. Iza zakona o njihovom izgonu iz Španjolske 1931. zapovjedila im je španjolska vlada pod prijetnjom kazne, da moraju nastaviti s poučavanjem u nekim školama, jer se nije moglo naći nikoga, tko bi ih mogao nadomjestiti.

Najobičnija je objeda proti Družbi, da su njezini članovi diplomati, i to lukavi, prepredeni diplomati. Ponajprije oni nisu nikakvi lukavi diplomati, već diplomati u posve naravnom smislu riječi. Neki se od njih u tom odlikuju, drugi ne toliko, ali malo ih je, koji bi bili baš posve nevješti. Oni se služe tom svojom sposobnošću, kad zatreba, a u njihovom opsežnom radu potrebno je to često. Da ta diplomacija mora biti u najviše slučajeva tajnom, razumije se već iz same definicije diplomacije. Uostalom tako opsežan apostolat, što obuhvaća sve moguće stvari i sve zemlje svijeta, kao što ga vrši Družba, zahtijeva već sam po sebi rezerviranost i posebnu razboritost. I to radi bezbrojnih i mnogostranih obzira, na koje valja paziti u sličnom poslu. Ako je ta razboritost prešla katkada i u opreznost, koja će se gdjekome učiniti možda i pretjeranom, i ako oni vješto i neopazice znadu ukloniti iz svojih poslova po koju stvar, koju bi ograničenost ili zloba mogla iskoristiti proti Družbi, krivi su tome sami njihovi brojni neprijatelji, koji sistematski idu za tim, da iznakaze i ozloglase i najnevinije korake bilo kojeg Isusovca. Paklenska mržnja i urotnička moć uspjele su, da 1773. istisnu ukinuće Družbe, a iza njezina uspostavljenja 1814. do danas bila je ona gotovo svako četvrt stoljeća gonjena iz ove ili one države, navlastito iz Francuske i Španjolske. Posve je onda naravno, da takav Red mora upotrebiti sve moguće mjere opreznosti i ukloniti sve, što bi mu moglo naškoditi. Isusovačka je dakle diplomacija posve naravna razboritost. I stoga je već i proti zdravom razumu sistem, što se aplicira u mnogim zemljama, koje bacaju preko granice svakog Isusovca, čim se pojavi, a kad ga strpaju u prisilnu zabit, već strepe, da ne snuje možda kakvu crnu urotu.

Podle klevete i žestoki napadaji na »isusovačku moć« samo su bez sumnje još više učvrstili njihovu snagu. Ta ljudi moraju napokon i preko volje postati moćni, kad ih počnu svi držati takovima i radi toga ih napadati. A kad ta moć doista i postoji, ograničenih vikača naći će se još lakše. Međutim pogleda li tko izbliže svu nevjerojatnu množinu podlih knjiga i knjižica, što već četiri stotine godina hoće da potkopaju Družbu, mora se upravo snebivati, tako je sve to plitko. Ja se ne čudim samo toj površnosti, naivnosti i zlobi, već i tome, da su se Isusovci uopće udostojali da tako obilno odgovore tim

sićušnim i sažaljenja vrijednim piskaralima. Ali i od najbesmislenije klevete ostaje uvijek po nešto, reći će mi oni. To je istina, ali, ali... Držim, da se time samo uveo neki običaj, da ljudi ne mogu više govoriti o Družbi osim sa stanovišta napadaja ili obrane. A to, mislim, nije baš najsretnija stvar. Držim također, da pobijanje kakova djetinjasto budalastog i glupog apokrifa, kao što su na pr. Monita secreta — Tajne upute — ne će nikada obratiti ograničenu i zlobnu čeljad, koja je odlučila vjerovati u te podle klevete, jer im dobro služe. Proti drugim napadajima opet najsilnija je obrana sama nutarnja i vanjska povijest Družbe.

Svi se protuisusovački spisi trude da pripišu Družbi kao takvoj neke pogreške, zablude ili slabosti kojeg njezinog člana. Najradije običavaju pograbiti i što više istaknuti pogreške kojeg Isusovca, koje se ne daju poreći, a koje kao da proizlaze iz samog temeljnog smjera Družbe. Dogodilo se doista, da je po koji Isusovac pogriješio u stvarima, koje su inače Družbina odlika. Neki su na pr. išli možda predaleko u nastojanju oko prilagođivanja. O. de la Chaize opet, čini se, pogriješio je u tome, da je bio previše popustljiv. Tako barem sudi vrsni Družbin povjesničar O. Brou.[3] Opisujući on, kako je Otac Cotton bio možda previše popustljiv prema Henriku IV., veli, da je O. de la Chaize-a još teže ispričati. Evo kako je to bilo. Ljudevit XIV. opterećivao si je dušu neprestanim preljubima, a O. de la Chaize je držao, da mora nastojati, kako bi tu

[3] O. Alexandre Brou, *Les Jésuites et la légende*, svez. I. str. 368.

ranu izliječio malo po malo strpljivošću i blagošću, radije nego strogošću, koju je prepustio odlučnim i jasnim propovijedima O. Bourdaloue-a. Istina je, O. de la Chaize je uskraćivao odrješenje doklegod se kralj nije htio rastaviti od priležnice, ali on nije imao često puta junaštva, da se direktno opre Ljudevitu XIV., već je gledao, da ga drugi ispričaju, kao da je bolestan, pa da stoga ne može doći i saslušati kraljevu ispovijed. Tako je on namjeravao sačuvati na dvoru utjecaj, koji je upotrebljavao uistinu isključivo na duhovno dobro Crkve. Mislio je, da je bolje postupati u toj delikatnoj stvari blago, nego strogo. Strogost bi mogla prouzrokovati ne samo vječnu propast Ljudevita XIV., nego bi mogla lako izazvati i rascjep u francuskoj Crkvi, u kojoj je i onako bjesnio galikalizam, a bio bi u opasnosti i opstanak Družbe u Francuskoj. Stvar dakle nije bila baš tako jednostavna, pogotovo kad je on inače mogao učiniti toliko dobra svojim moćnim utjecajem. Uza sve te i druge isprike, što bi se mogle navesti na obranu O. de la Chaize-a, bilo bi ipak bolje, da se on poveo za odlučnim i otvorenim O. Bourdaloue-om.

Povjesničar međutim ne smije prosuđivati cijelu jednu ustanovu osamljenim djelima pojedinaca. Kakva je ona doista u sebi, dade se zaključiti samo iz stalnog njezina općenitog držanja te iz djela i izjava njezinih vođa. On se isto tako ne će sablazniti ni nad tim, da su Isusovci g. 1682. pristali na galikansku izjavu, koju je i sam Rim trpio sve do 1870., već će se prije diviti, da su se Isusovci toliko opirali galikanizmu i to u vrijeme, kada su bili u škripcu između parlamenta i sveučilišta, kad su ih

sa svih strana napadali i kad im je opstanak ovisio još jedino o kraljevoj milosti, koja je također bila vrlo nestalna. U tako teškim prilikama bilo bi ludo htjeti glavom kroz zid. Divno je u Družbi Isusovoj i to, da zablude pojedinih njezinih članova, koje njezini neprijatelji iznakaziše i uvećaše, te napraviše od njih strahovite urote proti državi, i koje je Družba uvijek smjesta osudila, nisu nikada ometale blagoslovan tok njezina apostolata. Znak je to, da ona crpi snagu odozgor i da je prožeta skroz na skroz nadnaravnim duhom.

Univerzalnost akcije, centralizacija uprave skupa s bezuvjetnom poslušnošću, skrajnje samoodricanje, bratska solidarnost i ljubav prema Družbi, spretnost u biranju sredstava u radu, prezir časti, neovisnost i nutarnja sloboda prema cijelom svijetu, to su eto, držim, glavna vrela isusovačke moći. Ta se moć dade lako svesti na dvije temeljne stvari: na nutarnju formaciju — Duhovne Vježbe — i na organizaciju — Ustanove. Po toj organizaciji, koja je isto tako skroz na skroz prožeta duhom Duhovnih Vježba, dolazi nutarnja formacija do svoga potpunog, nikada oslabljenog izražaja. Tu mi dolazi na pamet jedna konferencija, što ju je 1925. organizirao neki pariski klub, koji pozivlje svakovrsne ljude, da iznesu svoje mišljenje o ovoj ili onoj stvari. Tri hiljade osoba, ponajviše bezvjerci i anarhisti, skupilo se u dvorani Wagram u Parizu i bučno raspravljalo. Na pozornici se pokaza napokon nezaboravni O. Leonce de Grandmaison. Bez zvučnih fraza, bez namještenog držanja, bez traženih kretnja tekle su jednostavne, privlačive, ali snažne riječi iz usta toga potpunog Isusovca. Govorio je samo

desetak minuta o Onome, koji je duša Družbe i srce cijeloga kršćanstva: o Isusu Kristu. Zadivljeno slušale su te tri hiljade u pobožnoj tišini njegov kratki govor, pun intelektualnog i ascetskog iskustva. Kad je govornik završio, burno pljeskanje izrazilo je oduševljenje slušateljstva. O. de Grandmaison povratio se na svoje mjesto i sjeo nepomično, zatvorenih očiju i skrštenih ruku. On se već bio povukao u sobicu svoje duše kao u kakvu samostansku ćeliju. Oni, koji su bili kadri da se od oduševljenog pljeskanja uzdignu do razmišljanja, morali su osjetiti, da ih je tom zgodom ganulo spoznanje, da je tu pred njima bljesnuo dinamizam neke posebne nutarnje formacije.

To je dakle glasovita tajna isusovačke moći, tajna, koju njihovi neprijatelji već kroz stoljeća traže posvuda, samo ne tamo, gdje jest. Ta je tajna jasno izražena u Duhovnim Vježbama i u Ustanovama. Ozbiljan povjesničar, koji je iskreno istražio sve dokumente, doći će nužno do istog zaključka, koji jedini može riješiti tu zagonetku. Na koncu ove studije želio bih još otkriti neprijateljima Družbe **jedini način**, kako da doskoče toj isusovačkoj moći: nek rade bolje ili barem tako dobro kao Isusovci! Ne moram biti nikakav prorok, ako ustvrdim, da se Isusovci ne će takovu natjecanju ni najmanje usprotiviti.

Gotovo sam zaboravio glavnu stvar: progonstva, koja su u nadnaravnom radu najuspješnije sredstvo do moći, znak istine i zalog uspjeha. Isusovci su to osjetili više nego ikoja druga kršćanska organizacija na svijetu. Progoni, klevete, zlobna izrugivanja padali su po njima, a padaju i danas, kao

tuča. Za petama im vreba neprestano mogućnost izgona iz domovine. Kojagod država odluči protjerati redovnike, počima bez izuzetka s Isusovcima. Isusovci moraju imati uvijek spreman putni kovčeg. Oni su ipak sretni i veseli radi toga. Ignacije je živo želio svome Redu progonstva, taj časni ures i znak posebne ljubavi raspetog Spasitelja. I njegova molba bi obilato uslišena. Njegovi duhovni sinovi kao i on nalaze u gorčini progona i izgona neizrecivu slast. Plod je to one divne odluke, kojom su svijesno i jednom za uvijek izabrali rad i patnje za Isusa Krista. Sve im je drugo svejedno. Što više, oni znadu, da se iz te neprestane smrti rađa život!

Dodatak

Sažeti plan
Duhovnih Vježba

Knjižica Duhovnih Vježba započinje s dvadeset primjedbi. One daju potrebite upute i upravitelju i onome, koji obavlja duhovne vježbe, da ih pravo shvate i primijene.

PRVI TJEDAN

Princip i temelj o svrsi čovjeka i kako on mora sve podrediti tome cilju. Način posebnog ispita savjesti. Način općenitog ispita savjesti. Opća ispovijed. O Pričesti.

Prva vježba: Razmatranje (meditacija) prema trima sposobnostima duše o prvom, drugom i trećem grijehu t. j. o grijehu anđela, o grijehu prvih ljudi i o čovjeku, koji je počinio samo jedan smrtni grijeh i iza toga umro u nemilosti. U razmatranju nek se primijeni najprije pamćenje, onda razum, a napokon volja.

Druga vježba: Razmatranje o vlastitim grijesima.

Treća vježba: Ponavljanje prve i druge vježbe.

Četvrta vježba: Razmatranje o paklu.

DRUGI TJEDAN

Prvi dan.

Razmatranje o Kraljevstvu Kristovu t. j. o pozivu zemaljskoga kralja, koje će biti od pomoći pri razmatranju života Vječnoga Kralja.

Prvo promatranje (kontemplacija): O Utjelovljenju Isusovu.

Drugo promatranje: O Rođenju Isusovu.

Treće promatranje: Ponavljanje prvog i drugog promatranja.

Četvrto promatranje: Ponavljanje prvog i drugog promatranja na isti način kao u trećem promatranju.

Peto promatranje: Primjene sjetila na predmet prvog i drugog promatranja t. j. gledati osobe, slušati riječi i t. d.

Drugi dan.

Prvo promatranje: Prikazanje u hramu.

Drugo promatranje: Bijeg u Egipat.

Treće, četvrto i peto promatranje: kao prvi dan o današnjem prvom i drugom promatranju.

Treći dan.

Prvo promatranje: Skroviti život Isusov u Nazaretu.

Drugo promatranje: Dvanaestgodišnji Isus u hramu.

Treće, četvrto i peto promatranje: kao prvi dan.

Četvrti dan.

Razmatranje o dvije zastave t. j. o zastavi Isusa vrhovnog Vođe i Gospodina našega, i o zastavi Lucifera, zakletog neprijatelja naše ljudske naravi.

Razmatranje o tri vrste ljudi.

Peti dan.

Promatranje o Isusovom odlasku iz Nazareta i o njegovom krštenju na Jordanu.

Od šestog do dvanaestog dana.

Promatranje o Isusovom putu u pustinju i o kušanju. — Kako su sv. Andrija i drugi učenik slijedili

Isusa. — Isusova propovijed na gori o osam blaženstva. — Kako se Isus ukazao svojim učenicima na Galilejskom jezeru. — Kako je Isus propovijedao u hramu. — Kako je Isus uskrisio Lazara. — Svečani ulazak u Jeruzalem.

Primjedba za obavljanje izbora.

Promišljanje (konsideracija) o tri stepena poniznosti.

Promišljanje o stvarima, o kojima netko hoće da pravi izbor.

Tri vremena podesna za izbor i kako treba u njima raditi, da izbor bude pametan i dobar.

Prvi i drugi način, kako se može obaviti pametan i dobar izbor.

Treći način, kako se može popraviti i obnoviti vlastiti život u staležu, u kojem netko živi.

TREĆI TJEDAN

Prvi dan.

Prvo promatranje: Isusov put od Betanije do Jeruzalema i Posljednja Večera.

Drugo promatranje: O stvarima, što se dogodile od Posljednje Večere do Getsemanskog vrta uključivo.

Treće, četvrto i peto promatranje: Slično kao prvi dan u drugom tjednu.

Drugi dan.

Prvo promatranje: Što se dogodilo od Getsemanskoga vrta do kuće velikoga svećenika Ane uključivo.

Drugo promatranje: Što se dogodilo od Ane do Kaife uključivo.

Treći dan.

Prvo promatranje: Što se dogodilo od Kaife do Pilata uključivo.

Drugo promatranje: Što se dogodilo od Pilata do Heroda uključivo.

Četvrti dan.

Prvo promatranje: Što se dogodilo putem od Heroda do Pilata i prva polovica događaja kod Pilata.

Drugo promatranje: Druga polovica događaja, što se zbiše kod Pilata.

Peti dan.

Prvo promatranje: Križni put i razapinjanje.

Drugo promatranje: Što se dogodilo od pribijanja na Križ do Isusova posljednjeg daha.

Šesti dan.

Prvo promatranje: Snimanje Isusova tijela s križa i polaganje u grob.

Drugo promatranje: Povratak Bl. Djevice u kuću, gdje se sklonula.

Sedmi dan.

Ponavljanje cijele Muke Isusove.

Pravila, kako da čovjek svede *na pravu mjeru jelo i pilo.*

ČETVRTI TJEDAN

(Razdioba na dane nije više označena).

Prvo promatranje: Kako se Krist, Gospodin naš, ukazao svojoj Majci.

Dodatak

Tri načina molitve: *Prvi način:* 1. O zapovijedima Božjim. — 2. O glavnim grijesima. — 3. O tri duševne moći. — 4. O pet tjelesnih sjetila. — Svagdje se promatra, kako sam u toj zapovijedi i t. d. služio Bogu dosada, u čemu sam pogriješio, na koncu molitva za ustrajnost. — *Drugi način:* promatrati, što znači koja riječ bilo koje usmene molitve. — *Treći način:* molitva srcem na svaku riječ koje usmene molitve, koja se izgovara riječ po riječ između jednog i drugog odaha.

Pregled prizora iz života, muke i uskrsnuća Isusova, koji se uzimaju redom u gornjim promatranjima.

Pravila za razlikovanje duhova podesna, da se uzmu za vrijeme prvog i drugog tjedna.

Pravila, kako da se pravo dijeli *milostinja.*

Bilješke za zdravo prosuđivanje duševnih patnja *(skrupula)* i dosadnih napasti paklenog duha.

Pravila za suosjećanje s vojujućom Crkvom.

Bilješka: Osim primjedbi na početku razasuti su po cijeloj knjižici Duhovnih Vježba brojni dodaci i bilješke. Oni su stavljeni tu, da potkrijepe, osvijetle i protumače promatranja, na koja se odnose, ili da pokažu način, kako se koje razmatranje ili promatranje ima vršiti.

Družba Isusova u brojkama

I. MISIJSKI APOSTOLAT

Družba je Isusova u svojoj biti misijski Red, pa joj je stoga misijski apostolat prvotna i glavna zadaća. Od svog začetka slala je ona svoje najvrsnije sile u misijske krajeve, na frontu osvajanja duša za Krista. I danas stoji ona među Redovima Katoličke Crkve u misijskom apostolatu na prvom mjestu i brojem misionara i njihovim omjerom prema ostalom broju članova.

Na početku 1937. brojila je Družba Isusova 25.460 članova, od kojih je 11.365 svećenika, 8.796 skolastika i 5.299 braće lajika. Od tog ukupnog broja djelovalo je u misijskim krajevima 3.484 Isusovca: 1.990 svećenika, 841 skolastik i 653 braće.

Zadnjih dvadeset poslijeratnih godina (1918 - 1938.) porastao je broj družbinih misionara od 1662 na 3633. Od cjelokupnog broja Družbinih svećenika 17% ih je na fronti, u misijskim krajevima.

Tih 3.484 Isusovca misionara, raspršeni po cijeloj kugli zemaljskoj

podijeljeno je na	51 misijsko područje
rade oko obraćenja	190 milijuna pogana,
među kojima je 1934. bilo	32.345 krštenja odraslih
brine se za duševno dobro	2.893.000 katolika
među kojima je Družba imala 193	122.804 krštenja djece
i blagoslovila	17.438 brakova
održala	766 tečajeva duh. vježbi,
kojima je prisustvovalo	82.087 egzercitanata.
Družbini misionari saslušali su	7,599.260 ispovijedi
i podijelili	21, 384.060 sv. Pričesti.

U misijskim školama sprema ona za svećenički Red	1.983 urođeničkih mladića
a njezine	12.274 misijske škole
polazi	pola milijuna mladeži.
Osim toga ima ona	15 misijskih sveučilišta
i u njima	10.289 studenata.
U svojim misijama izdaje	106 misijskih časopisa
koje štampa većinom u	28 vlastitih tiskara.
Za zapuštene uzdržaje	107 sirotišta
za bolesne	33 bolnice
a za neizlječive gubavce	7 posebnih bolnica
te daje prvu pomoć u	294 dispanzera.

II. PROSVJETNI APOSTOLAT

Družba je odmah pri svom osnutku shvatila važnost apostolata štampe i obilno se njime služila. Sv. Ig- Gregoriana) prvu Družbinu tiskaru, a sv. Petar Kanizije zasnovao je prvu »kuću pisaca«. Osim brojnih knjiga izdavala je Družba prije svog ukinuća u Evropi oko 45 znanstvenih i religioznih časopisa. Iza uspostave Družbe napredovao je taj apostolat malo po malo, jer nije bilo dosta ljudi, koji bi se posvetili pisanju.

Prema statistici sa izložbe katoličke štampe u Rimu 1936/37.

izdaje Družba danas	1112 časopisa
od kojih je opće kulturnog značaja	26 časopisa
znanstvenim se pitanjem bavi	152 časopisa
o misij. apostolatu izvješćuje	77 časopisa
pobožnost u puku goji	596 časopisa
a kolegijski rad podržaje	261 časopisa.

Ti se časopisi tiskaju u	50 jezika
posjeduju	13,340.000 pretplatnika
i imaju ukupnu god. nakladu	143,206.760 primjeraka.
Apostolat Molitve broji oko	35,000.000 članova
za koje se izdaje	72 Glasnika Srca Isusova
koji se tiskaju u	44 jezika
Marijine Kongregacije broje	62.000 društava
s okruglo	6,000.000 članova
među kojima podržaje vezu	130 Marijanskih časopisa

Osim periodičke štampe izdaje Družba godišnje (statistika od 1934.) preko 800 knjiga, od kojih oko 220 ima ascetski sadržaj. Ukupno broje te knjige godišnje oko 156.000 stranica.

III. ODGOJNI APOSTOLAT

Za vrijeme školske godine 1934/35. upravljala je Družba s 389 kolegija, u kojima je poučavala u sveučilišnim i višim naukama 50.345 mladića, u srednjoškolskim naukama 79,813 đaka, a njezine pučke škole polazilo je 29.808 đaka, ukupno 159.966 đaka. U svim tim školama bilo je zaposleno 3.986 profesora Isusovaca, 390 svjetovnih svećenika i 5.536 profesora lajika. Od Družbinih učenika stupilo je te godine 533 u Družbu, 181 u druge Redove, 357 prigrlilo je zvanje svjetovnih svećenika.